

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ВІДДІЛ ОСВІТИ І НАУКИ НІКОПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

**ВАРІАТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО
ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

19 квітня 2016 року

Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 квітня, 2016 р. м. Нікополь) / упор. А. Д. Цимбалару. – К. : Інститут педагогіки, 2016. – 206 с.

Редакційна колегія:

Цимбалару А. Д., завідувач відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Мартиненко В. О., провідний науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Пономарьова К. І., провідний науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник;

Ващуленко О. В., науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України;

Листопад Н. П., науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України;

Андрусенко І. В., науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України

У збірнику представлені варіативні дидактичні моделі організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання української мови, літературного читання, математики, «Я у світі», природознавства. У статтях науковців і практиків подані методичні настанови щодо їх реалізації у навчальному процесі початкової школи.

Матеріали конференції спрямовані на підвищення якості освіти шляхом вдосконалення організації процесу навчання у початкових класах на засадах компетентнісного підходу й можуть бути використані у масовій педагогічній практиці початкової ланки освіти, в навчальному процесі вищих педагогічних навчальних закладів та в закладах післядипломної педагогічної освіти з метою підвищення кваліфікації учителів.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. КОНСТРУЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

<i>Цимбалару А. Д.</i> Освітній простір як інноваційний ресурс модернізації організаційних форм навчання в школі І ступеня	6
<i>Лиховицька Г. В.</i> Соціалізація особистості учнів початкових класів в сучасному освітньому просторі: соціально-психологічний підхід ...	10
<i>Болгаріна Л. О.</i> Вибір технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів	22
<i>Причина Л. С., Челпанова С. В.</i> Конструювання освітнього простору молодших школярів в середовищі «1 учень : 1 комп'ютер» за програмою «Росток»	28
<i>Хрущова С. В.</i> Спільна виховна робота школи і батьків у формуванні творчої особистості дитини	33
<i>Кабанова Н.М.</i> Особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання здібних та обдарованих дітей у контексті життєтворчої особистості	38

РОЗДІЛ ІІ. ВАРІАТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ» В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

<i>Мартиненко В. О.</i> Реалізація базових технологій під час опрацювання художніх текстів на уроках літературного читання	42
<i>Пономарьова К. І.</i> Сутність модульної структури компетентнісно орієнтованого уроку української мови в початковій школі	47
<i>Прищепя О. Ю.</i> Організація процесу списування в першому класі – важливий фактор оволодіння орфографічною грамотністю	52
<i>Вашуленко О. В.</i> Моделювання уроків компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників	56
<i>Бєбнєва Н. А.</i> Компетентнісний підхід як чинник реалізації змісту освітньої галузі мови та літератури	65

РОЗДІЛ III. МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

<i>Скворцова С. О.</i> Формування у молодших школярів обчислювальної навички письмового ділення	72
<i>Онопрієнко О. В.</i> Урок-дослідження як засіб досягнення компетентнісних результатів навчання математики	77
<i>Романишин Р. Я</i> Формування обчислювальних навичок молодших школярів на засадах компетентнісного підходу	82
<i>Листопад Н. П.</i> Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності	88
<i>Пархоменко Н. Є.</i> Рефлексія навчальної діяльності як компонент структурування компетентісно орієнтованого уроку	93
<i>Грищенко В. П.</i> Реалізація компетентнісного підходу в навчанні математики молодших школярів	98
<i>Іващенко І. В.</i> Моделювання організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання математики молодших школярів	104
<i>Кузьменко Н. Ю.</i> Символічна синектика на уроках математики в початковій школі як варіативна форма організації навчання в контексті компетентісного підходу	110
<i>Гармаш Ж. В</i> Розвиток пізнавальної активності та самостійності молодших школярів на уроках математики під час вивчення геометричного матеріалу	117
<i>Одинцова Г. В</i> Організаційні форми компетентісно орієнтованого навчання математики молодших школярів	125

РОЗДІЛ IV. МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТІВ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» І «Я У СВІТІ»

<i>Андрусенко І. В.</i> Урочна та позаурочна навчальна діяльність як засіб формування екологічних умінь молодших школярів	130
<i>Івашина І. С.</i> Моделювання організаційних форм навчання молодших школярів з природознавства у 4 класі	137
<i>Шабаліна Н. Д.</i> Соціалізація молодших школярів у спеціалізованих закладах інтернатного типу на уроках «Я у світі»	141
<i>Модна Л. Г.</i> Формування соціально-компетентної особистості засобами інноваційних технологій навчання	146
<i>Європіна І. О, Остроух В. І., Руденко І. С.</i> Картографічне забезпечення навчального предмета «Природознавство» у початковій школі	152
<i>Асессорова С. В., Костюченко В. І.</i> Моделювання організаційних форм навчання предметів «Природознавство» та «Я у світі»	157

<i>Іванова Л. О.</i> Інтеграція курсу «Я у світі» з іншими предметами як засіб формування життєтворчої особистості	163
<i>Степаненко С. А.</i> Компетентнісна освіта через призму моделі інноваційних форм навчання предметів галузі «Суспільствознавства» у початковій школі	169

РОЗДІЛ V. ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВАРІАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

<i>Хитра З. М.</i> Форми підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу	175
<i>Скрипник В. І.</i> Методичне забезпечення підготовки вчителя до конструювання і реалізації варіативних організаційних форм навчання в контексті компетентісного підходу	179
<i>Кривощокова Н. В.</i> Теоретична і практична підготовка учительської молоді, розвиток педагогічної майстерності	186
<i>Яценко Н. І.</i> Створення умов для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності вчителів через використання сучасних форм і методів методичної роботи	190
<i>Сафонова В. В.</i> Освітнянський простір м. Нікополь	195

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ 113

РОЗДІЛ І

КОНСТРУЮВАННЯ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Освітній простір як інноваційний ресурс модернізації організаційних форм навчання в школі І ступеня

Цимбалару А. Д. завідувач відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

Анотація. У роботі презентуються результати дослідження цілеспрямованого створення освітнього простору молодших школярів на уроці як основній організаційній формі навчання у початковій школі. На основі узагальнення результатів аналізу стану проблеми в сучасній теорії і практиці автором визначено зміст орієнтовних завдань і вправ для конструювання уроку на різних етапах навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: школа І ступеня, освітній простір, організаційні форми навчання, компетентнісний підхід.

Аннотация. Работа презентует результаты исследования целенаправленного создания образовательного пространства младших школьников на уроке как основной организационной формы обучения в начальной школе. На основе обобщения результатов анализа состояния проблемы в современной теории и практике автором определено содержание ориентировочных заданий и упражнений для конструирования урока на различных этапах учебного процесса с учетом индивидуальных особенностей детей младшего школьного возраста.

Ключевые слова: школа І степени, образовательное пространство, организационные формы обучения, компетентностный подход.

Abstract. The paper presented the results of the analysis of the purposeful creation of educational space younger pupils in class as the basic organizational form of primary school. On the basis of summarizing the results of the analysis of the problems in modern theory and practice, the author proposed tentative assignments and exercises as a guide for designing lessons at different stages of the learning process, taking into account the individual characteristics of children of primary school age.

Keywords: school degree educational environment, organizational learning, competence approach.

Постановка проблеми. Увага до створення освітнього простору учнів початкової школи як багатовимірної педагогічної реальності зумовлена

особливостями сучасного стану її розвитку. В умовах стандартизації і варіативності початкової освіти простежуються суперечливі тенденції її модернізації. Зокрема, це орієнтація на уніфікацію і єдність вимог до побудови навчального процесу, і водночас – на особистісний розвиток учнів. Відповідно, загострюється проблема педагогічно виправданого вибору навчальним закладом форм, методів, способів організації навчання, які б найповніше враховували індивідуальні особливості школярів. Особливо актуальним це виявляється в умовах запровадження компетентісно орієнтованого навчання, яке потребує структурування навчальної взаємодії відповідно до очікуваних результатів – формування ключових і предметних компетентностей згідно з державними вимогами до навчальних досягнень учнів початкової школи.

Формулювання цілей. Тож постає потреба виявлення особливостей створення освітнього простору учнів початкової школи як інноваційного ресурсу удосконалення організаційних форм навчання на засадах компетентісного підходу.

Аналіз фахової літератури (В. Гузеєв, Ю. Мальований, А. Остапенко, О. Савченко та ін.) дозволяє визначити організаційні форми навчання як *дидактичний інструмент* для ефективної побудови навчально-виховного процесу, який характеризується певними параметрами. Педагогами і психологами досліджуються *способи* навчання – колективний, груповий, парний, індивідуальний тощо і *методи* – програмовані, евристичні, проблемні, дослідницькі, проєктів тощо (О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Савченко та ін.); організація *навчальної взаємодії* на певних етапах навчального процесу (В. Гузеєв, А. Остапенко та ін.); типологія *уроків* як провідної організаційної форми класно-урочної системи навчання (О. Савченко та ін.) та їх моделювання (інтегрований урок, урок-спектакль тощо). Про активізацію досліджень певних аспектів оновлення і модернізації організаційних форм навчання свідчить увага до вирішення проблем особистісної спрямованості (І. Бех, Н. Бібік, Є. Бондаревська, М. Вашуленко, О. Савченко, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.), персоналізації (В. Беспалько, Г. Глейзер, В. Краєвський, Б. Лівер та ін.) навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей школярів.

Водночас результати аналізу теорії і практики засвідчили, що певна організація навчання частіше відбувається за більшістю представників учнівського колективу, виявлених за певними параметрами. Таке сумарне узагальнення дещо спрощує побудову навчального процесу на особистісних засадах і не дає можливості повною мірою реалізувати потенціал кожного школяра. Зазначимо, що обмеженням виявляється і сам вибір параметрів. Частіше це рівень навчальних досягнень, інтелектуальні задатки і здібності учнів. За цих умов особливої значущості для вирішення проблем педагогічно виправданого вибору і конструювання організаційних форм набуває цілеспрямоване створення освітнього простору учнів, що обумовлено системним поглядом на вирішення проблеми і прагненням охопити її

комплексно, залучаючи до педагогіки інструментальні можливості інших галузей наукового знання: філософію, психологію тощо.

Виклад основного матеріалу. Вихідним положенням для розгортання подальших наукових викладок є розуміння освітнього простору в школі як багатовимірної педагогічної реальності, яка є результатом освоєння учнями освітнього середовища у процесі навчальної взаємодії. Як засвідчили результати розгляду культурно-історичної ретроспективи проблеми, специфічною особливістю освітнього простору в школі є те, що у ньому наявні *два предмети перетворення – шкільне середовище і діяльність учнів з його освоєння* у процесі навчальної взаємодії.

Проілюструємо створення освітнього простору за визначеними предметами на прикладі конструювання основної організаційної форми навчання в початковій школі – уроку. Так, для ефективної організації навчального процесу на етапі ознайомлення з новим (первинного сприймання навчального матеріалу) під час конструювання уроку учитель має добирати завдання з урахуванням провідних *каналів сприймання* дитиною *навчального матеріалу* – візуального, аудіального і кінестетичного (А Маслоу [2], К. Юнг [3] та ін.). Приміром, для ефективної організації навчальної взаємодії *дітей-візуалів* це можуть бути завдання на розфарбовування у відповідний колір малюнків за результатами знаходження значень виразів на них, креслення олівцем певного кольору за результатами вимірювання довжини відрізка тощо. Позитивні ефекти мають завдання для створення соціокультурної ситуації із використанням малюнків, репродукцій, відеофрагментів.

Для організації навчальної взаємодії дітей з домінуванням *кінестетичного* каналу сприймання навчального матеріалу ефективними виявляються завдання із безпосередньої дії з предметом – робота з танграмом, вимірювання за допомогою відповідних приладів, використання спортивного інвентарю (м'ячі та ін.), дротів, ниток та ін. Такі завдання передбачають організацію роботи як самостійно, так і у парі, групі, команді. Водночас це мають бути диференційовані завдання, вправи з різним ступенем складності.

Результативна організація навчальної взаємодії учнів, у яких домінує *аудіальний* канал сприймання навчального матеріалу, передбачає використання аудіоматеріалів – фрагментів музичних творів, пісень, голосу казкових героїв тощо. Учитель може запропонувати школярам дати відповідь на запитання голосом певного літературного, мультиплікаційного персонажу, або від його імені. Приміром, удава Каа, поросятка П'ятачка, папуги Кеші та ін. Вчитель має добирати матеріалу з мультиплікаційних фільмів, що вирізняються якісним музичним супроводом. Це і музика П. Чайковського до казки «Лускунчик», і пісні казкових героїв, а також «буркотилки» Вінні-Пуха, «кричалка» Півника до Котика «Несе мене лиса ...» тощо.

Для ефективної організації навчального процесу на етапі повторення вивченого мають добиратись завдання з урахуванням особливостей опрацювання дитиною навчального матеріалу – за типом мислення (Р. Сперрі [4] та ін.). Так, учні з домінуванням *правої півкулі* головного мозку

осмислюють, об'єднуючи окремі частини, аспекти, елементи, ознаки і властивості об'єктів у ціле. Їх вирізняє *синтетичний* спосіб опрацювання інформації. Тож для організації навчальної взаємодії представників цієї групи школярів мають добиратись завдання, завдяки яким дитина рухатиметься від конкретних прикладів і практичних прийомів до формулювання правила.

Дітей з домінуванням *лівої півкулі* головного мозку вирізняє *аналітичний* спосіб опрацювання навчального матеріалу. Досліджуючи предмет пізнання, вони мислено розчленовують його і виявляють складові, елементи, частини, ознаки і властивості. Представники цієї групи учнів намагаються розгледіти предмет пізнання зусібіч до найдрібніших нюансів. У цих школярів превалюють *дедуктивні* процеси мислення, коли на підставі загального здобувають знання про часткове, конкретне. Відповідно мають добиратись завдання, завдяки яким учень рухатиметься від правила до прикладів, досліджуючи загальні положення, з наступною практикою їх використання.

Для ефективної організації навчального процесу на етапі закріплення вивченого мають добиратись завдання з урахуванням провідних *стилів навчальної діяльності* школярів. Організація навчальної взаємодії у групах за стилем навчальної діяльності ґрунтується на результатах досліджень проблеми множинності інтелекту (Г. Гарднер [1] та ін.), серед яких дослідники виокремлюють натуралістичний, музично-ритмічний, логіко-математичний, вербально-лінгвістичний і моторно-рухливий.

Учні, у яких превалює *натуралістичний* стиль, є дослідниками об'єктів природи. Вони виявляють інтерес до природних явищ, рослинного і тваринного світу. Добір завдань для організації навчальної взаємодії дітей цієї групи з об'єктами освітнього середовища має ґрунтуватись на їхній здатності спостерігати і розуміти природний світ, розрізняти і класифікувати ознаки і властивості навколишнього середовища.

Учні з домінуванням *музично-ритмічного* стилю навчальної діяльності володіють почуттям ритму мають гарний слух, добре запам'ятовують мелодії і співають. Для цієї групи дітей ефективна навчальна взаємодія з аудіоприладами, музичними інструментами (приміром, шумовими: маракаси, румба, бубни та ін.), а також виконання обчислень за заданим ритмом. Приміром, за результатами обчислень учитель може запропонувати дітям цієї групи імітувати голосом відповідну кількість ударів годинника, «зіграти дуєтом» із казковим героєм-музикою і ударити відповідну кількість разів у бубен, румбу, ложки тощо.

Дітей із домінуванням *логіко-математичного* стилю вирізняє схильність до логічних вправ, головоломок, числових підрахунків. Для організації навчальної взаємодії учнів цієї групи мають використовуватись схеми, графіки, діаграми, таблиці, ребуси, шаради, завдання з логічним навантаженням тощо. Це можуть бути алгоритми, які представлені з поступовим ускладненням не лише протягом навчання у певному класі, а й від першого (де мають бути подані підготовчі вправи) до наступних. До того ж

для організації навчальної взаємодії представників цієї групи школярів мають активно використовуватись завдання з логічним навантаженням, які можна виконувати як самостійно, так і у парі або групі.

Учні, у яких домінує *вербально-лінгвістичний* стиль навчання, для запам'ятовування навчального матеріалу і самовираження переважно використовують словесні засоби. Тому для організації навчальної взаємодії дітей цієї групи мають пропонуватись завдання, в яких програмовий матеріал з певного предмета презентується з використанням букв, ребусів, відповідної побудови слів, речень тощо.

Діти з домінуванням *моторно-рухливого* стилю гарні міми, актори і танцюристи. Вони вправні у рухливих іграх і фізичних вправах. Для організації навчальної взаємодії цієї групи учнів мають використовуватись об'єкти, які можна збирати і розбирати, пальчикові ігри, наприклад, для запам'ятовування таблиці множення. Водночас це можуть певні прийоми – оголошення результатів обчислення за допомогою відповідної кількості плескань у долоні; підтвердження правильності\неправильності обчислень аплодисментами або тупотінням ногами тощо.

Висновки. Конструювання уроку, інших організаційних форм навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів сприятиме усуненню перешкод щодо успішної реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, вдосконалення власних навчальних можливостей й розвитку уміння вчитися. Урахування зазначених вимог у процесі удосконалення організаційних форм навчання молодших школярів дасть змогу гарантувати якісну шкільну освіту, створити надійні умови для виявлення і реалізації в освітньому процесі індивідуальних запитів і можливостей учнів та вимог еволюційних процесів розвитку початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта: пер. с англ. – М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 512 с.
2. Маслоу А. Психология бытия. – М – К. : Рефл-бук, Ваклер, 1997. – 300 с.
3. Юнг К. Структура психики и процесс индивидуации. М. : Наука, 1996. – 269 с.
4. Sperry R. W. The problem of central nervous reorganisation after nerve regeneration and muscle transposition. Quart Rev Biol 1945; p. 311-369.

Соціалізація особистості учнів початкових класів в сучасному освітньому просторі: соціально-психологічний підхід

Лиховицька Г. В., завідувач методичного кабінету відділу освіти і науки Нікопольської міської ради

Анотація. У статті ставиться завдання розглянути в теоретичному обґрунтуванні особливості співпраці родини і школи у вихованні молодшого

школяра, проаналізувати стан проблеми родинного виховання в педагогічній теорії і практиці, обґрунтувати значення взаємодії сім'ї та школи у вихованні особистості та її соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, соціальний досвід, особистість, ціннісні орієнтації, соціальна поведінка.

Анотація. В статті ставиться завдання розглянути в теоретичному обґрунтуванні особливості співпраці родини та школи в вихованні молодших школярів, проаналізувати стан проблеми родинного виховання в педагогічній теорії та практиці, обґрунтувати значення взаємодії родини та школи в вихованні особистості та її соціалізації.

Ключевые слова: социализация, социальный опыт, личность, ценностные ориентиры, социальное поведение.

Resume. This article seeks to examine the theoretical justification collaboration features families and schools in educating the younger student, to analyze the problems of family education in educational theory and practice, to justify the value of interaction between family and school in the education of identity and socialization.

Key words: socialization, social experience, values, social behavior.

Постановка проблеми: В останні десятиліття в соціокультурному просторі України відбуваються докорінні зрушення, які обумовлюють активне врахування людського виміру суспільного буття, і перш за все, такого важливого фактора соціального оновлення, яким є виховання. Основними інститутами соціалізації визнають систему освіти й виховання. Виховання є провідним і визначальним початком соціалізації. Ядро виховання складає процес передавання нагромаджених минулими поколіннями знань і культурних цінностей, тобто освіта.

Чинні міжнародні та державні нормативно-правові документи (Конвенція ООН про права дитини. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Закони України «Про освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства») одним із основних напрямів визначають стратегічний курс на забезпечення життєздатності дитини, що передбачає успішну її адаптацію та функціонування в соціальному середовищі, починаючи з перших років життя. У процесі соціалізації дитина адаптується до змінних умов життя, навчається дотримуватися норм та вимог, почуватися членом певної спільноти, зважати на відмінність власних бажань від вимог довкілля, засвоювати доцільні правила, переносити свої знання в нові умови.

Мета полягає в тому, щоб дослідити як формується особистість молодшого школяра, в сприянні становленню його індивідуальності, соціалізації завдяки спільним зусиллям родини та школи.

Постановка завдання: розглянути основні теорії соціалізації особистості; виділити сучасний стан дослідженості проблем соціалізації в середньому дитинстві; виділити психологічні закономірності особистості в

молодшому шкільному віці; охарактеризувати єдність навчання і виховання як важливу умову успішної соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Порівняльне дослідження педагогічних аспектів соціалізації молоді вимагає насамперед чіткого розуміння суспільної сутності цього явища як логічного підґрунтя визначення його педагогічного змісту та форм буття у середовищі різних культур. Це вихідний пункт усвідомлення проблемного поля та специфіки загально педагогічного та порівняльно-педагогічного вивчення цього явища. Попри те, що поняття соціалізації порівняно нещодавно набуло науково-термінологічного значення і стало об'єктом філософського аналізу, воно привернуло неабияку увагу мало не всіх найзначущих сьогодні західних філософських шкіл – прагматизму, феноменології, неотомізму та ін.

Соціалізація разом з персоналізацією є двома сходинками, які минає людство у цьому русі і завдяки яким утворюється «духовний синтез» або «диференційована єдність» (union difference). І якщо персоналізація – це етап виникнення і вдосконалення особистості, завдяки чому люди увінчують себе в організованому цілому, то соціалізація – це сфера, в якій окремі свідомості і самостійності об'єднуються, підкреслюючи глибину та непередбачуваність свого «Его».

Оцінюючи значення думок різних вчених для педагогічного розуміння проблеми соціалізації, яка і є формуванням «улитності» людини в людський світ, легко побачити, що вони безпосередньо наголошують на проблемі нерозривності психофізичного та соціального, інтелектуального та етичного, пізнавального та практичного, інтелектуального та чуттєвого аспектів людського становлення та буття. Висновки з цих аксіоматичних нібито істин сягають глибинних засад розуміння та організації процесу взаємодії дитини та оточення, дитинства та суспільства.

Соціальне середовище, в якому формується особистість, треба розуміти не тільки як оточення, але й як систему можливостей, вимог та очікувань, яка виконує конструктивні й диригентські функції щодо цього процесу. Це множина викликів та очікувань складним чином відображається в самій архітектурі свідомості та почуттів особистості, у наборі алгоритмів, стандартів та правил поведінки й діяльності, в її пізнавальній структурі.

Подальший розвиток зазначеного напрямку філософських пошуків виводить у сферу питань характер соціальних стосунків, якості суспільства та пануючого в суспільстві ладу з точки зору його ставлення до індивіда – дбайливого чи байдужого, або й ворожого. У безпосередньому взаємозв'язку з філософською концепцією діяльності перебуває методологічний підхід до проблем соціалізації, який полягає в їх усвідомленні через категорії «суб'єкт» та «об'єкт», з нього випливає необхідність педагогічного осмислення взаємовідносин категорій суб'єкта та особистості, не вдаючись у деталі суб'єкта щодо індивіда як джерела свідомо цілеспрямованої активності, як рушія вільної діяльності, самодіяльності.

У зв'язку з цим самоочевидним є той факт, що якщо у суспільстві обмежується «суб'єктивність» особистості, то процеси становлення особистості, її соціалізації втрачають свою адекватність. Розглядають проблему соціалізації, українські філософи Г. Заїченко, В. Саратовський, І. Кальний та інші, які розвивають, зокрема, її діалогічну концепцію. Цей підхід є своєрідним узагальненням сучасних підсумків аналізу і постановкою системи конкретно-наукових проблем її вивчення.

Поняття «особистість» широко використовується в науках, пов'язаних з вихованням: філософії, педагогіці, психології та соціології.

У філософії особистість розуміють як стійку систему соціально значущих рис, що характеризують індивіда як члена того чи іншого суспільства чи спільноти. Іншими словами, є соціальним та психологічним образом людини. Таке визначення особистості відповідає масштабам і спрямованості проблем філософського дослідження особистості, з яких найважливішими є її біологічні та соціальні детермінанти, ступені свободи особистості стосовно природи, суспільства і самої себе.

Філософське визначення особистості містить у своїй структурі як соціологічне розуміння особистості (соціальний образ людини), так і психологічне її розуміння (психологічний образ людини). Тим самим передбачається потреба вивчати особистість з метою розуміння механізмів її поведінки в єдності соціологічних та психологічних підходів.

У психології, де існує багато різних розумінь особистості, найусталенішим є визначення особистості як деякої неповторної єдності. цілісності. найвищої інтегруючої інстанції, що керує психічними процесами індивіда і надає його поведінці послідовності й стійкості. Головною психічною проблемою дослідження особистості академік Леонтьєв вважає проблему внутрішньої структури особистості, рівні, що утворюють її, та їх співвідношення. Із цією проблемою пов'язане нове бачення біологічного та соціального співвідношення в людині.

Педагогіка, для якої виховання особистості є предметом дослідження, обмежується, як правило, психологічним визначенням особистості, не включаючи часто поняття «особистість» до основних категорій. Такий підхід навряд чи можна визнати виправданим, оскільки тим самим створюються передумови для виникнення «розриву» між педагогічною системою виховання та її центральною ланкою – особистістю.

Соціологічний підхід до дослідження особистості спирається як на відправну точку не на індивідуальні особливості людини, а на її соціальне оточення – соціальну систему, в яку вона входить, і соціальні ролі, які вона виконує в цій системі. У межах загального соціологічного підходу об'єднано ряд концептуальних підходів до розуміння особистості як специфічного утворення, що виводиться з тих чи інших соціальних факторів, які відокремлюються як головні.

Провідна функція школи виявляється в тому, що вона своєю дією задає головний напрямок і зміст соціальних впливів, їхню орієнтацію, їх прочитання

у контексті цілеспрямованої педагогічної дії. Завдяки цьому з множини пасивних та активних чинників соціалізації, тобто з соціально-педагогічного середовища, утворюється і діє своєрідний соціальний педагогічний ансамбль. У взаємодії провідних соціалізаційних чинників (культури та субкультур) утворюються спеціалізовані форми соціалізації молоді, тісно пов'язані з процесами відтворення соціальних страт: сільського та міського населення, селянства, робітників тощо.

Історичною закономірністю є зростання педагогічної складової у діяльності всіх суспільних інституцій і суспільства як такого. Ця закономірність виражається поняттям «педагогізація суспільства» і відображає глибинну потребу і тенденцію у дедалі повнішому свідомому оволодінні людьми (суспільством) умовами власного життя і розвитку, а отже і процесом індивідуального розвитку та соціалізації молоді як однією з цих умов. Ця обставина є похідною від загального вектора і рушія культурно-історичного розвитку – до осмисленості та свободи.

Освіта як особлива соціальна інституція залежна у своїй організації від особливостей структури та функціонування інших суспільних підсистем – економічної, політичної, соціальної і, в свою чергу, справляє визначальні організаційні та функціональні впливи на інші суспільні підсистеми. Загальний напрямок розвитку цих системних взаємозв'язків полягає в їх збагаченні та посиленні і водночас – у зростанні внутрішньої незалежності, автономізації інституцій, які цю систему утворюють. Саме це й зумовлює посилення наголосу на значенні проблем соціалізації як особливої форми і змісту взаємозв'язків системи освіти в сучасному суспільстві.

Цими обставинами визначається об'єктивний зміст соціального замовлення щодо якостей молоді та форм її соціалізації як мети педагогічної діяльності. Це замовлення існує і виявляється як сукупність соціальних запитів, очікувань і вимог до молодих членів суспільства, а відповідно і до педагогів як їхніх наставників та всієї педагогічної системи загалом. Отже, соціалізація в дійсності виявляється державною та освітньою політикою в дії. Водночас, як зазначав М. Ф. Головатий, ефективність соціалізації молоді найбезпосереднішим чином пов'язана з тим, наскільки тісно узгоджені потреби суспільства, система освіти і професійної підготовки молоді та її життєві плани. Точніше, система освіти молоді є своєрідним з'єднувальним «містком» між потребами суспільства та життєвими планами молоді.

Отже, сутність соціалізації як предмета наукового пізнання вочевидь розкривається у проблемі взаємної зумовленості і співмірності людини та суспільства. Порушення цієї гармонії призводить до знецінення людського життя і до втрати внутрішнього сенсу життя суспільного. Збереження та поновлення такої співмірності є над важливим суспільним завданням, у розв'язанні якого значна роль належить і педагогічним методам. Множина специфічних форм та змісту педагогічної діяльності, завданням якої є соціалізація шкільної молоді, оконтурює поля порівняльно-педагогічних досліджень цього явища.

Соціалізація дитини передбачає набуття нею досвіду співжиття в суспільстві з іншими людьми. Процес формування особистості невід’ємний від соціального середовища, в якому вона живе і діє. Функції соціалізації пов’язані з її роллю в відтворенні суб’єкта соціально-історичного процесу, в забезпеченні наступності культури і цивілізації, в підтримці безконфліктного існування суспільства як інтегрованої системи. Сутність соціалізації полягає в тому, що в її процесі людина формується як член того соціуму, до якого належить.

Як зазначають А. Богуш, Н. Гавриш, процес соціалізації відбувається у взаємодії дитини з соціальними інститутами у процесі набуття знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки. У процесі соціалізації дитина оволодіває уміннями й навичками практичної й теоретичної діяльності: перетворення наявних відносин у якості особистості, засвоює досвід суспільного життя і суспільних відносин, адже дитина вчиться жити з іншими дітьми, дорослими в колективі, в соціумі, ефективно взаємодіяти з іншими. На думку вчених, соціалізація – це поступове набуття дитиною соціального досвіду спілкування і діяльності, це процес розвитку самосвідомості, саморегуляції, самовираження, становлення активної життєвої позиції у процесі життєдіяльності та життєтворчості дитини.

Етапи шкільної соціалізації є хронологічно послідовними складовими цілісного і багатовимірного педагогічного процесу. Його метою є забезпечення базових особистісних підвалин життєвої готовності, соціальної компетентності та адекватності молодій людині. Ця мета утворює спільний наскрізний зміст етапів шкільної соціалізації і є внутрішньою підставою їх послідовного смислового взаємозв’язку та наступності.

До початку шкільної соціалізації є її дошкільна фаза, яка збігається з часом соціалізації дитини у сім’ї та дошкільних закладах, які є провідними агентами соціалізації у цей час. Цей етап соціалізації дитини можна позначити як період соціальної гри. На цьому відтинку життєвого шляху дитини і школа повинна перебирати на себе відповідальні педагогічні завдання. Це виявляється дедалі необхіднішим, оскільки школа має турбуватися про педагогічну якість первинної соціалізації своїх майбутніх учнів. В сучасному суспільстві саме школа з дедалі більшою відповідальністю має братися за розв’язання цих питань.

Молодший шкільний вік охоплює період життя від 6 до 11 років і визначається найважливішою обставиною у житті дитини – її вступом до школи. Саме молодший шкільний вік – вищий рівень розвитку психіки, досягнутий у результаті первинної соціалізації (дошкільний вік), який створює можливість для подальшого соціального розвитку. На даному етапі соціального розвитку формуються ті психологічні структури суб’єкта навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують ефективність процесу навчання. Раніше для дитини існував світ речей, тепер перед нею – світ відносин і закономірностей з їх внутрішньою, строго науковою організацією.

У період молодшого шкільного віку дитина набуває значного обсягу знань, умінь та навичок, збагачує досвід своєї соціальної поведінки. У неї з'являються перші стійкі ціннісні орієнтації. Відбувається бурхливий розвиток почуттів: моральних, інтелектуальних, етичних. Початок навчання – це початок корінної зміни соціальної ситуації розвитку дитини. Вік дитини 7 років вважається, як стверджує Л. Орбан-Лембрик, дуже важливим у житті особистості. Вона стає суспільним суб'єктом і виконує тепер соціально-значимі обов'язки, за які отримає суспільну оцінку. Вся система суспільних відношень дитини змінюється і здебільшого визначається тепер тим, наскільки успішно вона справляється з вимогами суспільства. Учні молодшого шкільного віку вступають у новий тип відношень з оточуючими людьми. Діти засвоюють соціальні норми, майже втрачають беззастережну орієнтацію на дорослих і зближується зі своїми ровесниками. У їхніх міжособистісних стосунках з'являється категорії «добре» і «погано».

Молодші школярі ще не здатні самостійно брати участь у реальному житті соціуму, проте під впливом соціалізації та виховання дитина спроможна змінювати свій внутрішній світ, своє ставлення до людей, подій, самого себе, тим паче, що період розвитку дитини від 8-9 років характеризується творчим піднесенням. Для успішної соціалізації молодших школярів потрібні такі умови, які забезпечували б їм можливість критично переосмислювати і відбирати те, що пропонує соціум. Успішна соціально-педагогічна робота по соціалізації особистості допомагає дитині увійти в сферу соціального життя, свого власного соціального досвіду.

Набуття дитиною певного соціального досвіду, що він пережив, який постійно визначає його дії і вчинки і проявляється у ставленні школяра до різних сторін свого життя, впливає на формування його бажань, інтересів, направляє чи стримує його активність, можна вважати головним показником рівня соціалізації особистості, яка відбувається в трьох основних сферах: діяльності, спілкуванні та самосвідомості.

Дитина набуває знань і навичок, необхідних для соціальної взаємодії та соціальних контактів індивідів. Вона входить в світ знань, загальнолюдських цінностей, оволодіває різноманітними способами діяльності, навчається спілкуватися з іншими людьми, відкриває світ власного «Я», навчається керувати ним. Становлення особистості як повноправного, самостійного і творчого суб'єкта суспільного життя є педагогічною метою безпосередньо соціалізації.

Під керівництвом учителя початкової школи діти починають засвоювати зміст основних форм людської культури (науки, мистецтва, моралі) і вчаться діяти відповідно до традицій і нових соціальних очікувань людей. Саме у цьому віці дитина вперше виразно починає усвідомлювати відносини між собою і оточуючими, розбиратися у суспільних мотивах поведінки, етичних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто поступово вступає у свідому фазу формування особистості.

З цією метою школа піклується про педагогічну просвіту і розвиток педагогічної культури батьків та інших агентів первинної соціалізації. Початковий етап власне шкільної соціалізації розпочинається з моменту вступу-прийняття дитини до школи. Його можна позначити як початок соціального навчання. Педагогічним завданням шкільної соціалізації на цьому етапі є утвердження, коригування та розвиток базової системи життєвих відносин та орієнтацій, чуттєвості, інтелекту та волі, формування нахилів та вподобань, соціальних інстинктів та пристрастей, утвердження соціальної форми сприйняття, переживання, усвідомлення та задоволення потреб та інтересів.

Цілісна система таких показників утворює адекватну сучасності модель соціального суб'єкта. Інтегрована множина цих моделей є функціональним ідеалом сучасної соціально зрілої особистості, який виконує функції педагогічної мети у процесі шкільної соціалізації.

Спираючись на праці психологів Б. Г. Ананьєва і В. С. Мерліна, можна стверджувати, що розвиток особистості – це сукупність процесів якісної зміни психологічної цілісності людини, удосконалення його функціональної готовності, формування операційних систем і таких психічних новоутворень, які забезпечують особистості можливість відносно успішно вирішувати свої життєві труднощі.

В процесі взаємодій особистих ресурсів і умов середовища, як спеціально організованих для впливу на розвиток, так і іншого призначення, в структурі психіки дитини проходять якісні зміни.

Виховання як один із факторів психічного розвитку виступає на трьох різних рівнях. Перш за все це один з елементів життєдіяльності суспільства, мета якого – забезпечити розвиток особистої соціальної структури і культури. Наступний рівень – організаційно-педагогічний. На цьому рівні проходять цілеспрямовані взаємодії виховної системи суспільства з тими групами людей, в розвитку яких необхідно викликати соціально бажані зміни. В якості об'єкта виховання виступають всі вікові групи населення (школярі, молодь) або групи людей з специфічними характеристиками.

Результати виховної діяльності на організаційно-педагогічному рівні можна оцінювати тільки оцінюючи розвиток великих груп вихованців. Вимір ефективності виховання на цьому рівні проводиться, як правило, соціологами і педагогами.

Виховання як фактор психічного розвитку виступає ще і на психолого-педагогічному рівні. В цьому випадку виховання можна визначити як цілеспрямовану взаємодію вихователя і вихованця. На відміну від організаційно-педагогічного рівня об'єктом дослідження тут завжди є конкретний вихованець. На цьому рівні велику роль відіграє спілкування вихователя з вихованцем. Тому весь процес виховання можна характеризувати як взаємодію його учасників. В такому випадку суспільна спрямованість виховання зберігається тільки тоді, коли учитель на основі психологічної і педагогічної науки і глибокого знання своїх вихованців, конкретної ситуації,

мети і завдань виховання може правильно спрямувати їхню поведінку і керувати їх діяльністю і спілкуванням.

Виховна мета реалізується двома шляхами:

1) через навчальну діяльність, тобто шляхом виконання послідовних і взаємозв'язаних дій учителя і учнів, спрямованих на свідоме засвоєння системи знань, умінь і навичок. В цій сукупності відрізняються три елементи: зміст навчання, тобто предмет спільної діяльності учителя і учнів, методи і організаційні форми їх діяльності, які вносять зміни в особистості кожного учня і у класному колективі. Якщо ці зміни були запрограмовані учителем, їх можна рахувати результатами навчання;

2) у формі приваблення вихованців до інших видів діяльності і спілкування для розвитку тих якостей особистості, які неможливо в достатній мірі розвинути в процесі навчання.

Мета ідейно-політичного, естетичного, трудового виховання не може бути в повній мірі реалізована тільки в процесі навчання. Для формування особистих характеристик школярів, таких як: світогляд, активна життєва позиція, колективна спрямованість; необхідна більш різностороння діяльність учнів поза процесом навчання, в різних організаціях і гуртках. Створення потрібних умов для виховного процесу (формування учнівського колективу, встановлення оптимального режиму праці і відпочинку) вимагає спеціальних виховних дій. Всі перераховані виховні цілі реалізуються в значній мірі поза процесом навчання, в діяльності організацій, в системі діяльності і навчання, відношення класного колективу та в різних формах позакласної і позашкільної діяльності вихователів і школярів часто називаються вихованням «у вузькому розумінні».

Вплив методів і організаційних форм навчальної діяльності на розвиток особистості школяра розглядаються нерідко окремо, як і вплив змісту освіти, однак на особистість впливає навчання – зміст, методи, організаційні форми і те, як вони вписуються в систему інших факторів, впливаючи на розвиток особистості. Такий підхід до проблеми може бути плідним. Для цього необхідні узгоджені зусилля спеціалістів в галузі психології, теорії виховання, дидактики.

Аналіз психологічних особливостей, можливостей і задач соціалізації дітей молодшого шкільного віку допомагає визначити основні ознаки соціальної компетентності школярів. До таких ознак належать сформованість мотивації досягнення успіху в навчальній діяльності, сформованість навичок самоконтролю, самоорганізації і саморегуляції; керівництво в поведінці свідомими і соціально нормативними цілями і правилами, засвоєння соціальних норм поведінки; задоволення собою, адекватна, досить висока самооцінка; наявність критичного ставлення до себе і оточуючих; засвоєння навичок конструктивної взаємодії з ровесниками і дорослими, сформованість конструктивної поведінки в важких життєвих ситуаціях.

Головна особливість молодшого шкільного віку – зміна соціальної позиції дитини. Вона приступає до систематичного навчання, стає членом

шкільного і класного колективу, змінюються її відносини з дорослими. Це розширює і поглиблює систему її відносин з навколишньою дійсністю, посилює значущість спонтанних соціалізаційних процесів для її особистісного розвитку.

До фундаментальних новоутворень дитини молодшого шкільного віку, які створюють позитивні передумови для її соціалізації, сучасні науковці відносять суб'єктивність та індивідуалізацію.

Суб'єктивність забезпечується рефлексією щодо мислення і діяльності (усвідомлення власних дій, самого себе), комунікації і кооперації (вихід у позиції «над» і «поза», які забезпечують координацію дій, організацію взаєморозуміння), самосвідомості (само визнання внутрішніх орієнтирів і способів розмежування «Я» – «не Я»). Для успішної соціалізації дітей молодшого шкільного віку важливе значення має те, наскільки їх суб'єктивність відносин з навколишнім соціальним світом визнається дорослими, наскільки вони мають змогу її проявляти.

Незважаючи на формування суб'єктивності, дитина молодшого шкільного віку сприймає соціальну реальність як спільну з іншими людьми – дорослими й однолітками, досвід яких має для неї велику значущість. Однак цей досвід не просто акумулюється, а й типізується – дитина запам'ятовує певну систему дій і здатна відтворювати її в аналогічній ситуації. При цьому типізується не будь-який досвід, а лише той, який дитина вважає доступним для себе і таким, що може принести їй успіх. Тобто вона відбирає і привласнює лише можливі для себе способи дій, норми і цінності.

Індивідуалізація молодшого школяра проявляється в його прагненні виокремити своє «Я», протиставляти себе іншим, висловити власну позицію стосовно інших людей, дістати від них визнання, посівши активне місце в різноманітних соціальних відносинах де, «Я» дитини виступає нарівні з «Я» інших людей. Як наслідок, вона переходить на новий рівень самоусвідомлення в суспільстві.

В індивідуалізації дитини молодшого шкільного віку можна виокремити дві позиції: «я в суспільстві» та «я та суспільство». Позиція «я в суспільстві» передбачає наявність у дитини прагнення пізнати своє «Я», свої можливості, якості. Найбільш активно ця позиція вибудовується у період від 6 до 9 років. Позиція «я та суспільство» розгортається в умовах діяльності, спрямованої на засвоєння норм людських відносин (соціальних і моральних), в умовах визнання індивідуальності дитини, її самостійності. Ця позиція орієнтує молодшого школяра на соціальні контакти.

Особливістю сприйняття молодшими школярами навколишнього світу є певна його ідеалізація, що може спотворювати реальну картину соціальної дійсності, утруднюючи соціалізацію. Для подолання цього недоліку необхідно в процесі організованого виховання наповнювати найважливіші соціальні явища, події, цінності змістом, який би заперечував їх сприйняття дітьми аналогічно до його сприйняття іншими людьми.

У молодших школярів розвивається більш глибоке, порівняно з дошкільним віком, усвідомлення своїх почуттів, розуміння їх прояву оточуючими. Значний вплив на ці процеси справляє приклад дорослих, яких діти намагаються наслідувати в процесі соціалізації. Однак, загалом почуттєва сфера, особливо в дітей 6-7 річного віку, має фрагментальний характер, що спричинює дещо спотворене сприйняття ними деяких почуттєвих проявів (наприклад, страху, гніву). До того ж, деякі із запозичених «зразків», що їх дитина переносить у власну емоційну поведінку, можуть мати апріорі помилковий характер. Усе це потребує своєчасного виявлення і педагогічного коригування. Адже неадекватність розуміння й реагування на емоційні прояви інших людей може стати передумовою виникнення міжособистісних конфліктів, утруднюючи соціалізацію.

З початком молодшого шкільного віку на ґрунті новоутворень з'являється тенденція до зміни ціннісних орієнтацій, що вступають у суперечність з наявною системою мотивів і потреб, спричинюючи їх якісну перебудову. Найчастіше діти виокремлюють особисті цінності, які закріплюються в поведінці й міжособистісних відносинах. У них з'являється дистанція соціальних зв'язків під час оцінювання норм поведінки однолітків і дорослих, розвивається орієнтація на соціум, формується вміння розуміти й оцінювати соціальні явища. Однак діти цього віку ще не сприймають еталони поведінки як соціальну необхідність, не усвідомлюють їх соціальну значущість. Такі еталони видаються їм індивідуальними цінностями, виступаючи лише окремими елементами ціннісних орієнтацій, що формуються.

Істотні зміни в ціннісних орієнтаціях відбувається наприкінці молодшого шкільного віку. У цей період вони починають вибудовуватися в ширшу, складнішу і більш стійку систему, яка визначає становлення активної життєвої позиції дитини. Виразні зміни у сфері ціннісних орієнтацій, характерні для 6-10-річних школярів, є важливим орієнтиром в організації соціальних контактів як способу вдосконалення виховного впливу на них. Ця обставина фокусує увагу на особливій значущості знання ціннісних орієнтацій дітей, їх зумовленості, що дає педагогу змогу враховувати закономірності розвитку особистості, забезпечуючи такими орієнтирами систему виховання як складову соціалізації.

Висновки. Аналіз педагогічної, психологічної літератури, української літературної та педагогічної спадщини показує, що проблемою спільної діяльності вчителя з батьками у вихованні особистості писали ще Я. Коменський, Ж. Руссо, Г. Песталоцці. Важливого значення даній проблемі надавали М. Барановський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Соціалізація є процесом, який передбачає як засвоєння дитиною соціального досвіду в процесі входження в соціум, систему соціальних зв'язків, так і процес відтворення цих зв'язків за рахунок активної діяльності дитини. Під час взаємодії з оточуючими відбувається соціалізація дитини,

засвоєння нею відповідної системи цінностей, норм. Отже, щоб ввести дитину в складний світ людських взаємин, необхідна допомога дорослого.

Оскільки молодші школярі більшість часу проводять у школі, то вчитель і є тим помічником, що допомагає дитині успішно соціалізуватися. Вчитель презентує для дитини суспільство, займає центральне місце в духовному світі дитини, виступає носієм знань, умінь, моральних цінностей, а з іншого боку – безпосереднім організатором виховного процесу. До того ж, прагнення дітей цього віку часто відзначаються ситуативністю, поведінка, яка відповідає моральним нормам і правилам, прийнятим у суспільстві, характеризується нестійкістю, що є свідченням недостатнього оволодіння дитиною тією соціальною роллю, характерною ознакою якої є моральна поведінка. Розширенню досвіду дитини щодо сутності такої ролі сприяє спеціально організований виховний процес, який передбачає не лише передачу їй необхідних знань, а й демонстрацію відповідних поведінкових правил, вправлення у їх виконанні. Досягненню цього сприятиме врахування в змісті навчально-виховної діяльності різноманітних інтересів дітей, потреб, які є актуальними для окремих вікових груп школярів у плані соціалізації, створення гуманного середовища (запровадження відносин співробітництва, партнерства, співтворчості всіх учасників педагогічного процесу); розвитку в дитини впевненості у власних силах, самоповаги, творчого розкріпачення, поглиблення і закріплення соціальних і моральних знань, виховання адекватних емоційних ставлень, формування вмінь і навичок соціально схвалюваної поведінки.

Реалізація ефективної соціалізації дитини до навчального процесу в школі здійснюється за таких умов: співпраця родини і вчителів у визначенні напрямків, форм, методів і прийомів підготовки дитини до школи; систематичність і послідовність у підборі форм, методів і прийомів роботи з дітьми, знання батьками їх дітей, бажання знати як позитивні, так і негативні особливості їх всебічного розвитку; особистий приклад батьків, їх авторитет, характер стосунків; стимулювання навчально-пізнавальної активності дітей; педагогічна культура батьків.

Відносини в системі «вчитель-батьки учнів» являють собою важливий педагогічний чинник, що сильно впливає на моральне життя учнів, які сприймають ці відносини як норму навіть в тому випадку, коли останні і не є нормальними. Відповідальність за моральні відносини, що складаються в системі «вчитель – батьки учнів» лягає на вчителя як на ведучу сторону, професійно зобов'язану.

У сучасних умовах різко зменшилися контакти батьків з учителями, які найчастіше відбуваються через батьківські збори або індивідуальні виклики батьків до школи. Однак варто використовувати і інші форми роботи з батьками в школі.

Отже, вчителі повинні вивчати сім'ю, щоб спрямовувати сімейне виховання на всебічний розвиток дитини, надавати допомогу батькам: у керівництві навчально-виховною роботою дітей у домашніх умовах; у

визначенні методів і прийомів виховання, формування у них позитивного ставлення до школи, навчання дітей, їх участі у суспільній і трудовій діяльності; спонукати батьків до педагогічної самоосвіти, залучати їх до навчально-виховної діяльності у школі; за необхідністю коректувати виховні зусилля сім'ї, нейтралізувати негативні її впливи.

Вибір технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів

Болгаріна Л. О., методист методичного кабінету відділу освіти і науки Нікопольської міської ради, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України

Анотація. У роботі доведено, що фундаментальність початкової освіти – не лише у міцно засвоєних учнями уміннях, навичках, а й ключових компетентностях, які мають стати найважливішим надбанням розвивальної шкільної освіти. Перед педагогами постає необхідність навчити дитину критично мислити, вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати і враховувати альтернативні думки, приймати виважені рішення, дискутувати, спілкуватися з іншими людьми, що вимагає вибору технологій й організаційних форм роботи з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів, тобто варіативності організаційних форм.

Ключові слова: початкова освіта; ключові компетентності; соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна компетентності, саморозвиток, самоосвіта.

Аннотация. В работе доказано, что фундаментальность начального образования – не только в прочно усвоенных учащимися умениях, навыках, но и ключевых компетентностях, которые должны стать важнейшим достоянием развивающего школьного образования. Перед педагогами встает необходимость научить ребенка критически мыслить, решать сложные проблемы путем анализа обстоятельств и соответствующей информации, взвешивать и учитывать альтернативные мнения, принимать взвешенные решения, дискутировать, общаться с другими людьми, что требует выбора технологий и организационных форм работы по внедрению компетентностно ориентированного подхода к обучению и воспитанию учащихся, то есть вариативности организационных форм.

Ключевые слова: начальное образование; ключевые компетентности; социальная, поликультурная, коммуникативная, информационная компетентности, саморазвитие, самообразование.

Resume. In this paper we prove that the fundamental nature of primary education – not only in firmly mastered the skills of students, skills and key competencies, which should be the most important property of developmental school education. Before teachers have to teach a child to think critically, to solve complex

problems by analyzing the circumstances and relevant information, weigh and consider alternative opinions, make informed decisions, debate, communicate with others, which requires the choice of technologies and organizational forms of work on the implementation of the competence-oriented approach to the training and education of pupils, that is, the variability of organizational forms.

Key words: primary education; key competencies; social, multicultural, communicative, information competence, self-development, self-education.

Постановка проблеми. Вибір технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, М. Вашуленка, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубачевої та ін.

Мета доповіді полягає у розкритті особливостей вибору технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентнісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів міста Нікополя.

Постановка завдання. Навчити працювати вчителів міста над вихованням особистості дитини, її гармонійним розвитком, збагаченням досвіду життєдіяльності на основі загальнолюдських та національних цінностей, формуванням ключових і предметних компетентностей учнів, як бази для успішного навчання в основній школі та особистісного зростання на наступному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу. Традиційно освіта розглядається як засвоєння учнями певної суми знань, умінь, навичок, зумовлених Державними стандартами та програмами з того чи іншого предмету. Але ринок праці висуває сьогодні вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного працівника, скільки до його рівня відповідальності, професійної компетентності і комунікабельності, які він може продемонструвати. Тому, щоб бути успішною людиною в сучасному світі, недостатньо володіти певною сумою знань у тій чи іншій галузі. Важливо, щоб дитина, яка закінчує школу і йде у доросле життя, не була пасивним об'єктом впливу, а могла самостійно знайти потрібну інформацію, обмінятися думками щодо певної проблеми з іншими людьми, брати участь у дискусії, знаходити аргументи і контраргументи, виконувати різноманітні ролі.

Компетентний випускник початкової школи – учень, який має високий рівень мотивації, характеризується високою навчальною й соціальною активністю, готовністю до самостійної розумової діяльності.

Ми вважаємо, що у центрі уваги сучасної освіти мають бути не тільки навчальні предмети, а і способи мислення та діяльності школяра. Тобто, необхідно навчити дитину критично мислити, вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати і враховувати

альтернативні думки, приймати виважені рішення, дискутувати, спілкуватися з іншими людьми.

Фундаментальність початкової освіти – не лише у міцно засвоєних учнями уміннях, навичках, а й ключових компетентностях, які мають стати найважливішим надбанням розвивальної шкільної освіти. Це такі компетентності: уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, інформативно-комунікативна. Формування кожної з них вимагає вибору технологій й організаційних форм роботи з упровадження компетентісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів, тобто варіативності організаційних форм.

Дотримання принципу варіативності організаційних форм навчальної діяльності дозволить досягнути мети навчання. Варіативність розглядається освітянами міста як один із демократичних принципів перебудови освіти в Україні, який означає різноманітність навчальних закладів різного типу, освітніх програм, змісту, форм та методів навчання. Принцип варіативності спрямований на забезпечення максимально можливого ступеня диференціації та індивідуалізації освіти й тим самим забезпечує організацію особистісно орієнтованого підходу через різноманітність освітніх технологій, змісту, форм та методів навчання.

Сутність поняття «варіативність організаційних форм навчальної діяльності» – це один із принципів організації навчання, який передбачає використання різноманітних технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентісно орієнтованого підходу до навчання й виховання учнів (фронтальної, групової, парної, індивідуальної та їх поєднання) при врахуванні індивідуальних особливостей кожної дитини.

З цією метою вчителі міста намагаються дотримуватися певних етапів організації роботи учнів.

1. Підготовчий етап – учитель готує учнів до різних форм організації їх діяльності в навчальному процесі, ознайомлює їх із правилами роботи в групі, в парі, індивідуально та фронтально, разом з учнями створює систему умовних позначень, які будуть регулювати їх роботу.

2. Організаційний етап – застосування на практиці різних організаційних форм навчальної діяльності, об'єднання учнів у пари, навчальні групи, використання різних способів розміщення парт.

3. Регуляція – учитель надає учням допомогу в процесі індивідуальної роботи, діяльності в групах, парах тощо. Важливими при цьому є підтримка належного рівня дисципліни з одночасною повагою до особистості дитини, надання можливості висловитися кожному учню.

4. Корекція – усунення факторів, які заважають ефективній організації роботи учнів; зміна складу пар, груп учнів у процесі навчальної діяльності.

Зкладами освіти Нікополя використовується модель варіативності організаційних форм навчальної діяльності учнів початкових класів, яка складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів:

- концептуальний компонент, який передбачає розкриття сутності принципу варіативності організаційних форм навчальної діяльності учнів та визначення основних закономірностей навчання;

- технологічний компонент, який передбачає оптимальний вибір організаційних форм навчальної діяльності відповідно до конкретної педагогічної ситуації та описання процесу впровадження моделі варіативності у процес навчання учнів початкових класів;

- змістовний компонент, який передбачає визначення системи методів і засобів навчання та їх узгодженість із використовуваними організаційними формами навчальної діяльності учнів.

Принцип варіативності реалізовується на таких рівнях: через участь у різноманітних експериментальних освітніх програмах: «Росток», «Один учень – один комп'ютер» (КЗ «СЗШ№20»); «Медіаосвіта» (гімназія №15); вивчення польської мови з 1 класу (СЗШ №4).

Створення освітніх закладів: Гімназія 15; Гімназія 7; СПМШ; СШ №5.

Плюралізм і гнучкість навчальних програм: розвантаження навчальних програм; відбір підручників для 4 класів; програмно-методичного забезпечення та освітніх технологій – створення навчально-методичного центру, де зібрано передовий педагогічний досвід вчителів міста.

Розповсюдження передового педагогічного досвіду вчителів початкових класів Карамушки С. А. та Бебневої Н. А. «Використання мультимедійних засобів навчання на уроках в початкових класах»; «Формування інформаційної компетентності в молодших школярів».

Розглянемо основні форми компетентісно орієнтованого навчання в початковій школі нашого міста.

Багато уваги педагогами приділяється формуванню соціальної компетентності. Учителі пропонують завдання різного рівня, варіативні домашні завдання, перелік тем творчих робіт та доповідей, список додаткової літератури, різні форми проведення тематичного опитування. Організовується групова робота, що передбачає створення груп змінного складу за принципом: обери тему; обери команду, яка оптимально здатна розв'язати завдання.

Створюються проблемні ситуації. Як показала практика, учні вміють робити вибір рівня на тематичному оцінюванні, рівня домашнього завдання, теми для доповіді із загального переліку, працювати в групі, давати самооцінку своїй відповіді, визначати мету своєї діяльності, оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, оточуючим середовищем. Діти беруть участь у самоврядуванні. Ставлять особистісно значущі цілі. Саме тому педагоги нашого міста активно впроваджують у навчально-виховний процес проектну діяльність, яка створює умови для розвитку ініціативи, самостійності, стимулює процес саморозвитку. Особливістю групової форми організації навчання є те, що процес навчання відбувається у спільній діяльності. Група стосовно кожного її члена стає мікросередовищем (суспільством у мініатюрі), яке відтворює весь навколишній світ.

Результативністю формування соціальної компетентності є проведення різноманітних загальноміських конкурсів на кращий учнівський проект.

Під час формування полікультурної компетентності учитель пропагує досягнення культури. Виховує на прикладі видатних людей. Використовує у викладанні свого предмета художню літературу та твори мистецтва. Висвітлює значення початкової дисципліни для розвитку цивілізації. Мотивує роль даного предмета у житті учнів. Сам є прикладом толерантного ставлення до інших людей.

- Учень залучає до своєї відповіді або письмової роботи інформацію полікультурного характеру. Визначає толерантну поведінку щодо людей, які відрізняються за соціальною, расовою, етнічною, релігійною та іншими ознаками. Для формування полікультурної компетентності вчителі під час уроків та виховних заходів спонукають учнів до здійснення пошукової роботи також проводяться загальноміські заходи: фотоконкурс «Український віночок», конкурси проектів «Козацькому роду нема переводу»; «Видатні художники нашого міста», а також систематично проводяться екскурсії: «Екскурсія місцями козацької слави на о. Хортиця», «Екскурсія до парку Перемоги на археологічні розкопки Козацької Січі»; урок-екскурсія «Храми нашого міста», Всеукраїнський проект «Це наше – це твоє».

Формування полікультурної компетентності відображено у дослідницьких роботах вчителів міста: «Драматична література як засіб активізації пізнавального інтересу учнів початкових класів»; «Екологічне виховання учнів початкових класів»; «Роль, місце і форма шкільного краєзнавства в естетичному вихованні учнів» та інші.

Не менш важливим є і формування комунікативної компетентності, де учитель використовує діалогічні методи. Організує дискусії. Спонукає висловлювати власну думку. Стимулює надання аргументованих відповідей. Вчить правильно ставити запитання і відповідати на них. Слідкує за культурою мовлення учнів і сам є взірцем цього. Пропонує письмові роботи у формі творів, листа до товариша, звіту, віршів з певної теми. Створює проблемні ситуації. Проводить нестандартні уроки. Практикує захист учнями творчих робіт та проектів. Використовує інтерактивні методи навчання.

Учень висловлює свою думку. Вміє аргументовано її довести. Робить доповіді. Вміє написати тези, план, реферат. Проводить захист рефератів, проектів. Ставить запитання до учнів і вчителя і відповідає. Здатний до толерантності у спілкуванні: визначає свої помилки, уникає категоричності, додержує культури дискусії. Використовує адекватну лексику. Результати роботи вчителів з цього питання можна було спостерігати під час міських конкурсів: конкурс екологічної казки; фестиваль дослідницьких проектів; дослідницькі роботи: «Методи стимулювання навчальної діяльності учнів»; «Розвиток діалогічного мовлення учнів перших класів на уроках навчання грамоти засобами усної народної творчості».

Під час формування інформаційної компетентності учитель пропонує завдання, для виконання яких необхідне звертання до альтернативних джерел

інформації – додаткової літератури, комп'ютерних баз даних, інтернету тощо. Заохочує учнів до використання додаткової інформації. Консультує з питань тематики робіт та пошуку матеріалів. Навчає учнів усвідомлено згортати інформацію, складаючи план, тези, конспект тощо. Стимулює критичне оцінювання інформації.

Учень добуває інформацію з різних джерел – навчальної, довідкової, енциклопедичної, науково-популярної, художньої літератури, періодичної преси, недрукованих засобів масової інформації, комп'ютерних баз даних, інтернету. Виділяє потрібне із масиву інформації, поєднує різні джерела інформації, впорядковує свої знання, опитує оточуючих, обробляє документи та класифікує їх, уміє використовувати нові інформаційні технології та швидко адаптується до їх змін, критично оцінює інформацію.

Для формування компетентності саморозвитку та самоосвіти учитель стимулює самоосвітню діяльність учнів. Керує самостійною та самоосвітньою роботою учнів. Відстежує динаміку розвитку учнів. Допомагає створити та здійснити програму самоосвіти та самореалізації учнів. Створює програму самоосвіти та активно реалізує її.

Учень демонструє достатню сформованість загальнонавчальних умінь. Має стійкі пізнавальні потреби та мотивацію. Уміє самостійно здобувати знання. Цьому сприяють: створення сайтів шкіл міста; ведення електронного журналу; сайти вчителів початкових класів; створення веб-квестів; створення науково-методичних вісників МО.

Учитель стимулює творчість учнів. Використовує інтерактивні методи. Проводить нестандартні уроки. Організує дослідницьку діяльність учнів.

З цією метою проводяться різноманітні конкурси, олімпіади, нестандартні уроки, заходи, а само: урок-концерт з християнської етики «Віра, Надія, Любов»; система уроків - тренінгів з «Основ здоров'я»; конкурси власних віршів, тощо. У кожному закладі діє програма «Кожна дитина талановита».

Аналіз проблеми класифікації організаційних форм навчальної діяльності дозволяє стверджувати, що кожна з них має свої переваги і недоліки, які необхідно враховувати при організації навчального процесу. Перед учителем постає питання вибору в кожному конкретному випадку найбільш вдалого їх сполучення для кожного етапу уроку, для кожного елемента змісту. Повинні бути проаналізовані специфіка змісту, можливості школярів і визначена раціональна форма навчання, яка на наступному етапі уроку змінюється іншою. Дотримання принципу варіативності організаційних форм навчальної діяльності дозволить досягнути мети навчання.

Основна мета початкової освіти – виховання особистості дитини, її гармонійний розвиток, збагачення досвіду життєдіяльності на основі загальнолюдських та національних цінностей, формування ключових і предметних компетентностей учнів, як бази для успішного навчання в основній школі та особистісного зростання на наступному етапі розвитку.

Висновки. Реалізація принципу варіативності організаційних форм навчальної діяльності учнів початкових класів в навчальному процесі

забезпечить: підвищення відповідності рівня навчального матеріалу індивідуальним можливостям учнів; оптимізацію навчальної діяльності учнів на уроці; інтенсифікацію спілкування учнів на уроці, що викликає прискорене формування групових норм і засвоєння прийомів пізнавальної діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок. Зазначені питання є підґрунтям для продовження удосконалення вибору технологій і організаційних форм роботи з упровадження компетентісно орієнтованого підходу для формування ключових і предметних компетентностей учнів.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2008. – № 7.
2. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Початкова школа. – 2010. – №8.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. – серія 17 (вип. 17). – 2010.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод, посіб. / О. І. Пометун. – К. : АСХ, 2004. – 192 с.

Конструювання освітнього простору молодших школярів в середовищі «1 учень : 1 комп'ютер» за програмою «Росток»

*Причина Л. С., вчитель початкових класів комунального закладу «Нікопольська середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 20»;
Челпанова С. В., заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу «Нікопольська середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 20»*

Анотація. У статті розглянуто форми і методи роботи з учнями, що навчаються за новітніми освітніми програмами. Наводяться приклади видів роботи на різних уроках. Охарактеризовано успішність і переваги даних освітніх програм.

Ключові слова: форми, методи, види робіт на уроці.

Аннотация. В статье рассмотрены формы и методы работы с учениками, которые учатся по новым образовательным программам. Приводятся примеры видов работы на разных уроках. Охарактеризовано успешность и преимущества данных образовательных программ.

Ключевые слова: формы, методы, виды работы на уроке.

Resume. This article seeks to examine the forms and methods of work with students enrolled in the newest educational programs. Examples of the types of different classes. Characterized the success and benefits of these educational programs.

Key words: forms, methods, types of work.

Постановка проблеми. Модернізація початкової освіти на компетентнісних засадах в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні ставить у центр уваги педагогів зміст, форми та методи навчання, розвиток навичок мислення та формування життєвих компетентностей школярів.

Мета публікації полягає в сприянні становленню індивідуальності, культурної ідентифікації дитини, її соціалізації, життєвому самовизначенню.

Постановка завдання. Розробка і впровадження моделей використання ІКТ в умовах навчального середовища «1 учень – 1 комп'ютер» на предметних уроках з використанням програмних засобів навчального призначення для підтримки проектних, розвивальних, пошуково-дослідницьких та інших ефективних методів навчання; у позашкільний час для розвитку творчих навичок та життєвих компетентностей учнів.

Виклад основного матеріалу. В 2013-2014 навчальному році в школі розпочалося впровадження освітнього середовища 21-го століття «1 учень – 1 комп'ютер» у 1-А класі, який працює за програмою «Росток».

Розвивальний характер навчальної діяльності молодших школярів за проектом «Росток» пов'язаний з тим, що її зміст ми намагаємось базувати на теоретичних знаннях, відповідних віковим особливостям учнів.

Оптимальні умови особистісного розвитку школяра забезпечує технологія діяльнісного навчання, яка є методологічною основою науково-педагогічного проекту «Росток».

Що дає проект? Дитині – підтримку позитивної мотивації, розвиток інтересу до набуття нових знань. Батькам – оптимальні умови навчання і розвитку дитини. Вчителю – професійне зростання. Школі – зміцнення позитивного іміджу. Суспільству – підвищення якості шкільної освіти

Сучасний урок – урок демократичний. Він проводиться не для учнів, а разом з ними. Його характеризує не навчання словом, а навчання справою.

CLASSMATE PS – ключовий компонент нового просторово-предметного освітнього середовища – середовища електронного навчання «1 учень – 1 комп'ютер». Ця модель в якості методів навчання використовує технології та сервіси взаємодії, інформаційного пошуку і створення цифрових об'єктів, а найважливішим інструментом навчального процесу є персональний комп'ютер – нетбук. Зворотній зв'язок базується на програмі E-Learning. Програма сприяє: індивідуалізації навчання; розвитку самостійності учнів; створенню атмосфери емоційної піднесеності; психологічній комфортності та забезпеченню фундаменту для роботи в освітньому середовищі «1 : 1».

В нашій школі ми працюємо в освітньому середовищі «1 : 1» третій рік – з 8 жовтня 2013 року. Зараз це – 3-А клас.

Що дає проект? Він сприяє підвищенню якості освіти; підтримці позитивної мотивації учнів та вчителів; створенню оптимальних умов навчання дитини; вихованню людини XXI століття; професійному зростанню

вчителя; формуванню технологічної та медіа грамотності і критичного мислення.

Урок став мобільним, динамічним, інтерактивним. Використання нетбуків на уроках здійснюється в таких напрямках, як наочність на уроках; створення індивідуальних і групових презентацій; залучення учнів до проектної діяльності.

Проілюструємо можливості використання нетбуків *на уроках української мови*.

1. Текстовий редактор та його можливості: виділення частин тексту, переформатування текстів, робота з деформованими текстами.
2. Робота з електронними конструкторами слів, речень, текстів.
3. Використання електронних тренажерів.
4. Складання і друкування власних творів.
5. Створення Інтелект-карт (частини мови, будова слова, граматична основа речення тощо).
6. Тести, перевірні і самостійні роботи за допомогою функції «Екзамен».
7. Функція «Опрос» допомагає в організації реалізації рефлексії: «Я можу навчити своїх батьків як ...»; «Я можу розповісти друзям про ...»; «Я пишаюсь ...»; «Мені було цікаво ...».
8. Робота з електронними словниками.

Працюючи тривалий час *на уроках літературного читання* з молодшими школярами, вчителі зрозуміли важливість навчити не тільки просто читати, а сформувати умовний рефлекс інтелектуальної ейфорії, потягом до якої буде читання. Вже кілька років вчителі працюють з книгами Валерія Борисовича Едігея «Вчися читати, малюк» та «Читання без нудьги». Результат – правильне, швидке, свідоме читання. Пізніше цей підручник почали використовувати і на уроках мови. Під час списування діти перестали робити помилки, значно покращилася грамотність, зросла цікавість до навчання. Цьому сприяють певні прийоми роботи.

1. Візуалізація мислення (прийоми роботи з зображеннями, текстами).
2. Форматування та редагування текстів.
3. Виділення різними видами шрифтів частин тексту, відповідно до завдань (опис героя, епітети, порівняння).
4. Вирізання, копіювання частин текстів в мережі Інтернет.
5. Обробка інформації (рольові ігри, тренажери).
6. Користування електронними енциклопедичними словниками.
7. Відпрацювання техніки читання засобами вправ з ефектом анімації.
8. Складання планів, добір прислів'їв, загадок з Інтернету.
9. Малювання до текстів малюнків, перенесення в файл.
10. Зворотній зв'язок та контроль якості засвоєння знань (тести, системи опитування...).
11. Використання сайтів: Google.com, obuchonok.ru.

Проілюструємо можливості використання нетбуків на уроках математики:

1. Мультимедійні презентації: тематичні, каліграфічне письмо, математичні диктанти.
2. Робота в інтерактивному режимі з геометричними фігурами (групування за ознаками).
3. Електронні тренажери.
4. Моделювання задач.
5. Створення Інтеллекткарт на сайті mind meister (залежність між величинами в задачах на рух, роботу).
6. Демонстраційна програма obuchonok.ru. – можливість демонстрації руху об'єкта і залежність швидкості від інших параметрів; таблиця множення і ділення; залежність між результатом та компонентами дій).
7. Систематизація та схематизація матеріалу: створення таблиць, діаграм.
8. Тестові завдання на платформі «Едмодо».

Математика дуже відрізняється від класичного шкільного предмету, тому що вчать її за спеціальними зошитами, в яких діти можуть малювати, вирішувати завдання і одночасно отримувати базові знання з інших предметів. Уже в початковій школі учні отримують поняття з алгебри, геометрії та теорії імовірності. І головне – це не тільки підручники, а технології, які дозволяють по іншому організувати процес навчання такому складному предмету як математика, а також розвинути математичні здібності дітей. Ця технологія допомагає дітям побачити проблему і самотужки її вирішити. За новим Державним стандартом в цьому році включено в нову програму багато матеріалу з того обсягу знань, який здобували учні класів розвиваючого навчання. Учні 1 класу засвоюватимуть рахунок вже в межах 100, в підручник включені завдання на розвиток логічного мислення, задачі пізнавального змісту.

Сьогодні інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітнього простору потребує володіння іноземними мовами на якісно новому рівні. Згідно Указу президента 2016 рік оголошено роком англійської мови в Україні. Враховуючи сучасні потреби у володінні іноземними мовами в класах розвиваючого навчання *англійська мова* вивчається за сучасними підручниками Британського виробництва «Лонгмен» і «Макміллом». Діти цих класів добре володіють комунікативними навичками, а також на високому рівні орієнтуються у граматичному матеріалі. За нашими висновками, оволодіти іноземними мовами можуть всі діти, не зважаючи на їх розвиток.

Ще одним базовим предметом є *навколишній світ*. Дитина до 10-ти років ще не ділить світ на математику, фізику, хімію, а сприймає його в комплексі. Це предмет, в якому є елементи біології, хімії, фізики, що дає змогу дати загальну картину всесвіту.

Такий самий підхід до вивчення природознавства ми знаходимо зараз за новим Державним стандартом, який передбачає формування природознавчої

компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики.

1. Самостійний пошук і відбір інформації в мережі Інтернет.
2. Систематизація та схематизація інформації (схема – будова рослин, «ланцюги» живлення, таблиці – групи тварин за ознаками.).
3. Створення і демонстрація презентацій.
4. Робота в програмах Google Документ, Popplet – створення плакатів, карт з використанням відео та аудіо матеріалів.
5. Навчальні програми obuchonok.ru. (пізнавальні «Африканський равлик Ахатіна»; тест «Впізнай тварину»).

Проілюструємо можливості використання нетбуків *на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання.*

1. Графічні редактори Stranamasterov.ru, www. Solnet.ee, в програмах WebCam, Tux Paint, PowerPoint ...
2. Використання технологічних карток на сайтах Інтернет.
3. Робота в художньо – естетичних програмах.

Висновки. Активне залучення всіх учнів до процесу пізнання – це сутність інтерактивного навчання. Також навчання в електронному середовищі «1 учень – 1 комп'ютер» має свої переваги в тому, що в ньому є можливість використання різноманітних технологій, залучення батьків до навчального процесу, постійний доступ до широкого спектру інструментів та ресурсів Інтернету, можливість роботи за межами класу, школи.

Але скільки б ми не говорили про різноманітність методів та прийомів роботи на уроках, інтерактивні технології, інтегровані уроки – головне в тому, що жодна технологія не буде ефективною, якщо ми не будемо вчити учня здобувати освіту. Модель «1:1» – найбільше пристосована до цієї мети.

Шкільний психолог, який постійно працює в класах розвиваючого навчання, робить висновки, що невербальний інтелект в учнів «Ростка» набагато вищий, ніж у дітей звичайних класів, саме завдяки елементам розвитку творчого потенціалу учнів, закладених в проєкті «Росток». А кількість дітей, в яких цей показник набагато вищий вікової норми, в деяких класах перебільшує 90%.

Що стосується розвитку мислення учнів класів розвиваючого навчання, то процент вищого й найвищого розвитку становить 97% на відміну від учнів в звичайних класах, де цей відсоток становить 54%.

Це дає можливість стверджувати, що умови навчання в класах розвиваючого навчання сприяють позитивному світосприйняттю учнів, активізують розвиток ініціативи, здібностей та розвивають логіку, імпровізацію, стимулюючи потяг до самостійної роботи. Таким чином наведені дані переконливо свідчать про те, що діти розвиваючих класів є більш підготовленими до вибору профілю в старшій школі, ніж діти звичайних класів.

Мистецтво педагога – уміння моделювати власний успіх і успіх вихованця. Кожен має дар, і ми всі потребуємо його реалізації. В іншому разі наше життя не має сенсу. Любити дитину такою, якою вона є, вірити в дитину, в її можливості – кредо сучасного вчителя.

Спільна виховна робота школи і батьків у формуванні творчої особистості дитини

*Хрущова С. В., учитель початкових класів
комунального закладу «Нікопольська середня
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20»*

Анотація. В статті розкрито особливості спільної роботи сім'ї і школи у формуванні творчої особистості дитини. Особливу увагу приділено вихованню у дітей любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу; поваги до людей; піклування про молодших і старших; співчуття і милосердя до тих, хто переживає горе; шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, історії народу.

Ключові слова: піклування, співпраця, взаємоповага і допомога, зацікавленість в кінцевому результаті.

Анотация. В статье раскрыты особенности совместной работы семьи и школы в формировании личности ребенка. Особое внимание уделено воспитанию у детей любви к родителям, родным, родного языка, культуры своего народа; уважения к людям, забота о младших и старших, сострадание и милосердие к тем, кто переживает горе; уважительного отношения к традициям, обычаям, обрядам, истории народа.

Ключевые слова: забота, сотрудничество, взаимоуважение и помощь, заинтересованность в конечном результате.

Resume. In the article revealed the importance of collaboration of family and school in formation of a creative child. Special attention is paid to the education of children the love of parents, relatives, native language and culture of their people; respect for people; care of the junior and senior, compassion and mercy to those who are experiencing grief; respect for the traditions, customs, rituals, history of the people.

Key words: care, cooperation, and mutual assistance, interest in the final result.

Постановка проблеми. Модернізація початкової освіти на засадах компетентнісного підходу висуває перед вчителем завдання пошуку ефективних форм та методів виховної роботи, розвитку творчих здібностей дітей, вміння працювати в команді.

Мета публікації полягає в визначенні напрямів співпраці сім'ї і школи у становленні індивідуальності учня, успадкуванні духовних надбань нашого народу, формуванні в учнів розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральності, художньо-естетичної культури, формуванні громадянина-

патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю.

Завданням публікації є розкриття особливостей організації спільної діяльності вчителя, учнів і батьківського колективу з метою створення умов для гармонійного розвитку дитини, адаптації її в навколишньому світі, формування культури спілкування з однокласниками та дорослими, бажання пізнавати нове, вміння втілювати в життя творчі задуми.

Виклад основного матеріалу. Наша школа стоїть на позиціях розвиваючого навчання, робить багато для того, щоб підготувати творчу, мислячу особистість. Саме тому виховання активної життєвої позиції особи органічно пов'язане з формуванням її мислення, розвитком та удосконаленням творчих здібностей учнів. Розвиток творчих здібностей буде ефективним, якщо в організації творчої діяльності враховувати сукупність взаємопов'язаних між собою сторін: систему виховання в сім'ї і школі; систему творчих завдань; організацію навчально-пізнавальної діяльності.

Метою роботи є забезпечення подальшого становлення особистості дитини, цілеспрямоване виявлення і розвиток здібностей, формування вміння і бажання вчитись, рости, розвиватися, приносити користь суспільству.

Сім'я, родина відіграє величезну роль у становленні і всебічному розвитку кожної дитини. Батьки є першими вихователями і вчителями дитини. Вони прагнуть навчити своє дитя найголовнішим людським цінностям. Саме батьки дбають про здоров'я і фізичний розвиток дітей, розвивають мову і мислення. Вчать бачити прекрасне в навколишньому світі, бути спостережливими, працьовитими.

Як вчитель початкових класів, я повинна стати помічником і хорошим порадиником для батьків, створити в колективі дітей і батьків атмосферу добра й довіри, допомогти батькам набутти досвіду у вихованні власної дитини. Намагаюся зробити все, щоб взаємодія з батьками була ефективною.

Всю свою роботу направляю на створення єдиного виховного простору, де найвищі цінності стануть основою життя, гідного людини.

Важливе місце у моїй роботі належить співпраці з батьками. Народ здавна сповідує істину: батьки – головні природні вихователі й своїм особистим прикладом роблять найбільший виховний вплив на дітей. Адже кожен з нас розуміє, що сім'я – фундамент, на якому відбувається становлення дитячої особистості.

Моя робота як наставника, старшого товариша розпочинається з виявлення природних даних, талантів учня та подальшого їх розвитку. Вся робота організована за таким принципом: батьківський дім – життєвий простір, де формується і розвивається дитина як особистість.

Працюю над творчими здібностями не лише на уроках, а й в позакласній роботі. Зі своїми вихованцями проводимо театралізовані вистави, граємо казки, співпрацюємо з дитячою газетою. Вірші, складені учнями класу, уже були надруковані в дитячій газеті «Долоньки». Розвиваючи творчі здібності учнів молодшого шкільного віку, дотримуюсь певних принципів в організації

навчання і виховання: зв'язок з практикою життя; принцип саморозвитку; принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності; принцип інформативності; принцип віри в сили і можливості дитини.

За час своєї педагогічної діяльності, зрозуміла важливість спільної роботи родини і школи. Я прагну виховати багатогранну, всебічно розвинену людину, але цього прагнуть і батьки. Отже, наші бажання співпадають, а це значить, що ми повинні працювати разом, в одному напрямку, і тоді зможемо досягти своєї мети – виховати людину з великої літери.

Виховна робота – важливий аспект діяльності вчителя. Виховуємо ми учнів щодня, постійно, на уроках і в позаурочний час. Бо хочемо бачити наших вихованців чесними, добрими, чемними, щедрими, товариськими та всебічно і гармонійно розвиненими.

Від вчителя початкових класів в значній мірі залежить, як складуться стосунки школи і сім'ї, учителів і батьків, учителя та учнів, якими сформуються класний учнівський та батьківський колективи. Бо зв'язок батьків та дітей у цьому віці дуже міцний, тому саме в початкових класах спостерігається найтісніший контакт школи та родини. Значною мірою він залежить від особистості вчителя, його вміння бачити і розуміти кожного, в щоденній роботі враховувати індивідуальність та неповторність кожної дитини, умови та особливості родинного виховання. Та найголовніше – учитель початкових класів щодня має йти до дітей і їх батьків з відкритим серцем, сповненим любов'ю і щирістю.

Важливе і відповідальне моє завдання – зробити батьків активними учасниками педагогічного процесу. Значний інтерес викликають нетрадиційні форми роботи, зокрема, родинні виховні заходи, спільна робота батьків і дітей над проектами. Такі форми роботи активізують батьків, з пасивних спостерігачів перетворюють їх в учасників навчально-виховного процесу, виявляють інтереси й вподобання кожної сім'ї, дозволяють організувати спільне дозвілля батьків і дітей, забезпечувати спадкоємність поколінь, відроджувати звичаї і традиції нашого народу.

Школа може виконувати свої функції щодо виховання підростаючого покоління тільки в тісному взаємозв'язку із сім'єю. Лише спільними цілеспрямованими зусиллями педагогів і батьків вдається впливати на розвиток особистості дитини, розв'язувати виховні завдання. Важливо, щоб батько і мати усвідомлювали свою високу відповідальність за виховання дітей.

З нинішніми вихованцями працюю вже четвертий рік. З першого класу намагалася побудувати виховний процес так, щоб якомога більше справ робили діти з батьками. На перших порах батьки лише допомагали підбирати цікавий матеріал, а потім поступово почали і самі приймати участь в підготовці та проведенні класних виховних заходів.

Спільна робота над проектами вчителя, батьків і учнів розвиває творчу працелюбну особистість, спрямовує її зусилля на турботу про навколишнє середовище; виховує усіх учасників проектів цивілізованими господарями та

готує всіх до життя в умовах ринкових відносин; забезпечує духовну єдність поколінь, зберігає родинні традиції, звичаї, обряди, виховує національну свідомість і самосвідомість. Робота батьків і інших членів родини у проєктній діяльності спонукає їх бути вимогливими і справедливими, чуйними і уважними до дитячих потреб і запитів, тактовними і витриманими, ініціативними в організації дитячих, родинних та громадських корисних справ.

В першому класі, за традицією, ми проводили свято осені. Батьки виготовляли лише поробки з овочів і фруктів для виставки. Та як же пишалися учні, показуючи роботи своїх тат і мам!

На свято Восьмого березня ми підготували концертну програму, а ось дивовижні плаття дівчатка виготовляли разом з мамами і бабусями. Під час показу своїх шедеврів з гордістю розказали про те, як створювали сукні разом, хвилювались і переживали. Сяння очей маленьких принцес було справжньою нагородою для батьків.

Вивчаючи культурну спадщину українського народу, провели конкурс української пісні «Пісня – мережка, що з'єднує віки».

Особливо хочеться розказати про родинні свята, які ми проводили. Їх тематика може бути різноманітна. Це залежить від творчості та можливостей вчителя і батьків, бажань та інтересів дітей. Родинне свято – це результат тривалої підготовчої роботи, творчого пошуку чи презентація роботи над певним проєктом класного колективу. Батьки – не глядачі, а активні учасники таких свят. Вони можуть бути героями, поява яких для дітей є несподіванкою. Можуть на рівних змагатися з дітьми, грати з ними.

Нікого не треба переконувати в тому, що участь батьків у таких родинних святах дуже подобається молодшим школярам. Вони так люблять позмагатися з ними, показати свої знання і вміння. А коли батьки ще й «підіграють», то дитячій радості немає меж.

Важливо, щоб учитель, діти та батьки за роки навчання в початковій школі стали єдиним колективом, однією класною родиною. А це можливо лише за умови спільної мети та діяльності.

І вже починаючи з другого класу ми працювали над довгостроковим проєктом з вивчення історії української кухні. Реалізуючи патріотичні напрями змісту виховання, особливу увагу приділяю вихованню у дітей любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу; поваги до людей; піклування про молодших і старших, співчуття і милосердя до тих, хто переживає горе; шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, до знання свого родоводу, історії народу. А здоровому харчуванню треба вчити з дитинства. Ми провели свято Масляної. І тут вже залучили до роботи бабусь. Млинці пекли за своїми рецептами, з різноманітними начинками, кожна родина робила презентацію своєї страви.

А на наступний рік ми вже проводили вареничне свято! І тут вже мої

батьки були справжніми артистами. Разом з дітьми готували і концертну програму. Розказували легенди про виникнення вареників, смішні історії. Співали народні пісні. Це вже була справжня спільна робота батьків і дітей.

Продовжуючи колективні справи мої «старші вихованці» запропонували зробити дітям сюрприз на День Святого Миколая. І дружним батьківським колективом взялися до роботи. І сталося диво – свято пройшло дуже весело й цікаво. Чому я так довго про це розказую? Та тому, що готуючись до свят, колективних творчих справ, батьки знайомляться між собою, починають спілкуватися, ділитися своїми досягненнями у вихованні дітей. А це вже запорука того, що і в старшій школі батьки не будуть стояти осторонь виховної роботи, будуть разом з вчителем долати труднощі на шляху виховання справжньої людини.

Четвертий рік завершальний в роботі над нашим проектом. Ми підготували свято української кухні. Заздалегідь побували на екскурсіях в місцях, де працюють справжні творці смачних шедеврів. Ми відвідали кухні у кафе, розташованих в нашому місті, побували на кухні в шкільній їдальні, брали інтерв'ю у кухарів, розглядали побутову техніку, побували на Нікопольському хлібозаводі. В ході підготовки група дітей знайомила нас з давніми рецептами української кухні. Група «журналістів» готувала запитання для інтерв'ю з вчителями школи.

До свята ми розучили пісні, вірші про страви, підготували загадки. І все це ми робимо разом з батьками. Батьки також готують виступи на свято і вже не бояться показати свої таланти перед дітьми.

Виховання дитини починається з моменту її народження. Сім'я закладає основи людяності, порядності, вихованості. Чим більше любові, злагоди та взаємоповаги в родині, тим міцнішим буде основа подальшого розвитку дитини, тим вихованішою вона буде.

Родинне виховання – це природна і постійно діюча ланка педагогічного процесу. Тому у своїй виховній діяльності школа має опиратися на сім'ю, підвищувати її психолого-педагогічну культуру, активно впливати на взаємини між її членами.

Виховна функція є однією з найбільш важливих із усієї сукупності виконуваних сім'єю функцій. Її зміст становить передача батьками своїм дітям нагромадженого ними соціального досвіду, прилучення до естетичних і етичних цінностей, формування індивідуальних якостей особистості дитини.

Батьки покликані прищеплювати дітям любов до рідної мови, землі, традицій, звичаїв, культури свого народу та повагу до історії і культури інших народів; формувати культуру поведінки, гуманне ставлення до близьких та незнайомих людей; виховувати почуття патріотизму, свідомого ставлення до суспільства та держави. А школа, вчитель завжди підставить дружнє плече, допоможе виховати добру чуйну дитину.

В класі у нас склалися дружні відносини з батьками, ми постійно спілкуємося, радимося. Вони не байдужі до наших творчих справ, переймаються питанням як же виховати справді добрих, відповідальних

доньку чи сина. Хочеться щоб батьки завжди пам'ятали, що в дитині вони знайдуть своє відображення. Раджу батькам частіше спілкуватися з дитиною, радіти її успіхам, перейматися негараздами, частіше хвалити дитину, навіть за незначні досягнення.

Висновки. Школа для дитини – це простір, у якому вона вчиться будувати доросле життя в майбутньому. На скільки воно буде успішним, щасливим і здоровим – залежить від багатьох чинників, зокрема розуміння батьками своєї ролі у вихованні власної дитини, створення вчителями акмеологічного виховного простору, розуміння дитиною своєї ролі в сім'ї, у шкільному колективі.

Список використаних джерел

1. Ніколаєнко Є. Н. Взаємодія сім'ї і школи у вихованні учнів.
2. Сидоренко Л.І. Сім'я – активний учасник навчально-виховного процесу.
3. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : Навч.-метод. посіб. – К., 1996.
4. Шевченко М. Г. Співпраця школи та родини – ланцюжок виховної роботи.

Особистісно орієнтований підхід до навчання і виховання здібних та обдарованих дітей у контексті життєтворчої особистості

*Кабанова Н.М., вчитель початкових класів
комунального закладу «Нікопольська середня
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20»*

Анотація. У статті розкривається шляхи реалізації особистісно орієнтованого підходу, пропонуються форми і методи навчання і виховання здібних та обдарованих дітей.

Ключові слова : особистісно орієнтований підхід, організаційні форми навчання, життєтворчість, обдарована дитина.

Аннотация. В статье раскрываются пути реализации личностно ориентированного подхода, предлагаются формы и методы обучения и воспитания способных и одаренных детей.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, организационные формы обучения, жизненное творчество, одаренный ребенок.

Resume: The article reveals the urgency of the problem , offered to form conditions for training and education of gifted and talented children .

Key words: personality oriented approach, a form of rationalization , intelligence.

Постановка проблеми: Реалізація компетентнісного підходу висуває перед вчителем завдань пошуку ефективних форм, методів навчання і розвитку творчої особистості та формування життєво компетентної дитини.

Метою публікації є визначення сприятливих умов для навчання та виховання творчої особистості.

Завданням публікації є розкриття змісту і сутності ефективних методів навчання для розвитку творчої особистості.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтовне навчання надає змогу кожному учневі, беручи до уваги його здібності, нахили, інтереси, особистісні цінності й суб'єктивний досвід, реалізувати себе в пізнавальній та інших видах діяльності, створює умови для повноцінного виявлення та розвитку особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу. Орієнтація на особистість вимагає від вчителя впровадження педагогічних технологій, які включають учнів в активну діяльність, стимулюють до творчого пошуку, розвитку мислення, самостійності, викликають зацікавленість і позитивне ставлення до навчально-виховного процесу.

Мета моєї діяльності – створення сприятливих умов для навчання та виховання життєво компетентної особистості, за яких кожен учень відчує свою успішність, значимість та інтелектуальну спроможність. Саме програма розвитку дітей «Росток» дає цю можливість. Програма «Росток» – це інтегрований підхід до навчально-виховної діяльності, організації творчої діяльності дітей, духовного розвитку дитини. Також це зразок використання інтерактивних форм навчання та виховання особистості, творчого підходу до поняття інновації навчально-виховного процесу.

За багаторічну педагогічну діяльність я створила власну систему навчання та виховання творчої особистості. У арсеналі моїх методичних засобів є різні форми роботи: проведення нестандартних уроків, тести, читацькі конференції, диспути, дослідницька робота, зустрічі з видатними людьми, позакласна робота. Ідеї власного творчого підходу – це зацікавлення учнів навчальним матеріалом і процесом оволодіння ним, раціоналізація навчальної діяльності учнів. Реалізую ці ідеї словесними, наочними, практичними, проблемними методами. Проводжу уроки так, щоб учні закріплювали матеріал не шляхом заучування й переказування, а способами розв'язання практичних завдань. Використовую технологію інтерактивного навчання та розвитку критичного мислення.

Основна особливість курсу математики – тісний взаємозв'язок понять множини та величина протягом всього курсу. Інтегрований курс «Навколишній світ» спрямований на розвиток логічного мислення учнів, загально навчальних, дослідницьких умінь розвитку дитини, творчих здібностей, позитивної мотивації до пізнання природи й суспільства. Основними структурними компонентами курсу є: науково-пізнавальний; діяльнісний; ціннісний.

Поєднання в змісті інтегрованого курсу створює сприятливі умови для досягнення основної мети – особистісний розвиток школяра. Так на уроках математики, починаючи з 1-го класу, використовую різні форми ігрової діяльності. Діти активно беруть участь у виборі сюжету гри, ролей та ігрового матеріалу, помічають і розвивають зміст гри, а також різні лічилки, задачі –

ребуси, шаради, анаграми, тощо. У математичних казках («Білосніжка і сім гномів», «Вовк і семеро козенят», «Рукавичка») вдало поєднують знайомий світ казок із чарівним світом математики. Це викликає у дітей захват і здивування та робить математику доступною й цікавою.

Завдання з логічним навантаженням допомагають учням оволодіти такими прийомами, як аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, аналогія; розвивають пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, уяву, мислення), сприяють мовному розвитку.

На уроках навколишнього світу, починаючи з 2-го класу, мої вихованці займаються пошуковою роботою. За цей час вони написали більше десяти творчих робіт на різні теми: «Таємниці Всесвіту», «Винаходи людства», «Країнами світу» тощо. З інтересом складають твори-міркування «Про що вночі шепоче парта», «Чому заплакала хмаринка», складають казки. В процесі роботи виправдали себе такі форми роботи, як моделювання уроків з використанням ІКТ.

Спочатку я використовую прості інтерактивні технології, згодом – складніші. Основними формами є взаємодія учнів у парах і групах. Роботу в парах, в групах застосовую вже з першого класу але роблю це через дидактичну гру. Дитина 6-річного віку не може жити без гри, без активних дій. Спочатку всі моменти гри ми проводимо разом: об'єднання в пари, вивчення правил спільної роботи, підбиття підсумків. Поступово частина обов'язків переходить до дітей, ускладнюються самі форми й завдання. Якщо спочатку я об'єдную дітей, то пізніше вони самі обирають спосіб групування. Роботу в групах варто використовувати для розв'язання завдань різного рівня складності, що потребує колективного розуму.

На уроці математики і мови пропоную дітям працювати в диференційованих групах. Складаючи урок, дотримуюсь певної структури: мотивація; оголошення теми та очікуваних результатів; надання необхідної інформації; інтерактивна вправа – інструктаж; поділ на групи; виконання завдань; презентація; рефлексія; підбиття підсумків.

Дотримуюся цих принципів і в організації позакласної роботи. Прикладом є проведення інтелектуальних конкурсів між класами: «Найрозумніший», «Юні чомучки». Така форма роботи сприяє зміцненню колективу. На цьому етапі розвитку можна зазначити такі позитивні результати роботи: наявний вищий рівень мотивації; зростання якості засвоєння програмового матеріалу; на уроках створюється атмосфера співпраці; підвищується активність виконання творчих робіт; зростає самостійність щодо розв'язання будь-яких проблемних завдань.

Кожна дитина – особистість. А кожна особистість потребує творчого підходу, великого терпіння й любові від вчителя. Лише з таким підходом до справи є шанс відкрити та розвинути всі грані чуттєвої дитячої душі, творчого потенціалу дитини.

Мені, як учителеві, який працює над розвитком творчих особистостей, хочеться, щоб школа була маленькою державою людяності, доброти,

творчості й постійного пошуку. На сьогоднішній день в очах дітей загорається вогник цікавості, радості, надії. Це і є головною метою роботи кожного творчого вчителя, бо життя вчителя – постійний пошук.

Висновки. Інтелект учнів, які навчаються за програмою «Росток» набагато вищий. Діти з розвиваючих класів є більш підготовленими до переходу до старшої ланки. За програмою «Росток» більшість уроків розроблено з урахуванням інтегративно – діяльнісного підходу. Тематика уроків дає змогу організувати самостійну роботу учнів, сформувати вміння працювати з додатковою літературою, допомагає зробити навчання цікавим та насиченим.

РОЗДІЛ II

ВАРІАТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ» В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Реалізація базових технологій під час опрацювання художніх текстів на уроках літературного читання

*Мартиненко В. О., провідний науковий
співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник*

Анотація. Розглядаються базові навчальні технології опрацювання художніх текстів на уроках літературного читання: технологія поетапного опрацювання змісту твору; технологія діалогової взаємодії учня з текстом, його автором. Розкрито окремі аспекти опрацювання епічних творів: жанр казки, а також байки.

Ключові слова: урок літературного читання, поетапне опрацювання змісту твору, діалогова взаємодія учня з текстом, епічний твір.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку шкільної освіти вплинули на дидактико-методичні аспекти організації уроку, у т. ч. на структурно-змістові особливості уроків літературного читання в початкових класах.

Мета – проаналізувати сутність технологій поетапного опрацювання художніх творів та діалогової взаємодії учня з текстом, його автором; розкрити методику роботи з окремими жанрами епічних творів.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз робіт з дослідження різних аспектів сучасних уроків літератури і літературного читання в початкових класах показує, що в них помітно акумулювалися загальнодидактичні технології суб'єкт-суб'єктної взаємодії [1; 2; 3]. У галузі викладання предметів гуманітарного циклу проблема моделювання уроків досліджена недостатньо, зокрема, питання про структурні аспекти уроку літератури залишаються відкритими. Розглядаючи структурні етапи уроку, дослідники одноставні у думці, що моделюючи сучасний урок літературного читання недостатньо використовувати лише традиційні структурні елементи уроку (опитування, пояснення нового матеріалу, закріплення, домашнє завдання). На їхню думку, структура уроку літератури має відображати закономірності сприймання учнями літературного твору як цілісності.

Виклад основного матеріалу. Літературний твір являє собою складне ціле, в якому всі його компоненти (ідейно-тематична основа, композиція, сюжет, зображувально-виражальні засоби) взаємодіють між собою. У творі художній образ подається не статично, а у розвитку. З огляду на це, більшість дослідників у роботі над твором виділяють такі послідовні узагальнені етапи: первинний синтез, аналіз, вторинний синтез. Кожний з них має відповідне

змістове наповнення, свою мету і завдання. Наприклад, основними завданнями на етапі первинного синтезу є ознайомлення учнів з конкретним змістом твору, його сюжетною лінією на основі цілісного сприймання тексту; встановлення вчителем емоційного впливу на учнів змісту прочитаного (прослуханого).

На етапі аналізу встановлюються причиново-наслідкові зв'язки в розвитку сюжету, мотиви вчинків персонажів, проводиться композиційний аналіз, робота із сприймання засобів художньої виразності відповідно до їх функцій у твору і т. ін.

На етапі вторинного синтезу домінує робота з узагальнення основних рис головних і другорядних персонажів, оцінка їх вчинків, визначається емоційно-оцінне ставлення учня до змісту твору, його героїв.

Вказані узагальнені етапи роботи над текстом твору, провідні завдання на кожному з них дають підстави для застосування під час аналізу різножанрових текстів таких базових технологій, які враховують закономірності процесу сприймання й повноцінного осмислення учнями змісту літературного твору, сприяють реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії на уроках літературного читання. Це технологія поетапного опрацювання змісту твору та технологія діалогової взаємодії учня з текстом твору, його автором, героями. Вони передбачають виділення у структурі уроку літературного читання таких послідовних макроблоків: підготовку учнів до сприймання тексту → організацію первинного сприймання учнями змісту → перевірку первинного безпосереднього сприймання → проведення поглибленого смислового й структурного аналізу тексту → рефлексивний аналіз змісту прочитаного

Така організація аналізу змісту тексту розглядається нами як базова, проте вона не може трактуватися як повний аналог всіх структурних компонентів уроку, оскільки, крім зазначених вище етапів, кожен урок має і такі обов'язкові компоненти, як постановка мети і завдань, перевірку домашнього завдання і т. ін. Крім того, у системі уроків з вивчення, наприклад, творів одного жанру: казок, оповідань та ін. варто бачити місце кожного уроку у цілісній системі. Тоді те чи інше заняття вибудовуватиметься за своєю структурною логікою.

Водночас логіка (поетапне) опрацювання на уроці *нового* літературного твору є спільною для всіх видів текстів. Змістове наповнення кожного етапу роботи над твором (провідні методи, прийоми організації, види роботи) визначається його різновидом (художній чи науково-пізнавальний), жанровою специфікою, провідною метою уроку у взаємозв'язку з кінцевими результатами.

У змісті літературного матеріалу для молодших школярів найбільший масив складають художні твори, які різняться за родо-жанровими ознаками (епічні, ліричні, драматичні).

Коротко зупинимося на окремих формальних родових і жанрових ознаках епічних творів. Врахування жанрових особливостей під час роботи є

обов'язковою умовою, оскільки особливості кожного жанру зумовлюють вибір учителем провідних методів і прийомів їх опрацювання.

Епічні твори – твори розповідні. У підручниках з літературного читання цей рід літератури здебільшого представлений прозовими творами – художніми оповіданнями, казками – літературними й народними, легендами, уривками з повістей, а також віршованими розповідними – казками, байками, епічними віршами і т. ін..

Сюжет є основою епічного твору, він його цементує. Зображення у розвитку, певній послідовності подій, персонажів, їхніх характерів, вчинків, мотивів поведінки, взаємостосунків визначає шлях аналізу твору. Однією з основних особливостей епічних творів є присутність у них оповідача, який розповідає про події. Найчастіше розповідь ведеться від третьої особи, тобто зміст розкривається у формі авторської розповіді про людей, тварин, їхню взаємодію з навколишнім світом, міжособистісні взаємини і т. ін. Важливе завдання педагога під час опрацювання епічних творів – сприяти усвідомленню учнями авторського ставлення до описаних подій, до героїв, їхніх вчинків, виробленню власної позиції до того, що відбувається.

Під час опрацювання епічних творів у шкільній практиці особливе місце займає композиційний аналіз, який охоплює твір цілісно. Він включає такі основні категорії: жанр, сюжет (елементи сюжетної схеми); структура, система персонажів, портрет, опис; точка зору (автор, оповідач); час, місце дії. Зауважимо, що цими поняттями учні не оперують під час навчання, вони засвоюються дітьми практично. Це дає змогу дитині накопичити початковий читацький та емоційно-пізнавальний досвід. Водночас учитель враховує всі закономірності сприймання й освоєння художнього твору учнями, застосовує у взаємозв'язку різні види роботи аналітичного і синтетичного характеру, які забезпечують повноцінне усвідомлення учнями змісту твору: час і місце дії; послідовність подій у творі; характеристика головних і другорядних персонажів, способи їх зображення: портрет, вчинок, поведінка, мова і т. ін; пейзаж, інтер'єр; аналіз засобів художньої виразності; робота з визначення теми та основної думки твору; складання плану; різні види переказу; аналіз ілюстрацій; графічне і словесне малювання; виразне читання учнями тексту чи його фрагментів; інсценізація, драматизація та ін.

У змісті навчального матеріалу для учнів 2-4 класів значну питому вагу займають *казки (про тварин, героїко-фантастичні, соціально-побутові)*. Результати спеціальних досліджень (С. П. Анікін, В. Я. Пропп, Б. М. Путілов, Н. В. Асаф'єва та ін.) показують, що молодші школярі всіх вікових груп здатні досить повно зрозуміти зміст цих творів, якщо вони не мають високого ступеня узагальнення змісту, ліричних відступів, які мають місце, наприклад, у казках Г. Х. Андерсена.

Методика аналізу казок визначається їх жанровою специфікою. Завдання учителя під час опрацювання казки – допомогти учням усвідомити формальні ознаки цього жанру.

Насамперед важливо, щоб діти усвідомили ті основні ознаки, які вирізняють їх з-поміж інших епічних (наприклад, оповідання). Це наявність вимислу, фантазії і особливості композиції: зачин, повтори, кінцівка.

Казки про тварин, будова і стилістичні особливості яких ґрунтуються на повторі схожих епізодів, традиційних зачинах і кінцівках, поступовому нанизуванні персонажів та подібних ситуацій, зазвичай не викликають у дітей труднощів під час сприймання. Проста форма розповіді про одну подію, емоційне насичення матеріалу сприяють цілісності і неперервності сприймання. І хоча у них має місце як конкретний, так і переносний план значень, все ж перенос із світу тварин у світ людських взаємин є легшою і більш звичною для дітей операцією, ніж перенос, об'єктом якого є абстрактне значення.

Герої казок про тварин зазвичай наділені такими якостями, які є близькими і зрозумілими дітям. Занурюючись у світ фантазії, дітям неважко усвідомити, *що* у змісті таких творів буває у реальному житті, а *що* – не буває (наприклад, тварини розмовляють, діють, як люди).

Героїко-фантастичні казки вирізняє особливий характер вимислу (чарівне перетворення героїв, явищ, предметів, їх чудодійна сила; надзвичайна сила персонажів, їх дивовижне перенесення з однієї реальності в іншу тощо). На відміну від казок про тварин, ці твори більші за обсягом, складніші за будовою, мають потужний фантастичний елемент.

Методика аналізу казок істотно не відрізняється від аналізу реалістичних оповідань. Водночас під час аналізу казок важливо, щоб учні усвідомили фантастичну природу цих творів: йдеться про події, героїв (наприклад, Баба-Яга, Кошій Безсмертний), яких не буває у реальному житті; а також алегорію. Під час композиційного аналізу казки вчитель звертає увагу учнів на головних персонажах у казках (про тварин, героїко-фантастичних соціально-побутових).

Байка – невеликий за обсягом, здебільшого віршований розповідний повчально-гумористичний твір. Має певну схожість з казкою (головні персонажі – тварини, рослини – наділені людськими якостями). Головне у байці – висміювання недоліків людей. Аналіз класичної байки показує, що представлена у ній в алегоричній формі картина людського життя відображає особливе співвідношення добра і зла, притаманне лише цьому жанру художньої літератури. На відміну від казкового світу, який традиційно розглядають як світ боротьби добра із злом і перемоги добра, світ класичної байки умовно можна назвати світом зла. У ній відсутні істинно позитивні персонажі, оскільки вони, навіть будучи по-своєму симпатичними, привабливими, є носіями негативних, руйнівних якостей, почасти для них самих. (наприклад, герої у байках «Лебідь, Щука і Рак», «Коник-Стрибунець», «Зозуля і Півень» Леоніда Глібова, «Котова наука» Олени Пчілки та ін.). У змісті цих творів антагоністичні у відношенні один до одного персонажі (тварини, рослини, люди) або діють за законами зла, неправди, нещирості або приймають ці закони, оскільки не повстають проти них. Демонстрація всього

негативного, що домінує у байках, при адекватному його сприйманні, викликає у читача відторгнення цього світу, небажання жити за його законами і бути схожими на цих персонажів.

Структурно байка складається з двох частин: це сюжет і мораль (повчальний висновок). З висновку читачі дізнаються, що схвалюється, а що засуджується в байці. Водночас алегорія і мораль, якщо вони подані у творі з досить високим ступенем узагальнення смислу, впливають на повноту сприймання учнями основної думки байки. Крім того, дітям в силу їхніх вікових особливостей, життєвого досвіду дуже часто буває складно зрозуміти і назвати якості героїв, які висміюються в байці (наприклад, лицемірство, нещирість, легковажність і т. ін.). Як засвідчує шкільна практика, ці твори є одними з найскладніших для розуміння дітьми і відповідного їх методичного аналізу для вчителів.

Отже, методика роботи над байкою зумовлена специфікою її жанру: врахування й розкриття провідних ознак – моралі(висновку) та алегорії, а також двочастинної побудови.

На думку більшості методистів, роботу над твором доцільно проводити у такій послідовності: розпочинати з розкриття конкретного змісту, потім проводити аналіз алегорії (кого мав на увазі автор, висміюючи недоліки, негативні якості головних персонажів?), основної думки байки, і наприкінці – розглядати мораль.

Зауважимо, що під час аналізу того чи іншого твору застосовуються ті методи і прийоми, підлягають ті елементи твору для детального його розгляду, які допоможуть учням усвідомити його основний смисл, авторську ідею.

Висновки. Сучасний урок літературного читання, з одного боку, має обов'язкові компоненти, оскільки будується на відповідному навчальному матеріалі, втілює конкретний замисел учителя, враховує індивідуально-психологічні особливості учнів, з іншого – йому притаманні гнучкість і рухомість структурних елементів, тому що він пронизаний імпровізацією вчителя, який реагує на читацькі враження дітей, на їхні висловлювання і запропоновані версії прочитаного тексту.

Зміст і структура уроків літературного читання не мають жорсткої регламентації; вони передбачають спільну творчість вчителя й учнів, вільне обговорення змісту прочитаного. Жанрово-родова специфіка літературних текстів зумовлює вибір і застосування провідних методів і прийомів, провідних читацьких стратегій їх опрацювання.

Урок літературного читання являє собою особливий діалогічний простір, який об'єднує автора, художній текст, читача, вчителя і вимагає в першу чергу суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками комунікації; не меншу вагу на уроках мають і об'єкт-суб'єктні відносини, наприклад, на етапі контролю знань учнів. Врахування комунікативних основ під час моделювання уроків літературного читання дає змогу організувати на уроці спілкування, а не лише передачу знань.

Список використаних джерел

1. Лавлинский С. П. Технология литературного образования. Коммуникативно-деятельностный подход. / С. П. Лавлинский. – М. : Прогресс – Традиция, 2003. – 384 с.
2. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : Підручник // Л. Ф. Мірошніченко. – К., 2007. – С. 153.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

Сутність модульної структури компетентнісно орієнтованого уроку української мови в початковій школі

Пономарьова К. І., провідний науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, старший науковий співробітник, кандидат педагогічних наук

Анотація. У публікації розкрито сутність модульної структури уроку української мови в початковій школі, яка передбачає організацію навчального процесу за такими модулями: мовно-теоретичним, правописним і мовленнєво-творчим. Визначено цілі і завдання кожного модуля, засоби їх реалізації та взаємозв'язок і взаємозалежність модулів між собою.

Ключові слова: компетентнісно орієнтований урок української мови, модульна структура уроку, мовно-теоретичний модуль, правописний модуль, мовленнєво-творчий модуль.

Аннотация. В публикации раскрыта сущность модульной структуры урока украинского языка в начальной школе, которая предполагает организацию учебного процесса по таким модулям: языково-теоретическому, правописному, речетворческому. Определены цели и задачи каждого модуля, средства их реализации, а также взаимосвязь и взаимозависимость модулей между собой.

Ключевые слова: компетентностно ориентированный урок украинского языка, модульная структура урока, языково-теоретический модуль, правописный модуль, речетворческий модуль.

Annotation. In the article the essence of Ukrainian language lesson module structure is revealed. It assumes the organization of the study process according to the modules: language-theoretical, spelling and speech-creative. There are defined the aims and tasks of each modules, means for their applications as well as interrelation and mutual dependence between the modules.

Key words: competence oriented Ukrainian lesson, lesson module structure, language-theoretical module, spelling module, speech-creative module.

Постановка проблеми. Успішність реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови значною мірою

залежить від організації навчального процесу, зокрема, моделювання та проведення організаційних форм навчання. В умовах класно-урочної системи провідною формою є урок, який, зважаючи на сучасні компетентісно орієнтовані пріоритети початкової мовної освіти, потребує модернізації.

Тому актуальною в лінгводидактиці є проблема моделювання компетентісно орієнтованого уроку української мови в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових праць вітчизняних [1, 4, 6, 7, 8, 9, 10] і зарубіжних [2, 3, 5] учених свідчить про те, що компетентісними ознаками уроку є висока мотивація навчання, активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчального процесу, особистісна спрямованість навчання, диференційований підхід, рефлексія.

Актуальними в практиці шкільного навчання мови є нестандартні форми організації навчальної діяльності, які підвищують інтерес учнів до навчального предмета, сприяють активізації навчально-пізнавальної і творчої діяльності школярів, розвивають комунікативні навички, формують здатність застосовувати мовні знання й мовленнєві уміння в навчальних та життєвих ситуаціях.

Поширення набули інтерактивні технології, які охоплюють різні форми кооперативного та колективно-групового навчання, зокрема: робота в парах, малих групах, ротаційні трійки, карусель, акваріум, мозковий штурм, мікрофон тощо.

Мета публікації – розкрити сутність модульної структури уроку української мови й обґрунтувати її доцільність в умовах реалізації компетентісного підходу.

Постановка завдання. Оприлюднити характеристику розробленої й експериментально перевіреної моделі компетентісно орієнтованого уроку української мови в початковій школі та окреслити її переваги.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетним завданням початкового курсу української мови, визначеним державним стандартом і чинною навчальною програмою, є формування в молодших школярів *комунікативної компетентності*, яка виявляється в здатності спілкуватися з людьми різного віку і статусу, розуміти й відтворювати сприйняту на слух та прочитану інформацію, змістовно й грамотно висловлювати свої думки в усній і письмовій формах, вільно володіти мовою в різних навчальних та життєвих ситуаціях.

Спрямованість сучасної мовної освіти на формування комунікативної компетентності вимагає нових підходів до структури уроку. Традиційно основна робота на уроках української мови зосереджується на опрацюванні теоретичного мовного матеріалу (вивчення мовних одиниць і явищ, граматичних категорій, правил). Мовленнєвий розвиток обмежується здебільшого окремими лексичними та синтаксичними вправами. Виняток складають уроки розвитку мовлення та опрацювання розділу «Текст», на яких учні будують різні типи зв'язних висловлювань (розповіді, описи,

міркування). Такий підхід суперечить вимогам чинних нормативних документів, у яких основною визначено мовленнєву змістову лінію, а результати засвоєння змісту інших ліній (мовної, соціокультурної та діяльнісної) є засобом для повноцінного мовленнєвого розвитку молодших школярів.

З огляду на зазначене потребують змін підходи до визначення цілей уроку і моделювання його структури. Оскільки складниками комунікативної компетентності молодшого школяра є мовні знання й уміння, орфографічні і пунктуаційні уміння й навички та досвід мовленнєвої діяльності, вважаємо за доцільне виділити в структурі уроку української мови три взаємопов'язані модулі: мовно-теоретичний; правописний; мовленнєво-творчий.

Мовно-теоретичний модуль спрямований на усвідомлене засвоєння на практичному рівні передбачених навчальною програмою мовних знань. Реалізація завдань цього модуля здійснюється в процесі активної розумової діяльності, яка передбачає виконання таких розумових операцій, як спостереження за мовними одиницями і явищами, їх аналіз, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними, узагальнення спостережень, формулювання висновків, правил.

Основними завданнями цього модуля є:

а) збагачення лексичного запасу учнів новими словами і виражальними засобами мови (порівняннями, епітетами, метафорами, фразеологізмами, синонімами, антонімами);

б) розвиток умінь користуватися мовними засобами відповідно до норм літературної української мови: орфоепічних (правильне вимовляння і наголошування слів), лексичних (дотримання норм лексичної сполучуваності слів), граматичних (правильне утворення форм слова);

в) формування умінь правильно будувати речення, різні за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні), інтонацією (окличні й неокличні) та структурою (прості й складні, зі звертаннями, однорідними членами);

г) вправлення у застосуванні алфавіту;

г) формування умінь користуватися словниками та іншою довідковою літературою.

Ефективними для розв'язання зазначених завдань є такі прийоми, як евристична бесіда, проблемні запитання і завдання, дослідження мовного явища, порівняння мовних одиниць з метою встановлення подібних та відмінних ознак, пошук шляхів чи способів розв'язання життєвих мовленнєвих ситуацій тощо.

Правописний модуль підпорядкований формуванню в молодших школярів елементарних умінь орфографічно правильно писати слова і вживати пунктуаційні знаки. У процесі його реалізації здійснюється формування таких умінь:

а) записувати слова за фонетичним принципом, позначаючи мовні звуки відповідними буквами, уникаючи пропусків, заміन, переставлянь літер;

б) самостійно користуватись під час письма передбаченими навчальною програмою правилами правопису;

в) правильно записувати визначені програмою слова, вимову й написання яких молодші школярі мають запам'ятати (словникові слова);

г) використовувати в процесі письма вивчені за програмою знаки пунктуації;

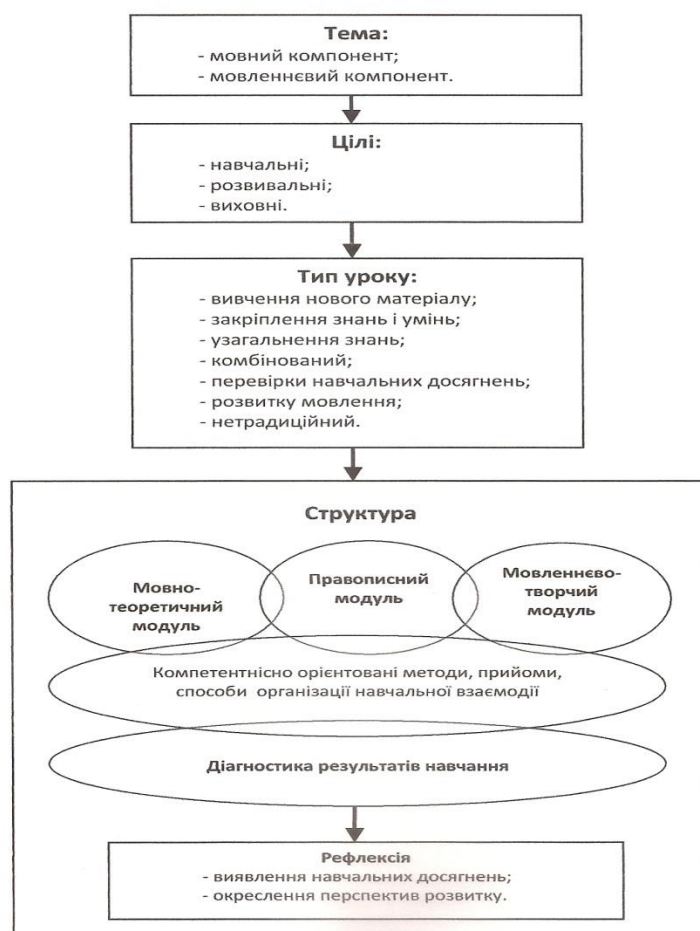
г) знаходити і виправляти допущені орфографічні й пунктуаційні помилки.

В умовах реалізації компетентнісного підходу формування зазначених умінь здійснюється виключно на засадах принципу усвідомленого засвоєння, який передбачає вивчення правил правопису в процесі дослідницько-пошукової діяльності учнів під керівництвом учителя.

Мовленнєво-творчий модуль спрямований на формування в молодших школярів умінь будувати невеликі за обсягом (від 2-3 речень у 2 класі до 5-7 речень у 4 класі) зв'язні висловлювання (розповіді, описи, міркування), які передбачають застосування знань і вмінь, засвоєних під час реалізації завдань мовно-теоретичного і правописного модулів.

Компетентнісно орієнтований урок української мови, побудований за принципом модульного опрацювання навчального змісту, має таку модель:

Модель
компетентнісно орієнтованого уроку української мови

Характерними особливостями модульного уроку української мови є:

- двокомпонентна тема, у формулюванні якої зазначається мовний і мовленнєвий аспекти навчання (наприклад: «Синоніми. Редагування тексту з метою уникнення невинуватених повторів»);
- компетентнісно орієнтовані цілі (навчальна, розвивальна і виховна);
- модульна структура (мовно-теоретичний, правописний і мовленнєво-творчий модулі об'єднані спільним змістом і спрямовані на досягнення триєдиної мети уроку);
- підсумок уроку передбачає діагностику результатів навчальної діяльності учнів на навчальному занятті;
- обов'язкова рефлексія – аналіз учнями своєї роботи на уроці, оцінювання її результатів, визначення своїх досягнень і невдач та перспектив подальшого навчання.

Висновки. Переваги модульної структури уроку української мови полягають у тому, що всі види діяльності на такому уроці взаємопов'язані і спрямовані на досягнення основної цілі навчального заняття – формування складників комунікативної компетентності. Обов'язковий на кожному уроці мови мовленнєво-творчий модуль забезпечує систематичний і цілеспрямований мовленнєвий розвиток учнів, зокрема, формування важливого комунікативного вміння – будувати письмове зв'язне висловлювання. Застосування в процесі його побудови засвоєних мовних знань і правописних умінь мотивує школярів на вивчення української мови та підвищує інтерес до навчання.

Перспективи подальших наукових розвідок. Виконане наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів української мови. Подальшого вивчення потребують такі питання, як модернізація класно-урочної системи навчання молодших школярів, запровадження інтерактивних технологій в методику навчання української мови, засоби рефлексії на уроках української мови тощо.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Урок української мови в початковій школі // Укр. мова і мовлення в почат. школі: Навч.-метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К., 2006 – С. 27-45.
2. Конаржевский Ю. А. Анализ урока [Текст] / Ю. А. Конаржевский. – М.: Педагогический поиск, 2000. – 126 с.
3. Кульневич С. В. Современный урок: науч.-практич. пособ. / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. – Ростов-на-Дону: Учитель, 2005 – Ч. 2: Не совсем обычные и совсем необычные уроки. – 288 с.
4. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні / Е. Печерська // Рідна школа. – 1995. – № 4. – С.62-65.
5. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособие для вузов / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС-пресс, 2004. – 365 с.

6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.

7. Пономарьова К. І. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах / К. І. Пономарьова // Початкова школа. – 2015. – № 12. – С. 1-5.

8. Пономарьова К. І. Сучасний урок української мови: компетентнісно орієнтовані цілі та структура / К. І. Пономарьова // Початкова школа. – 2015. – № 1. – С. 21-26.

9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

10. Савченко О.Я. Мета і результат уроку в контексті компетентнісного підходу / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2015. – № 3.

Організація процесу списування в першому класі – важливий фактор оволодіння орфографічною грамотністю

Прищеп О. Ю., старший науковий співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент

Анотація. Від сучасної школи суспільство вимагає виховання громадян, здатних ефективно взаємодіяти в соціумі: пізнавати нове, передавати важливе, сприймати цікаве. Великого значення в цьому набуває оволодіння орфографічною грамотністю. Текст присвячено розкриттю особливостей форм і методів організації процесу списування в першому класі для досягнення учнями компетентнісних результатів навчання.

Аннотация. Современной школы общество требует воспитания граждан, способных активно взаимодействовать в социуме: познавать новое, передавать важное, воспринимать интересное. Большое значение в этом приобретает овладение орфографической грамотностью. Текст посвящен раскрытию особенностей форм и методов организации процесса списания в первом классе для достижения учащимися компетентностных результатов обучения.

Abstract. By modern school education society requires citizens can interact in society, learn new things, transmit important to perceive interesting. Great value in this acquires mastery of spelling literacy. The text is devoted to the peculiarities of the forms and methods of cheating process in the first class of students to achieve competency learning outcomes.

Ключові слова: компетентнісно орієнтоване навчання, форми і методи навчання, урок письма, процес списування, орфографічна грамотність.

Ключевые слова: компетентно ориентированное обучение, формы и методы обучения, урок письма, процесс списывания, орфографическая грамотность.

Keywords: competence oriented learning forms and teaching methods, lesson

writing process of cheating, spelling literacy.

Постановка проблеми. Проблема орфографічної грамотності є актуальною завжди, оскільки сформованість в учнів орфографічних навичок справляє позитивний вплив на їхній загальний мовленнєвий розвиток.

Конкретна форма організації навчання складається з певних етапів. На кожному з яких учитель використовує відповідні цілям джерела знань, методи, прийоми, засоби навчання. У першому класі головним джерелом знань для учнів є вчитель, який володіє певною сумою наукових знань і способів діяльності. Саме йому належить провідна роль в організації процесу навчання. Він добирає оптимальне поєднання методів, прийомів, засобів навчання, стилю діяльності відповідно до особливостей учнів. Багато чого залежить від його уміння взаємодіяти з учнями, професійності, особистісних якостей.

Аналіз останніх досліджень. Процес навчання в кожній конкретній формі його організації включає:

- керівництво вчителем навчальною діяльністю учнів (визначення цілей, завдань, планування, організації їхньої навчальної роботи, контроль за виконанням завдань, корегування діяльності);
- пізнавальну діяльність учнів, в ході якої вони засвоюють певні навички, способи діяльності, набувають умінь і навички;
- взаємодію учителя й учня;
- регулювання вчителем міжособистісних стосунків учнів;
- створення педагогом емоційного фону, який стимулює продуктивну навчальну діяльність учнів [2, с.10].

Дидактика початкової освіти в організації навчального процесу вбачає особистісно зорієнтоване навчання. Сутнісними ознаками якого є:

- гуманне об'єкт-суб'єктне й суб'єкт-об'єктне співробітництво учасників навчально-виховного процесу;
- діагностично-стимулювальний спосіб організації навчального пізнання;
- діяльнісно-комунікативна активність учнів;
- різні форми активної навчальної взаємодії;
- проектування вчителем індивідуальних досягнень учнів в усіх видах пізнавальної діяльності, сенситивної їхньому віку;
- урахування в доборі змісту, методиках, стимулах навчання, системі оцінювання особистісних потреб учнів, їхнього емоційного, пізнавального життєвого досвіду;
- рефлексивні дії [1, с. 11].

Формулювання мети. Керуючи загальним цілісним навчальним процесом, учитель бачить усі його ланки у взаємозв'язку, тобто весь ланцюг навчання. В залежності від домінуючої на даний момент навчання мети, виділяється, так зване, специфічне завдання навчання. У нашому випадку – навчання списування, а саме його організація.

Виклад основного матеріалу. Організація вчителем процесу розвитку уміння правильно списувати – сприяє оволодінню учнями орфографічною грамотністю. У першому класі учні роблять перші кроки у цій діяльності. Вони навчаються виділяти звуки і позначати їх відповідними буквами, виділяти слова з усного мовлення, створювати їх, записувати і списувати.

Формування уміння списувати передбачається в букварному періоді. Процес навчання списування пропонуємо проводити поступово. Першого разу учні вчать списувати окремі букви з рядка в рядок у зошиті з друкованою основою, де зразок розташований перед очима, потім з дошки – із додатковими завданнями, далі з букваря – речення з двох-трьох слів, включаючи прийменники.

Під час списування приділяється особлива увага розташуванню в рядку окремих букв, буквосполучень, слів, нагадується про те, що їх необхідно писати на однаковій відстані одне від одного (на ширину букви *и*). Якщо учні правильно і швидко списують по одній букві, то варто запропонувати їм запам'ятовувати і списувати одночасно по дві-три букви. Першого разу такий прийом виконується всім класом одночасно під коментар учителя: «Прочитайте дві перших букви уголос, запишіть їх, перевірте, чи ті букви ви записали, прочитайте наступні дві букви...» і т. д. Потім учитель читає всі букви, а учні перевіряють, чи якусь не пропустили.

Під час списування з дошки чи дидактичного матеріалу даємо додаткові завдання – виписати із ряду букв тільки ті, якими позначають приголосні звуки; ті, у склад яких входять прямі елементи, закруглені внизу та інші. Для буквосполучень (складів) – виписати із ряду тільки ті, в яких букви поєднуються безвідривно.

Списування слів краще починати з одно-двоскладових. Пропонуємо привчити дітей списувати такі слова з першого прочитування, зразу ж після того, як розібралися з його змістом. Якщо слово має кілька значень, дозволити дітям усно скласти речення з цим словом. Таким чином буде зрозуміло, яке значення слова їм ближче.

Списуванню речення передують причитування його вголос та усвідомлення змісту. Списування речення з дошки і зошита різняться тим, що в зошиті воно знаходиться перед очима і деякі діти копіюють його по буквах. Переносючи речення з дошки в зошит, діти можуть губити букви, слова, тому воно має бути прочитаним не менше двох разів: для усвідомлення змісту і для візуального запам'ятовування послідовності букв, отже й орфограм. Перші речення мають бути короткими (два, три слова, враховуючи прийменники) і записані з другого причитування з промовлянням уголос. Якщо є учні, які не запам'ятовують речення повністю, можна дозволити їм списувати по одному слову, не поспішаючи. Однак є і такі, які запам'ятовують речення повністю з першого разу, але протягом письма не раз повертаються до нього, щоб перевірити написання того чи іншого слова, (як і під час списування окремих слів), так можуть згубити якесь слово і смисл речення тоді теж згубиться. В цьому випадку потрібно постійно нагадувати, наприклад так: «Якщо

запам'ятали речення пишуть його з пам'яті, не повертайтесь до дошки. Подивіться на дошку тільки після закінчення письма для того, щоб переконатись у правильності написаних слів». Таким чином виробляти довіру самому собі.

Такий вид роботи, як списування з букваря у зошит вимагає додаткового пояснення для учнів про положення букваря на парті, а в майбутньому іншої книжки, роздаткового матеріалу. Для лівші він розташовується вгорі справа від зошита, для правші – вгорі зліва. Неправильне розташування навчального матеріалу на парті змінює положення зошита, в якому учень буде писати, отже змінюється посадка дитини, положення рук на парті, що в свою чергу спричинить порушення лінійності письма, зміну форми букв, отже може призвести до орфографічних помилок, як наслідок – зниження оцінки.

Перед письмом кожен учень має усвідомити, на якому рядку в зошиті починати писати текст, скільки відступити від поля (приблизно 3 рядкових букви – абзац, першокласникам – ширина вказівного пальця), з якої літери. Така установка має нагадуватися учням до тих пір, поки всі до неї звикнуть.

Списування з букваря починається з рукописного тексту. Спочатку він прочитується хором, звертається увага дітей на письмо великих букв, поєднання їх з рядковими і рядкових букв між собою, однаковий нахил.

Навчання списувати з друкованого тексту в букварі додає учню ще один «щабель»-складність: переведення друкованої форми букви в рукописну форму. З цим учні вправлялися в зошитах з друкованою основою. Якщо там учню важко це вдається, то не варто поспішати пропонувати йому таку роботу з букваря чи з дошки – це додатковий «розсіювач» уваги. Тут мають передувати завдання типу: «Серед рукописних і друкованих букв знайди відповідні, розкажи, чим відрізняються ці форми; зміни елементи друкованої так, щоб вийшла відповідна рукописна». В одному варіанті таких завдань можуть порівнюватися тільки маленькі, в другому – тільки великі, в третьому – ті й другі. Подібні завдання можуть пропонуватися з буквосполученнями. Тут перевіряється знання форми букви та їх поєднання.

Висновки. Списування на уроці навчання грамоти в першому класі відіграє організаційну роль, воно тут, під час навчання техніки письма і каліграфії, є одним із найбільш ефективних видів письмових робіт.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
2. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе. – М. : Просвещение, 1988. – с.10.

Моделювання уроків компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників

*Вашуленко О. В., науковий співробітник
відділу початкової освіти Інституту
педагогіки НАПН України*

Анотація. У роботі представлено класифікацію уроків читання у період навчання грамоти, визначено їх структуру, розкрито особливості моделювання різних типів уроків навчання грамоти, окреслено умови, що впливають на результативність уроку.

Ключові слова: урок, сучасний урок, класифікація уроків, типи уроків, дидактична структура уроку, початкова школа, навчання грамоти (читання), компетентнісний підхід.

Аннотация. В работе представлена классификация уроков чтения в период обучения грамоте, определена их структура, раскрыты особенности моделирования различных типов уроков обучения грамоте, определены условия, влияющие на результативность урока.

Ключевые слова: урок, современный урок, классификация уроков, типы уроков, дидактическая структура урока, начальная школа, обучение грамоте (чтение), компетентностный подход.

Annotation. The paper presented the classification of reading lessons that occurs during the period of literacy learning, defined their structure, disclosed the modeling features for different types of the literacy learning lessons, and outlined the conditions that affect the effectiveness of the lesson.

Keywords: a lesson, a modern lesson, classifications of the lessons, types of the lessons, didactic structure of a lesson, primary school, literacy learning (learn to reading), competency-based approach.

Постановка проблеми. У процесі модернізації змісту початкової шкільної освіти відповідно до зазначених завдань у Державному стандарті початкової загальної освіти (2011 р.), навчальних програмах для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2012 р.) виникає необхідність визначення ефективних організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників.

Основною організаційною формою навчання в початкових класах є урок. Проблема вдосконалення уроку є завжди актуальною, оскільки вимоги до його якості постійно зростають. Особливо загострюється потреба в його перебудові в тих ситуаціях, коли змінюються цілі навчання, а відповідно до них – зміст і методичне забезпечення.

Для навчання молодших школярів ці зміни зумовлені запровадженням компетентнісного підходу як сучасної освітньої інновації, яка передбачає методологічну перебудову навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямовану на особистісний розвиток школярів, формування в них ключових і предметних компетентностей.

Аналіз наукових досліджень. Питання вдосконалення й розвитку організаційних форм навчання різних предметів досліджувались багатьма вітчизняними (Т. М. Байбара, М. В. Богданович, В. І. Бондар, О. К. Дусавицький, Л. В. Коваль, О. Я. Савченко та ін.) й зарубіжними вченими (Ю. К. Бабанський, В. І. Загвязинський, Ю. Б. Зотов, І. Я. Лернер, М. І. Махмутов, М. М. Поташник, М. М. Скаткін та ін.)

Варіативні форми навчання досліджували: А. К. Громцева, П. І. Підкасистий, З. П. Шабаліна та ін. (індивідуальна форма); Х. Й. Лійметс, І. М. Чередов та ін. (групова форма); М. Д. Виноградова, М. Б. Первіна та ін. (колективна форма).

Аналіз робіт з проблеми організаційних форм навчання в загальноосвітній школі показав, що переважна їх більшість присвячена проблемам уроку.

Дослідженню проблеми уроку присвячено багато робіт учених, які вивчали різні аспекти проблеми. Так, дидактичні й методичні аспекти уроку розробляли: Т. М. Байбара, Ю. К. Бабанський, В. І. Бондар, М. К. Гончаров, М. О. Данилов, О. К. Дусавицький, В. К. Дяченко, Б. П. Єсіпов, В. І. Загвязинський, Л. В. Занков, Ю. Б. Зотов, І. Я. Лернер, М. І. Махмутов, І. Т. Огородніков, В. О. Онищук, М. М. Поташник, О. Я. Савченко, М. М. Скаткін, Н. А. Сорокін, І. М. Чередов, Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна та ін.

Усебічно проаналізовано урок як основну організаційну форму навчання у школі в колективній праці науковців Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом Ю. І. Мальованого [12].

До проблеми класифікації уроків зверталися відомі методисти в галузі початкової освіти Т. М. Байбара, Н. М. Бібік, М. В. Богданович, М. С. Вашуленко, М. Р. Львов, Т. Г. Рамзаєва, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипченко та ін.

Останнім часом зусилля теоретиків і практиків спрямовані на розроблення й реалізацію технологій уроку, які дозволять підвищити його ефективність. Дослідження Б. М. Бім-Бада, І. П. Підласого, О. Я. Савченко, Г. К. Селевка, В. С. Селіванова, В. О. Сластьоніна, І. Ф. Харламова та ін. доводять, що зростання ефективності уроку пов'язане із виконанням загальних вимог до процесу навчання: логічність всіх етапів пізнавальної діяльності; реалізація в оптимальному співвідношенні дидактичних принципів і методів; створення умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів із урахуванням їхніх інтересів і здібностей; мотивування й активізація всіх сфер розвитку особистості; формування умінь вчитися; зв'язок із життям дитини. До якісних ознак сучасного уроку належать такі: раціоналізація інформаційного наповнення; доцільне поєднання форм, методів і прийомів навчання, суміщення колективної роботи класу з самостійною індивідуальною діяльністю учнів та ін.

Мета статті – на основі аналізу дидактичної й методичної літератури, присвяченої проблемі уроку, запропонувати класифікацію уроків навчання

грамоти (читання), розглянути структуру різних типів цих уроків, розкрити особливості їх моделювання, окреслити умови, що впливають на результативність уроку.

Виклад основного матеріалу. Для сучасного етапу модернізації і розвитку загальної середньої освіти характерним є перехід від об'єкт-суб'єктивної парадигми освіти до суб'єкт-суб'єктивної. Таке розуміння навчальної взаємодії (викладання-учіння) передбачає, що діяльність учителя й учнів будується на гуманістичних, особистісно орієнтованих засадах, виховання і навчання кожної дитини здійснюється на основі розвитку її природних здібностей; забезпечує розвиток кожної дитячої особистості, формування ключових і предметних компетентностей.

З огляду на це відбувається переосмислення суті поняття «урок». Основною характеристикою якості сучасного уроку є домінування суб'єктності учня. Тому, за визначенням О. Савченко, сучасний урок – «це середовище суб'єкт-суб'єктивної та полісуб'єктивної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями; набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду; урахування впливу предметного й інформаційного середовища» [9, с. 337].

Навчання дитини розпочинається з опанування грамоти. Саме з уроків навчання грамоти розпочинається її шкільне життя, на них вона вчиться читати і писати, відкриває для себе шлях до освіти. Саме в цей період, який має велике значення для розвитку дитячої особистості, закладаються основи мовних знань і мовленнєвих умінь, формується відповідне ставлення до рідної мови й літератури.

Вивчення сутності і структури уроку дає підстави для висновку, що урок є складним педагогічним об'єктом. Як і будь-які складні об'єкти, уроки можуть бути розділені на типи за різними ознаками. Цим пояснюється існування різних класифікацій уроків.

Аналіз педагогічної й методичної літератури з проблеми уроку, вивчення досвіду роботи вчителів довели, що уроки навчання грамоти класифікуються за такими ознаками: *особливість контингенту учнів; основний вид навчальної діяльності; період навчання; основна дидактична мета; провідний спосіб організації навчальної діяльності*. Коротко зупинимося на особливостях, які слід ураховувати в моделюванні типів уроків, виокремлених за цими ознаками.

1. Уроки навчання грамоти – це особливий тип уроків, на який впливає склад контингенту учнів. Адже учні 6-річного віку мають значні відмінності в їхній готовності до навчання, у них переважає ігрова діяльність. Це зумовлює необхідність широко використовувати ігрові форми навчання.

Важливим є й те, що в 1 класі урок триває 35 хв. Фактично, урок у 1 класі триває 30 хв, оскільки в його структурі обов'язковими є динамічні паузи.

Наступними особливостями такого уроку є те, що учні не одержують домашніх завдань, діє вербальне оцінювання навчальної діяльності.

2. За видами навчальної діяльності уроки навчання грамоти поділяються на уроки читання і письма, які моделюються відповідно до специфіки змісту предмета, його провідних завдань та виду навчальної діяльності учнів.

3. За періодом навчання – це уроки добукварного, букварного, післябукварного періодів, які мають відповідну мету і завдання, передбачають застосування різних технологій і методів навчання, ефективних форм організації навчальної діяльності учнів на уроці.

4. За основною дидактичною метою виділяють такі типи уроків читання в період навчання грамоти:

- урок засвоєння нових знань, умінь і навичок;
- урок формування й удосконалення вмінь і навичок;
- урок закріплення і застосування знань, умінь і навичок;
- уроки повторення, корекції, узагальнення і систематизації знань і вмінь;
- комбінований урок (урок на якому поєднуються різні цілі навчання, застосовуються різні способи організації навчання).

5. Залежно від провідного способу організації навчальної діяльності учнів у період навчання грамоти проводяться такі уроки читання: урок-гра, урок-сюрприз, урок-подорож, урок-казка, урок-спектакль, урок-інсценізація, урок-конкурс, урок розвитку творчих здібностей.

Моделювання уроку є сучасним підходом до організації сучасного навчального процесу.

Зупинимось на етапах моделювання уроку.

I. Визначення мети (навчальна, розвивальна, виховна) і завдань уроку.

Урок як процесуальна сукупність дидактичних компонентів має загальну дидактичну мету, з огляду на яку прогнозують кінцевий результат, визначають структуру і тип уроку. Для досягнення реального результату формують конкретні дидактичні завдання. Дидактична мета уроку конкретизується на основі врахування провідної ідеї змісту навчального матеріалу а завдання передбачають розкриття основних понять чи виконання практичних дій, що є складниками окремих компонентів змісту матеріалу і загальної дидактичної мети.

Кожне дидактичне завдання уроку зумовлює вибір відповідних методів навчання. Структуру методу формує сукупність елементів (прийомів, дій, операцій), послідовність яких залежить від змісту навчального матеріалу. Засвоєння змісту за допомогою конкретного методу навчання здійснюється в межах певної форми організації навчання. Отже, щоб визначити шлях від дидактичної мети до формування реального результату кожного етапу, необхідно проаналізувати взаємодію змісту навчального матеріалу, методів навчання і форм його організації. Ці елементи процесу навчання взаємозумовлюють один одного і характеризують цикл взаємодії вчителя й учнів. Усі дидактичні компоненти утворюють складну динамічну систему, яка розвивається і підпорядковується дидактичному завданню окремого етапу, а в межах цілого уроку – загальній дидактичній меті. Без знання цих залежностей

неможливо планувати, організовувати урок, аналізувати й оцінювати його результати.

Отже, структурування будь-якого уроку розпочинається з усвідомлення і чіткого визначення мети – чого учитель хоче досягти; потім забезпечення засобів – що допоможе вчителю в досягненні мети, а вже потім визначення способів – як учитель буде діяти, щоб досягнути поставленої мети.

II. Визначення типу уроку.

Для чіткої організації навчального процесу на уроці важливо правильно визначити його структуру – внутрішню будову, послідовність етапів. Розрізняють мікро- і макроструктуру уроків. **Макроструктура** становить послідовність етапів уроку; в уроків одного типу вона однакова. **Мікроструктура** – внутрішня будова кожного етапу уроку (методи, прийоми і засоби навчання).

Отже, будь-який урок складається з елементів та етапів, які відображають різні види діяльності вчителя й учнів відповідно до структури процесу засвоєння знань, умінь і навичок. Ці елементи можуть взаємодіяти в різних комбінаціях, на різних рівнях, визначаючи загальну структуру уроку, що залежить насамперед від дидактичної мети, змісту навчального матеріалу, навчальних можливостей учнів.

Кожний тип уроку відповідно до основної дидактичної мети має свою, тільки йому властиву макроструктуру (постійні елементи – етапи), яка залежно від змісту навчального матеріалу, підготовленості учнів, особливостей обладнання може частково змінюватись.

Ефективність будь-якого уроку визначається не стільки його макроструктурою, скільки мікроструктурою, до складу якої входять різні методи і прийоми, форми колективної та індивідуальної роботи. Так, наприклад, усвідомлення нового навчального матеріалу можна забезпечити шляхом застосування проблемного викладу, евристичної бесіди, самостійної роботи з підручником та ін. Доцільність певних типів і структур уроку необхідно оцінювати за кінцевими результатами навчання, а не за його структурною досконалістю і завершеністю.

До основних структурних елементів уроку належать: організація учнів до роботи на уроці; актуалізація і корекція опорних знань; повідомлення теми, мети й завдань уроку; мотивація навчальної діяльності учнів; сприймання і засвоєння навчального матеріалу; узагальнення і систематизація знань; застосування знань та вмінь у практичній діяльності, підбиття підсумків уроку (рефлексія). Залежно від типу уроку ці елементи посідають різне місце в структурі заняття і мають різну тривалість.

Розглянемо структуру уроків читання в період навчання грамоти.

Урок засвоєння нових знань, умінь і навичок. Важливим завданням такого уроку є свідоме оволодіння учнями системою наукових понять, способами виконання навчальних дій. Основними критеріями засвоєння знань є сформованість світогляду, уміння формулювати різні визначення, пояснювати їх, наводити приклади, переказувати матеріал своїми словами, застосовувати

знання на практиці (за зразком чи в змінених умовах). Урок засвоєння нових знань має таку структуру:

1. Організація учнів до роботи на уроці.
2. Актуалізація і корекція опорних знань.
3. Повідомлення теми, мети, завдань уроку і мотивація навчальної діяльності.
4. Сприймання і первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення зв'язків і відношень в об'єктах вивчення.
5. Узагальнення і систематизація знань, застосування їх у різних ситуаціях.
6. Підбиття підсумків уроку.

Урок формування і вдосконалення вмінь і навичок. Цей тип уроку передбачає формування в учнів навчальних умінь і навичок, їх удосконалення і закріплення на основі виконання системи вправ. Загальна структура уроку містить такі компоненти:

1. Організація учнів до роботи на уроці.
2. Актуалізація і корекція опорних знань і практичного досвіду учнів.
3. Повідомлення теми, мети і завдань уроку, мотивація учіння учнів.
4. Вивчення правил і способів дій (вступні вправи).
5. Первинне застосування набутих знань (пробні вправи).
6. Застосування учнями знань і дій у стандартних умовах для вироблення навичок (тренувальні вправи).
7. Творче перенесення знань і навичок у нові чи змінені умови для формування вмінь (творчі вправи).
8. Підбиття підсумків уроку.

Зміст такого уроку передбачає ускладнення видів вправ від вступних, пробних, які учні виконують під безпосереднім контролем і з допомогою вчителя, до творчих, які школярі розв'язують самостійно. Урок формування вмінь і навичок може містити елементи пояснення нового матеріалу під час виконання вступних чи пробних вправ.

Урок закріплення й застосування знань, умінь і навичок. Використання цього типу уроку передбачає виконання учнями різних комплексних завдань, які охоплюють матеріал кількох тем навчальної програми. Його основною дидактичною метою є реалізація засвоєних знань і вмінь в інтелектуальній чи практичній діяльності учнів. Урок має таку структуру:

1. Організація учнів до роботи на уроці.
2. Відтворення і корекція опорних знань, навичок і вмінь, необхідних учням для самостійного виконання практичного завдання.
3. Мотивація навчальної діяльності, усвідомлення учнями практичної значущості знань, умінь і навичок.
(У поясненні необхідно зазначити характер самостійного завдання, як підходить до його виконання, якими мають бути його результати.)
4. Осмислення змісту і послідовності застосування практичних дій.
5. Виконання учнями завдання під контролем і з допомогою вчителя.

6. Узагальнення і систематизація учнями результатів своєї роботи.

7. Підбиття підсумків уроку.

Під час уроків закріплення і застосування знань, умінь і навичок учні осмислюють і поглиблюють свої знання у процесі виконання вправ, практичних робіт. Важливим завданням учителя на цьому уроці є добір відповідних вправ, що дають змогу учням комплексно застосовувати здобуті знання, уміння і навички на попередніх уроках.

Урок повторення і корекції, узагальнення і систематизації знань і вмінь. Повторення і корекція, узагальнення і систематизація знань і вмінь здійснюються на кожному уроці, однак, зважаючи на психологічні особливості шести-семирічних учнів, час від часу необхідно проводити спеціальні уроки повторення і корекції, узагальнення і систематизації знань і вмінь. Основним завданням таких уроків є: повторення й узагальнення здобутих на попередніх уроках знань і вмінь, приведення їх у систему, корекція знань і вмінь учнів з метою усунення помічених прогалин. Урок має таку структуру:

1. Організація учнів до роботи на уроці.

2. Мотивація навчальної діяльності учнів і повідомлення теми, мети й завдань уроку.

3. Відтворення і корекція опорних знань, перевірка уміння застосовувати їх у практичній діяльності.

4. Повторення знань і вмінь учнів шляхом застосування учнями знань і вмінь у стандартних і в змінених (нестандартних) умовах.

5. Узагальнення і систематизація понять, засвоєння системи знань і застосування їх для пояснення нових фактів і виконання практичних завдань.

6. Підбиття підсумків уроку.

Цей тип уроку спрямований також на з'ясування причин труднощів і прогалин в оволодінні навчальним матеріалом, на систематизацію найістотніших елементів з вивченого матеріалу, подолання прогалин у знаннях учнів.

Комбінований урок. Комбінований урок як поєднання структурних елементів уроків різних типів передбачає досягнення двох або більше дидактичних цілей. Наприклад, комбінований урок, у якому поєднується перевірка раніше засвоєного матеріалу та оволодіння новими знаннями (дві дидактичні цілі), має таку структуру:

1. Організація учнів до роботи на уроці.

2. Перевірка раніше засвоєних знань методом фронтальної бесіди, індивідуального усного опитування.

3. Мотивація навчальної діяльності учнів і повідомлення теми, мети й завдань уроку.

4. Сприйняття й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу.

5. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

6. Підбиття підсумків уроку.

У практиці роботи сучасної школи використовують різні види комбінованого уроку: синтетичний, адаптивний та ін. У процесі синтетичного комбінованого уроку вивчення нового матеріалу органічно поєднують з його закріпленням, повторення вивченого раніше відбувається не тільки репродуктивним шляхом, а й у формі різноманітних самостійних робіт. Вивчення нового матеріалу може відбуватися і в процесі актуалізації опорних знань. Синтетичний урок не має чітко визначених етапів, характерних для класичного комбінованого уроку.

Адаптивний урок передбачає розв'язання кількох навчально-виховних завдань, спрямованих на максимальне пристосування навчання до індивідуальних особливостей учнів, їхніх пізнавальних можливостей.

III. Визначення змісту уроку, аналіз можливостей підручника, навчального посібника для реалізації мети й завдань уроку.

IV. Вибір методів, прийомів і засобів навчання.

V. Вибір форм організації навчальної діяльності.

VI. Розроблення структури уроку.

VII. Передбачення способів зворотного зв'язку.

VIII. Складання плану уроку.

Результативність уроку значною мірою залежить від реалізації комплексу соціальних і психолого-педагогічних вимог, зумовлених завданнями школи, закономірностями і принципами навчання. Ці вимоги умовно можна поділити на такі групи: **дидактичні** (мета і завдання уроку, оптимальний зміст, методи і форми навчання, принципи навчання), **психологічні** (урахування особливостей психічних процесів шестирічних учнів), **організаційні** (раціональне використання часу, обладнання), **виховні** (виховання творчого ставлення до праці, культури розумової праці, свідомої дисципліни). **санітарно-гігієнічні** (температурний режим, запобігання розумовій перевтомі учнів, різноманітність видів діяльності),

Дотримання цих вимог дає змогу моделювати, організовувати і контролювати процес навчання на науковій основі, оперувати найціннішою інформацією, що містить конкретні факти, явища, принципи і закони. Тільки творчий підхід до уроку з урахуванням нових досягнень у галузі педагогічної психології, дидактики і передового педагогічного досвіду може забезпечити високий рівень навчального процесу. Важливо також брати до уваги індивідуальні якості вчителя, його особистий досвід, особливості класу та змісту навчального матеріалу. Слід пам'ятати, що конкретний урок не може розв'язати всіх завдань навчання. Незважаючи на те, що урок спрямований на вивчення певної теми навчального предмета, він має бути логічно завершеною одиницею процесу навчання з внутрішніми взаємопов'язаними частинами, єдиною логікою розгортання спільної діяльності вчителя й учнів.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Урок є основною формою організації процесу навчання грамоти (читання), кожний тип уроку характеризується певною структурою, принципами упорядкування його структурних елементів та взаємозв'язками між ними.

Моделювання різних типів уроків читання у період навчання грамоти з урахуванням їх особливостей дає можливість підвищити якість уроку, побудувати цілісну технологію процесу навчання грамоти.

Подальшого дослідження потребують мета і завдання основних структурних елементів уроку; особливості роботи вчителя й учнів на кожному з них; умови, що впливають на якість уроку; конкретні методичні рекомендації щодо підготовки вчителя до уроку.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М. С. Навчання грамоти в 1 кл.: Посіб. для вчителя / М. С. Вашуленко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. – 128 с.
2. Дидактика средней школы / Под ред. М. М. Скаткина. – М. Просвещение, 1982. – 324 с.
3. Махмутов М. И. Современный урок / М. И. Махмутов. – 2-е изд. — М.: Педагогика, 1985. – 192 с.
4. Онищук В. О. Типи, структура і методика уроку в школі / В. О. Онищук. – К., 1973.
5. Онищук В. А. Урок в современной школе: Пособие для учителя / В. А. Онищук. – 2-е изд. перераб. – М.: Просвещение, 1986. – 158 с.
6. Педагогіка / За ред. А. М. Алексюка. – К., 1985. – 295 с.
7. Підласий І. П. Як підготувати ефективний урок / І. П. Підласий. – К., 1989.
8. Рамзаева Т. Г., Львов М. Р. Методика обучения русскому языку в начальных классах: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2121 «Педагогика и методика нач. обучения» / Т. Г. Рамзаева, М. Р. Львов. – М.: Просвещение, 1979. – 431 с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О. Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – С. 504.
10. Савченко О.Я. Сучасний урок у початковій школі / О. Я. Савченко. – К.: Магістр, 1997. – 256 с.
11. Савченко О. Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2011. – № 9. – С. 11–15.
12. Форми навчання у школі: книга для вчителя / За ред. Ю. І. Мальованого. – К.: Освіта, 1992. – 160 с.
13. Чередов И. М. Система форм организации обучения в советской общеобразовательной школе / И. М. Чередов. – М., 1987.

Компетентнісний підхід як чинник реалізації змісту освітньої галузі мови та літератури

*Бєбнєва Н. А., учитель початкових класів
КЗНЗ «Гімназія №15» м. Нікополь,
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист*

Анотація. У статті розкриваються аспекти практичного вирішення проблеми варіативності організаційних форм реалізації змісту освітньої галузі мови і літератури в контексті компетентнісного підходу. У роботі систематизовано методи, прийоми навчання та форми організації навчальної діяльності, що сприяють розвитку здібностей особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати власний рівень розвитку та інших учасників навчального процесу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, ключові компетенції, скрайбінг презентації, буктрейлери, проектна діяльність.

Аннотация. В статье раскрываются аспекты практического решения проблемы вариативных организационных форм реализации компетентного подхода в обучении украинскому языку и литературе. В работе систематизированы методы, приемы обучения, которые способствуют развитию способностей личности, дают возможность каждому ребенку продемонстрировать свои достижения в конкретных ситуациях, сравнивать собственный уровень развития с другими участниками учебного процесса.

Ключевые слова: компетентный подход, ключевые компетенции, скрайбинг презентации, буктрейлери, проектная деятельность.

Resume. Current research reveals the urgency of varied organizational forms of realization educational content of language and literature in the context of the competence approach. This work organizes work methods, teaching methods and forms of educational activities that promote individual abilities, they allow each child to demonstrate their learning achievements in specific situations, to compare their own level of development with other members of the educational process. The work contains sound conclusions about the use of interactive teaching methods, innovations in elementary school.

Key words: competent approach, key competence, skraybing presentation, booktrailer, design activity.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Аналіз останніх досліджень. Компетентнісний підхід в освіті – це відповідь на вимоги часу. Адже, як вважає О. Савченко, головний науковий

співробітник відділу початкової освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України: «Компетентнісна освіта орієнтована на одержання особистісно конкретних навчальних результатів – знань, умінь, навичок, ставлень, досвіду, рівень засвоєння яких дозволяє їй діяти адекватно».[5, с.35]

Загальнопедагогічні проблеми формування компетентностей школярів розглядають Н. Бібік, С. Бондар, М. Гончарова-Горянська, Л. Гузеєв, І. Гушлевська, О. Дахін, І. Єрмаков, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, Дж. Рамен, С. Трубачова, П. Хоменко, А. Хуторської, С. Шишов. Отже, презентованість і в директивних і концептуальних документах, і в наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить про те, що компетентнісний підхід до навчання став освітянською реальністю.

Мета публікації полягає у визначенні та обґрунтуванні ефективних організаційних форм навчання у початковій школі.

Постановка завдання. Метою навчання української мови в умовах компетентнісного підходу є формування предметних компетентностей. Компетентнісно зорієнтований зміст початкового курсу української мови і державні вимоги до навчальних досягнень учнів визначено в новій редакції Державного стандарту початкової загальної освіти. Комунікативно спрямоване навчання української мови вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, коли кожний учень має можливість висловитись, виявити себе в комунікативному процесі.

Виклад основного матеріалу. За чинним Державним стандартом початкової загальної освіти учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток та є інтегрованим результатом формування предметних і міжпредметних компетентностей. Формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів є предметом дослідження співробітників відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову. Ця освітня галузь складається з мовного і літературного компонентів.

Літературне читання – навчальний предмет, основним завданням якого є формування читацьких компетентностей учнів. Читацька компетентність молодшого школяра – це наявність сформованого способу та якостей читання, що передбачають уміння школярів правильно, швидко й виразно читати. Механізм читання складається з трьох компонентів: зорове сприйняття надрукованого тексту; відтворення звукової форми слова; усвідомлення змісту (розуміння прочитаного).

Велику увагу на уроках літературного читання приділяють розвитку динамічного та швидкочитання учнів. Тому роботу з удосконалення читацьких компетентностей здійснюють у системі, використовуючи цікаві знахідки, вправи: читання із смужками, пошук у тексті змістовних небилиць, пошук уривків із різних текстів, читання тексту з додаванням складу слова, якого не вистачає. Ці прийоми формують вміння розуміти зміст прочитаного, аналізувати зміст тексту, виявити структурні та змістовні частини тексту.

Бібліографічна компетентність виявляється вміннями обирати книги, користуватися довідковою літературою, дитячими періодичними виданнями, доцільно використовувати бібліотечно-бібліографічні поняття.

Однім з важливих складників літературної компетентності є особистіснодіяльнісна, що передбачає реалізацію творчих здібностей дітей, зумовлених високим інтересом до читання різножанрових літературних творів.

Використовуючи такі методи і прийоми, як зміна видів читання, змістове прогнозування, творчі види робіт, літературні ігри, шаради, вікторини розвивають пізнавальні потреби через свідоме читання, закладають основу читацької культури. Перевагою застосування мультимедійних програм у процесі розвитку вербальних навичок на уроках літературного читання є те, що презентації, відеопроєкти наближають процес навчання до життя. Презентації, слайди, малюнки, експозиції, портрети, які демонструються за допомогою технічних засобів допомагають організувати пояснення нового матеріалу, доповнити розповідь, евристичну бесіду, діалог, вирішити проблемну ситуацію, створити особливу атмосферу і настрій. Для усвідомлення читання й розвитку логічного мислення впроваджують ігри «Мозаїка», «Додай словечко», «Письменники та їх твори» (робота в парах, групах). «Прес-конференція» проводиться на узагальнюючих уроках, прийоми «Я диктор» – з метою формування навичок виразного читання, «Художник» – під час закріплення вивченого.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям, завдяки чому відбувається соціалізація дитини. У молодшому шкільному віці закладається фундамент культури мислення, мовлення і спілкування, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне творче мислення. Для формування в учнів навички читання як виду мовленнєвої діяльності вчителі початкових класів використовують методики з розвитку пам'яті, образного мислення та уяви («ейдетики»).

Мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості. А своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку учня. Наведемо приклади використання засобів формування мовленнєвої компетентності учнів на уроках літературного читання під час роботи над казками: додавання у казку чарівних предметів; введення у казку нового героя; поєднання в одній казці героїв з різних казок та придумування їх спільних

історій («Салат казок»); зміна характеру героїв на протилежні («Казка навиворіт»); зміна місця події казки; зміна кінцівки казки; самостійне створення казки.

Творча активність, образність та конкретність мислення, особливості уяви створюють сприятливі умови для літературного розвитку школярів. В організації цієї діяльності використовують вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музика. У розвитку мовлення на уроках літературного читання в початковій школі, за О. Савченко, провідними методами є: імітативний (навчання за зразком), комунікативний, метод конструювання. Будь-які вправлення, творчі роботи мають на меті досягти активного сприймання і засвоєння слів, виразів, використання образних засобів у власному мовленні. У чинних програмах з української мови і літературного читання більш чітко і послідовно реалізовано комунікативну спрямованість оволодіння мовою.

Для самовдосконалення і самовираження учнів на уроках літературного читання вдало використовують творчі перекази, читання із зупинками, за ролями, малювання словесних картин, індивідуальне та колективне складання казок, інсценівок до творів. Для набуття нових знань та підвищення інтересу до читання створюють скрайбінг презентації, бук трейлери, застосовуючи проектну діяльність.

Метою вивчення української мови за Державним стандартом початкової загальної освіти є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду.

Формування комунікативних умінь – багатоаспектна проблема, вирішення якої полягає у формуванні низки проміжних мовленнєвих умінь: орфоепічних, лексичних, граматичних, що є підґрунтям для уміння спілкуватися. Це уміння формується на основі вправ комунікативного характеру, в основі яких мовленнєва ситуація, мета(мотив, намір) і адресат спілкування. Основною метою навчання мови вчителі вбачають засвоєння теоретичних знань та формуванні мовних навичок, як підґрунтя для розвитку мовленнєвих умінь.

Для забезпечення ключової комунікативної компетентності учнів вчителі формують готовність до спілкування, здатність продуктивно співпрацювати в парі, групі та команді, виконувати різні соціальні ролі, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання.

Особливу увагу педагоги звертають на збагачення словникового запасу учнів. Ця робота здійснюється на уроках мови й літературного читання. Важливе значення для розвитку орфоепічних умінь, збагачення словникового запасу має заучування напам'ять віршів, пісень, ігор, а також переказування текстів. Фразеологізми, прислів'я, приказки, крилаті вислови є ефективними засобами збагачення і розвитку мовлення, зміцнення пам'яті.

У процесі роботи вчителі майстерно моделюють уроки української мови і проводять їх з мультимедійним супроводом, з використанням різних

організаційних форм: індивідуальної та групової роботи, що вносить розмаїття у навчально-виховний процес, забезпечує продуктивне навчання. Роботу будують так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями, приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують власні ідеї та думки за допомогою різних інтерактивних форм, ділових, рольових, дидактичних ігор, тренінгів, що дає змогу школярам максимально виявити свої творчі здібності, активізувати пошукову, дослідницьку діяльність, розвивати пізнавальний інтерес до навчання, креативність. Активізації розумової діяльності учнів сприяють створення «асоціативного куша», ділові ігри «Займи позицію», «Мозковий штурм», «Так-ні». Ці форми роботи використовують для узагальнення вивченого матеріалу, актуалізації опорних знань. Також позитивний ефект має один з різновидів кооперативного навчання «Карусель». Ця технологія застосовується вчителями для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій для збирання інформації з будь-якої мовної теми, для інтенсивної перевірки обсягу і глибини наявних знань, для розвитку вмінь аргументувати власну позицію. Цю форму застосовують при повторенні і закріпленні вивченого матеріалу.

Наприклад: у класі працюють дві «каруселі», коли група впорається із завданням «запалює вогнище». Діти розказують про результати своєї роботи за одним із зразків, спираючись на технологію «Незакінчені речення»: «Ми забули...», «У нас все правильно, бо...» «Нам потрібно запам'ятати, що...». Дітям подобається ставити запитання, обговорювати проблеми, брати інтерв'ю, приймати рішення, придумувати, фантазувати.

В підвищенні якості результатів навчання допомагають найбільш вдалі методи, прийоми і форми: «Відстрочена відгадка», «Лови помилку», «Круглий стіл», «Знайти пояснення», «Подивися чужими очима», «Вірю - не вірю». Наприклад: «Чи вірите ви, що суфікс може стояти після закінчення?»

Методи навчання мовлення «за зразком» мають свій набір прийомів: це різноманітні види переказів прочитаних текстів (близький до тексту зразка, стислий, вибірковий, з творчими доповненнями і змінами, з діленням тексту на частини, добором заголовків до частин, складання плану прочитаного оповідання, те саме і в писемному варіанті), письмові перекази різних типів: з мовним розбором тексту, з ілюструванням, зі зміною жанру (оповідання переконструюється в п'єсу, вірш в оповідання, п'єса в казку, казка в легенду). До арсеналу методів «за зразком» входять і такі вправи, як складання речень або компонентів тексту за аналогією або за моделлю, відпрацювання вимови, інтонації, пауз, наголосів за зразком вчителя, різноманітні розповіді і письмові твори за аналогією з прочитаним.

З комунікативної функції мови виокремлюється комунікативний метод розвитку мовлення учнів. Будь-яке висловлювання є мотивованим, тому що воно обумовлюється потребою щось повідомити, з кимось вступити в контакт, поділитися своїми думками й почуттями. Ця потреба, в свою чергу, впливає з мовленнєвої ситуації, що склалася в житті або створеної штучно, з

педагогічною метою. Віддаючи перевагу природним ситуаціям, комунікативний метод допускає в навчальних цілях і створення штучних: діалогів, суперечок, обговорень, рольових ігор, листування, бесід на прогулянках і екскурсіях. Навіть у штучних ситуаціях мотивація різко підвищує самостійність учнів у мовленнєвій діяльності.

Навчання мови ведеться за принципом «від знань із мови – до мовленнєвих і комунікативних умінь» сприяє досягненню основної мети навчання. Завдяки варіативності форм інтерактивного та інтегрованого навчання учні на більш високому рівні освоюють основні види письмових робіт, вчаться аналізувати, міркувати, створювати нове, контролювати свої дії та дії товаришів, виділяти головні факти. Це сприяє прищепленню любові до рідної мови, скарбів народної творчості, розкриває необхідність і значущість міцних знань з мови.

Висновок. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови є успішною за умови комплексного забезпечення усіх складових навчального процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності, відповідної професійної підготовки вчителя.

Ключовою фігурою у впровадженні оновлених цілей і змісту початкової освіти залишається учитель. Сучасний учитель постійно вдосконалює свою професійну майстерність, розуміє нові моделі навчальної програми, оновлює предметні і тематичні знання, опановує нові підходи до навчання і викладання. Саме такими педагогами є вчителі початкових класів комунального закладу «Гімназія №15». Мета кожного учителя – розширювати психолого-педагогічні знання та вдосконалювати професійні вміння в побудові навчально-виховного процесу, спрямованого на формування пізнавально-активної, реально й творчо мислячої, відкритої до спілкування самокритичної особистості.

Перспективи подальших наукових розвідок. Вважаємо, що накопичений досвід з питань варіативності організаційних форм навчання має бути узагальнений і презентований для опрацювання під час самоосвіти вчителів, підвищення кваліфікації в системах внутрішньошкільної методичної роботи та в банку педагогічних ідей Інформаційно-методичного центру.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Початкова школа. – 2010. – №8.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. – серія 17 (вип. 17). – 2010.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти.
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод, посіб. / О. І. Пометун. – К. : АСХ, 2004. – 192 с.

5. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2005.

РОЗДІЛ III

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формування у молодших школярів обчислювальної навички письмового ділення

*Скворцова С. О., завідувач кафедри
математики та методики її навчання,
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

Анотація. У статті представлено основні ознаки методики формування в учнів четвертого класу обчислювальної навички письмового ділення, що реалізує психологічні вимоги до формування розумових дій, які забезпечують високу ефективність навчання вмінням та навичкам Л. Фрідмана. Ця методика розроблена із дотримання етапів формування розумових дій відповідно до теорії П. Гальперіна та етапів формування обчислювальної навички М. Бантової.

Ключові слова: предметна математична компетентність, обчислювальна компетенція, обчислювальна навичка, письмове ділення, методика формування.

Аннотация. В статье описаны основные признаки методики формирования вычислительных навыков письменного деления у учащихся 4-го класса, которая реализует требования к формированию умственных действий, обеспечивающие высокую эффективность обучения умениям и навыкам Л. Фридмана. Данная методика разработана на основе теории поэтапного формирования умственных действий и понятий П. Гальперина и этапов формирования вычислительных навыков М. Бантовой.

Ключевые слова: предметная математическая компетентность, вычислительная компетенция, вычислительные навыки, письменное деление, методика формирования.

Annotation. The paper describes the main features of a method of forming computing skills of written division of the 4-th grade pupils. This method implements the requirements for the formation of mental actions providing high efficiency of teaching skills and abilities by L. Friedman: expansion of the action during its primary display, stretching the time of the formation of skills and abilities, exploded mastering of complex actions, the stage formation of mental actions. These requirements are more fully implemented in the theory of stage formation of mental actions and concepts by P. Galperyn, thus this method implements the stages of: preliminary acquaintance with the action, performing an action in the material or materialized form, execution of actions in the form of loud speech, in the form of "external speech to himself," and mentally. The proposed method takes into account the stages of p

reparation, familiarization with the technique of computing and consolidation of the technique's knowledge and the formation of a computing skill by M. Bantova.

Key words: subject mathematical competency, computing competence, computing skills, written division, method of forming.

Постановка проблеми. У 2012 році набула чинності нова редакція Державного стандарту початкової загальної освіти та нова навчальна програма з математики. Таким чином, на сучасному етапі розвитку початкової освіти, метою навчання математики учнів початкової школи є формування в них предметної математичної та ключових компетентностей. Серед ознак предметної математичної компетентності молодшого школяра визначено здатність виконувати дії за алгоритмом та застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях. Основним завданням навчання математики є опанування учнями предметних математичних компетенцій, серед яких виділено обчислювальну компетенцію [1]. Таким чином, обчислювальна компетенція, базис якої становлять знання про суть прийомів обчислення та уміння реалізовувати обчислювальні прийоми на рівні навички, становить внутрішній резерв обчислювальної складової предметної математичної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про формування обчислювальної навички більшість методистів (Н. Істоміна, Г. Шмирьова, Н. Піядін, С. Волкова, М. Моро, М. Будма-Горяєва, Л. Дашевська, В. Єлісєєва, Н. Істоміна, Г. Шмирева та інші) розглядають з точки зору урізноманітнення вправ на обчислення. Зміст певних прийомів обчислення пропонуються лише в роботах М. Бантової Г. Белтюкової, С. Скворцової, Г. Мартинової, Т. Шевченко, Н. Корсунської, Н. Рудовської, Н. Нікітіної. А цілісну систему формування у молодших школярів обчислювальних навичок розроблено лише М. Бантовою [2], в якій визначено суть обчислювального прийому і обчислювальної навички, подано характеристику сформованої обчислювальної навички, а також запропоновано методику роботи з формування обчислювальної навички.

Психологічними передумовами формування в молодших школярів міцної обчислювальної навички є дотримання вчителем, автором підручника вимог до формування розумових дій, які забезпечують високу ефективність формування розумових дій, сформульовані Л. Фрідманом, а саме: повнота орієнтувальної основи розумових дій; розгорненість дії при її первинному показі; поелементне засвоєння складної дії; усвідомленість і повноцінність навичок та вмінь; розтягненість процесу формування навичок і вмінь; поетапне опрацювання кожної навички або вміння. [3].

Найбільшою мірою задовольняє цим вимогам теорія поетапного формування розумових дій і понять П. Гальперіна. Як встановлено дослідженнями П. Гальперіна і його співробітників, для того, щоб сформувати повноцінну розумову дію, щоб учень набув міцної навички або гарне уміння в цій дії, необхідно, щоб процес її формування містив ряд обов'язкових етапів:

етап створення мотивації та попереднього ознайомлення з дією, етап виконання дії в матеріальній або матеріалізованій формі, етап виконання дій в формі голосного мовлення, виконання дії у формі «зовнішнього мовлення про себе», «розумовий» етап [4].

Якщо зіставити етапи методики формування обчислювальної навички за М. Бантової з етапами теорії поетапного формування розумових дій і понять П. Гальперіна, то можна пересвідчитися у відповідності суті цих етапів: етап ознайомлення з прийомом обчислення за М. Бантовою, під час якого учні засвоюють суть прийому, суть операцій, які потрібно виконати та їх порядок, відповідає I етапу за П. Гальперінім – попереднього ознайомлення з дією, який передбачає мотивацію введення нового знання та ознайомлення з орієнтувальною основою дії; 1-ша стадія етапу закріплення знання прийому та опрацювання обчислювальної навички перетинається з етапами матеріальної або матеріалізованої дії та голосного мовлення; II та III стадії цього етапу – з етапами голосного мовлення та «зовнішнього мовлення про себе»; IV стадія етапу закріплення знання прийому та опрацювання обчислювальної навички відповідає «розумовому» етапу, коли дія виконується як повністю згорнена в розумовому плані, максимально скорочується та автоматизується.

У курсі математики 4-го класу учні опановують прийом письмового ділення на одноцифрове та двоцифрове число. Алгоритм письмового ділення, зокрема на двоцифрове число, є чи не найскладнішим серед інших, на жаль, в сучасних дослідженнях тема формування обчислювальної навички письмового ділення не набула розвитку.

Мета статті полягає у обґрунтуванні методики формування в молодших школярів обчислювальної навички у письмовому діленні.

Постановка завдання. Програмою для 4-го класу передбачено опанування учнями письмового ділення, спочатку на одноцифрове, а далі й на двоцифрове число, на початку навчального року, в межах трицифрових чисел, а потім перенесення відомого способу дії у нову ситуацію – на багатоцифрові числа. За такого подання навчального змісту відбувається розтягнення у часі процесу формування обчислювальної навички, що створює передумови до реалізації Державних вимог до рівня навчальних досягнень учнів стосовно виконання учнями письмового ділення. Між тим, ефективність набуття четвертокласниками обчислювальної навички у письмовому діленні залежить ще й від інших вимог, як-то повнота орієнтувальної основи розумових дій; розгорненість дії при її первинному показі; поелементне засвоєння складної дії; усвідомленість і повноцінність навичок та вмінь; поетапне опрацювання кожної навички або вміння. Тому методика навчання учнів 4-го класу має реалізувати зазначені вимоги до процесу формування розумових дій з метою забезпечення високої ефективності у набутті учнями навички у письмовому діленні.

Виклад основного матеріалу. Методика навчання учнів 4-го класу письмового ділення, реалізована у підручниках та навчальних зошитах С. Скворцової та О. Онопрієнко [5 - 9], передбачає поступове опрацювання

окремих складових алгоритму письмового ділення. Ознайомлення з прийомом письмового ділення відбувається відповідно до програми на початку навчального року на матеріалі випадків ділення чисел першої тисячі на одноцифрове число. Саме на таких випадках обчислень учні четвертого класу знайомляться зі складовими алгоритму письмового ділення, а потім й із цілісною системою операцій при письмовому діленні. На наступному етапі учні опановують прийом письмового ділення трицифрового числа на двоцифрове, шляхом введення нових елементів до загального алгоритму письмового ділення, пов'язаних з визначенням першого неповного діленого, з раціональним способом добору цифр частки та їх прикидкою. Після розширення множини чисел до багатоцифрови, учні переносять відомий їм алгоритм письмового ділення, спочатку на випадки ділення багатоцифрового числа на одноцифрове, а далі й – на випадки ділення багатоцифрового числа на двоцифрове; спосіб міркування при письмовому діленні багатоцифрового числа на двоцифрове переноситься на випадки ділення багатоцифрового числа на трицифрове число. Таким чином, учні набувають обчислювальної навички у письмовому діленні протягом всього навчального року, що реалізує вимогу Л. Фрідмана відносно розтягнення у часі процесу формування вміння та навички.

Наступною вимогою щодо організації процесу формування розумових дій, що забезпечує високу ефективність навчання вмінням та навичкам, є поелементне засвоєння складної дії. Дія письмового ділення є складною за своєю структурою – вона являє собою систему алгоритмів із визначення першого неповного діленого, найвищого розряду та кількості цифр у значенні частки, визначення числа одиниць певного розряду, що розділилося та не розділилося на певному етапі ділення, перевірки остачі, визначення наступного неповного діленого і так далі. Всі ці алгоритми мають бути предметом спеціального засвоєння – відпрацьовуватись на окремих уроках, і лише, коли всі складові дії письмового ділення засвоєні, можна запропонувати учням цілісний алгоритм письмового ділення. Саме у такий спосіб відбувається навчання учнів 4-го класу ділення трицифрового числа на одноцифрове у навчальному комплекті з математики С. Скворцової та О. Онопрієнко [5-9].

Після опанування учнями цілісного алгоритму письмового ділення на одноцифрове число на наступному етапі розглядаються випадки письмового ділення на кругле двоцифрове число, що вимагає введення нових для учнів алгоритмів: визначення першого неповного діленого шляхом виділення у записі діленого зліва двох цифр і порівняння одержаного числа розрядних одиниць з дільником з метою визначення можливості одержання при діленні у значенні частки одиниць даного розряду; та алгоритму визначення відповідної цифри частки шляхом подання круглого числа – дільника – у вигляді добутку числа та розрядної одиниці – 10, та поступового ділення (з остачею) неповного діленого, спочатку, на розрядну одиницю, а потім й одержаного числа – на інший множник.

Логіка подання випадків письмового ділення далі розгортається до випадків ділення трицифрового числа на двоцифрове. І тут новим елементом у алгоритмі письмового ділення є спосіб добору пробних цифр значення частки, шляхом заміни двоцифрового дільника меншим круглим числом, а далі учні виконують дію, як при діленні на кругле число. У навчальному комплекті [5 - 9] передбачено ознайомлення учнів із способом перевірки пробних цифр значення частки, що дає можливість усно, без складних обчислень, встановити правильність знайденої цифри частки.

Під час вивчення письмового ділення багатоцифрових чисел алгоритм письмового ділення спочатку переноситься на випадки ділення на одноцифрове число, а потім й на двоцифрове число. За аналогією із способом добору цифр частки при діленні на двоцифрове число учні ознайомлюються із добorem цифр значення частки при діленні на трицифрове число, шляхом заміни дільника близьким меншим круглим числом сотень з наступним поданням його у вигляді добутку числа та розрядної одиниці – 100, і послідовним діленням неповного діленого на 100 та на число.

Розтягнення формування обчислювальної навички письмового ділення у часі та поелементне опрацювання цієї складної дії – це лише дві з психологічних вимог до процесу формування розумових дій. Не менш важливими решта вимог Л. Фрідмана, зокрема, є поетапне опрацювання складної дії відповідно до теорії П. Гальперіна. На першому етапі має бути створена мотивація введення нового прийому чи випадку обчислення, тому у навчальному комплекті [5 - 9] учням пропонується раніше вивчений випадок ділення, а далі шляхом певних змін, наприклад, у діленому, учні досліджують вплив зміни на розв'язування, відкриваючи новий елемент у міркуванні. Рефлектуючи діяльність із розв'язування, учні відкривають орієнтувальну основу цієї дії і далі вдаються до розгорнутих міркувань, спочатку виконуючи дію за схемою, а потім – промовляючи кожний із її кроків. Також у навчальному комплекті [5 - 9] передбачено скорочення дії і запропоновано скорочений запис окремих випадків письмового ділення.

Висновки. Алгоритм письмового діленого є циклічним – ми поступово утворюємо і ділимо неповні ділені, доки не перейдемо до останнього неповного діленого – одиниць. Алгоритм письмового ділення є розгалуженим і вимагає на етапі перевірки остачі залежно від результату порівняння величини остачі з дільником, робити висновок щодо правильності знаходження відповідної цифри частки: якщо остача більша за дільник, то ділення можна продовжити, а тому цифру частки знайдено неправильно, а значить учень має вдатися до повторення міркувань не відповідному кроці алгоритму. Отже, дія письмового ділення є складною за своєю структурою, для формування в учнів гарної навички у виконанні письмового ділення доцільно дотримуватись психологічних вимог до процесу формування розумових дій Л. Фрідмана, які реалізуються повною мірою у теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, що, у свою чергу, відповідає етапам формування обчислювальної навички за М. Бантовою.

Перспективи подальших наукових розвідок. Оскільки з психолого-дидактичної та методичної точки зору процес формування обчислювальної навички письмового ділення вже є розробленим, то перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці цікавих форм завдань з метою навчання учнів письмового ділення.

Список використаних джерел

1. Математика. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1 – 4 класи / О. В. Онопрієнко, С. О. Скворцова, Н. П. Листопад // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – С.138–170.
2. Бантова М. А. Система формирования вычислительных навыков / М. А. Бантова // Начальная школа. – 1993. – №11. – С. 38–44.
3. Фридман Л. М. Психолого-педагогические основы обучения математике в школе. – М.: Просвещение, 1983. – 160 с.
4. Гальперин П. Я. Введение в психологию. Р.-н/Д.: Феникс. 1999. с. 245–248.
5. Скворцова С. О. Математика. 4 клас: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл.: У 2 ч. – Ч. 1 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х. : Видавництво «Ранок», 2015. – 144 с.
6. Скворцова С. О. Математика. 4 клас: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл.: У 2 ч. – Ч. 2 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х. : Видавництво «Ранок», 2015. – 144 с.
7. Скворцова С. О. Математика. 4 клас. Навчальний зошит: У 3ч. Ч. 1 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х.: Вид-во «Ранок», 2015. – 88 с.
8. Скворцова С. О. Математика. 4 клас. Навчальний зошит: У 3ч. Ч. 2 / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х. : Вид-во «Ранок», 2015. – 88 с.
9. Скворцова С. О. Математика. 4 клас. Навчальний зошит: У 3ч. Ч. 3 / С.О. Скворцова, О.В. Онопрієнко. – Х. : Вид-во «Ранок», 2015. – 88 с.

Урок-дослідження як засіб досягнення компетентнісних результатів навчання математики

Онопрієнко О. В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, докторант Інституту педагогіки НАПН України

Анотація. Реалізація в початковій освіті компетентнісного підходу пов'язана з пошуком ефективних форм і методів організації навчальної діяльності. Використання у межах уроків активних методів навчання сприяє формуванню у молодших школярів предметної математичної і ключових компетентностей. Текст присвячено розкриттю резервів дослідницької діяльності на уроках математики для досягнення учнями компетентнісних результатів навчання.

Ключові слова: компетентнісно орієнтована освіта, форми і методи

навчання, урок математики, урок-дослідження, компетентнісні результати навчання, вміння вчитися, загальне вміння розв'язувати задачі.

Аннотация. Реализация в начальном образовании компетентностного подхода связана с поиском эффективных форм и методов организации учебной деятельности. Использование в рамках уроков активных методов обучения способствует формированию у младших школьников предметной математической и ключевых компетентностей. Текст посвящен раскрытию резервов исследовательской деятельности на уроках математики для достижения учащимися компетентностных результатов обучения.

Ключевые слова: компетентно-ориентированное образование, формы и методы обучения, урок математики, урок-исследование, компетентностные результаты обучения, умение учиться, общее умение решать задачи.

Annotation. Implementation of the competence approach in primary education is associated with a search for the effective forms and methods of educational activity. The use of the active learning methods at the lessons promotes the formation of the primary schoolchildren's mathematical competence as well as their key competencies. The article is devoted to finding out the reserves of research activities at the mathematics lessons for the pupils to achieve the competence-based learning outcomes.

Keywords: competence-oriented education, forms and methods of teaching, mathematics lesson, lesson-research, competence-based learning outcomes, ability to learn, common ability to solve a problem.

Реалізація в сучасній дидактиці і методиці початкового навчання компетентнісного підходу нині розглядається як шлях забезпечення якості освіти й пов'язується зі створенням передумов для поетапного управління формуванням на його засадах навчальних досягнень учнів.

Компетентнісно орієнтована освіта спирається на низку дидактичних засобів, до числа яких належать організаційні форми навчання – механізми впорядкування навчального процесу стосовно позицій його суб'єктів, а також завершеності у часі структурних одиниць навчання. Нові підходи вимагають вирішення актуальних питань, зокрема: у якій формі відбуватиметься навчальна діяльність, як її організувати для досягнення компетентнісних результатів, що дозволять учням самостійно діяти в навчальних і життєвих обставинах на основі набутого досвіду.

Проведені науковцями лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України (2010–2014 рр.) дослідження стану формування в учнів предметних компетентностей у масовому досвіді вказали на те, що цей процес у вітчизняній школі поки не склав всеосяжної практики [3; 8]. Переважання знанієвого підходу до вибору форм і методів навчання у нинішніх умовах не сприяє активному навчальному пізнанню, натомість зумовлює досягнення таких результатів, що «у більшості випадків учні загальноосвітньої школи, володіючи інформацією і маючи досвід вирішення проблеми в умовах навчальної ситуації, не вміють розв'язувати інформальні

(такі, що виходять за межі навчального процесу) завдання, приймати рішення в складних життєвих ситуаціях» [1, с. 49].

З огляду на те, що компетентнісна освіта за своєю суттю є діяльнісно-особистісною (О. Я. Савченко [4]), доцільно під час її організації посилатися до діяльнісно орієнтованих методів, технологій і форм навчання. Потреба в актуалізації такої проблеми зумовила пошук шляхів її розв'язання.

Вибір оптимальних організаційних форм навчальної діяльності молодших школярів, побудова їх систем є однією із актуальних проблем сучасної педагогічної науки й практики. Питання вдосконалення й розвитку організаційних форм навчання різних предметів досліджувались вітчизняними й зарубіжними вченими (Ю. К. Бабанський, Т. М. Байбара, М. В. Богданович, В. І. Бондар, О. К. Дусавицький, В. І. Загвязинський, Ю. Б. Зотов, І. Я. Лернер, Ю. І. Мальований, М. І. Махмутов, В. О. Онищук, М. М. Поташник, О. Я. Савченко, М. М. Скаткін та ін.).

Теоретичне осмислення проблеми організаційних форм навчання у початковій школі на основі аналізу зарубіжного досвіду і його використання у вітчизняному освітньому просторі, розроблення й упровадження в масову практику методики уроків літературного читання, української мови, курсу «Я у світі», математики, природознавства на засадах компетентнісного підходу здійснено науковцями Інституту педагогіки – О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко, О. В. Вашуленко, М. С. Вашуленком, К. І. Пономарьовою, О. Ю. Прищепю, Н. М. Бібік, О. В. Онопрієнко, Н. П. Листопад, Т. М. Байбарою, І. В. Андрусенко, Н. С. Коваль та ін. Актуальні питання методики підготовки вчителя до реалізації компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів досліджувались науково-педагогічними працівниками вищих навчальних закладів – С. О. Скворцовою, Л. В. Коваль, Я. П. Кодлюк, Н. А. Глузман, М. М. Барною, Р. Я. Романишин, О. В. Нікулочкіною, Г. О. Анісімовою та ін. Водночас, залишається недостатньо дослідженою проблема оптимального поєднання у межах уроку, зокрема в практиці навчання математики, активних методів організації діяльності молодших школярів, сприятливих для розвитку здібностей і формування компетентностей.

Основною формою навчання математики в початковій школі є урок. Кожен урок проектується відповідно до мети, а його зміст підпорядковується низці завдань, які забезпечують досягнення мети. Зміст і мета уроку визначають його тип. За основною дидактичною метою у дидактиці виділяють уроки засвоєння нового матеріалу; закріплення й застосування знань, умінь та навичок; повторення й узагальнення знань і вмінь; перевірки та контролю результатів навчання. Проте, зазначені типи уроків у «чистому вигляді» в практиці навчання реалізуються зрідка. Зважаючи на те, що процес формування математичних умінь доволі складний і тривалий, навіть ознайомивши учнів із новими елементами знань, продовжуємо формувати (розвивати, вдосконалювати) раніше набутий навчальний досвід. Таким чином, найчастіше проектуємо комбіновані уроки. Їх переважання

обумовлюється також необхідністю неперервного повторення, пов'язаного з особливістю перебігу психічних процесів учнів молодшого шкільного віку.

Аналіз навчальної програми з математики показує, що в її результативній частині передбачені навчальні досягнення переважно діяльнісного характеру. Особливо яскраво це виражено в описі вимог змістової лінії «Сюжетні задачі», де такі результати складають у 1-му класі – 72 %, у 2-му – 78 %, в 3-му – 91 %, в 4-му – 80 %. Цей факт спрямовує до реалізації особливої функції навчання предмета, пов'язаної переважно із формуванням в учнів способів дій (умінь і навичок), зумовлює необхідність застосування діяльнісного підходу до побудови уроків математики, використання в їх межах активних методів. Найбільше це стосується уроків, метою яких є формування вміння розв'язувати сюжетні математичні задачі. Формування такого уміння досягається шляхом розв'язування спеціальної системи навчальних задач, спрямованої не на одержання розв'язку окремої задачі, а на опрацювання певної дії. У процесі формування уміння розв'язувати сюжетні задачі власне задача та її розв'язання стають предметом змістовного аналізу, дослідження впливу змін в умові задачі на її розв'язання. Основним способом навчання постають дослідницький і частково-пошуковий методи.

Згідно з реалізованою в нашому навчально-методичному комплексі «Математика» для 1-4 класів [5; 6 та ін.] авторської методичної системи навчання учнів розв'язуванню задач, в основі якої – робота дослідницького характеру із взаємопов'язаними сюжетними задачами [7], постала необхідність увести уроки особливої структури, подібної до етапів навчального дослідження. Вони відрізняються від уроків інших типів передусім посиленою увагою до роботи над серією задач, що займає більшість часу. Результати тривалого досвіду впровадження означеної методичної системи переконали, що робота над рядом взаємопов'язаних задач дозволяє учневі досягати більшого прогресу в набутті загального вміння розв'язувати задачі, ніж це відбувається традиційно, коли впродовж уроку діти розв'язують кілька різнотипових задач із несхожими сюжетами.

Оскільки за домінування роботи над задачами деякі звичні для комбінованих уроків форми і види завдань залишаються на периферії уваги, ми умовно назвали описану організаційну форму уроком-дослідження. Метою такого уроку є «відкриття» учнями нового навчального змісту в процесі взаємодії із учителем. У структурі цих уроків зберігаються етапи мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів та актуалізації опорних знань і способів дії. Наступним запропонований етап проведення дослідження. У його межах діяльність розгортається таким чином: учні розв'язують задачу відомої їм математичної структури, робота над якою для них не складає труднощів; далі досліджується вплив зміни в умові (величин, числових даних, сюжету) або запитання (шуканого) задачі на розв'язання; задачі нової математичної структури зіставляються із вже відомими, – така діяльність відбувається на матеріалі кількох взаємопов'язаних задач одного типу. Після проведення

навчального дослідження доцільно реалізовувати етапи формування умінь і навичок, закріплення вивченого; пояснення завдання для домашньої роботи; підсумку і рефлексії навчально-пізнавального досвіду учнів.

Зауважимо, що з огляду на пізнавальні можливості й недостатньо сформований досвід учнів у методиці уроку в другому класі наявні лише елементи дослідницької діяльності. Подібна робота на уроках займає близько половини часу, а в 3 і 4 класах триває довше. Проте, процес дослідження не форсується, поки в учнів не сформується досвід самостійної діяльності. З уроку в урок дослідження взаємопов'язаних задач стає учням зрозумілим, звичним й усвідомленим. Опанування такої роботи є підґрунтям для організації самостійних досліджень на наступних етапах навчання.

Інший важливий аспект навчання математики – використання частково-пошукового методу на уроках інших типів і в процесі виконання завдань іншого математичного змісту. Залучення учнів до певною мірою самостійного пошуку розв'язання навчальної проблеми зумовлено тим, що у досвід – передумову компетентності – переходять складники змісту, які сприймаються школярем як безпосередній предмет і мета діяльності, тобто стають актуально усвідомленими. Це було доведено психологом В. В. Давидовим [2]. Учений зазначав, що для забезпечення такого рівня засвоєння навчального змісту необхідно зважати на виконання дітьми відповідних дій із навчальним матеріалом (а не просто спостереження за ним і прослуховування), перетворення засвоюваного матеріалу в пряму мету цих дій, досягнення якої у певних умовах постає як рішення навчальної задачі.

З метою створення умов для активної навчальної діяльності, в результаті якої учні роблять «відкриття» нового знання чи вміння, більшість завдань формують у термінах *згадай, встанови, з'ясуй, визнач, дослідди, встанови закономірність, поясни, склади подібне, перевір* та ін. Такі спонування придатні для організації комунікативної взаємодії на уроці.

Практика виконання описаної діяльності на уроках засвідчує, що тим самим створюються сприятливі умови для формування в учнів не лише предметної математичної, а й ключових компетентностей, особливо діяльнісного компонента вміння вчитися. У такий спосіб реалізуються резерви для розвитку в учнів здатності критично мислити (система контекстних завдань, рубрика «Учись міркувати»); знаходити різні способи для розв'язування учбової задачі (комплекс завдань із запрошенням віднайти інший або зручний спосіб виконання); складати алгоритм виконання дій (складання плану розв'язування задач, встановлення послідовності учбових дій у обчисленнях); виконувати рефлексивні дії, що виявляються через самокорекцію і самодетермінацію (аналіз результатів роботи, вибір інших шляхів досягнення результату, обґрунтування свого вибору тощо).

Отже, упровадження дослідницьких форм і методів у поєднанні з іншими засобами організації навчальної діяльності сприяє досягненню компетентнісних результатів навчання молодших школярів. На часі

розроблення науково-методичних засад інших форм організації компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів математики.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті / Н. М. Бібік // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С.47–57.
2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М. : ACADEMIA, 2004.
3. Дидактико-методичне забезпечення контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів на засадах компетентнісного підходу: монографія / Савченко О. Я., Бібік Н. М., Онопрієнко О. В. та ін. – К. : Педагогічна думка, 2012.
4. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра: посібник / О. Я. Савченко. – К.: Педагогічна думка, 2014.
5. Скворцова С. О. Математика. 1 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів: у 2-х ч. / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х. : Видавництво «Ранок», 2012.
6. Скворцова С. О. Математика. 4 клас: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів: у 2-х ч. / С. О. Скворцова, О. В. Онопрієнко. – Х. : Видавництво «Ранок», 2015.
7. Скворцова С. О. Методична система навчання розв’язування сюжетних задач учнів початкових класів: монографія / С. О. Скворцова. – Одеса : Астропринт, 2006.
8. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія / Бібік Н.М., Вашуленко М.С., Онопрієнко О.В. та ін. – К. : Педагогічна думка, 2014.

Формування обчислювальних навичок молодших школярів на засадах компетентнісного підходу

Романишин Р. Я., доцент кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Анотація. У статті розкривається суть компетентнісного підходу в освіті як ефективного чинника її оновлення. Виокремлено структурні елементи змісту освіти. Показується необхідність формування предметних компетентностей, які впливають на всебічний розвиток особистості. Береться до уваги вироблена ієрархія компетентностей (ключові, загальнопредметні та предметні), простежується взаємозв’язок між ключовими і предметними компетентностями. На основі аналізу вітчизняної науково-методичної літератури, праць вчених близького зарубіжжя та європейських освітніх документів робиться висновок про можливість надання обчислювальній

складовій предметної математичної компетентності іншого статусу, зокрема ключової компетентності, що у свою чергу більш ефективно впливатиме на якість процесу формування обчислювальних навичок у молодших школярів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, математична компетентність, предметна математична компетентність, ключові компетентності, обчислювальна складова, обчислювальна компетентність, обчислювальні навички.

Аннотация. В статье раскрывается суть компетентностного подхода в образовании как эффективного фактора его обновления. Выделены структурные элементы содержания образования. Показывается необходимость формирования предметных компетентностей, которые влияют на всестороннее развитие личности. Берется во внимание выработанная иерархия компетентностей (ключевые, общепредметные, предметные), отслеживается связь между ключевыми и предметными компетентностями. На основе анализа отечественной научно-методической литературы, трудов ученых ближнего зарубежья и европейских документов делается вывод о возможности предоставления вычислительной составляющей компетентности статуса ключевой компетентности, что в свою очередь будет влиять на качество процесса формирования вычислительных навыков у младших школьников.

Ключевые слова: компетентностный подход, математическая компетентность, предметная математическая компетентность, ключевые компетентности, вычислительная составляющая, вычислительная компетентность.

Resume in English. The article reveals the essence of competency approach in education as an effective factor in its renewal. Here, structural elements of the curriculum are determined, and the necessity of forming subject competencies that affect the comprehensive development of an individual is shown. In the article, the author takes into account the produced hierarchy of competencies (key, general subject and subject ones), demonstrating a relationship between key competencies and subject competencies. Based on analysis of Ukrainian scientific-methodical literature, works of scientists from neighbouring countries and European educational documents the author concludes that the computing component of the subject mathematical competence might be given a different status – that of key competency.

Keywords: competency approach, mathematical competency, subject mathematical competency, key competencies, computing component, computing competency, computing skills.

Постановка проблеми. Процес інтеграції України до європейського освітнього простору вимагає пошуку ефективних напрямків вирішення важливих освітніх завдань, зокрема розбудови вітчизняної системи освіти на засадах компетентнісного підходу, який став одним із шляхів її оновлення, запропонованих Радою Європи для країн європейського простору.

Необхідною умовою успішної діяльності в сучасному суспільстві є не тільки володіння знаннями, але й вміння їх застосувати в професійній діяльності та конкретних життєвих ситуаціях.

Структурними елементами змісту освіти є освітні компетенції [7, с.7]. У свою чергу предметні компетенції є структурними елементами змісту математичної освіти. Їх базис становлять знання, уміння, навички, способи діяльності, яких набувають учні в процесі навчання. Результатом засвоєння предметних компетенцій є математична компетентність учнів [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення проблеми впровадження компетентнісного підходу в освіту України внесли О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко; питання теорії та практики формування компетенцій досліджено у роботах Н. Бібік, Л. Пращенко, С. Трубачова; проблемам математичної освіти присвячені роботи М. Бурди, М. Жалдака, М. Ігнатенка, В. Клочка, Є. Неліна, С. Ракова, О. Скафи, З. Слєпкань, Ю. Триуса, М. Шкіля та ін., а питанням теорії та практики формування предметних математичних компетентностей – О. Онопрієнко, С. Скворцової, С. Ракова, Н. Тарасенкової. Питання відбору ключових компетенцій піднято у працях Н. Бібік, І. Зимньої, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, С. Шишова.

Метою статті є висвітлення процесу формування обчислювальних навичок у молодших школярів на засадах компетентнісного підходу, зокрема надання обчислювальній складовій статусу ключової компетентності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах центральним питанням навчання математики, зокрема і у початковій школі, є опанування учнями предметними математичними компетенціями. У свою чергу, математична компетентність характеризується багатофункціональністю і полягає у готовності особистості застосовувати набуті впродовж життя знання, уміння та навички для розв'язування максимально широкого діапазону життєвих задач у різноманітних галузях діяльності [3, с. 165].

У цьому напрямку важливою є думка Є. Бухтєєвої, В. Кальнея та С. Шишова щодо набуття компетенцій, які базуються на досвіді діяльності учня і полягає у тому, що не можна навчитися математиці не займаючись математичною діяльністю [9, с.75].

Автор низки праць, що стосуються проблеми реалізації компетентнісного підходу О. Хуторський вважає, що компетенції та знання, уміння та навички знаходяться у відповідно різних площинах, не суперечать одні одним, однак перетинаються з ними, а для предметних компетенцій характерний процес розвитку, що полягає:

- у розширенні змісту і обсягу компетенцій, що полягає у збільшенні кількості і якості їх елементів;
- у зміні чи розширенні об'єктів, яких стосуються компетенції;
- в інтегруванні чи взаємодії окремих компетенцій у комплексні особистісні новоутворення [8].

Такі думки вченого уможлиблюють висновок, що всередині предметної компетентності, зокрема і математичної, можливі подальші зміни та трансформації: виокремлення більш важливих складових та інтеграція інших, які будуть обґрунтовані та продиктовані запитами суспільства.

У працях з проблем компетентнісного підходу Н. Бібік зазначає, що на даний момент доцільно узагальнити напрацьований досвід з цієї проблеми, оскільки у тлумаченні базових понять компетентнісного підходу досі існують розбіжності та відсутня однозначність. Вчена вважає, що з метою точнішого охоплення всіх компонентів змісту освіти доцільно розширити перелік ключових компетентностей [7, с.22].

У виробленій ієрархії компетентностей розглядають *ключові, загальнопредметні та предметні*. Аналіз низки досліджень (І. Зимня, О. Новиков, Л. Семушкіна, В. Байденко, О. Хуторской та ін.) дає підставу стверджувати, що зміна з освітньої парадигми на особистісно орієнтовану призводить до виокремлення основного компоненту останньої, якою є ключові компетенції [1, с.19]. Проблема виокремлення ключових компетентностей у освіті залишається актуальною і на сучасному етапі.

Відомо, що систему компетентностей, у тому числі і ключових кожна з країн вибудовує за своїми потребами. Варто сказати, що не існує єдиного узгодженого визначення та їх переліку, оскільки компетентності – це насамперед замовлення суспільства на підготовку його громадян, такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні або регіоні. Термін «ключові компетенції» (*key skills*) вказує на те, що вони є “ключем”, надійною та важливою основою для інших конкретних та предметно орієнтованих, тобто становлять єдину систему універсальних знань, умінь, навичок а також життєвий досвід одержаний у результаті самостійної діяльності. Ці компетентності «є необхідними всім індивідам для самореалізації та розвитку, активної життєвої позиції, соціальної інтеграції і працевлаштування» [5, с. 462].

Російські дослідники Н. Абакумова та І. Малкова під ключовими компетентностями розуміють здатність школярів самостійно діяти в невизначеній ситуації при вирішенні актуальних проблем. За визначенням Н. Абакумової математична компетенція – це спосіб структурувати дані (ситуацію), виокремлювати математичні відношення, створювати математичну модель ситуації, аналізувати і перетворювати її, інтерпретувати одержані результати. Математична компетенція учня сприяє адекватному застосування математики для розв’язку повсякденних проблем [1].

У сучасних методичних дослідженнях значне місце відводиться предметній математичній компетентності, яка формується у процесі вивчення освітньої галузі «Математика».

Зокрема Г. Селевко у своїх дослідженнях відводить роль ключової суперкомпетентності математичній компетентності і визначає її як уміння працювати з числом, числовою інформацією – володіти математичними вміннями [6, с.21]. Якщо розглядати математичну компетентність в контексті

початкової школи, то цілком можна погодитись з трактуванням математичної компетентності як ключової, оскільки і повсякденне і професійне життя сучасної людини не можна уявити без виконання елементарних обчислень, у тому числі й під час розв'язування сюжетних задач, які відображують ситуації, що виникають, майже, на кожному кроці. Між тим, зведення математичної компетентності лише до уміння працювати з числовою інформацією, вважаємо недоцільним, оскільки програмою початкової школи в Україні передбачено значно ширше коло повноважень (цілісне сприйняття світу, розуміння ролі математики у пізнанні дійсності; розпізнавання проблем, які розв'язуються із застосуванням математичних методів; здатність розв'язувати сюжетні задачі, логічно міркувати, виконувати дії за алгоритмом, обґрунтовувати свої дії; уміння користуватися математичною термінологією, знаковою і графічною інформацією; уміння орієнтуватися на площині та у просторі; здатність застосовувати обчислювальні навички й досвід вимірювання величин у практичних ситуаціях) [2].

Базисом предметної математичної компетентності є математичні знання, уміння, досвід математичної діяльності та емоційно-ціннісне ставлення до неї. Проблема формування математичних знань і умінь учнів початкової школи не є новою у методиці математики, і перебувала у колі наукових інтересів багатьох науковців та методистів. Зокрема, методика формування обчислювальних навичок представлена в працях І. Аргінської, М. Бантової, М. Богдановича, Н. Істоміної, Л. Коваль, М. Козак, Н. Листопад, С. Скворцової. Формуванню вмінь і навичок, як складових учіння присвячені праці Й. Лінгарт, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Скрипченко, Н. Співак. З точки зору психології освіти представлено у публікаціях Л. Вигодського, Л. Занкова, П. Гальперіна, В. Давидова, О. Скрипченко, Н. Тализіної.

У новій навчальній програмі відповідно до зазначеного переліку знань та вмінь виокремлено складові математичної компетентності молодшого школяра – обчислювальну, інформаційно-графічну, логічну, геометричну. Зрозуміло, що такий розподіл є умовним і може змінюватися в процесі розвитку цього напрямку.

Так О. Онопрієнко відводить обчислювальній і інформаційно-графічній, логічній та геометричній складовим роль внутрішнього ресурсу математичної компетентності. Між тим, на нашу думку, обчислювальна складова має певні переваги над іншими зазначеними складовими, оскільки обсяг її містить досить великий перелік знань, умінь і навичок, а тому займає «більший математичний простір» і поширюється на інші складові (вміння користуватися знаковою інформацією, вміння читати та записувати числа, знаходити значення виразів, користуватися годинником та календарем – *інформаційно-графічна складова*; працювати з множинами, логічно міркувати, в тому числі й при розв'язуванні задач – *логічна складова*; вміння визначати довжини об'єктів навколишньої дійсності, називати геометричні фігури, пов'язані з чисельною характеристикою (трикутник, чотирикутник, шестикутник та ін.) – *геометрична складова*).

З іншого боку важко уявити сучасну особистість без необхідності застосовувати лічбу та обчислення у повсякденному житті (вміння порахувати час до початку роботи, сплату комунальних послуг, кількість днів до зарплати, розрахунки при покупках та організації власного бізнесу тощо). Таким чином, неможна уявити життя сучасної людини без володіння обчислювальною компетентністю.

Висновки. У свою чергу аналіз європейських документів уможливив висновок, що у ряді європейських держав Нідерланди, Іспанія, Велика Британія, Шотландія серед ключових умінь, які необхідно сформулювати в учнів після закінчення обов'язкової школи – вміння *лічити* (застосовувати числа у різних контекстах, розуміти і застосовувати математичну мову для обробки даних, необхідних для вирішення завдань).

Перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз сучасних публікацій українських вчених, вчених близького зарубіжжя та аналіз європейського досвіду уможлиблює необхідність виокремлення обчислювальної складової предметної математичної компетентності в ранг ключової компетентності.

Список використаних джерел

1. Абакумова Н. Н. Компетентностный подход в образовании : организация и диагностика / Н. Н. Абакумова, И. Ю. Малкова. – Томск : Томский государственный университет, 2007. – 368 с.
2. Базова навчальна програма з математики для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів [електронний ресурс] / Онопрієнко О. В., Скворцова С. О., Листопад Н. П. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
3. Зіненко І. Визначення структури математичної компетентності учнів старшого шкільного віку / Ірина Зіненко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2009. – №2. – С. 165–174.
4. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. І. Локшина. – К. : Богданова А. М., 2009. – 404 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник для студентів пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
6. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2-х т./ Г.К.Селевко. – Т.1. – М.: Народное образование, 2005. – 556 с.
7. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : монографія / Н.М.Бібік, М.С.Вашуленко, В.О.Мартиненко та ін. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 316 с.
8. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А. В. Хуторской. – СПб : Питер, 2004. – 541 с.
9. Шишов С.Е. Проблема формирования компетенций методическими средствами у процессе обучения /С. Е. Шишов, В. А. Кальней, Е. В. Бухтеева// Педагогика профессионального образования. – Весник РМАТ. – № 1(10). – 2014. – С.73 – 78.

Моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності

*Листопад Н. П., науковий співробітник
відділу початкової освіти Інституту
педагогіки НАПН України*

Анотація. В статті презентовано результати дослідження проблеми моделювання уроку математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності. Автор розкриває сутнісну характеристику понять «обчислювальна компетентність», «обчислювальна діяльність»; описує вплив характеру пізнавальної діяльності молодших школярів на вибір базової моделі уроку математики; специфіку зовнішньої та внутрішньої структури кожного типу уроку, визначає напрями в організації обчислювальної діяльності учнів та завдання їх впровадження.

Ключові слова: молодші школярі, обчислювальна компетентність, обчислювальна діяльність, урок математики, базова модель уроку, технологічний підхід, проблемно-пошуковий підхід.

Аннотация. В статье представлены результаты исследования проблемы моделирования урока математики по формированию у младших школьников вычислительной компетентности. Автор раскрывает сущностную характеристику понятий «вычислительная компетентность», «вычислительная деятельность»; описывает влияние характера познавательной деятельности младших школьников на выбор базовой модели урока математики; специфику внешней и внутренней структуры каждого типа урока, определяет направления в организации вычислительной деятельности учащихся и задачи их внедрения.

Ключевые слова: младшие школьники, вычислительная компетентность, вычислительная деятельность, урок математики, базовая модель урока, технологический подход, проблемно-поисковый подход.

Abstract. The paper describes the result of the research on the modeling of the mathematics lesson destined to form the competence of calculate in elementary school. The author explains the notions of "competence to calculate", "calculation activity" ; describes the influence of the type of cognitive activity of pupils on the choice of the lesson model, the specifics of the internal and external model of each lesson ; determines the directions of the organisation of pupil's calculation activity and the methods of their implementation.

Key words: elementary school, competence to calculate, calculation activity, mathematics lesson, lesson model, technological approaches, problematic approach.

Постановка проблеми. В основу освітньої галузі «Математика» Державного стандарту загальної початкової освіти покладено ідею реалізації компетентнісної освіти.

Основним завданням навчання математики визначено опанування учнями предметних математичних компетенцій – обчислювальної, інформаційно-графічної, логічної, геометричної.

Оновлене нормативне забезпечення початкової освіти спрямовує не лише на формування в учнів знань, умінь та навичок, а й досвіду математичної діяльності, що можливе за умов зміщення акцентів на уроці від безпосереднього відтворення знань у бік формування навчальної діяльності. Оскільки реалізація компетентнісного підходу, згідно дослідження О.Я. Савченко, має особистісно-діяльнісне вираження [2], то побудова процесу навчання на уроках математики, зорієнтованого на формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей, має ґрунтуватися зокрема на теорії діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проведений науковцями С. Скворцовою, О. Онопрієнко аналіз характеристик результатів навчання, представлених у програмі з математики, показав, що за всіма змістовими лініями у всіх класах переважають діяльнісні результати. Це свідчить не лише про особливу функцію навчання предмету, пов'язану переважно із формуванням способів дій (умінь і навичок), а й зумовлює необхідність застосування діяльнісного підходу до побудови уроків математики. Встановлено, що домінування діяльнісного складника навчання дозволить сформувати в учнів досвід навчальної діяльності як основи компетентності [3].

Формування обчислювальних навичок було і залишається одним із основних завдань навчання математики молодших школярів, оскільки жодна математична задача не буде вирішеною без застосування обчислювальних умінь, а правильність її розв'язку залежатиме від правильності виконаних обчислень.

Ряд дослідників відзначають, що для розв'язання будь-якої математичної задачі важливим є оперативність знань, які використовуються у потрібній ситуації. Загальні положення методики навчання математики щодо процесу формування обчислювальних навичок розглядали Г. Бевз, В. Болтянський, О. Дубинчук, М. Ігнатенко, Ю. Колягін, Д. Пойа, Г. Саранцев, З. Слєпкань, А. Столяр, Л. Фрідман, Т. Хмара, В. Швець, М. Шкіль та ін.

Психолого-дидактичні засади формування обчислювальних навичок досліджено Л. Вигодським, Л. Занковим, П. Гальперінім, В. Давидовим, Й. Лінгарт, О. Скрипченко, З. Слєпкань, Н. Тализіною, Л. Фрідманом. Методика формування обчислювальних навичок у молодших школярів представлена в працях І. Аргінської, М. Бантової, М. Беденка, М. Богдановича, Н. Істоміної, Л. Коваль, М. Козак, Л. Кочиної, О. Онопрієнко, С. Скворцової та інших.

Виклад основного матеріалу. Формування обчислювальних умінь і навичок вважається складним і тривалим процесом, а його ефективність залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня його підготовки та організації обчислювальної діяльності.

Під обчислювальною діяльністю будемо розуміти сукупність зовнішніх (предметних) та мислительних операцій, які здійснює учень при виконанні чотирьох арифметичних дій.

У основі поняття «обчислювальна компетентність» перебувають знання про способи обчислення, обчислювальні вміння й навички. Про сформованість зазначеного складника свідчить здатність учня у життєвих обставинах, які потребують обчислення, найшвидше одержати правильний результат шляхом оперування різними знаннями і застосування зручного для конкретної ситуації обчислювального прийому [1].

Упровадження компетентнісного підходу в навчання математики зумовило необхідність пошуку базових моделей уроків, які б найповніше враховували засади цього підходу і сприяли опануванню учнями складниками предметної математичної компетентності.

Аналіз результатів констатувального експерименту дослідження, в якому розкривається проблема моделювання уроків математики з формування у молодших школярів обчислювальної компетентності, показав, що в основному на уроках застосовуються три організаційні форми: фронтальна, групова й індивідуальна. Переважна більшість учителів початкової ланки освіти надає перевагу комбінованому уроку математики, на якому переважає групова робота із включенням індивідуальних завдань для окремих учнів. Окремими вчителями практикуються уроки інтегрованого змісту, уроки-казки, проекти, подорожі тощо.

Встановлено, що добираючи ту чи іншу форму організації навчального процесу, учитель враховує конкретні завдання уроку, характер змісту навчального матеріалу (усний або письмовий спосіб обчислення), забезпеченість класу необхідними посібниками, засобами ІКТ, рівень розвитку учнів, їх навченості тощо. Серед названих вчителями факторів, які визначають застосування тієї чи іншої форми навчання, провідними є зміст навчання і спосіб діяльності.

Аналіз відвіданих уроків виявив проблеми в плануванні та проведенні уроку, які негативно впливають на результативність, а саме:

- порушення принципів дидактики в плануванні і реалізації елементів навчальної діяльності на уроці;
- шаблонна структура уроку при постійному наборі структурних елементів;
- недооцінка спеціально продуманих цілей уроку, неповнота їх планувань;
- відсутність інтегрування, міжпредметних зв'язків;
- відсутність на уроках узагальнення знань вправ на використання знань у змінених нестандартних ситуаціях;
- не оправдано навмисне прагнення до ігрової форми уроку;
- перевантаження змісту навчального матеріалу;
- використання великої кількості різноманітних методів заради різноманітності.

Зауважимо, що останні три зазначені проблеми характерні для відкритого уроку, на якому вчителі прагнуть показати якнайбільше з того, що вони використовують на уроках. Проте у багатьох випадках вчителями не

використовують потужний потенціал уроку математики для формування обчислювальної компетентності.

Особливістю обчислювального складника є те, що процес його формування відбувається на кожному уроці математики. У процесі моделювання конкретного уроку мають враховуватися не тільки етапи опрацювання певного виду обчислення, так звана зовнішня його структура, але й основна мета вивчення цієї змістової лінії, її логіка, і, відповідно, ті методичні прийоми, які сприяють досягненню поставлених цілей.

Внутрішня структура уроку математики визначається змістом і послідовністю навчальних завдань, спрямованих на виконання певного виду обчислень, взаємозв'язком між ними та завданнями з інших змістових ліній. Зазначена структура відображає процес засвоєння учнем певного способу обчислення і характер його діяльності. Застосування системи завдань дає змогу реалізувати мотиваційну, розвивальну, дидактичну і контролюючу функції навчання.

У розроблених нами базових моделях уроків математики враховано специфіку зовнішньої та внутрішньої структури кожного типу уроку.

На вибір базової моделі для кожної теми змістової лінії «Числа. Дії з числами» мав вплив характер пізнавальної діяльності молодшого школяра – репродуктивний/продуктивний, який визначає спрямованість навчального процесу на використання технологічного чи проблемно-пошукового підходу. Базовою моделлю уроку в рамках технологічного підходу є організація навчання за чітко прописаним алгоритмом та очікуваними навчальними результатами; а в рамках проблемно-пошукового підходу – організація творчого пошуку: від бачення і постановки проблеми, у якій треба використовувати обчислення, – до висунення припущень, гіпотез, побудови математичної моделі, перевірки їх, рефлексії над процесом пізнання та результатами.

Кожна базова модель є рухомою і гнучкою, що дає можливість побудувати цілісну технологію процесу формування обчислювального складника математичної компетентності.

Під час моделювання уроку математики перед вчителем стоїть завдання максимально врахувати загальні напрями в організації обчислювальної діяльності, а саме:

1. Залучення набутих учнями на попередніх етапах навчання умінь обчислювати до вивчення нових випадків обчислення в межах мільйона, формування обчислювальних прийомів .
2. Використання теоретичних знань у набутті обчислювальних навичок. До них відносимо знання нумерації цілих невід'ємних чисел, властивостей арифметичних дій.
3. Забезпечення належного рівня наочної демонстрації прийомів обчислень, щоб процес автоматизації обчислювальних навичок відбувався усвідомлено та сприяв формуванню системності знань школярів.

4. Створення умов для кожного учня для свідомого і міцного засвоєння таблиць додавання і множення одноцифрових чисел, відповідних випадків віднімання і ділення. Це передбачає виконання учнями достатньої кількості вправ (репродуктивний рівень) та залучення до розвивальної практики обчислень у проблемних ситуаціях.

5. Дотримання доцільних співвідношень між усними та письмовими обчисленнями.

Зазначені напрями роботи методично інтерпретуються у розв'язання таких педагогічних завдань:

розкрити зміст чотирьох арифметичних дій, використовуючи наочну опору, навчити школярів добирати і обґрунтовувати вибір арифметичної дії при розв'язуванні простих текстових задач на знаходження суми, різниці, добутку, на ділення на рівні частини, на вміщення;

ознайомити з прийомами обчислень та властивостями арифметичних дій, формувати повноцінні обчислювальні навички;

навчити учнів прийомам раціоналізації та алгоритмізації усних та письмових обчислень і застосовувати їх у нових умовах обчислювальної діяльності;

подати зв'язок між арифметичними діями та домогтися засвоєння школярами залежності між компонентами та результатами дій;

домогтися вивчення учнями таблиць додавання та множення і відповідних випадків віднімання та ділення;

формувати у молодших школярів досвід творчої діяльності при виконанні арифметичних дій.

Пошук оптимальної структури уроку відбувається і вдосконалюється вчителями-експериментаторами. Проведення формувального експерименту дозволило виділити тенденції розвитку сучасного уроку математики в початковій школі, які з різною повнотою домінують в практиці роботи творчих вчителів. До таких тенденцій ми відносимо: своєрідне зняття «предметних бар'єрів», в результаті чого урок стає інтегрованим; використання "активних" методів навчання, що дозволяють включати основну навчальну діяльність молодших школярів в контекст іншого, більш для них «цільової» діяльності - гри, проекти, творчих завдань тощо. Всі ці інноваційні прояви є підтвердженням того, що компетентнісний підхід змінює зміст і структуру уроку математики в початковій школі, чим починає оновлення методичного забезпечення для його конструювання.

Висновки. Моделювання уроку дасть змогу вчителю ефективно використовувати можливості кожної форми навчання, добирати їх поєднання, які забезпечать високу результативність обчислювальної діяльності всіх учнів за умови раціонально витраченого на уроці часу.

Подальші дослідження цієї проблеми мають бути спрямовані на формування уміння педагога поєднувати та інтегрувати предметно-практичну та розумову діяльність молодших школярів у комплекси навчальних дій з якісно новими характеристиками обчислювальної практики.

Список використаних джерел

1. Онопрієнко О. В. Предметна математична компетентність як дидактична категорія / О. В. Онопрієнко // Початкова школа. – 2010. – № 11.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручн. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.
3. Скворцова С.О., Онопрієнко О.В. Урок математики у початковій школі: мета, завдання, структура. / Початкова школа. – 2015. – № 1. – с. 4–8.

Рефлексія навчальної діяльності як компонент структурування компетентнісно орієнтованого уроку

Пархоменко Н. Є., заступник директора з навчально-виховної роботи спеціалізованої школи № 194 «Перспектива» Оболонського району м. Києва, учитель початкових класів, учитель-методист

Анотація. Автором розкриваються особливості структурування уроку, сприятливого для формування рефлексивних навичок з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей шести-десятирічного віку. Описано модель компетентнісно орієнтованого уроку, провідною ознакою якого є ситуації рефлексії. Обґрунтовано значущість її структурних компонентів для особистісного розвитку школяра. Наведені приклади методичних прийомів формування рефлексивних умінь.

Ключові слова: рефлексія, компетентнісно орієнтований урок, самовизначення, самореалізація, нормореалізація, нормотворчість, рефлексивна самоорганізація.

Аннотация. Автор раскрывает особенности структурирования урока, благоприятного для формирования рефлексивных навыков с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей младшего школьного возраста. Представлена модель компетентностно ориентированного урока, ведущим признаком которого являются ситуации рефлексии. Обосновано значимость ее структурных компонентов для личностного развития школьника. Приведены примеры методических приемов формирования рефлексивных умений.

Ключевые слова: рефлексия, компетентностно ориентированный урок, самоопределение, самореализация, нормореализация, нормотворчество, рефлексивная самоорганизация.

Annotation. The author describes structural features of the lesson, which aims to form self-reflexive skills of six - ten years old children, considering their age and individual characteristics. Article depicts the model of competence-oriented lesson, the main feature which is the situation of self-reflection. The importance of it's structural components for schoolchildren's personal development is highlighted in the article. The examples of self-reflection forming methodology are fully presented by the author.

Keywords: self-reflection, competence-oriented lesson, self-determination, self-realization, norm-realization, norm-creation, reflexive self-organization.

Постановка проблеми. Визначений Державним стандартом початкової загальної освіти компетентнісний підхід зорієнтовує педагогів на створення умов оволодіння кожною дитиною системою компетентностей відповідно до її індивідуальних особистісних якостей і навчальних можливостей. Це вимагає концепуально нових ідей побудови уроку через збудження позицій «я хочу діяти», «щоб виконати завдання, я повинен...», «виконуючи завдання, у мене виникла думка про...», «у мене не вийшло, тому що...», «я досягаю успіху завдяки ...» тощо. Активізація зазначених позицій в процесі навчальної діяльності можлива за умови сформованості у дитини навичок рефлексивної оцінки результатів діяльності, шляху їх досягнення та власних можливостей виконати поставлене завдання. Тож побудова уроку на компетентнісних засадах вимагає вміщення компоненту рефлексивної оцінки як структурної одиниці процесу діяльності учнів.

Аналіз останніх досліджень. Проблема формування рефлексивної оцінки учнів у процесі діяльності привертає увагу багатьох вчених. Ще Аристотель визначав рефлексію як рису божественного розуму, що продукує свій предмет, відображається в ньому і пізнає на цій основі свою сутність. Сучасна психолого-педагогічна наука характеризує рефлексію як компонент мислення (В. Давидов, І. Семенов та ін.), як показник особистісного розвитку (І. Бех, Н. Гінзбург, Н. Гуткіна, О. Музика та ін.), як складник процесу діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв та ін.), як структурний компонент уроку (Л. Петерсон, О. Савченко). О. Савченко визначає рефлексію як «процес самості людини – самоаналізу, самопізнання, самоусвідомлення, самооцінки, самокритики, самокорекції» [2, с. 5]. Теоретичне осмислення проблеми формування рефлексивних умінь молодших школярів на основі аналізу досліджень вітчизняних (І. Бех, О. Власова, О. Кононко, М. Марусинець, О. Музика, О. Савченко та ін.) і зарубіжних (О. Анісімов, В. Давидов, А. Дусавицький, Д. Ельконін, А. Зак, Л. Петерсон, Р. Фрейджер, Г. Щедровицький та ін.) вчених, вивчення передового досвіду та результатів його використання й упровадження в масову практику засвідчило, що залишається недостатньо дослідженою проблема оптимального поєднання у межах компетентнісно орієнтованого уроку методів і прийомів організації рефлексивної діяльності молодших школярів.

Метою статті є розкриття особливостей структурування уроку, сприятливого для формування рефлексивних навичок з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей шести-десятирічного віку.

Виклад основного матеріалу. Урок в системі компетентнісного особистісно орієнтованого навчання передбачає суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників навчально-виховного процесу, яка стимулює розвиток самостійності учнів, забезпечує навчальний успіх, атмосферу емоційної піднесеності, психологічної комфортності у дитячому колективі. У зв'язку з

цим, сучасний урок ми розглядаємо як гармонію почуттів, дій і думок. Він вирізняється динамічністю і гнучкістю у виборі форм і методів роботи, сприяє активній і невимушеній соціалізації дитини.

Розробник інтегративно-діяльнісної технології навчання Л. Петерсон для опису навчально-виховного процесу використовує поняття трьох видів діяльності, які різняться відношенням до норми (алгоритму) її виконання: *самовизначення* («хочу» і «можу» виконати дану норму діяльності), *нормореалізація* (виконую норму) і *нормотворчість* (створюю нову норму) [1].

Грунтуючись на окреслених Л. Петерсон видах діяльності та досвіді організації навчально-виховного процесу за технологією діяльнісного навчання нами створено модель сучасного уроку (рис.1, рис.2), провідною ознакою якого є ситуації рефлексії.

Рис.1. Модель уроку з формування рефлексивних умінь на етапі самовизначення

Урок в системі діяльнісного навчання орієнтований на конкретну дитину і має забезпечувати її саморозвиток. Саморозвиток відбувається в процесі самовизначення і самореалізації.

Самовизначення передбачає співвіднесення запропонованого предмета діяльності з актуальним рівнем здібностей, необхідних для даної діяльності (я можу), і системою потреб (я хочу). Саме на етапі самовизначення позиції «я можу» на основі рефлексивної оцінки власних можливостей та умов діяльності актуалізується орієнтовна основа дії. Дитина визначає, чи може вона виконати завдання і що їй для цього потрібно. Результатом такої рефлексивної оцінки стають позиції учня «я хочу», «я буду». Отже, самовизначення є пусковим механізмом діяльності.

Самореалізація проходить у два етапи: нормореалізацію (виконавську діяльність) та нормотворчість, яка є управлінською діяльністю, передбачає побудову нової норми діяльності на основі методу рефлексивної самоорганізації (рис. 2).

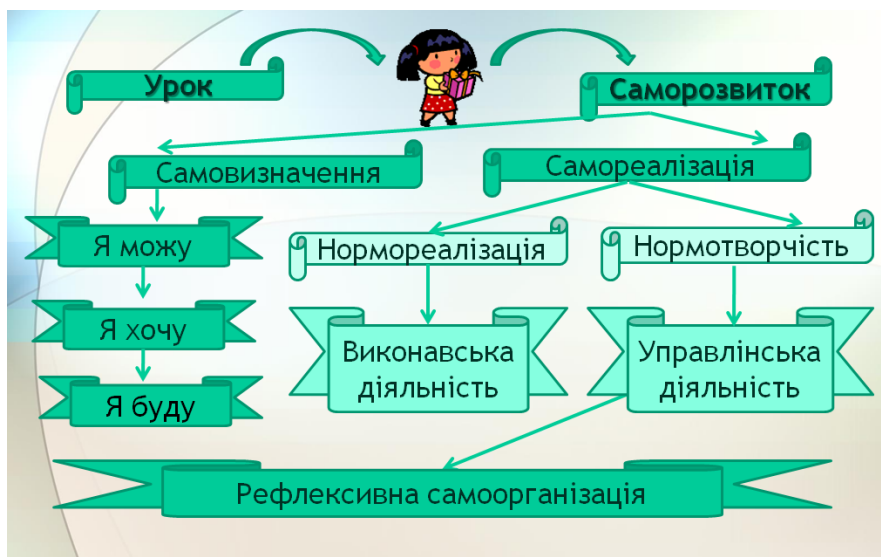

Рис.2. Модель уроку з формування рефлексивних умінь на етапі нормотворчості

Рефлексивна самоорганізація передбачає планування та виконання дій на основі самопізнання в процесі самоконтролю, самооцінки, самоаналізу й самоузагальнення. Спостерігаючи за виконуваними операціями, досліджуючи отриманий продукт, співставляючи хід роботи із запланованим алгоритмом, а результат із зразком, учень мисленнєво фіксує відповідність чи невідповідність діяльності та її результатів загальноприйнятій нормі чи очікуваному результату. За результатами таких мисленнєвих операцій приймається рішення про продовження діяльності чи внесення коректив у роботу.

Досвід організації навчально-виховного процесу за запропонованою моделлю уроку дозволяє нам стверджувати, що готовність дитини до навчання упродовж всього життя як важлива особистісна якість людини ХХІ століття залежить від рівня сформованості рефлексивних умінь. Важливо застосовувати такі методичні прийоми роботи над ними в процесі уроку, щоб рефлексія стала інструментом опанування змістом освіти та інструментом особистісного розвитку школяра. Це певні види навчальних завдань (методичні прийоми роботи) та дидактичні матеріали для їх виконання (еталони виконаних завдань для самоперевірки та взаємоперевірки; спеціально розроблені таблиці фіксації результатів діяльності; пам'ятки-алгоритми діяльності тощо).

Для формування умінь здійснювати рефлексію пропонуються такі методичні прийоми:

Заборона. Забороняються фрази: «Я не можу...», «Я не знаю, як...», «У мене не вийде...». Пропонується висловити ту ж думку словами «Для того, щоб..., я повинен...», «Мені потрібно знати..., тоді я зможу...» тощо. У процесі реалізації даного прийому відбувається трансформація пасивної поведінки учня в спрямовану рефлексію власного досвіду.

Демонстрація. Під час навчального процесу учитель повинен сам демонструвати рефлексію власної діяльності: «У нас успішно йде робота, тому

що ми чітко визначили мету, кроки виконання завдань...», «Зараз своєю інтонацією я хотіла підкреслити, як я ставлюсь до думки...» тощо.

Питання собі. Питання – це засіб фіксації знання про незнання. Якщо питання ставить сам учень, то тим самим він фіксує знання про своє незнання і входить в рефлексивну позицію. «Що я роблю? Що я зрозумів? Чому я спочатку зрозумів так, а потім так? Що я не знав? Для чого я це роблю?» І т.д.

Схематизація. Дитині пропонується зобразити максимально просто ту чи іншу ситуацію (намалювати схему чи словесно її описати). Обернений прийом – відтворити можливі події за даною схемою. Запропонований прийом забезпечує формування не тільки рефлексивних умінь, а й впливає на розвиток мисленнєвих (аналіз, синтез, оцінка) та мовленнєвих навичок.

Розповідь в розповіді. Аналіз текстових ситуацій (за літературними творами) з різних позицій: герой, як він сам себе бачить; як описує героя автор; яким героя бачать інші дійові особи.

Аналіз конкретних навчальних ситуацій: опиши, яким учнем ти був сьогодні; опиши дії свого товариша на занятті; опиши дії вчителя; відтвори задум уроку тощо. Цей прийом дає можливість учням перенести рефлексивні позиції на себе і моделювати наявні рефлексивні відношення між собою і оточуючими.

Прогнозування. Навчання прогнозуванню здійснюється на матеріалі художніх та науково-пізнавальних текстів у процесі пошуку відповіді на питання: Що буде далі? – на основі заголовку до тексту; за даним початком; за основною частиною тексту придумати початок (кінцівку); якби ситуація змінилася з моменту тощо.

Із зазначеного вище можна зробити висновок про те, що рефлексивні ситуації мають місце на різних етапах уроку. Але особливо значний потенціал для формування рефлексивних умінь несуть в собі ситуації підведення підсумків виконання кожного окремого завдання зокрема та роботи на уроці в цілому. У цих випадках дієвим засобом формування навичок рефлексії є використання символічних позначень внутрішнього стану дитини за результатами роботи («+» – справився легко; «!» – сумніваюсь у правильності виконаного; «–» – не знаю, як виконати). Також доцільними є такі завдання: Коротко віднови, що робив на уроці? Визнач свою діяльність за шкалою успіху. У щоденнику успіху намалюй відповідний символ. Поясни свій вибір. Що тобі треба змінити, щоб працювати краще? Пропонуємо приклади шкал успіху.

Шкала успіху 1

Δ	Я міг працювати і краще
□	Сьогодні зрозумів, що мені не вистачає для успішної роботи
☀	Сьогодні я працював з повною силою. У мене все вийшло
★	Я дуже старався, але у мене не все вийшло
~	Я сьогодні погано працював

Шкала успіху 2

☺ ☺ ☺	Я зрозумів і можу пояснити
☺ ☺	Я зрозумів
☺	Мені ще потрібна допомога вчителя

Висновки. Освітні новації, що торкнулися процесу шкільного навчання сьогодні, вимагають від педагогів якісно нових підходів до визначення структурних елементів уроку. Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу передбачає побудову уроку на діяльнісній основі. Ключовими компонентами такого уроку є самовизначення, нормореалізація та нормотворчість, які поєднуються в єдине ціле засобами рефлексії. Отже, компетентнісно орієнтований урок, побудований на основі рефлексивної самоорганізації в процесі навчальної взаємодії, створює простір для особистісного зростання дитини.

Перспективи подальших наукових розвідок. У зв'язку з вищезазначеним перспективи подальших розвідок будуть спрямовані на вивчення впливу оцінки вчителя на формування в учнів навичок самооцінки як складника рефлексії та пошук методичних прийомів формування навичок цілепокладання.

Список використаних джерел

1. Петерсон Л.Г. Технология деятельностного метода. / Математика для каждого: технология, дидактика, мониторинг // Под ред. Г .В. Дорофеева, И. Д.Чечель. –Вып. 4. – М.: УМЦ «Школа 2000...», 2002. – 272 с.
2. Савченко О. Рефлексивний компонент уроку. / Учитель початкової школи. –2015. – № 4.– С. 5-9.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні математики молодших школярів

*Грищенко В. П., заступник директора з
навчально-виховної роботи КЗ
«Нікопольська спеціалізована школа І-ІІІ
ступенів №5»*

Анотація. Автор розкриває шляхи впровадження компетентнісного підходу в навчанні математики та описує власне бачення сучасного уроку математики в початковій школі. Вивчення математики забезпечує оволодіння учнями системою необхідних знань, умінь та навичок, сприяє розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів – пам'яті, логічного і творчого мислення, уяви, математичного мовлення, необхідних для подальшого навчання в школі. Тому актуальним завданням є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, яке передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, математика, особистість, інтерес до пізнання, ігрова діяльність.

Аннотация. Автор раскрывает пути внедрения компетентностного подхода в обучении математике младших школьников и описывает личное видение современного урока математики в начальной школе. Изучение математики обеспечивает овладение учениками системой необходимых знаний, умений и навыков, содействует развитию познавательных способностей младших школьников - памяти, логического и творческого мышления, воображения, математической речи, необходимых для дальнейшего обучения в школе. Поэтому актуальным заданием является реализация компетентностного подхода в обучении, которая предполагает направленность образовательного процесса на формирование и развитие ключевых компетенций личности.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, математика, личность, интерес к познанию, игровая деятельность.

Resume. Deals with the ways of introduction of competency-based education and training in studying Mathematics by junior students; describes the author's point of view on a modern Maths lesson at primary school. Studying Maths provides students with necessary knowledge and skills; helps to develop junior students' cognitive abilities such as memory, logical and creative thinking, imagination and Maths language which are important for their further education at school. Therefore, the topical issue is the realization of competency-based education and training in studying Maths which foresees the focusing of educational process on forming and developing personality's core competencies.

Key words: competency, competency-based education and training, personality, cognitive interest, playing activity.

Постановка проблеми. Традиційно освіта розглядається як засвоєння учнями певної суми знань, умінь, навичок. Але ринок праці висуває сьогодні вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного працівника, скільки до його рівня відповідальності, професійної компетентності і комунікабельності, які він може продемонструвати. Тому, щоб бути успішною людиною в сучасному світі, недостатньо володіти певною сумою знань. Важливо, щоб дитина, яка закінчує школу і йде у доросле життя, не була пасивним об'єктом впливу, а могла самостійно знайти потрібну інформацію, обмінятися думками щодо певної проблеми з іншими людьми, брати участь у дискусії, знаходити аргументи і контраргументи, виконувати різноманітні ролі.

У процесі модернізації початкової освіти, впровадження компетентнісного підходу в школі відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямування його на особистісний розвиток молодших школярів. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетентностей особистості [5].

Метою роботи є з'ясування ефективності педагогічних технологій щодо

формування в молодших школярів основних ключових компетентностей.

Завдання роботи: з'ясувати суть компетентнісного підходу до навчання молодших школярів математики та особливості його впровадження в початковій школі.

За словами Льва Толстого, «знання – тільки тоді знання, коли вони здобуті напруженням своєї думки, а не пам'яттю». Отже, завдання вчителя – створювати умови, за яких схильність дітей до нового, нестандартного, бажання самостійно вирішувати поставлені завдання можуть дістати розвитку. Загалом, у дітей молодшого шкільного віку творча потреба реалізується у двох напрямках: у розвитку інтересу до пізнання та ігровій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Одним зі шляхів розв'язання проблеми підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей у процесі набуття математичних знань є застосування в навчальному процесі творчих ігор і вправ, які на своїх уроках систематично використовують вчителі 1-2 класів, бо емоційне забарвлення останніх сприяє глибокому й міцному засвоєнню матеріалу, розвитку особистості кожного школяра [1].

Як показують дослідження, для формування в учнів позитивного ставлення до навчання потрібне створення емоційно-сприятливої атмосфери на уроці, урахування життєвого досвіду школярів [4]. Вчителі на практиці використовують діяльнісний метод навчання, при якому діти виступають у ролі активних шукачів інформації, дослідників, доповідачів, співрозмовників. Отримуючи мінімум готових фактів, діти виявляють максимум активного творчого пошуку. Так, готуючись до уроків за темами: «Конструювання геометричних фігур з інших фігур за допомогою паперу, дроту», «Периметр трикутника», «Побудова прямих і непрямих кутів», «Задачі на спільну роботу», «Співвідношення між одиницями довжини, маси», «Задачі на швидкість. Швидкість об'єктів у прямолінійному рівномірному русі», «Нумерація трицифрових чисел. Місце числа в натуральному ряді», учні 4-х класів готують не лише повідомлення з додаткової літератури, а створюють цілі проекти з даних тем. Саме така робота сприяє глибокому засвоєнню знань, розвитку пізнавальних інтересів, креативному збагаченню особистості.

Практичні роботи, експерименти, творчі пошуки запалюють в очах наших учнів вогники зацікавленості, які не згасають протягом тривалого часу. Бажання дізнатись про щось нове з кожним днем зростає.

Робота у групах, парах не дає можливості розгубитися слабшим, кожний учень починає вірити у свої власні сили – створюється ситуація успіху для кожної дитини.

Зміна видів діяльності, уміле керування навчальним процесом сприяють розвитку креативних здібностей учнів. Хоча процес цей довготривалий, і отримати результат одразу неможливо, та вже через кілька тижнів навчання діти розв'язують поставлені завдання не за аналогією, а кожний вибирає свій, зручний йому шлях.

Зв'язок математики з життям та практикою є найдієвішим засобом реалізації одного з принципів навчання – забезпечення прикладної

спрямованості предмета. Це дозволяє учням зрозуміти необхідність знань, отриманих в школі, їх взаємозв'язок з життям [3].

Наявність математичних здібностей в одних учнів і недостатня розвиненість їх в інших вимагає від учителя постійного пошуку шляхів їх формування і розвитку.

Різноманітна диференціація та розвивальне навчання, які впроваджують в практику роботи вчителі нашої школи, дає можливість урахувати здібності учнів і створити умови для їх розвитку в дітей, які мають вже природжені задатки до занять математикою, і забезпечує посилюючою роботою тих, які не мають таких задатків. Виконуючи посильні завдання, учень отримує задоволення від своєї роботи [6].

Розвиток творчого, логічного мислення учнів на сучасних уроках математики забезпечується обґрунтованим поєднанням традиційних і активних методів навчання, ефективного підбору змісту навчального матеріалу, широкого використання проблемної ситуації з опорою на зону найближчого розвитку учнів, створення емоційно-доброзичливої пошукової атмосфери.

Так, у своїй роботі використовуємо систему запитань та завдань, створюючи різного роду проблемні ситуації або вносячи творчі елементи, завдяки чому учні отримують змогу активізувати розумову діяльність, зробити «відкриття». У 3-4 класах під час розв'язування задач, даємо такі завдання: змінити умову таким чином, щоб задача розв'язувалась іншим способом або перетворити просту задачу у складну. А у 1-2 класах пропонуємо використовувати на уроці цікаві задачі та задачі-жарту, числові, геометричні головоломки, математичні ребуси, які формують в дітей критичне та логічне мислення, творчу уяву.

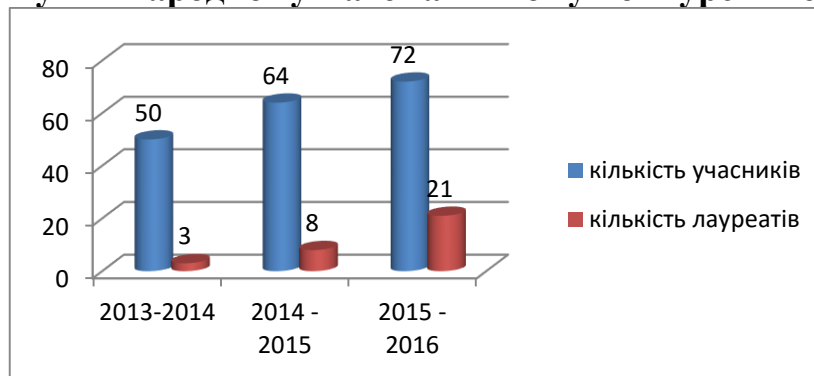
Впровадження інноваційних методів сприяє більш високому рівню засвоєння навчального матеріалу учнями. Під час проведення нестандартних уроків спостерігається велика зацікавленість учнів, вони активні, працюють із задоволенням [7]. Досвід роботи показує, що для покращення розуміння, закріплення та відтворення інформації доцільно проводити такі уроки, як урок-змагання; урок-вікторина, урок – «круглий стіл»; урок-гра, інтегровані уроки та ін.

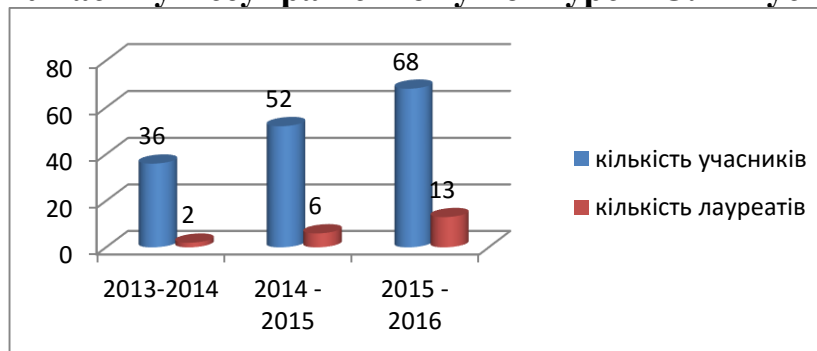
Більшість класів початкової школи мають 100% успішність знань з математики.

Велика робота проведена вчителями нашої школи з метою підготовки учнів до участі у шкільних, міських, всеукраїнських олімпіадах та конкурсах. Протягом останніх 3 років учні початкової школи брали активну участь у Всеукраїнських та міжнародних конкурсах «Кенгуру» та «Олімпус»

Участь у міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру»

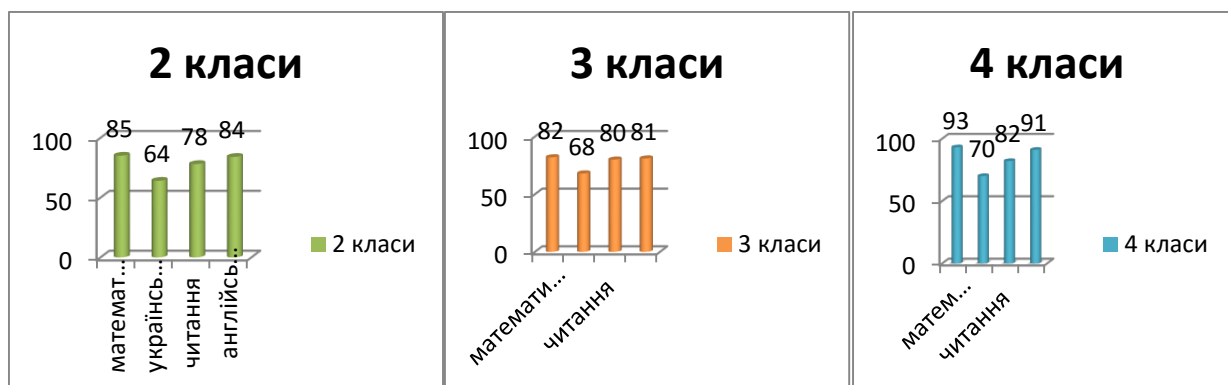

Участь у Всеукраїнському конкурсі «Олімпус»

Психологом школи щорічно проводиться анкетування учнів 2-4 класів «Мій улюблений навчальний предмет». В результаті емпіричного та теоретичного аналізу було виявлено, що у середньому 87% учнів мають високий рівень зацікавленості математикою, з них 43% учнів задоволені сприятливою психологічною атмосферою на уроці, а 44% - відчують максимальну спроможність самостійно розв'язувати складні нестандартні завдання.

Результати анкетування «Мій улюблений навчальний предмет»

Аналізуючи результати анкетування, можна констатувати, що незважаючи на гуманітарну спрямованість школи, учні із задоволенням вивчають математику.

Працюючи над даною методичною проблемою, ми постійно здійснювали моніторинг рівня сформованості в наших учнів ключових математичних компетентностей. Для цього використовували такі методи, як педагогічне спостереження; соціологічне опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування); тестування; створення педагогічних ситуацій; індивідуального і групового самооцінювання; вивчення продуктів творчої діяльності учнів тощо.

Висновки. В результаті цих дій було з'ясовано, що застосовуючи для формування в учнів ключових компетентностей діяльнісний метод навчання, створюючи ситуацію успіху для кожної дитини, забезпечуючи прикладну спрямованість предмета, використовуючи творчі ігри і вправи, різнорівневу диференціацію та розвивальне навчання, вносячи в процес вивчення математики творчі елементи та різного роду проблемні ситуації ми досягли таких результатів: учні на уроках швидше сприймають новий матеріал, кожне завдання виконують із задоволенням, готові до подальшого саморозвитку, реалізації набутих знань та можливостей в повсякденному житті.

Дитинство – не період підготовки до майбутнього життя, а повноцінне життя. Отже, освіта має базувати не лише на знаннях, які коли-небудь у майбутньому знадобляться дитині, але й на тому, що вкрай необхідне сьогодні – на проблемах її реального життя.

Перспективи подальших наукових розвідок. Як свідчать наші спостереження, робота над темою «Реалізація компетентнісного підходу в навчанні математики молодших школярів» має перспективи подальшого дослідження. Саме впровадження компетентнісного підходу до навчання математики в початкових класах забезпечує набуття учнями математичної компетентності на рівні, достатньому для переходу до середньої ланки навчання. Проте залишаються актуальними питання розробки нових критеріїв оцінювання навчальних досягнень молодших школярів з математики в світлі набуття математичної компетентності.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Початкова школа. – 2010. – №8.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. – серія 17 (вип. 17). – 2010.
3. Коваль Л. В, Скворцова С. О. Методика навчання математики: теорія і практика : Підручник для студентів за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання», освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». – 2-ге вид., доп. і переробл. – Х. : Принт- Лідер, 2011. – 414 с.

4. Можасєва О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі // Початкова освіта. – 2009. – №32. – С.9-13.
5. Нормативні документи (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року/ Указ Президента України від 25.06.2013; Концепція загальної середньої освіти; Державний стандарт початкової загальної освіти; Програма 1–4 клас.)
6. Онопрієнко О. В. Предметна математична компетентність як дидактична категорія / О. В. Онопрієнко // Початкова школа. – 2010. – № 11.
7. Савченко О. Уміння вчитися – ключова компетентність шкільної освіти // Освіта України. – 2006. – № 62-63. – С. 4.

Моделювання організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання математики молодших школярів

*Іващенко І. В. вчитель початкових класів
комунального закладу «Нікопольська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 6»*

Анотація. У статті розкривається шляхи вирішення проблеми компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів, пропонуються прийоми, форми і умови для розвитку математичних здібностей учнів у навчально-виховному процесі за допомогою використання інтерактивних методів навчання та застосування комп'ютерних технологій. Розглядаються приклади і завдання, які сприяють покращенню знань учнів.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, математичні компетентності, форми роботи.

Аннотация. В статье раскрывается актуальность проблемы компетентностно ориентированного обучения младших школьников, предлагаются приёмы, формы и условия для развития математических способностей детей в учебно-воспитательном процессе с помощью использования интерактивных методов обучения и применения компьютерных технологий. Рассматриваются примеры и задания, способствующие улучшению знаний учащихся.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, математическая компетентность, формы работы.

Resume. The article deals with the relevance problem of competence-oriented teaching of primary school children, offers techniques, forms and conditions for the development of mathematical abilities of students in teaching - educational process through the use of interactive teaching methods and the use of computer technologies. It observes the examples and tasks are examined which increase and develop students' knowledge.

Key words: personality - oriented education, mathematical competencies, forms of work.

Постановка проблеми. Актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових

компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка є інтегрованою характеристикою особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, , М. Вашуленка, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубачевої та ін.

Мета публікації полягає у розкритті особливостей особистісно орієнтованого, компетентісного і технологічного підходу у вивченні математики в початковій школі.

Постановка завдання. Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в усьому світі, і в Україні зокрема. Початкової ланки освіти стосуються всі світові тенденції та інновації: особистісно орієнтований підхід, інформатизація, інтеграція тощо. До них належить і компетентнісний підхід, поява якого пов'язана, насамперед, з кризою освіти, що полягає в протиріччі між програмовими вимогами до учня, запитами суспільства і потребами самої особистості в освіті.

Виклад основного матеріалу. Ми живемо у світі, який дуже швидко змінюється. І найкраще адаптується в ньому саме та людина, яка більш гнучка, яка вміє швидко знаходити нові нестандартні рішення проблем, втілює в життя нові ідеї, задуми. Від цього залежить її успіх, можливість реалізуватися.

Це стосується не тільки дорослих членів суспільства, а й наших школярів. Дитині для успішної адаптації в оточуючому світі потрібні не лише знання, а й достатній рівень життєвої компетентності. Тому, працюючи з ними, намагаюся проводити уроки математики, побудовані на особистісно орієнтованій співпраці. Це дає можливість розвивати пізнавальну активність учнів, вчити їх міркувати, відстоювати свої думки, бути активними учасниками навчального процесу, здійснювати індивідуальний підхід.

Підготовку до таких компетентісно спрямованих уроків здійснюю у такій послідовності:

- конкретизую загальну мету уроку;
- розділяю зміст теми, яку вивчаємо, на окремі навчальні частини (теоретичну і практичну), визначаю способи діяльності;
- добираю цільові завдання до кожної навчальної частини;
- вибираю такі методи навчання, які найкраще слугуватимуть цільовим завданням за їх дидактичними функціями та змістом навчального матеріалу;
- вирішую, яка з форм організації навчальної діяльності учнів (колективна, індивідуальна, групова, фронтальна) буде найбільш доцільною;
- розробляю завдання, мультимедійну презентацію згідно теми.

У структурі предметно – математичної компетентності виділяються такі складові: обчислювальна; інформаційно-графічна; логічна; геометрична.

В основі обчислювальної складової лежить вміння учнів застосовувати обчислювальні вміння і навички на практиці. У змісті початкової математичної освіти до їх числа відносять такі вміння: виконувати арифметичні дії з натуральними числами; знаходити значення числових виразів; порівнювати числа; порівнювати та виконувати дії з іменованими числами.

До інформаційно-графічної складової належать такі вміння і навички, які пов'язані з графічною інформацією, а саме: вміння читати і записувати числа, вирази, вирази зі змінними, знаходити їх значення; перетворювати одні одиниці вимірювання в інші; вміння користуватися календарем, годинником; працювати з інформацією, яка надається у формі таблиць, схем.

Логічна складова передбачає здатність учнів виконувати логічні операції в процесі розв'язування задач (сюжетних і з логічним навантаженням), ребусів, головоломок.

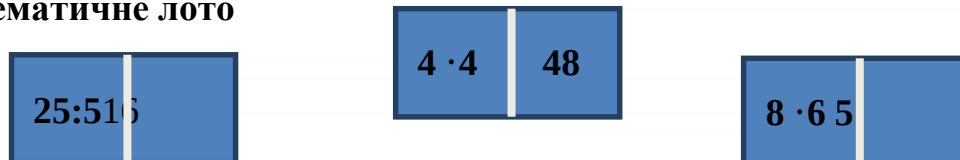
Геометрична складова виявляється у володінні учнями просторовою уявою, просторовими відношеннями, вимірювальними та конструкторськими вміннями і навичками [1, с. 48]. Керуючись вищезазначеним, при підготовці до уроку намагаюся добирати матеріал і обчислювального, і логічного, і геометричного характеру.

Для розвитку обчислювальних навичок використовую такі завдання «Математичний ланцюжок», «Математичне лото» та ін.

Математичний ланцюжок

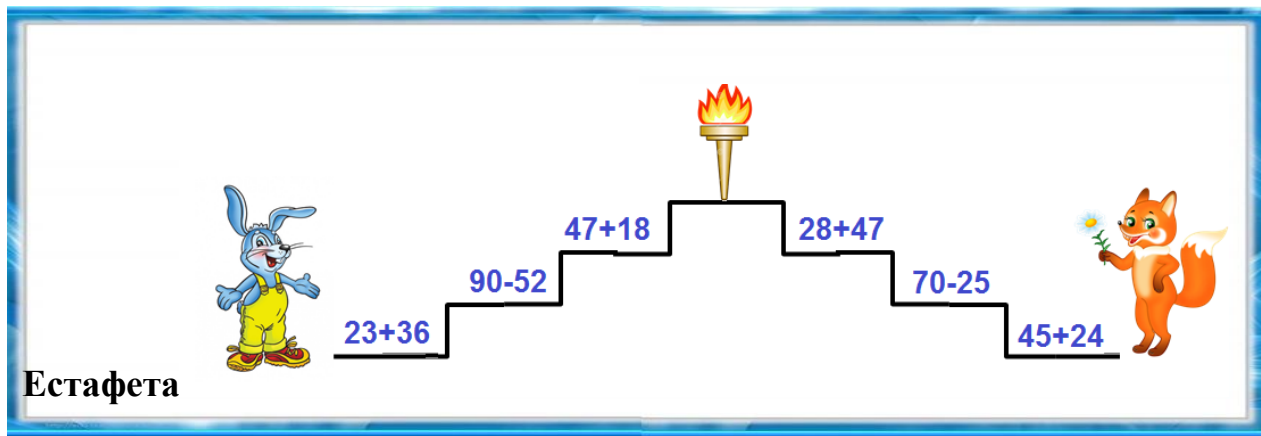

Математичне лото

Спіймай помилку

1см = 100мм 1дм = 10см 1км = 1000м	1м = 10дм 1м = 100см 1м = 100мм
--	---

Встав пропущене число або знак

$$52 + 7 = \dots$$

$$\dots - 2 = 38$$

$$18 \dots 13 = 5$$

$$11 \dots 8 = 19$$

$$27 - \dots = 5$$

$$48 + 1 = \dots$$

$$48 : \dots = 8$$

$$5 \dots 7 = 35$$

$$\dots \cdot \dots = 0$$

Який вираз я задумала» (називаю число, а діти відшуковують приклад, розв'язком якого є назване мною число)

48

$$(56-50) \cdot 8$$

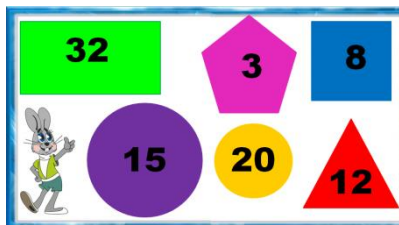
$$7 \cdot (38-21)$$

$$72:8+38$$

Магічні квадрати

12		
	16	
28		20

Математичні диктанти

- Знайти суму чисел, які розміщені в чотирикутниках.
- Знайти різницю чисел, які розміщені в трикутнику і п'ятикутнику.
- Знайти суму чисел, які розміщені в кругах.
- Зменшуване «живе» у прямокутнику, а від'ємник – у п'ятикутнику.

Яка різниця?

- На скільки число, яке розміщене у великому крузі більше від числа, яке розташоване у квадраті?

При розв'язанні сюжетних задач короткий запис складаємо, використовуючи схематичну, графічну форми запису або запис у вигляді таблиць.

Ч.л. – 9
Б.л - ?, на 2 >

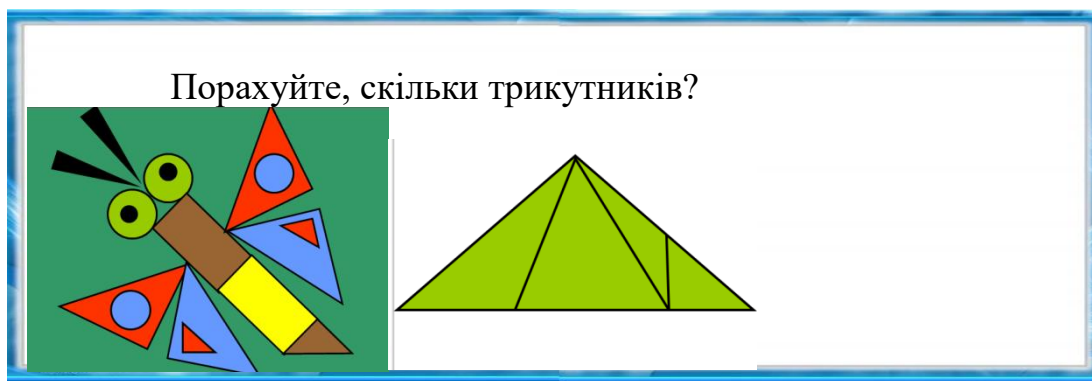
	ШВИДКІСТЬ v	ЧАС t	ВІДСТАНЬ S
	90км/год	3год	?
	200км/год	2год	?
	?	2год	800км

Під час проведення фрагментів уроку, які діти знають, як «Хвилинки – веселики», «Хвилинки ерудитів», «Розумова розминка» або «Міркувалочки» пропоную дітям задачі з логічним навантаженням, задачі-жарти.

- Стоїть у полі дуб, на дубі 8 гілок. На кожній гілці по 2 сливи. Скільки слив можеш зібрати?
- У одному будинку живуть 2 мами, 2 донечки, і бабуса з онучкою. Скільки людей живе у будинку?
- Ти капітан корабля. На ньому пливуть 2 зайця, 7 мавп, 6 лисичок. Скільки років капітану?

В ході уроку обов'язково виділяю час на роботу з геометричним матеріалом. Діти креслять фігури, знаходять периметр, конструюють фігури.

Перенесіть один сірник так, щоб рівняння набуло правильного значення.

Велике значення для формування практичних навичок мають ті уроки, на яких можна використовувати сюжетні ігри, під час яких діти здобувають практичні навички. Так, при вивченні теми «Літр», діти розігрують ситуацію купівлі в магазині молока, квасу, води. При вивченні теми «Метр», граючи роль продавця, вчаться відмірювати стрічки заданої довжини. При вивченні теми «Площа» вимірюють площу, яку займає газон чи спортивний майданчик.

Такі інтерактивні форми роботи, як «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Мікрофон» спонукають учнів виявляти увагу та творчість, дають можливість висловлювати свої думки, дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, привчають до роботи в колективі.

У позаурочний час проводу засідання клубу «Винахідливих», де пропоную до уваги дітей нестандартні завдання, які добре обговорювати у групах.

- У деякому королівстві було 5 міст. Кожні 2 міста сполучала дорога. Скільки доріг було в королівстві?

- У Незнайка є 3 капелюхи – червоний, зелений, жовтий, і 3 краватки таких самих кольорів. Скільки у нього способів одягнути капелюх і краватку різного кольору?

- У Микити 9 кубиків, у Наталки – 27, в Андрія – 4, у Сашка – 12. Хто з дітей може побудувати куб зі всіх своїх кубиків?

В останні 8 років на своїх уроках я використовую мультимедійні та комп'ютерні технології. Мій досвід показує, що саме презентації, пізнавальні відео-та аудіоматеріали сприяють покращенню знань та їх засвоєнню. У свою чергу мої роботи стають прикладом для дітей. Вони намагаються відтворити подібне під час творчих робіт, а я допомагаю їм. Використання ІКТ дозволяє зробити уроки більш цікавими, насиченими, динамічними, унаочненими. А це в свою чергу покращує рівень засвоєння знань учнями, сприяє формуванню комунікативної компетенції: вміння відкривати нове, приймати рішення, здійснювати вибір.

Кожен рік мої вихованці приймають участь у всеукраїнських математичних конкурсах «Олімпус», «Мультітест», «Кенгуру», де показують непогані знання, про що свідчать отримані ними дипломи переможців і лауреатів.

Для поліпшення своєї роботи підтримую тісний зв'язок з вчителями-предметниками, яких запрошуюю на свої уроки математики в 4 клас, і уроки яких відвідую, коли мої вихованці переходять до п'ятого класу. Таке взаємовідвідування дає гарні результати, сприяє безболісній адаптації дітей до навчання у середній школі.

Висновки. Формування інтересу до математики у більшості дітей залежить від вчителя, від методики викладання ним предмету. Розкрити особистість учня можливо тільки тоді, коли вчитель йтиме на урок не тільки із знанням навчального матеріалу, методів і прийомів навчання, набором красивих задач і вмінням їх майстерно розв'язувати, а й із різноманітними і цікавими способами і прийомами організації праці учнів.

Перспективи подальших наукових розвідок. Згідно з новим Державним стандартом початкової загальної освіти навчання математики у початковій ланці виконує ряд важливих для розвитку учня завдань: формування мислення, уміння виділяти властивості предметів та явищ, уміння аналізувати та робити висновки; виховання творчої, працьовитої, самостійної особистості. Такі завдання спрямовані на гуманізацію та демократизацію всього навчального процесу в школі та визначають нові пріоритети навчання і виховання, які потребують формування сучасної особистості, здатної до творчої праці.

Символічна синектика на уроках математики в початковій школі як варіативна форма організації навчання в контексті компетентісного підходу

*Кузьменко Н. Ю., учитель початкових класів
комунального закладу «Нікопольська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 2»*

Анотація. У статті розкриваються методичні аспекти теорії розв'язання винахідницьких задач, практичне застосування методу символічної синектики на уроках математики в початковій школі як одна з численних варіативних форм навчання в контексті компетентісного підходу. На основі власного досвіду роботи автор висвітлює напрями практичної та методичної роботи з цієї теми. Розкриває як пройти шлях від малечі до творчого інтелектуала, або як розбудити здібності молодшого школяра методом символічної синектики на уроках математики в початковій школі.

Ключові слова: теорія розв'язання винахідницьких задач, компетентісний підхід, символічна синектика, методична робота.

Аннотация. В статье раскрываются методические аспекты теории решения изобретательских задач, практическое применение метода символической синектики на уроках математики в начальной школе как одна из многочисленных вариативных форм обучения в контексте компетентностного подхода. На основе собственного опыта работы автор освещает направления практической и методической работы по этой теме. Раскрывает как пройти путь от малышей до творческого интеллектуала, или как разбудить способности младшего школьника методом символической синектики на уроках математики в начальной школе.

Ключевые слова: теория решения изобретательских задач, компетентностный подход, символическая синектика, методическая работа.

Resume. In the article methodological aspects of the theory of inventive tasks, practical application of the method to Synectics symbolic mathematics lessons in elementary school as one of the many varied forms of training in the context of the competence approach. Based on personal experience, the author highlights areas of practical and technical work on the subject. Reveals how to go from kids to creative intellectual, or as the ability to wake the younger student by Synectics symbolic in mathematics lessons in elementary school.

Key words: theory of inventive problem solving, competence-based approach, symbolic synectics, methodical work.

Постановка проблеми - однією з основних проблем, що стоять перед сучасною школою є особливості забезпечення компетентнісного підходу до вивчення математики в умовах варіативності організаційних форм. Винайти й запровадити у навчання оптимальні інтерактивні методи і прийоми роботи зі школярами, розвиток творчості учнів, здатності до творчого мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені-психологи (В. М. Ананьєв, Д. Б. Богоявленська, Л. С. Виготський, Л. С. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Я. А. Пономарьов, В. О. Моляко, В. А. Роменець та ін.) стверджують, що обов'язковою для творчості є розвинена фантазія. Саме вона, як каталізатор, прискорює у десятки разів творчий процес. А пік здатності до фантазії припадає на молодший шкільний вік. Творча фантазія не може бути продуктивною без значного запасу інформації, без її аналізу і синтезу. Виховання творчої особистості неможливе без розвитку творчого мислення, що в свою чергу, передбачає свідому мислелюдіяльність і виявляється у вигляді оволодіння стилем мислення, який дозволяє швидко аналізувати проблеми у будь-якій галузі знань, знаходити оптимальні рішення для отриманого завдання. У творчому мисленні домінують чотири особливості, зокрема оригінальність розв'язання проблеми, семантична гнучкість, що дає змогу бачити об'єкт під новим кутом зору, образна адаптивна гнучкість, яка уможливорює зміну об'єкта з розвитком потреби у його пізнанні, семантична спонтанна гнучкість як продукування різних ідей щодо невизначених ситуацій.

Одним із сучасних методів навчання творчого мислення стала теорія розв'язання винахідницьких завдань – ТРВЗ. Основи цієї технології розроблені інженером і письменником-фантастом Генріхом Сауловичем Альтшуллером у 1946 році. Дослідник створив методику, яка дозволяє кожному навчатись новим прийомам винахідництва, розв'язувати творчі завдання в різних галузях людської діяльності.

Мета роботи полягає в апробації механізмів застосування інструментів ТРВЗ-педагогіки у навчанні молодших школярів математики, а саме методу «символічної синектики».

Завдання роботи: презентувати розроблені механізми використання методу ТРВЗ-педагогіки «символічна синектика» у навчанні школярів математики та основі позакласних занять з математики.

ТРВЗ – педагогіка ставить метою формування творчого мислення і виховання творчої особистості, здатної використовувати отримані знання та навички як інструмент для вирішення задач та подолання складних проблем сучасності. Теорія розв’язування винахідницьких задач як система навчання охоплює всі вікові категорії, починаючи з дошкільного навчального закладу. Дитина, яка володіє елементами ТРВЗ, може сама розв’язати свої проблеми, до того ж нестандартно, неординарно. Тести психологів показують, що рівень тривожності дітей, які володіють ТРВЗ – значно нижчий того, що мають інші діти в контрольних групах. Це особливо цікавий і несподіваний результат від освоєння ТРВЗ – стабілізація психологічного стану людини. Там, де зазвичай людина починає хвилюватись і нервувати, ускладнюючи проблему, люди, що володіють ТРВЗ, застосовують отримані знання і досягають успіху. Практика показує, що у педагога, який використовує теорію, діти займаються із захопленням, без перенавантажень освоюють нові знання, розвивають мовлення і мислення.

Концептуальними положеннями технології ТРВЗ за Г. С. Альтшуллером є: теорія – каталізатор творчого розв’язання проблеми; знання – інструмент, основи творчої інтуїції; творчими здібностями наділена кожна людина (винаходити можуть усі); творчості треба навчати усіх; творчості, як будь-якій діяльності, можна навчитися.

Технологія творчості ТРВЗ активно сприяє: оволодінню учнями методами пошуку нового та генерації оригінальних ідей; розвитку системного та креативного мислення; розвитку творчої уяви, фантазії; зниженню психологічної інерції.

Основне завдання ТРВЗ-педагогіки – навчати треба не знанням, а способам швидкого та ефективного засвоєння знань («умінню вчитися»). Уміння нестандартно мислити потребує застосування активних форм і методів навчання. Саме методи ТРВЗ-технології допомагають вирішити проблему організації урочної та позаурочної діяльності учнів. До основних методів ТРВЗ належить метод синектики, що передбачає застосування чотирьох прийомів, які ґрунтуються на аналогіях: прямій, особистій, символічній, фантастичній. Наприклад: пряма аналогія – за формою, за кольором, за структурою, за властивостями; особиста аналогія (емпатія) – це перевтілення (наприклад, поставити себе на місце горобця); фантастична – будь-яку ситуацію розв’язуємо за допомогою казкових, фантастичних персонажів. Їх також можна переносити з однієї казки (фантастичної оповідки, легенди) до іншої. Наприклад: щоб урятувати Півника в казці «Півник та бобове зернятко», можна стати Хлопчиком-Мізинчиком, залізити в горлечко й викотити зернятко.

Символічна аналогія дає дітям змогу навчитися використовувати символіку. Наприклад, пропонується дітям зашифрувати назви казок: «Вовк і семеро козенят» (■ ▲▲▲▲▲▲▲); «Двоє жадібних ведмежат» (О.О). Цей метод включає використання невербальних знаків: міміки, жестів, рухів, геометричних фігур, умовних позначок. Наприклад: викласти птаха з

геометричних фігур; зобразити за допомогою символів пори року; зобразити символами героїв казки або відгадати назву за зображеннями; переказ казки, вивчення вірша за схематичними позначками; зобразити емоції знаками чи мімікою; зобразити за допомогою пантоміми різні ситуації.

Головною особливістю людини є вміння оперувати символами. Розвиток пізнавальної діяльності проходить три сходинки: дійову, образну, символічну, що відображають світ по-своєму. Якщо у роботі з дітьми не використовувати спеціальних вправ, спрямованих на розвиток символічних уявлень безпосереднього досвіду, то вона до зрілого віку буде залежати від наочних і дійових способів уявлення світу. Людині від народження притаманна здатність до символізації, а отже, ознайомлення зі знаково-символічними засобами має відповідати віку і враховувати особливості знакових засобів. У психології стверджується, що символічна функція не проявляється, а формується в різних видах діяльності. Оперування знаково-символічними засобами має спільну структуру і способи функціонування, що дозволяє віднести його до особливого виду діяльності – знаково-символьного. Функції знаково-символічних засобів: комунікативна, пізнавальна (спрямована на відображення реальності в діяльності людини, результатом є нові знання про світ), функція заміщення, моделювання, кодування, схематизація. Оволодіння новими символічними засобами підіймає дитину на великий рівень інтелектуального розвитку.

Доскональне формування знаково-символічної діяльності і різноманітний арсенал засобів, що використовуються, дають можливість появи у дитини здатності до продуктивної діяльності. Чим вищого рівня набуває знаково-символічна діяльність, тим важливішою стає її роль у формуванні пізнавальної активності молодших школярів.

Формуванню у дітей пізнавальної активності і розвитку образного мислення допомагає сприяти метод синектики.

Синектика у перекладі з грецької означає «об'єднання різнорідних елементів». Знайомство із символами необхідно розпочинати з перших днів навчального року. Накопичувати в дітей певний обсяг знань, умінь і навичок, що допоможуть їм орієнтуватися в процесі діяльності, потрібно поступово, використовуючи символи, як сприятимуть досягненню позитивних результатів.

Звичайно, дуже важливо спочатку вивчити з малятами «Абетку символів», а вже потім діти зможуть вільно оперувати знаками (символами), чітко та швидко діяти за вказівками учителя, легко виконувати поставлені завдання. Символи є не тільки своєрідними «підказками» для учнів, але й збудниками – прискорювачами у розвитку здібностей кожної дитини.

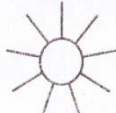
На прогулянках під час спостережень за живими істотами і неживими об'єктами, відгадуючи загадки, проводячи бесіди і використовуючи певний життєвий досвід, діти за допомогою учителя визначають головні ознаки предметів і позначають їх символами. Так складається певний комплект

символів. У кожного класу може бути своя «Абетка символів» – набір умовних позначень, що буде зрозумілий йому (табл. 1).

Ще одним методом активізації творчої думки, який допомагає зняти психологічну інерцію й знайти оригінальні розв’язання є метод фокальних об’єктів. Суть методу в тому, що діти визначають будь-який реальний об’єкт з метою його вдосконалення. Довільно обирають кілька інших об’єктів (явищ). До них добирають прикметні характеристики-ознаки (властивості) й переносять на визначений об’єкт. Так утворюється зовсім нова, цілком своєрідна фантастична модель. Наприклад, якщо ми будемо говорити про Математичне місто, то звісно у ньому живуть цікаві математичні істоти – цифри, фігури (Колотрик (коло+трикутник), Прямокуг (прямокутник+круг), Квадровал (квадрат +овал) . Можна також вигадати, де така істота живе, чим харчується, корисна вона чи шкідлива тощо. Слова-назви добираються найнесподіваніші – відтак «винаходи» будуть щоразу оригінальніші. Наприклад: 1) трикутник, пилосмок (трикупилок); 2) риба, піраміда; 3) курка, куля (куркуля) тощо.

Таблиця 1.

Абетка символів

			
сонце	хмара, небо	дівчинка	хлопчик
			
дідусь	бабуся	Снігуронька	ведмідь
			
лисичка	білочка	котик	їжачок
			
зайчик	пташка	собака	дерево
			
великий/ маленький	широкий/ вузький	ходити	стрибати
			
бігти	і	весело	сумно

Метод контрольних запитань. Суть цього методу полягає в розв’язанні ситуації за допомогою запитань: «Як по-новому застосувати предмет? Як

спростити його? Як змінити (модифікувати) предмет? Що можна збільшити в ньому? Що зменшити? Що замінити? Що переробити? Що перевернути навпаки Як застосувати можливі комбінації елементів предмета? Наприклад: як можна використати цифру 3? Як її модифікувати? та ін. Ситуація обговорюється за аналогічною схемою.

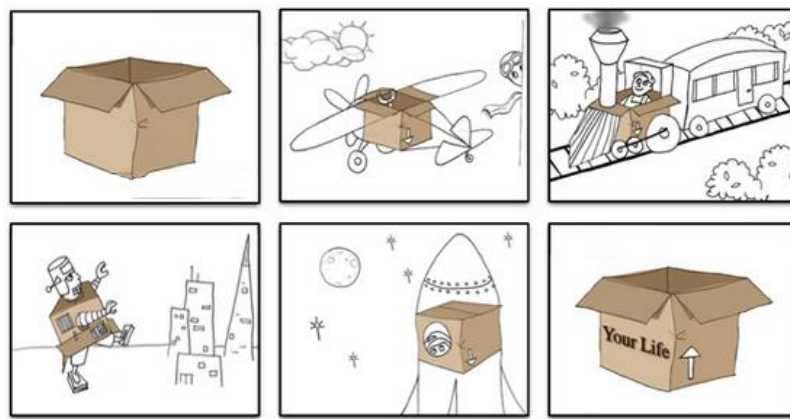
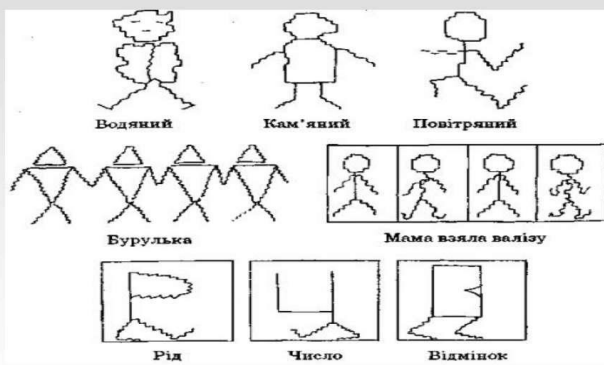
До основних методів ТРВЗ належить метод спроб і помилок. Суть цього методу полягає у розв'язанні проблемного завдання через добір різноманітних варіантів розв'язань. Тут важливий принцип самостійного мислення. В складі цього методу можна використати такий ігровий прийом: гра «А що, коли б..?» Мета цієї гри вчити дітей висловлювати будь-які, навіть найнесподіваніші припущення, щоб знайти компромісний варіант розв'язання проблеми; розвивати уяву, кмітливість, пам'ять, мовлення. Наприклад, дітям пропонуються поміркувати: «А що, коли б зникли геометричні фігури?» або «Що було б, якби цифри вміли говорити». Цікавим для дітей є метод «Системний оператор» («чарівний телевізор»). За допомогою цього методу діти отримують уявлення про будову, зв'язки, етапи життя системи (об'єкта, предмета). Ми наповнюємо дитяче мислення багатоекранним всеохоплюючим інструментом бачення причинно-часових залежностей. Наприклад, пропонується учням послухати вірш:

Уздовж алеї – лавки дві,
А на лавці – дві сім'ї:
Одна сім'я – Маріччина,
А друга сім'я – кішчина.
В одній сім'ї – маля,
В іншій – кошеня.
Та ось встають сімейки,
Виходять із алейки.
І разом всі додому йдуть,
Бо всі в одній сім'ї живуть.

Л. Фадєєва

Читаючи вірш, за допомогою геометричних фігур схематично зображуємо (викладаємо) персонажів на «екрані телевізора». Діти переконуються, що є дві системи – дві сім'ї, які містять підсистеми – маля і кошеня, й усі вони живуть однією сім'єю в одній квартирі – надсистемі. Термінологію діти не використовують. Проілюструємо методи роботи ТРВЗ за допомогою малюнків.

Метод моделювання маленькими чоловічками

«Курочка Ряба»	
«Колобок»	
«Рукавичка»	
«Три ведмеді»	
«Лисичка і Журавель»	
«Колосок»	
«Котик і Півник»	
«Червона Шапочка»	

Таким чином, щоб підвищити ефективність засвоєння матеріалу у процесі вивчення математики в початковій школі, навчити використовувати здобуті знання в подальшому житті, необхідно використовувати елементи ТРВЗ.

У процесі роботи по даній методиці я отримала позитивні **результати** як на уроках так і в повсякденній діяльності. Хочу підкреслити «плюси» знаково-символьних засобів: викликає інтерес у школярів; значно підвищує швидкість реакції, мислення, активізує уяву; збагачує словник; не втомлює дітей; дає змогу учню відчувати себе розумним, кмітливим; економія часу на зайві повторні пояснення; виготовлення «Абетки символів» не потребує видатних художніх здібностей.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають в удосконаленні методів роботи ТРВЗ на уроках математики. та розробці системи роботи за цією технологією на уроках української мови та курсу « Я у світі».

Список використаних джерел

1. Альтшуллер Г. С. Знайти ідею. Введення в теорію рішення винахідницьких завдань. – Новосибірськ : Наука, 1986. – 224 с .
2. Меєрович М. І. Структура курсу інтегрованого навчання на основі ТРВЗ / Науково-практична конференція з ТРВЗ. – Петрозаводск, 1999. – С.65-66 .
3. Меєрович М. І. , Глазунова М. А., Шрагіна Л. І. ТРВЗ-педагогіка і вчитель майбутнього / Постметодика. – Полтава, 2000. – № 5. – С.61-63.
4. Меєрович М. І. , Шрагіна Л. І. Технологія творчого мислення : Практичний посібник. Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2000. – 432 с.
5. Шрагіна Л. І. Психологічні аспекти використання ТРВЗ у навчальному процесі / Педагогіка, 1999. – №6. – С.39-43 .

Розвиток пізнавальної активності та самостійності молодших школярів на уроках математики під час вивчення геометричного матеріалу

*Гармаш Ж. В., учитель-методист
Марганецької ЗОШ I-III ступенів №11 з
поглибленим вивченням математики
у 8-11 класах*

Анотація. В статті висвітлено рекомендації автора щодо роботи вчителя над означеною проблемою, описано систему пізнавальних, творчих, нестандартних завдань, спрямованих не лише на формування предметної

математичної і ключових компетентностей учнів, розвиток загально-навчальних умінь та навичок, а й набуття учнями досвіду пошукової, дослідницької, конструкторської діяльності, сприяє підвищенню їх інтелектуального рівня.

Автор пропонує навчальну діяльність молодших школярів під час вивчення геометричного матеріалу на уроках математики організовувати із застосуванням різноманітних інноваційних технологій.

Практична реалізація запропонованої методичної системи дозволить:

- підвищити рівень геометричної підготовки учнів 1-4 класів, а отже, і успішне вивчення систематичного курсу геометрії;
- виховувати потребу в доведенні геометричних тверджень, пошуку нестандартних рішень поставлених задач;
- активізувати пізнавальну діяльність учнів та здобути досвід самостійної навчальної діяльності.

Ключові слова: пізнавальна активність, самостійність, геометричний матеріал, інтенсифікація навчальної діяльності, інноваційні технології.

Аннотация. В статье отражены рекомендации автора относительно работы учителя над указанной проблемой, описана система познавательных, творческих, нестандартных заданий, направленных не только на формирование предметной математической и ключевых компетентностей учеников, развитие общеучебных умений и навыков, но и приобретение учениками опыта поисковой, исследовательской, конструкторской деятельности, способствует повышению их интеллектуального уровня.

Автор предлагает учебную деятельность младших школьников во время изучения геометрического материала на уроках математики организовывать с применением разнообразных инновационных технологий.

Практическая реализация предложенной методической системы позволит:

- повысить уровень геометрической подготовки учеников 1-4 классов, а следовательно, и успешное изучение систематического курса геометрии;
- воспитывать потребность в доказательстве геометрических утверждений, поиска нестандартных решений поставленных задач;
- активизировать познавательную деятельность учеников и получить опыт самостоятельной учебной деятельности.

Ключевые слова: познавательная активность, самостоятельность, геометрический материал, интенсификация учебной деятельности, инновационные технологии.

Abstract. The article reflects the author's recommendations for the work of teachers on this problem, the system described cognitive, creative, unusual tasks, aimed not only at forming of mathematical subject and key competences of students, the development of General educational abilities and skills, but also the acquisition of experience research, design activity, contributes to their intellectual level.

The author proposes educational activity of younger schoolchildren in the study of geometric material in math class to organize using various innovative

technologies.

Practical implementation of the proposed methodological system will allow:

- to increase the geometric level of preparation of pupils 1 - 4 classes, and hence a successful systematic study of geometry course;
- to bring up the need to prove geometric assertions, find innovative solutions;
- to stir up informative activity of pupils and to gain experience in independent learning activities.

Keywords: cognitive activity, independence, geometric, material, intensification of educational activity, innovative technologies.

Постановка проблеми. Розвиток пізнавальної активності та самостійності молодших школярів як важливого резерву інтенсифікації їх навчальної діяльності, необхідної умови наступності навчання і розвитку особистості учня, здатного самостійно здобувати знання в процесі пошукової діяльності і творчого самовираження можна досягнути шляхом оптимального вибору та впровадження сучасних інноваційних технологій та методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання активізації мислительної діяльності в процесі навчання являє собою складну проблему, яка стала предметом дослідження психологів Богоявленського Д., Гальперіна П., Ельконіна Д., Махмутова М., Костюка Г., дидактів, серед яких можна назвати Лернера І., Савченко О., Скаткіна О., Шамову Т., Щукіну Г., а також методистів, серед яких Напольнова Т., Рамзаєва Т., Текучев А. та інші.

Провівши аналіз різних трактувань терміну, можна дійти висновку: «пізнавальна (мислительна) активність являє собою усвідомлення труднощів, які постають на шляху до мети, що породжує активну роботу думки, яка шукає шляхи подолання цих труднощів».

Найвищим проявом активності мислення є успішне застосування отриманих знань на практиці, вміння глибоко і всебічно аналізувати явища дійсності, спираючись на засвоєні теоретичні засади. Активність мислення школярів виявляється і в психологічному настрої їх діяльності: зосередженості, увазі, в цікавості до діяльності, яку вони здійснюють, в особистій ініціативі.

Активна пізнавальна діяльність передбачає також і творчість учнів. Найважливішими характеристиками творчості можна вважати ті показники, які висунуті сучасною психологією: новизна, оригінальність, відхід від шаблону, доцільність і значущість діяльності.

Численні дослідження, проведені відомими вітчизняними вченими психологами і педагогами Л. В. Занковим, Г. О. Люблінською, М. І. Махмутовим, Н. О. Менчинською, Т. І. Шамовою та іншими показали, що тільки активна діяльність самого школяра є запорукою його успішного розвитку. Відповідно до цього в сучасній початковій школі принципово змінився характер навчання дітей: менше стало одноманітної тренувальної роботи, однак зросла вага самостійних і творчих завдань, спостережень,

власних узагальнень, підвищився теоретичний рівень. «Помилково вважати, що для розвитку пізнавальної самостійності школярів достатньо лише збільшити обсяг їхньої самостійної роботи на уроках і під час виконання домашніх завдань. Вирішальне значення тут має характер навчальної діяльності: успіх прийде тоді, коли учень, спираючись на здобуті знання, самостійно виконує навчальні і трудові завдання, які постають перед ним у найрізноманітніших ситуаціях, коли нагромаджені знання стають ніби «само зростаючою вартістю, інструментом нового пізнання» [11]. Пізнавальна самостійність формується в процесі пошукової діяльності. Стосовно молодшого шкільного віку, вживаючи поняття «пошукова діяльність», мається на увазі як процес відбору учнем потрібних знань і способів розв'язання серед уже відомих, так і самостійний пошук, результат якого є пізнання нових знань і способів дій, певний рівень готовності школяра до навчання. У це поняття дидакти включають досить широкий зміст: сформованість вікових та індивідуальних особливостей уваги, уяви, пам'яті, мислення, мови, волі, розвиток пізнавальних здібностей, інтересів, потреб, мотивів, набуття навчальних умінь і навичок, уміння вчитися тощо [7].

Мета. Опис методики застосування інноваційних технологій при вивченні геометричного матеріалу на уроках математики, які сприяють розвитку пізнавальної активності та самостійності молодших школярів.

Постановка завдання: розробити рекомендації щодо вибору оптимальних шляхів та засобів розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів початкової школи через використання сучасних інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. К. Д. Ушинський наголошував, що важливий не метод сам по собі, а ідея, що закладена в ньому. Тому лише творча мудрість вчителя, яка опирається на наукові засади, на думку відомого педагога, може забезпечити оптимальний підхід до використання методів навчання з метою підвищення ефективності процесу навчання [16].

Враховуючи думку ряду дидактів та авторів навчальних посібників, необхідно керуватися такими критеріями у виборі сучасних інноваційних технологій та методів навчання:

1. Закономірностями та принципами навчання.
2. Цілями та завданнями навчання.
3. Змістом та методами даної науки взагалі та конкретного предмету, теми.
4. Навчальними можливостями учнів класу:
 - а) віковими (фізичними, психічними);
 - б) рівнем підготовленості (освітньої та виховної);
 - в) особливостями шкільного колективу.
5. Особливостями зовнішніх умов (обладнання, демонстраційний матеріал, технічне оснащення тощо).
6. Власними можливостями педагога: своїм попереднім досвідом, знаннями типових ситуацій процесу навчання, у яких виявляються найбільш

ефективними певні поєднання методів, рівнем власної теоретичної та практичної підготовки, здатностями до застосування певних методів, засобів, вміння обрати оптимальний варіант, особистими якостями та ін.

Це дає мені можливість обрати оптимальні методи, які сприяють:

- ефективному розвитку інтелекту і творчих здібностей молодших школярів;
- вихованню соціально значущих особистісних якостей при збереженні здоров'я учнів;
- активному формуванню здатності до рефлексивної самоорганізації, що дозволяє учням ставати самостійними суб'єктами своєї навчальної діяльності і в цілому успішно орієнтуватися і самовизначатися в житті.

Технологія діяльнісного методу сприяє особистісно-зорієнтованому навчанню і дозволяє учням реалізувати свої задатки, здібності, показати високий рівень знань, самостійність у різних сферах діяльності. В його основі - нестандартна, цікава, творча робота, що пробуджує у дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному розвитку школярів, коли вчитель пропонує учням не готові істини, а їх самостійний пошук і створення.

Для успішної реалізації технології діяльнісного методу навчання оптимальним є проблемний виклад нового матеріалу та частково-пошуковий метод.

Проблемну ситуацію створюють формулюванням питань, задач, завдань пошукового характеру, не схожих з попередніми. В основу проблемних ситуацій ставиться протиріччя між необхідністю та неможливістю виконати завдання. Велику розумову активність викликає розв'язування таких завдань, які вимагають від учнів логічного розмірковування, комбінування, співвіднесення даних умови і відповідей.

Важливим засобом активізації навчальної діяльності молодших школярів є раціональне поєднання дидактичної гри і навчання. Тому доцільним є застосування *ігрових технологій навчання*. В їх основу покладають створення ситуації успіху, змагання для емоційного та соціального самоствердження школярів. У структурі уроку місце гри або ігрової ситуації визначається їх пізнавальною метою і можливостями навчального матеріалу. Кожна дидактична гра спрямована на розвиток мислення і мови дітей. В організації дидактичних ігор на уроці слід використовувати такі, що не вимагають багато часу на приготування відповідного обладнання, а від учнів - запам'ятовування громіздких правил. Перевагу надають тим іграм, які передбачають участь у них більшості дітей класу, швидку відповідь, зосередження довільної уваги.

Захоплюючою грою для дітей є відгадування загадок. Це можуть бути загадки про геометричні фігури або тіла, загадки з використанням назв фігур або їх елементів, загадки про предмети, які мають форму геометричних фігур. Після розгадування загадки доцільно поставити кілька питань, спрямованих на визначення суттєвих ознак, класифікацію, узагальнення.

Активізації пізнавальної діяльності, а також розвитку математичного мовлення сприяє використання кросвордів, ребусів, шифrogram геометричного змісту тощо. Подібні завдання дають учням для фронтальної, групової або індивідуальної роботи. Це дає змогу у невимушеній формі повторити теоретичні знання та закріпити понятійний апарат.

Найбільш широке коло для використання ігрових ситуацій на уроках математики дають нестандартні уроки, які стимулюють пізнавальну активність та самостійність, ініціативу школярів, сприяють розвитку творчих здібностей, підвищенню якості знань, формуванню працьовитості, потрібних у житті навичок та вмінь. Тут можливе і використання казок, казкових сюжетів, введення казкових героїв.

Інтерактивні технології навчання дають змогу змінити традиційний стиль педагогічного спілкування на активну взаємодію усіх учасників навчального процесу, а кожному учневі вкласти свою частку для досягнення навчальної мети. Ці технології передбачають таку організацію навчання математики, коли учні, працюючи спільно, мають можливість обмінюватися думками, виявляти ініціативу, вносити пропозиції та обговорювати їх, здійснювати паралельно контроль за роботою партнера у спільному проєкті та критично оцінювати власні дії. На уроках математики можна застосувати інтерактивні технології кооперативного навчання («Робота в парах», «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум» тощо) та колективно-групового навчання («Мозковий штурм», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Броунівський рух» тощо) як засіб активізації пізнавальної діяльності та розвитку самостійності школярів.

Застосування ІКТ на уроках математики робить уроки яскравими, насиченими. На таких уроках кожен учень працює активно, в учнів розвивається допитливість, пізнавальний інтерес. Комп'ютер дозволяє підсилити мотивацію навчання шляхом активного діалогу учня з комп'ютером, розмаїтістю й барвистістю інформації (текст + звук + колір + анімація). Надзвичайно корисно привчати учнів використовувати комп'ютер як розумного помічника у навчанні під час формування нових знань, пошуку потрібної інформації, використання ресурсів Інтернету, прикладного застосування вивченого матеріалу, комп'ютерного тестування, роботи з різними програмами тощо. При цьому в учнів формуються конкретні практичні вміння й навички, розвиваються інформаційно-комунікаційні компетентності.

Використання мультимедійного проєктора (показ презентацій Power Point, відео сюжетів) або SMART-дошки дозволяє демонструвати матеріал динамічно, не перенасичувати поле огляду дітей.

Ефективним шляхом розвитку пізнавальної активності та самостійності на уроках математики є застосування *технологій розвитку продуктивного мислення*. Використання творчих вправ, цікавих та логічних задач, головоломок, задач-жартів якнайкраще розвиває у дітей креативне мислення, інтерес до навчання, до творчої діяльності. На думку відомого американського

математика і методиста Д. Пойа, якщо вчитель «заповнить відведений йому навчальний час натаскуванням учнів в шаблонних вправах, він уб'є їх інтерес, загальмує їх розумовий розвиток і втратить свої можливості» [11]. Пробудити інтерес до предмета, навчити школярів творчо мислити - це найголовніше прагнення вчителя.

Серед видів діяльності учнів на уроці важлива роль належить **самостійній роботі**. Це можуть бути практичні конструкторські завдання, математичні диктанти, тести, математичні олімпіади та конкурси. Самостійну роботу пропонують не лише як особисту роботу одного учня, а й для роботи в парах або в групах. Щоб підсилити мотивацію до самостійного виконання завдань, застосовують завдання з «ключем», показ правильного розв'язання з позначкою «Перевір себе!», різноманітні прийоми рефлексії для самооцінки дітей (метод «великого пальця», метод «Сонечко», «Світлофор», «Смайлик» та ін.), присвоєння звання та вручення символічних відзнак «Зірочка уроку», «Найкращий математик» тощо.

Працюючи самостійно, учні як правило глибше вдумуються в зміст опрацьованого матеріалу, краще зосереджують свою увагу. Знання, здобуті в результаті самостійної роботи, бувають міцнішими, крім того під час такої роботи в учнів виховується наполегливість, увага, витримка.

Зазвичай самостійне розв'язування задач пропонують дітям після того, як вивчили той чи інший тип задач. Зважаючи на різні можливості учнів, надають індивідуальну допомогу слабшим, роблять коректні зауваження, схвалюють дії дитини, яка працює у правильному напрямку.

Контрольні роботи (як окремий вид самостійних) проводять в письмовій формі для виявлення рівня знань учнів. Обов'язково включають і завдання геометричного змісту: креслення відрізків та фігур, обчислення довжини, периметра, площі тощо. Зважаючи на нерівномірний темп виконання роботи усіма учнями класу та різні навчальні можливості, крім обов'язкової частини можна включити у контрольну роботу і додаткові завдання. Це різні види логічних або нестандартних задач, цікаві завдання, які можуть мати геометричне спрямування.

Щоб уникнути формальності виконання домашніх завдань як виду самостійної роботи, викликати бажання школярів виконувати завдання своїми силами, виробляти впевненість і вміння долати труднощі на шляху до кінцевої мети, можна використовувати різні методи, прийоми, засоби, форми як під час самого завдання додому, так і на етапі перевірки його виконання. Важливо, щоб дитині була зрозуміла мета домашнього завдання. Тому обов'язково обговорюють, що треба зробити, і роз'яснюють, як це робити, поступово переходячи від докладної інструкції до більш короткої. Можна вдаватися і до диференційованих або індивідуальних домашніх завдань. Наприклад, більш успішним учням дати завдання з ускладненням (на окремих картках подати додаткові запитання або завдання з дещо зміненою умовою), учням з більш низьким рівнем навчальних досягнень пропонувати картки-«помічнички», на

яких подано план розв'язування задачі, коротка умова, вказівка щодо правил або формул, до яких слід звернутись тощо.

На етапі перевірки домашнього завдання, щоб урізноманітнити роботу та активізувати мислення учнів, доречно запропонувати скласти або розв'язати задачу подібну домашній, обернену, із зміною одного або кількох даних або ж виконати різноманітні дії, використовуючи матеріал домашнього завдання.

Висновки. Застосування активних методів навчання на уроках математики у роботі з геометричним матеріалом сприяє ефективному формуванню знань, умінь і навичок, підвищенню рівня загальноосвітньої підготовки учнів, дає змогу молодшим школярам набути досвіду активної пізнавальної діяльності, самостійності і творчого самовираження.

Перспективи подальших наукових розвідок. Дослідити можливості інших інноваційних технологій та методів навчання, їх ефективність для реалізації окреслених завдань.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 клас. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012.
3. Возрастная и педагогическая психология. – М., 1985.
4. Дидактика средней школы. – М., 1985.
5. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения. Под. Ред. Б.П.Юсова. – М.: Изд-во АПН СССР, 1981.
6. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. – М. : Педагогика, 1984.
7. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников. – М., 1986.
8. Лернер И. Я. Дидактические основы познавательной самостоятельности учащихся при изучении гуманитарных дисциплин. - М., Педагогика, 1991.
9. Махмутов М. И. Проблемное обучение. – М., 1985.
10. Педагогическая энциклопедия. – М., 1988.
11. Пойа Д. Математическое открытие. - М. : Наука; Физматлит, 1976.
12. Савченко О. Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. – К. : Радянська школа, 1982.
13. Скрипченко О. В. Психічний розвиток учня. – К., 1984.
14. Стрезикозин В. П. К новым рубежам. - М.: Начальная школа, 1987.
15. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5-ти тт. – Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976.
16. Ушинський К. Д. Твори. У 6-ти т. – К., 1984.

17. Фадєєва Т. О. Інноваційні технології навчання математики у початкових класах. – Кіровоград, 2011.

Організаційні форми компетентісно орієнтованого навчання математики молодших школярів

Одинцова Г. В., заступник директора з НВР в початковій школі, КЗ «Загальноосвітній навчальний заклад І ступеня-гімназія № 39 м. Дніпродзержинська

Анотація. Дана стаття представляє короткий опис організації компетентісно орієнтованого навчання математики в початковій школі, яка є пошуком оптимальних шляхів зацікавлення молодших школярів навчанням, підвищення їх розумової активності, спонукання до творчості, виховання учня як життєво й соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір, приймати певні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях, формування вмінь практичного і творчого застосування здобутих математичних знань.

Ключові слова: компетентність, предметні, соціальні, полікультурні, комунікативні, інформаційні компетентності, продуктивна творча діяльність.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях. Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості.

Компетенція і компетентність – два різних поняття. *Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід.* Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність. *Компетентність — це здатність застосовувати* набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини.

Теоретичні засади, які розкривають сутність понять «компетентність», «компетенція», визначають структуру компетентності, класифікацію

компетентностей, їх ієрархію тощо, висвітлені у низці публікацій науковців України (Байбара Т. М., Бібік Н. М., Пометун О. І, Савченко О. Я., та ін.) [1, 2, 5, 6].

В умовах реалізації нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженої постановою Кабінету міністрів України від 20.04.2011 р. № 462, що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, основною метою освітньої галузі «Математика» є формування предметної математичної і ключових компетентностей, необхідних для самореалізації учнів у швидкозмінному світі.

Для досягнення зазначеної мети передбачається формування:

- цілісного сприйняття світу, розуміння ролі математики у пізнанні дійсності; готовності до розпізнавання проблем, які розв'язуються із застосуванням математичних методів, здатності розв'язувати сюжетні задачі, логічно міркувати, обґрунтовувати свої дії та виконувати дії за алгоритмом;
- вміння користуватися математичною термінологією, знаковою і графічною інформацією; орієнтуватися на площині та у просторі; застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях і розуміти сутність процесу вимірювання величин;
- інтересу до вивчення математики, творчого підходу та емоційно-ціннісного ставлення до виконання математичних завдань; уміння навчатися [3].

Продуктом школи є дитина, особистість, тому необхідно постійно реалізовувати такі задачі, як створення умов для розвитку та самореалізації учнів, задоволення запитів та потреб школяра, засвоєння продуктивних знань, умінь, розвиток потреби поповнювати свої знання протягом всього життя, виховання для життя в суспільстві. Для розв'язання цих задач вчитель має розуміти, що головним є не предмет, якому він навчає, а особистість, яку він формує; що на виховання активності необхідно не шкодувати ні часу, ні зусиль, бо сьогоднішній активний учень – завтрашній активний член суспільства; що необхідно постійно привчати учнів думати, а творче мислення розвивається всебічним аналізом проблем, пізнавальними задачами, творчими завданнями. Слід частіше показувати школярам перспективи їх навчання, вивчати і враховувати життєвий досвід учнів, їх інтереси, особливості розвитку.

Навчання математики в початковій школі виконує низку значущих для загального розвитку особистості учня завдань, серед яких: формування здатності логічно міркувати, уміння виділяти властивості предметів і явищ навколишнього світу; виховання зосередженості, наполегливості, працьовитості, самостійності та ін.; розвиток інтелекту, пам'яті, мовлення, уяви [4].

Сучасний урок математики в психолого-дидактичному аспекті слід розуміти як такий, що передбачає організацію навчальної діяльності учнів,

націлену на успіх за рахунок їхньої власної активності в ситуаціях, які виникають у повсякденному житті, і для вирішення яких потрібні математичні знання та вміння. Основними завданнями є опанування учнями предметних математичних компетенцій – обчислювальних, інформаційно-графічних, логічних, геометричних, алгебраїчних. Це загальні вміння, які потрібні кожній людині впродовж її життя. На різних етапах становлення особистості, в професійному і соціальному аспектах її життя вони виявляються і використовуються неоднаковою мірою. Проте їх формування і розвиток відбуваються у роки шкільного навчання і в початковій ланці зокрема. Тож яким би не був урок за формою проведення або за цільовим призначенням, в основу його слід покласти принцип діяльності. Оскільки будь-яка дія перед реалізацією формується в мозку, аналізується ним, тому передусім необхідно активізувати розумову навчально-пізнавальну діяльність учнів.

Організація повноцінної розумової навчально-пізнавальної діяльності учнів, для максимального забезпечення їхньої активності, стає можливою завдяки доцільному використанню різних навчальних технологій. Серед них ми використовуємо такі:

- технологія організації навчального співробітництва (побудова навчання на основі активної взаємодії всіх учасників навчального процесу, де вчитель і учні виступають партнерами);
- технологія формування загальнонавчальних умінь і навичок молодших школярів (формування умінь самостійно здобувати знання, щоб успішно просуватися на всіх етапах навчальної діяльності);
- технологія диференційованого навчання (включення молодших школярів у навчальну діяльність відповідно до актуального рівня готовності і зони найближчого розвитку);
- технологія організації навчальної проектної діяльності;
- технологія пошуково-творчої діяльності учнів, яка може бути як індивідуальною, так і груповою, у процесі якої дитина вчиться не тільки здобувати знання, а й застосовувати їх на практиці;
- ігрова навчальна технологія.

Нерозривно із формуванням математичних компетентностей особистості учня мають формуватися і такі компетентності, як:

Соціальна компетентність:

- вибір учителем завдань, які передбачають для учнів самостійний пошук розв'язку;
- надання учням можливості обрання варіанту завдання чи шляху розв'язання задач;
- використання самооцінки та взаємооцінки учнів;
- розв'язування задач різними способами та визначення раціонального шляху розв'язування;
- залучення дітей до роботи в групах. Обов'язкова умова - врахування індивідуальних можливостей школярів. Завдання мають бути якщо не індивідуальними, то хоча б різнорівневими;

- надання учням можливості виявлення ініціативи.

Полікультурна компетентність:

- використання інформації з історії математичних відкриттів;
- розв'язання задач історико-культурного змісту;
- розв'язання задач екологічного змісту;
- виховання учнів на прикладі життєвого та творчого шляху видатних математиків.

Комунікативна компетентність:

- вміння учнів висловлювати власну точку зору;
- сприяння удосконаленню вмінь вести навчальний діалог;
- удосконалення вмінь дітей формулювати цілі власної діяльності та робити висновки за її результатами;
- організація групової роботи;
- проведення нестандартних уроків , уроків-змагань , КВК;
- підготовка учнями нестандартних запитань однокласникам .

Інформаційна компетентність:

- залучення вчителем додаткової інформації в процесі викладання математики;
- стимулювання учнів до використання додаткової інформації;
- активна співпраця з кабінетом інформатики щодо використання навчальних програм з математики;
- використання малюнків, таблиць, схем, як джерел інформації, та передбачення складання схем, таблиць, планів, опорних конспектів, як результату роботи учнів з інформацією;
- випуск шкільних газет, створення інформаційних сторінок у класних куточках.

Компетентність самоосвіти і саморозвитку:

- використання випереджальних завдань, що передбачають активну самостійну та самоосвітню діяльність учнів;
- залучення учнів до творчих виставок;
- залучення учнів до участі в математичних олімпіадах;
- консультування учнів з питань самоосвіти;
- організація інтелектуальних конкурсів, ігор, предметних тижнів, які передбачають самостійне опанування учнями певних питань та їх самоосвітню діяльність;
- залучення учнів до роботи консультантами, що підтримує їх самоосвітній тонус.

Компетентність продуктивної творчої діяльності:

- забезпечення високого наукового рівня викладання математики;
- створення проблемних ситуацій на основі сучасного життя;
- розв'язування задач та прикладів різними способами, використання задач підвищеної складності.
- складання та розв'язування учнями тестів, задач, кросвордів, ребусів, тощо.

- залучення учнів до участі в конкурсі «Кенгуру».

Бути компетентним означає вміти мобілізувати свої отримані знання та досвід в певній життєвій ситуації, спроможність особистості сприймати індивідуальні потреби та відповідати на них, будувати діяльність у будь-якому напрямі, виконувати певні завдання.

Школа – це простір життя дитини: тут вона не тільки готується до життя, а й повноцінно живе. Вся діяльність навчального процесу має бути націлена на те, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника власного життя.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Початкова школа. — 2010. - №8.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. — серія 17 (вип. 17). - 2010.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. — 392 с.
5. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті; світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: К.І.С., 2005.
6. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. - К.: К.І.С., 2004. - С. 16-25.

РОЗДІЛ IV

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТІВ «ПРИРОДОЗНАВСТВО» І «Я У СВІТІ»

Урочна та позаурочна навчальна діяльність як засіб формування екологічних умінь молодших школярів

*Андрусенко І. В., науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України*

Анотація. У статті розглядається проблема формування екологічних умінь у процесі урочної та позаурочної навчальної діяльності. Акцентується увага на необхідності моделювання організаційних форм навчання природознавства та формування природознавчих компетентностей учнів початкових класів. Розкриваються особливості організації уроку природознавства, його базові й варіативні моделі. Автор зазначає, що способом існування і виявлення змісту є його форма організації – узгоджена діяльність учителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі. До загальних форм організації навчання належать урочна і позаурочна, у кожній з яких використовують фронтальні, групові та індивідуальні форми організації навчання молодших школярів.

Ключові слова: екологічні уміння, урок, урочна діяльність, позаурочна діяльність, організаційна форма, предметна компетентність.

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования экологических умений в процессе урочной и внеурочной учебной деятельности. Акцентируется внимание на необходимости моделирования организационных форм обучения естествознания и формирование естественных компетентностей учащихся начальных классов. Раскрываются особенности организации урока естествознания, его базовые и вариативные модели. Автор отмечает, что способом существования и обнаружения содержания является его форма организации - согласованная деятельность учителя и учащихся, осуществляется в установленном порядке и в определенном режиме. К общим форм организации обучения относятся урочная и внеурочная, в каждой из которых используют фронтальные, групповые и индивидуальные формы организации обучения младших школьников.

Ключевые слова: экологические умения, урок, урочная деятельность, внеурочная деятельность, организационная форма, предметная компетентность.

Resume. In the article the problem of forming of ecological abilities is examined in the process of the fixed and extracurricular educational activity. Attention is accented on the necessity of design of organizational forms of studies of natural history and forming of natural competences of primary school pupils. The features of organization of lesson of natural history open up, him base and variant models. An author marks that the method of existence and exposure of maintenance is his form of organization - concerted activity of teacher and students that comes true in the set order and in the certain mode. To the general forms of organization

studies belong fixed and extracurricular, in each of that use the frontal, group and individual forms of organization of studies of junior schoolchildren.

Keywords: ecological abilities, lesson, fixed activity, extracurricular activity, organizational form, subject competence.

Постановка проблеми. Сучасна педагогічна теорія і практика, увійшовши у новий етап розвитку орієнтацій і цінностей освіти, потребує оновлення наявних засад організації навчально-виховного процесу в початковій ланці. Це стосується, зокрема, урочних і позаурочних організаційних форм діяльності, у межах яких передбачається формування екологічних умінь молодших школярів.

Основні засади формування екологічних умінь закладаються в молодшому шкільному віці, який є найбільш сенситивним для розвитку відповідних розумових і практичних здібностей. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив, що одним із шляхів розв'язання цього завдання є впровадження в навчально-виховний процес таких організаційних форм навчальної діяльності, які б найповніше забезпечували формування екологічних умінь молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем урочної та позаурочної навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку є об'єктом наукових пошуків Н. М. Бібік, Т. М. Байбари, В. І. Бондаря, М. С. Вашуленка, В. В. Вербицького, Н. С. Коваль, О. В. Онопрієнко, Г. П. Пустовіт, О. Я. Савченко та ін. Автори зазначають, що способом існування і виявлення змісту є його форма організації – узгоджена діяльність учителя й учнів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі. До загальних форм організації навчання належать урочна і позаурочна, у кожній з яких використовують фронтальні, групові та індивідуальні форми організації навчання молодших школярів. Критерієм такого поділу є не кількість учнів, а характер зв'язків між ними в процесі пізнавальної діяльності. Іншою важливою тезою є те, що зміст освіти стає набутиим життєвим досвідом особистості лише в процесі її активної діяльності, яка має бути раціонально організована і здійснюється у тих чи інших організаційних формах.

Грунтовне визначення сутності й основних характеристик організаційних форм навчальної діяльності стала предметом дослідження таких науковців – Ю. В. Бабанського, І. Я. Лернера, Ю. І. Мальованого, М. М. Скаткіна, І. М. Чередова, та ін. Зокрема, О. Я. Савченко узагальнила організаційні форми навчання у початковій школі й класифікувала їх за ознаками кількості учасників, місця навчання та тривалості.

Мета статті – проаналізувати можливості урочної та позаурочної навчальної діяльності як засобу формування екологічних умінь молодших школярів. Окреслити шляхи пошуку резервів підвищення якості варіативності організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання природознавства.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми сучасного уроку відомим українським науковцем О. Я. Савченко, розкриває сучасні дидактичні характеристики парадигми освіти. Як зазначає у своїй праці О.Я. Савченко: «Урок – це середовище суб’єкт-суб’єктної та полісуб’єктної взаємодії, в основі якої – співпраця, співтворчість учителя з учнями; набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду; урахування впливу предметного й інформаційного середовища» [7, с. 337].

Учені відзначають переваги урочної форми організації навчання над іншими формами, зокрема такі: чітка організаційна структура; економність, оскільки учитель працює одночасно з великою групою учнів; сприятливі умови для взаємного навчання, колективної діяльності, виховання і розвитку учнів. Проте, існує і низка недоліків: орієнтація на «середнього» учня, відсутність сприятливих умов для забезпечення навчання учнів відповідно до індивідуальної траєкторії розвитку та інші. На нашу думку, доцільно поєднувати названі форми організації, особливо коли йдеться про формування життєво важливих умінь і навичок, до яких можна віднести екологічні уміння.

Екологічні уміння учнів є надбанням особистості, яке може формуватися наскрізно засобами різних форм організації. Однак зважаючи на прикладний характер таких умінь, найбільш сприятливими для реалізації цього процесу є уроки природознавства, трудового навчання, основ здоров’я, «Я у світі», а також інші форми урочної та позаурочної активної навчальної діяльності.

Уроки навчання природознавства у початкових класах здійснюються в різних організаційних формах. Кожна з форм організації навчання природознавства характеризується певною структурою, принципами упорядкування її структурних елементів та взаємозв’язками між ними.

Основною для формування екологічних умінь у початковій школі є уроки природознавства, і різні форми позаурочної діяльності учнів початкових класів. У процесі вивчення природознавства молодші школярі пізнають ті закономірності і закони природи, знання яких складає основу і сенс екологічної освіти.

Формування екологічних умінь молодших школярів пов’язане з умінням спостерігати, встановлювати елементарні зв’язки і залежності, відчувати радість від взаємодії з живими істотами, що знаходяться поруч. Цьому сприяють уроки-екскурсії, що мають велике пізнавальне значення. Вони вчать школярів вдивлятися в навколишні предмети і явища, бачити і чути, помічати природи.

Уроки-екскурсії – це форма організації навчальної діяльності учнів, де процес навчання реалізується не в умовах класного приміщення, а в природі під час безпосереднього спілкування учнів з об’єктами і явищами природи. У відносно невимушених обставинах учні вчаться спілкуватися між собою під час виконання спільних завдань, поводитися один з одним та навколишнім світом. Основним методом пізнання на уроці-екскурсії є спостереження за об’єктами і явищами природи та очевидними взаємозв’язками і залежностями між ними. На уроках-екскурсіях вже у першому класі розкривають поняття

екологічних угруповань «ліс», «луг», «поле», «річка», «озеро». [1, с. 292]. Оскільки, така форма навчальної діяльності молодших школярів має свою специфіку і неповторність, то навчальні екскурсії плануються як з окремих предметів, так і комплексні, за тематикою декількох споріднених дисциплін. У плані екскурсії обов'язково вказується тема, мета, об'єкт, порядок ознайомлення з ним (методика), організація пізнавальної діяльності учнів, засоби, необхідні для виконання завдань, підведення підсумків екскурсії. Кожна екскурсія має такі способи ознайомлення учнів з об'єктом, як роз'яснення, бесіда, демонстрація об'єктів чи явища природи, робота за планом: спостереження, складання відповідних схем, малюнків, збір наочного матеріалу тощо.

На завершальному етапі учні аналізують і систематизують зібраний матеріал, створюють колекції, виготовляють схеми, влаштовують виставки, готують доповіді, реферати та ін.

Учитель проводить підсумкову бесіду з теми екскурсії, в процесі якої робить узагальнені висновки, оцінює знання, здобуті учнями під час екскурсії, рекомендує прочитати додаткову літературу, яка допоможе учням глибше осмислити ті чи інші питання.

Необхідним доповненням до основної урочної форми долучаються навчальні екскурсії в куточок живої природи, на навчально-дослідній ділянці і в природі, пов'язані з уроком прямим і зворотним зв'язком.

Матеріал зібраний учнями на уроках-екскурсіях, як правило, узагальнюється та оформлюється у вигляді колекцій, малюнків, схем, фотографій для альбому чи стенду. Оформлення екскурсійних матеріалів може завершуватися презентацією результатів спостережень під час тематичних проектів чи свят.

Екскурсії розглядаються як метод і як форма організації навчання. Саме спостереження дозволяє формувати в учня повне і чітке уявлення про об'єкти природи, виявляти зв'язки, що існують між ними, що має велике значення для формування екологічних умінь. Автори діючих програм з природознавства вказують, що на одній екскурсії в природу, поряд з іншими цілями, можна розв'язати кілька завдань; індивідуальні спостереження і практичні завдання для кожного учня. Так, на уроках-екскурсіях учні не тільки спостерігають за змінами в житті рослин і тварин у певний період року, але й виявляють причини цих змін.

Особливу педагогічну цінність для формування в учнів екологічних умінь має урок «Природа нашого краю», що дозволяє формувати знання про природне оточення, його користь для людини, виробляти вміння практичного характеру, що дозволить учням зробити реальний внесок в збереження природи своєї місцевості. Всю діяльність молодших школярів учитель орієнтує на *моніторинг* природи найближчого оточення. Оскільки основними складниками навколишнього середовища є повітря, вода, ґрунти, енергетичні та біоресурси, то виокремлюють відповідні їм підсистеми моніторингу. У процесі навчальної діяльності, учні мають можливість вести короточасні та

довготривалі спостереження за станом навколишнього середовища, компонентів природного середовища, природних екологічних систем; за змінами, що відбуваються в них, природними явищами, здійснювати позитивні зміни власними та колективними зусиллями, оцінювати стан навколишнього середовища.

Вивчаючи природу рідного краю, учні знайомляться з рельєфом, корисними копалинами, водоймами, рослинним і тваринним світом, змінами ландшафтів під впливом природних причин і діяльності людини, охоронними територіями та об'єктами місцевості рідного краю, господарською діяльністю, побутом населення, професіями. Вивченню найближчого природного оточення сприяють залучення додаткової літератури про рідний край, відвідування краєзнавчого музею, зустрічі з фахівцями тієї чи іншої галузі; проводяться бесіди, що надають перспективи оцінити ставлення до природи дорослих, роздуми учнів про заходи щодо поліпшення умов життя населення свого краю, збереженні природи.

Про значення води для всіх живих істот, про її різних станах і властивості (солоність, прісність), природних джерел, про воду як середовище існування живих організмів учні дізнаються на уроках про стан води в природі, що безпосередньо допомагає вчителю сформувати уміння ощадливого використання чистої води.

Ця тема прийнятна для організації *аудиту* як складника екологічної діяльності. У навчальному курсі «Уроки для стійкого розвитку» існує можливість учням початкової школи пов'язувати теми, з їхніми власними уявленнями щодо майбутнього і вибором власного стилю життя. Проблеми, пов'язані з кожною досліджуваною темою, висвітлюються на прикладах місцевих матеріалів, опрацьовуються учнями на практиці індивідуально (виконання вдома спеціальних дослідницьких завдань) та класі.

Відповідно до педагогіки *empowerment* у межах кожної теми учням пропонується обрати і виконати дії для сталого розвитку, які основними у формуванні екологічно доцільної поведінки та стилю життя [5].

Пропоновані дії виконуватимуться вдома, у школі, навколишньому середовищі з метою: розумного споживання енергії; зменшення марних витрат сировини; зменшення кількості відходів; збільшення частки екологічно чистих продуктів у покупках; покращення стосунків між людьми; створення здорового морального і психологічного клімату в колективі; зміцнення власного здоров'я тощо.

Перелік дій може бути розширений за пропозиціями учителя й учнів. Учніма надається свобода вибору дій; учитель спрямовує учнів на вибір посильних дій, але не наполягає на своїх позиціях.

Значним пізнавальним і розвивальним потенціалом володіє така форма організації навчальної діяльності як *дослідження*. Як зазначає Т. М. Байбара, уміння формується у процесі безпосереднього виконання дій учнем. Воно може бути сформованим після одноразового повторення зразка, що пояснюється психологічними механізмами засвоєння способів діяльності.

Дослідницька діяльність є способом організації творчої діяльності учнів, що зумовлюється навчально-дослідницьким завданням, тобто учні виконують усі етапи процесу розв'язання проблеми в їх логічній послідовності, починаючи з усвідомлення пізнавального протиріччя [1, с. 174].

Значним розвивальним потенціалом для формування екологічних умінь учнів володіють *навчальні проекти*. В українському педагогічному енциклопедичному словнику за редакцією С. Гончаренка «проект» визначається як організація навчання, у якому учні набувають знань і навичок під час планування й виконання практичних завдань-проектів [2, с. 278]. А в енциклопедії освіти, *проектна діяльність* визначається як конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту [3]. Зазначена діяльність є одним з унікальних способів людської практики, пов'язаного із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задуму.

Виконання проектів, максимально пов'язане із життєвими ситуаціями, є найкращим засобом самостійної діяльності майбутніх учителів початкової школи, який стимулює пізнавальний, емоційний розвиток, зацікавлення, дає змогу індивідуалізації та диференціації навчання, розвиває творче мислення, зміцнює в студентів пізнавальну мотивацію, інтегрує набуті раніше знання, формує дослідницькі вміння.

Особливо ефективні в початковій школі нестандартні уроки природознавства – урок-гра, урок-казка, конкурси, що відображають ідеї екологічного освіти.

У початковій школі поєднання уроків з позаурочними заняттями дозволяє, як правило, зробити це більш повно і різнобічно. Оскільки позаурочна діяльність є складовою навчального процесу, вона спрямована на досягнення спільної мети – засвоєння дитиною необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду і формування прийнятої суспільством системи цінностей. Науковці А. С. Смирнова, О. Л. Пруцакова зазначають, що специфіка позаурочної діяльності в екологічній освіті молодших школярів проявляється через: подолання обмежень навчального процесу та формування доцільного способу життя; формування в учнів навичок співпраці, колективної взаємодії; навички корисної діяльності, уміння включатися в таку діяльність і самостійно організувати її; формування морального, емоційного, волевого компонентів світогляду учнів; розвиток пізнавального інтересу.

На відміну від звичайних уроків, ця форма занять будується на інтересі, ініціативі та добровільності. Зміст її може виходити за межі програми, змінюватися і коригуватися вчителем. Крім того, самі учні можуть пропонувати стратегію роботи, що відкриває великі можливості для діяльності дітей і дозволяє задовольнити різноманітність їх інтересів.

Позаурочна діяльність створює умови для набуття досвіду прийняття екологічних рішень на основі отриманих знань згідно зі сформованими

екологічними уміннями, цінностями, підходами і орієнтаціями. Велика роль позаурочна діяльність в залученні школярів до самостійної роботи, яку вони можуть проводити відповідно до темпу засвоєння, який їм більш властивий, що робить більш продуктивним процес формування екологічних умінь. При цьому учень може звернутися до експерименту, короткочасному або довготривалого спостереження, дослідження зв'язків людини з природою з фіксацією на фотоплівці, в малюнках, схемах. Все це робить дослідження природного середовища пізнавальним та цікавим.

Висновки. Процес засвоєння системи інтегрованих знань з природознавства та способи навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у формування екологічних умінь молодших школярів вимагають системного підходу. Шляхи підвищення якості варіативності організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання природознавства передбачають необхідність моделювання варіативності організаційних форм з метою формування екологічних умінь учнів під час урочної та позаурочної діяльності.

У перспективі подальші дослідження у даному напрямі мають стосуватися конкретизації концептуальних методологічних підходів та визначення дидактико-методичного забезпечення предмету дослідження варіативності організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів, які є малодослідженими. Зокрема, окремого розгляду потребує сучасний погляд на урочну та позаурочну навчальну діяльність, процес навчальної діяльності на уроках природознавства, формування екологічних умінь молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах / Т. М. Байбара. – К. : Веселка, 1998. – 333 с.
2. Гончаренко С. У. Метод проектів [Текст] / С. У. Гончаренко // Український педагогічний словник. – К., 1997. – С. 205.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. , с. 717
4. Ліннік О. О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ». Навчальний посібник / О. О. Ліннік. – К. : Видавничий дім «Слово», 2010. – 248 с.
5. Пометун О. І. Школа друзів планети: Уроки для сталого розвитку : метод. посіб. для вчителів 1-2 класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Пометун, А. Д. Цимбалару, О. В. Онопрієнко, І. В. Андрусенко. – Д. : «ЛПРА», 2014. – 140 с.
6. Пометун О. І. Щаслива планета: Уроки для сталого розвитку : метод. посіб. для вчителів 3-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Пометун, А. Д. Цимбалару, О. В. Онопрієнко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 112 с.

7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. / О.Я. Савченко – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

Моделювання організаційних форм навчання молодших школярів з природознавства у 4 класі

*Івашина І. С., учитель початкових класів
Таращанської загальноосвітньої
школи I-III ст. №2*

Анотація. У статті розглядається проблема моделювання організаційних форм навчання у процесі вивчення природознавства. Акцентується увага на необхідності моделювання організаційних форм навчання природознавства та формування природознавчих компетентностей учнів початкових класів. Розкриваються особливості організації уроку природознавства, його базові й варіативні моделі.

Ключові слова: моделювання, форми організації навчання, урок.

Аннотация. В статье рассматривается проблема моделирования организационных форм обучения в процессе изучения естествознания. Акцентируется внимание на необходимости моделирования организационных форм обучения естествознания и формирование естественных компетентностей учащихся начальных классов. Раскрываются особенности организации урока естествознания, его базовые и вариативные модели.

Ключевые слова: моделирование, формы организации обучения, урок.

Resume. In the article the problem of modeling of organizational forms of studies is examined in the process of study of natural science. Attention is accented on the necessity of modeling of organizational forms of studies of natural science and forming of competences of primary schoolchildren of natural scientist of initial classes. The features of organization of lesson of natural science open up, him base and variant models.

Keywords: modeling, forms of organization of studies, lesson.

Постановка проблеми. Навчання природознавства у початковій школі полягає у формуванні природознавчої компетентності учнів через засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, формування в учнів уявлень про цілісність та розкриття взаємозв'язків у природі, удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом реалізації нового змісту навчання та організації навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного підходів та особистісно-орієнтованого навчання молодших школярів. Проблема навчання природознавства не нова, вона активно досліджувалась у попередні десятиліття. Проте питання моделювання організаційних форм навчання у процесі вивчення природознавства вимагає спеціального вивчення та розроблення дидактико-методичного супроводу. Відповідно до цього виникає необхідність розгорнутого висвітлення дидактичних, методичних, та психолого-

педагогічних принципів добору ефективних способів, методів і форм організації навчальної діяльності учнів. Насамперед до цього спонукає зміна цілей початкового навчання – зміщення акценту на формування здатності учнів до практичних дій у певному навчальному чи життєвому контексті [5].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема навчання природознавства у початковій школі посідає чільне місце на сучасному етапі розвитку освіти і найповніше розглядається в працях Т. М. Байбари, Н. М. Бібік, Н. С. Коваль, Л. К. Нарочної, О. Я. Савченко. Проблему моделювання організаційних форм навчання науковці Ю. І. Мальований, О. М. Пехота, О. Я. Савченко розглядають як модель технології навчання, як системотвірну компоненту реалізації шкільних реформ.

Педагогічну науку впродовж кількох останніх десятиліть було збагачено розробками з проблеми навчання природознавства учнів початкових класів. Оскільки у полі нашого дослідження перебувають питання формування предметної компетентності. Наразі зосередимо увагу на визначенні відповідних їм дидактико-методичних резервів освітньої галузі «Природознавство».

Мета статті полягає у визначенні ефективних варіативних організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання природознавства.

Постановка завдання. Вивчення природознавства у початковій школі здійснюється за зміненими навчальними програмами з природознавства. Основними завданнями предмету є розвиток в учнів пізнавального інтересу до вивчення природничого циклу, формування ключових та предметних природознавчих компетентностей (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних). Завдання учителя початкових класів полягає у забезпеченні розвитку загальнонавчальних та спеціальних умінь, способів діяльності вивчення живої і неживої природи, шляхом моделювання організаційних форм уроків природознавства.

Виклад основного матеріалу. Природознавство у початкових класах є інтегрованим, пропедевтичним предметом, у якому чітко визначена основна його мета: формування природознавчої компетентності – уміння учня застосовувати в дієво-практичній формі знання про природу, здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа» [4].

Вступний урок за темою «Взаємозв'язки в природі» відображає концептуальну ідею змісту навчання природознавства, яка полягає у розкритті поняття різноманітності природи. Забезпечує розкриття взаємозв'язків у природі, екологічних впливів людини на природу, передбачає розуміння дитиною відповідальності за свої вчинки у природі та формування екологічних умінь молодших школярів. Такий зміст уроку обумовлює вибір доцільних методів та прийомів навчання, а саме: наочний супровід демонстрації різноманітності природи та розкриття її взаємозв'язків і залежностей.

Специфіка проведення уроку-екскурсії з чітко визначеними методичними вимогами до його проведення спонукатиме учителя до моделювання навчального процесу відповідно до вікових, психолого-педагогічних інтелектуальних можливостей учнів четвертого класу[6, с. 383].

Навчальний зміст, що включений до розділу «Всесвіт і Сонячна система» спрямований на формування уявлень і понять про предмети і явища природи, взаємозв'язки і залежності між ними (наприклад, Всесвіт, планета, зоря, комета, астероїд, метеорит, глобус як модель Землі тощо); формування уявлень про спеціальні методи дослідження природи. Формування рівнів загальноосвітньої підготовки учнів четвертого класу, основної пропедевтичної теми спрямованої на предмет «Астрономія», учитель повинен застосувати увесь творчий потенціал для формування уявлень про Всесвіт. Розвиток образного мислення молодших школярів потребує розкриття суттєвих властивостей та явищ, пізнання зв'язків і відношень, що існують між ними [2, с. 109].

Особливість навчання полягає в тому, що вперше у своїй шкільній практиці учень початкових класів має опанувати астрономічний матеріал. Цілі вивчення астрономічних питань – розширення знань учнів про Всесвіт, їх систематизація та пропедевтика, а також формування загальнокультурної компетентності учня через засвоєння астрономічних знань. Водночас зміст астрономічного матеріалу спрямований на формування природознавчої компетентності як основної мети навчального предмета.

Моделювання організаційних форм у процесі вивчення теми «Добовий і річний рух землі» під час сприймання окремих предметів, подій, які відбуваються через відчуття окремих ознак або властивостей, що діють на аналізатори суб'єкта [1, с.63]. На етапі засвоєння нових знань, умінь і навичок, важливо сформулювати чіткі уявлення учня, пояснити, що у різний час доби на планету потрапляє різна кількість сонячного світла й тепла. Добове обертання Землі має суттєвий вплив на природні процеси, що відбуваються на планеті: добові температури, вологість повітря та зміну напрямків вітру. Зміна дня й ночі впливає також на всі живі організми, зумовлюючи ритмічність життєвих процесів.

Навчальний зміст розділу «План і карта» спрямований на формування власне предметних умінь, тобто застосовувати набуті знання у практичній діяльності: визначати сторони горизонту за місцевими ознаками, Сонцем, компасом. Формування уявлень про план місцевості та фізичну карту України та світу.

Виконуючи практичні завдання, учень визначає сторони горизонту за допомогою компаса, читає умовні знаки на плані, карті; застосовує знання про план місцевості, карту для розв'язання навчальних і життєвих ситуацій.

Уміння працювати з картою не менш важливе, ніж уміння читати й писати. Вивчення фізичної карти світу дає уявлення про особливості земної поверхні нашої планети. Карта розкриває можливості учнів початкових класів добувати нову інформацію дотепер усталеним способом. Мова знаків дає

уявлення про зображену на карті місцевість. Щоб отримати інформацію з карти варто розкрити поняття «умовні знаки». У процесі застосування умовних позначок у практичній діяльності, учень зрозуміє, що за кожним знаком, лінією, колірним відтінком існують справжні об'єкти та явища природи. Застосування різних практичних завдань спрямованих на читання карти, дасть можливість використовувати різні види планів і карт як джерело доступної інформації.

Можливість поглибити і конкретизувати знання про форми земної поверхні, чисельність населення світу, причини, які вплинули на розселення людей надає розділ «Природа материків і океанів». Ознайомлення учнів з планетарним рівнем розвитку природи, та пізнання територіальної неоднорідності материків та океанів – великих природних об'єктів надає можливість застосовувати нові моделі у навчальній діяльності. Це дасть можливість уникнути штампів, одноманітності, широко використовувати різні форми діяльності. Застосовувати у навчальній діяльності поетапне вивчення навчального матеріалу, що сприяє: використанню різних видів навчальної діяльності; застосуванню різних джерел наочності; залученню учнів до роботи з довідковою і художньою літературою, періодичними виданнями для розширення і поглиблення знань з предмета; забезпеченню індивідуального підходу до учнів з урахуванням їх здібностей і уподобань; закріпленню знань через виконання тренувальних, практичних завдань.

Увагу учнів варто зосередити на вивченні материків та океанів – цілісних природних утворень, представників рослинного і тваринного світу кожного окремого материка, залежність господарської діяльності людей від природних умов. Пізнаючи природу материків, учні усвідомлюють окремі закономірності про теплові пояси, природні зони світу. Навчити учнів користуватися фізичною півкулю, фізичною картою світу, контурною картою.

Головною метою розділу «Природа України» є формування уявлень і понять про Україну – державу, її природні зони, водойми, Українські Карпати та Кримські гори, значення їх для природи і людини. Крім того, цей розділ передбачає формування в учнів уявлення про карту України, читання умовних позначок на фізичній карті України, глобусі. Кожна із тем розділу включає перелік назв рослин і тварин України, їх істотні ознаки, розкриває зв'язки між об'єктами неживої і живої природи тощо. Уміння учнів порівнювати, групувати, класифікувати, характеризувати об'єкти природи в логічній послідовності дасть можливість самостійно розв'язувати природознавчі задачі, осмислювати власну участь у життєвих процесах людини і природи.

Під час вивчення теми «Тіла та речовини» учні визначають властивості деяких простих і складних речовин, з якими найчастіше зустрічаються в природі та побуті, пояснюють їх взаємозв'язки в природі. Особливу увагу слід приділити активізації здобутих знань в курсі природознавства у попередніх класах. У процесі вивчення розділу про тіла та речовини, їх властивості необхідно унаочнити навчальний процес короткотривалими дослідженнями, або надати можливість спостерігати явище безпосередньо у природі.

Програмою визначено такі навчальні проекти: «Мандрівка просторами всесвіту», «Цікавий світ океанів», «Водойми рідного краю, їх стан та охорона», «Чому ліси називають «легенями планети»?», «Що можна зробити для збереження природи у моєму краї?», «Дослідження властивостей твердих тіл та рідин».

Діяльність учнів у навчальному проекті розгортається за такими етапами: визначення проблеми і шляхи і розв'язання завдань; висунення гіпотези; обговорення методів дослідження або вирішення проблеми; збір даних для дослідження; аналіз отриманих даних; оформлення результатів роботи; підведення підсумків, коригування, висновки.

У процесі створення проекту передбачається така організація діяльності, за якої учні працюють самостійно, свідомо обирають і застосовують різні методи навчання, беруть на себе відповідальність за результати власної діяльності.

Висновок. Отже, розроблення моделей організаційних форм навчання з природознавства підсилюватиме мотивацію до вивчення предмета, засвоєння програмового змісту та поліпшуватиме процес формування природознавчої компетентності учнів початкової школи.

Список використаних джерел

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах [Текст] / Т.М. Байбара. – Київ : Веселка, 1998. – 333 с.
2. Крутецький В.А. Психологія. Навч. посіб. для уч.пед.уч-щ / В. А. Крутецький, М. Д. Громов, Є. І. Ігнат'єв та ін. – Київ: Вища школа, 1978. – 283 с.
3. Мальований Ю. І. Форми навчання в школі: Книга для вчителя. [Текст] / [Ю. І. Мальований та ін.]. – Київ: Освіта, 1992. – 160 с.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (зі змінами). – Тернопіль : Мандрівець, 2015. – 256 с.
5. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: Монографія. 2-е вид. доп. та перероб. . [Текст] / О.М. Пехота, А.М. Старєва – Миколаїв: Вид-во «Ілон», 2007. – С. 13-34.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. [Текст] / О. Я. Савченко. – Київ: Грамота, 2012. – 504с.

Соціалізація молодших школярів у спеціалізованих закладах інтернатного типу на уроках «Я у світі»

*Шабаліна Н. Д., заступник
директора спеціалізованої
школи-інтернату №21 м. Києва*

Анотація. У статті розглядається проблема соціалізації молодших школярів, у яких відбувається становлення поведінки на основі формування звичок, навичок та вмінь на уроках «Я у світі». Акцентується увага на

необхідності моделювання організаційних форм навчання та формування соціальної та громадянської компетентності учнів початкових класів.

Ключові слова: соціалізація, громадянська компетентність, соціальна компетентність.

Аннотація. В статті розглядається проблема соціалізації молодших школярів, в якій відбувається становлення поведінки на основі формування звичок, навичок і умінь по предмету «Я в світі». Акцентовується увага на необхідності моделювання організаційних форм навчання і формування соціальної і громадянської компетентності учнів початкових класів.

Ключевые слова: социализация, гражданская и социальная компетентность.

Resume. In the article a problem is examined socializations of junior schoolchildren, in that there is becoming of behavior on the basis of forming of habits, skills and abilities on lessons "I in the world". Attention is accented on the necessity of design of organizational forms of studies and forming of social and civil competence of students of initial classes.

Keywords: socialization, civic and social competence.

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України в контексті соціальних перетворень зумовлює необхідність її вдосконалення, до рівнів світових стандартів. Становлення громадянського суспільства, зміни в суспільно-економічному, духовному житті й ціннісних орієнтаціях українського соціуму, інтеграція України у європейську спільноту визначають шляхи соціалізації громадянина та здатність адаптуватися до життя в соціальному середовищі.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз сучасних літературних джерел дозволяє виокремити декілька підходів до вирішення проблеми соціального становлення молодших школярів, і механізмів впливу на результативність даного процесу протягом останніх років інтенсивно досліджувалась соціологами, психологами, педагогами.

Фундаментальною основою для дослідження стали праці, які розкривають філософію і методологію громадянськості, суспільствознавства та соціальних парадигм (В. Афанасьєв, І. Бех, Н. Бібік, Б. Бітінас, І. Зязюн, Н. Коваль, А. Макаренко, О. Савченко, В. Сухомлинський та ін).

Загальнотеоретичний підхід до змісту соціалізації в навчальних закладах виразно простежується у працях О. Безпалько, Н. Бібік, В. Бондаря, Н. Кузьміної, В. Лозової, Г. Троцько, Л. Мішик, А. Мудрика, Л. Хомич, Н. Щуркової та ін. Зокрема, М. Пишчек вказує на необхідність створення спеціальних виховних ситуацій, що сприяють соціальному розвитку [6]. В. Баудиш вважає, що для соціальної адаптації дітей необхідна організація різних видів діяльності, в яких відбувається становлення поведінки на основі формування звичок, навичок та вмінь, тобто на основі вироблення автоматизмів. Вітчизняні вчені наполягають на тому, що для розумово

відсталості дитини потрібна така організація повсякденного життя і діяльності дітей, за якої в практичних ситуаціях, що мають безпосереднє значення для дитини, школярі отримують необхідний запас уявлень та переконань.

Досліджуючи соціалізацію дітей в умовах школи-інтернату В. Ніколаєв, прийшов до висновку, що найкращим засобом до їх соціалізації є створення ситуації успіху шляхом виявлення і максимального використання талантів та здібностей кожної дитини в процесі її підготовки до життя [5].

Мета статті – окреслити проблеми соціалізації молодших школярів у спеціалізованих закладах на уроках «Я у світі» як спосіб ефективного розвитку соціальної та громадянської компетентності.

Виклад основного матеріалу. Навчальний предмет «Я у світі» має міждисциплінарний характер, інтегрується через усі освітні галузі та спрямовується на соціалізацію особистості, тому в його структурі забезпечено самостійне значення, автентичний зміст, який не дублює соціального й науково-пізнавального матеріалу інших навчальних предметів. Водночас він є основою виховного впливу на особистість дитини і органічно пов'язаний з системою знань, які передбачені іншими предметами, програмою позакласної діяльності, що забезпечить різнобічність та перспективність навчання, виховання і розвитку молодших школярів.

Соціальна і громадянська компетентність охоплює загальнокультурний розвиток молодших школярів та здатність адаптуватися до життя в певному соціальному середовищі. Вона містить знання про рідну державу Україну; символи держави: Герб, Прапор, Гімн; знання про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята; знання і використання малих українських фольклорних форм; уміння моделювати і застосовувати різноманітні соціальні ролі; знання етикету і вміння використання їх під час спілкування; дотримання етикетних правил спілкування з представниками різних вікових груп і статусів; здатність вирішувати різні навчальні й життєві проблеми.

Поняття *соціалізація* (суспільний) у тлумачному словнику зазначається як процес засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей, що дають їй змогу діяти як повноправному члену суспільства; включає як цілеспрямовані впливи на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування [8, с. 834]. Соціалізація виступає одним із провідних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в осередку суспільства, і являє собою процес включення її в соціальні зв'язки та інтеграції з метою встановлення її соціальності.

Державним стандартом початкової загальної освіти (освітня галузь «Людина і світ») (2011 р.) визначено компетентнісні результати навчання молодших школярів з предмета «Я у світі». У навчальній програмі з предмета «Я у світі» для 1–4-х класів (2012 р.), представлено державні вимоги до навчальних досягнень учнів. Варто звернути увагу, що в державних вимогах до результатів громадянської освіти молодших школярів робиться акцент на застосування соціокультурних знань, умінь і навичок у соціалізації молодших

школярів. Соціокультурна змістова лінія, спрямована на формування соціокультурної компетентності, що включає вивчення, засвоєння та набуття життєвого досвіду.

Соціалізація учнів початкових класів навчального закладу реалізується в процесі викладання всіх предметів курсу початкової школи. Саме вчителі початкових класів стають натхненниками зародження соціокультурних напрямків, в учнів із перших днів їх перебування у школі. Особливими потребами учнів нашого закладу є необхідність у спілкуванні з людьми, емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій та вчинків, виявленні власних позицій у ставленні до інших, світу, у дружбі, товариствості, повазі до особистості, самоповазі, набутті нових знань.

Як зазначає у своїх працях Н. Бібік, у період визначальної для подальших етапів соціалізації важливо сформувати в молодших школярів цілісну картину світу, місце в ньому людини, створити елементарну теоретичну базу для опанування різних видів соціального досвіду, розвивати вміння користуватися системою цінностей суспільства. Людина завжди потребує не лише найзагальніших уявлень про світ, його структуру, закони й рушійні сили розвитку та функціонування, а й визначення сенсу свого життя і діяльності у світі, співвідношення «Я» з життям суспільства й людства [1, с. 35].

Соціалізація молодших школярів у сучасній початковій школі здійснюється на засадах системного підходу відповідно до вікових, пізнавальних й індивідуальних особливостей учнів, що реалізується шляхом організації навчальних занять, проведення позаурочної та позакласної роботи, створення відповідного демократичного середовища, формування соціальної та громадянської компетентності молодших школярів у навчально-виховному процесі.

Основні способи засвоєння знань: словесні, дослідницькі, творчі. Важливими є практичні вправи, захист проектів, дослідницькі завдання. У процесі навчальної діяльності учитель створює творчу атмосферу для кожного учня. Основними принципами організаційної роботи на уроках з елементами тренування є: принципи добровільної участі, принципи урахування вікових особливостей дітей, принципи зацікавленості, систематичності, принцип практичного застосування набутих знань. Для досягнення завдань з предмета «Я у світі» важливо практикувати уроки з елементами тренінгу. Такі уроки у школі проводяться у формі ігор, вікторин, КВК, бесід, тренінгів, роботи творчих майстерень.

Усі вищезгадані чинники впливають на показники сформованості соціокультурної компетентності учнів, а саме:

- пізнавальний критерій – наявність уявлень про неповторність кожної людини, неприпустимість заподіяння будь-якої шкоди собі й іншим, значення знань, освіти, працелюбство в житті людини, уявлення про культуру взаємин людей у сім'ї, школі, на вулиці, наявність знань про найпростіші права й обов'язки людини, знання змісту основних символів держави;

- емоційний критерій – розуміння значення добрих взаємин, їх переваги над конфліктами, сутності дружелюбності, милосердя, поступливості, наполегливості, відповідальності; здатність наводити приклади й оцінювати приклади позитивного та негативного ставлення до старших і молодших;

- поведінковий критерій – прагнення до вироблення громадянських якостей особистості, виявлення у їх поведінці та міжособистісному спілкуванні; уміння розкривати соціальні взаємозв'язки між людьми в процесі виконання соціальних ролей; культури поведінки в суспільстві; бережливе ставлення до пам'яток культури, архітектури, народного мистецтва; виявлення в поведінці турботи до довкілля; культурну спадщину.

Для учнів початкових класів найбільш характерним є такі форми діяльності як структурно-рольова, сюжетно-рольова гра, гра мандрівка, гра драматизація, інсценування, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, конкурси, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, інсценізація, вікторина, виставка малюнків, виставка-ярмарок, добродійна акція, година милування.

Сформованість показників соціокультурної компетентності відповідно до методичних рекомендацій «Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» [2, с. 256].

Пріоритетним у становленні особистості молодшого школяра є милосердя, співчуття, душевна чутливість, і доброта – орієнтири формування духовної складової предметної компетентності. Принцип гуманізму, який передбачає співтворчість і співвідношення між учителем і учнем, що за своїм внутрішнім світом, інтересами, потребами, здібностями, можливостями, є головною цінністю навчального процесу початкової ланки. Невичерпним джерелом духовності і моралі виявляється для учнів читання книжок, відвідування музеїв і галерей, історичних пам'яток.

Висновок. Для соціалізації учнів початкової школи необхідні різні варіативні організаційні форми навчальної діяльності, в яких відбувається становлення поведінки на основі формування звичок, навичок та вмінь. Процес засвоєння учнями певної системи знань, норм і цінностей, що дають змогу діяти як повноправним членам суспільства; включає цілеспрямовані впливи на особистість.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Предмет «Я у світі»: методичні орієнтири [Текст] / Н. Бібік // Початкова школа. – 2014. – № 8. – С. 35-40.
2. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи / [О. Я. Савченко, М. С. Вашуленко, Н. М. Бібік та ін.]. – Київ: Педагогічна думка, 2012. – 304 с.
3. Руководство по работе с детьми с умственной отсталостью / Под ред. М. Пишчек. – СПб.: Речь, 2006. – 276 с.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. [Текст] / О. Я. Савченко. – Київ: Грамота, 2012. – 504с.

5. Синьов В.М. Основи дефектології / В.М.Синьов. – Київ: Вища школа, 1994. – 193с.

6. Стефанюк С.Я. Українське народознавство / С. Я. Стефанюк. – Харків: ББН, 2003. – 272с.

7. Тлумачний словник сучасної української мови. – К.: – Перун, 2005. – 1720 с.

Формування соціально-компетентної особистості засобами інноваційних технологій навчання

*Модна Л. Г., учитель початкових класів
Першотравенської загальноосвітньої школи
I – III ступенів Нікопольського району,
Дніпропетровської області*

Анотація. В роботі висвітлюється основне завдання реформування сучасної освіти: формування соціально-компетентної особистості, яке значною мірою вирішується шляхом впровадження інноваційних технологій та варіативністю організаційних форм навчання. Обґрунтовується необхідність використання сучасних інноваційних педагогічних технологій для формування соціальної компетентності особистості. Розкриваються шляхи реалізації інноваційного підходу до навчання учнів початкових класів, що дозволяє підняти на якісно новий рівень педагогічний процес, підвищити рівень навчальних досягнень, забезпечити психолого-емоційну комфортність і соціальну адаптованість школярів.

Ключові слова: соціально-компетентна особистість, інноваційні технології навчання, інтерактивне, диференційоване навчання.

Аннотация. В работе освещается основное задание реформирования современного образования: формирование социально-компетентной личности, которое в значительной степени решается путем внедрения инновационных технологий и вариативностью организационных форм обучения. Обосновывается необходимость использования современных инновационных педагогических технологий для формирования социальной компетентности личности. Раскрываются пути реализации инновационного подхода к обучению учеников младших классов, что позволяет поднять на качественно новый уровень педагогический процесс, повысить уровень учебных достижений, обеспечить психолого-эмоциональную комфортность и социальную адаптацию школьников.

Ключевые слова: социально-компетентная личность, инновационные технологии обучения, интерактивное обучение, дифференцированное обучение.

Paper abstract. The main subject of the modern education reforming is illuminated in this work: the formation of social skilled personality. It is largely decided by some means of innovation technologies and the variation of the organizational studies forms. There is a necessity of the modern innovation pedagogical technologies use to form a social skilled personality. The ways of

innovation approach realization in junior school are released, that allows to give a boost to the pedagogical process, educational achievements. It provides the psychological and emotional conveniences and social adaptedness of schoolchildren.

Key words: social skilled personality, innovation studies technology, on-line and distinctive training.

Постановка проблеми. У сучасному вимогливому та швидкозмінному середовищі рівень освіти, її вплив на особистісний розвиток дитини, значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання. Сьогодення вимагає від школи життєво компетентної креативної особистості, здатної реалізувати себе в умовах динамічного розвитку світу.

Актуальність даної теми посилюється необхідністю подолати уніфікований, унітарний підхід до навчально-виховного процесу, враховуючи натомість інноваційні ідеї, національні традиції української методичної науки і педагогічної практики як минулого, так і сучасного, досвід зарубіжних колег.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність навчальної діяльності та її особливості в учнів початкових класів широко представлена у працях вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичною основою є учення про діяльнісний та особистісно орієнтований підходи (А.Леонтьєв, І.Лернер, В.Лозова, та ін.); теоретичні розробки з освітніх технологій та технологізації навчального процесу (О.Киричук, О.Кузьміна, С.Кушнірук, О.Пехота, О.Пометун); концепції диференціації та індивідуалізації навчання (Ю.Гільбух, А.Кірсанов, Х.Лійметс, С.Логачевська, О.Савченко, А.Фурман, І.Унт, О.Ярошенко); теоретичні положення щодо визначення поняття організаційних форм навчальної діяльності учнів (В.Дяченко, Г.Цукерман, І.Чередов, О.Ярошенко); теоретичні аспекти використання інтерактивних методів у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи (С.Крамаренко, М.Кларін, Дж.Майєрс, О.Пометун, Л.Пироженко, Р.Реванс, М.Скрипник та ін.); положення вікової та педагогічної психології щодо особливостей навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку (Л.Виготський, П.Гальперін, Ю.Гільбух, В.Давидов, А.Зак, В.Крутецький, Н.Менчинська, В.Мухіна).

Мета. Обґрунтувати і довести доцільність використання інноваційних технологій у початковій школі.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети сформульовані наступні завдання:

- з'ясувати суть компетентнісного підходу до навчання та особливості його впровадження в початковій школі;
- проаналізувати та дібрати методи, форми і засоби навчання, використання яких дозволиться формувати в учнів основні ключові

компетентності;

- з'ясувати ефективність застосування інтерактивних педагогічних технологій що до формування в учнів основних ключових компетентностей.

Виклад основного матеріалу. «Не навчайте дітей так, як навчали вас. Вони народилися в інші часи» - говорить народна мудрість. То як і чому навчати сучасних дітей? Це питання ставить перед собою кожен учитель.

Дитинство - це період розвитку, формування та становлення особистості. Дуже важливо в цей час створити умови доброзичливості, зацікавленості, ввести дитину у світ ігрових і реальних ситуацій, які б допомогли пізнати довкілля, орієнтуватись у стосунках з людьми, бути активними учасниками суспільних відносин.

Вивчаючи передовий педагогічний досвід українських та зарубіжних педагогів, близько 10 років тому, мою увагу привернули інтерактивні технології навчання. Як відомо, інтерактивне навчання (за О.Пошетун) – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

З'ясувавши особливості використання інтерактивних технологій в початковій школі, я почала впроваджувати їх в практику своєї роботи. Адже саме інтерактивні форми і методи дають можливість створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою необхідність, зможе розкрити свої здібності й продемонструвати знання, відчути впевненість у собі.

Прийшовши до школи, дитина ще не знає, чого від неї чекають оточуючі і тому різко зростають імітаційні тенденції. Першокласники копіюють учителя буквально в усьому. Тому з перших днів намагаюсь показати класу, що чекаю від них не тільки довірливого та старанного наслідування, а й критичності, здатності діяти по-своєму. Для цього вводжу веселі завдання-пастки, які не можна розв'язати, якщо діяти чітко за моєю інструкцією: щось треба зробити по-своєму, необхідно застосовувати логічне мислення. Наприклад, такі задачі: «Івась з яблуні зірвав 7 яблук, а з ялини – 3. Скільки яблук зірвав хлопчик?» «Візьми три палички. Зроби з них трикутник. А тепер з цих самих паличок склади квадрат». Такі завдання потребують не стільки знань, скільки постійного аналізу вимог вчителя.

Серед першокласників часто зустрічаються учні які замкнені, сором'язливі, не піднімають руку на уроці, на виклик до дошки реагують тривожно. Таким дітям допомагаю вибрати собі товаришів і виходити до дошки удвох, утрюх. Навіть найвразливіша дитина у такій компанії почувається впевнено. Мета всього цього – звести до мінімуму пасивне перебування дитини на уроці.

Для заохочення, кращої мотивації першокласникам за активну роботу на уроці даю фішки – «знайчики». Кожні три місяці проводжу ярмарок, на якому за «гроші-знайчики», зароблені учнями власною працею, можна купити різні

поробки виготовлені старшокласниками, книжечки, солодощі. Така форма роботи сприяє активному включенню учнів в навчально-виховний процес.

Психологи стверджують, що «інкубатором» самостійного мислення, пізнавальної ініціативи дитини є не індивідуальна робота під керівництвом вчителя, а робота в групі спільно діючих дітей. Умовою народження перших пізнавальних запитань до вчителя є суперечка між дітьми, які пропонують різні способи розв'язання спільного завдання.

Тому з першого класу я поступово вводжу елементи інтерактивного навчання, починаючи з найпростіших форм і методів, таких, як «Мікрофон», робота в парах, впровадження технології ігрового та проблемного навчання.

Стараюсь, щоб учні стали не об'єктами, а суб'єктами навчання: вміли оцінити проблему; у предметній дискусії вміли обрати правильний варіант і змогли б довести правильність своїх міркувань чи відмовитись від хибних; вміли аналізувати причини помилок; здійснювати самоконтроль та самооцінку, були толерантними до думок інших.

Коли діти працюють разом, вони формують навички, необхідні для самостійного життя: вміння активно слухати; разом вирішувати проблеми; приймати рішення; проводити дослідження; аналізувати; розв'язувати конфлікти; засвоюють навички демократичного способу життя, які знадобляться їм у сім'ї, на роботі, в суспільному житті.

Застосування інтерактивного навчання здійснюється шляхом використання фронтальних та кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню вміння дискутувати. Найчастіше в своїй роботі використовую такі методи: «Карусель», «Ротаційні трійки», «Два – чотири – всі разом», «Коло ідей», «Акваріум», «Асоціація», «Мікрофон», «Система позначок «Поміч», «Навчаючи – навчаюсь», «Сенкан», «Мозковий штурм», «Незакінчені речення», «Ажурна пилка», «Метод Прес», «Займи позицію», «Інтерв'ю».

Результатами використання інноваційних технологій є: наявний вищий рівень мотивації; зросла якість засвоєння програмового матеріалу; на уроці створюється атмосфера співпраці; підвищилась активність виконання творчих робіт; думки дітей стали оригінальнішими; зросла самостійність при виконанні проблемних завдань.

Одним із важливих видів діяльності, вважаю проблемне навчання, яке активізує самостійну роботу учнів, що веде до ґрунтовного засвоєння і закріплення знань, розвиває критичне мислення, здатність до самостійного вирішення поставленого завдання. Тому елементи такого навчання застосовую на окремих етапах вивчення нового програмового матеріалу та на відповідних етапах уроку: постановка проблемного завдання на початку вивчення теми та повернення до його вирішення на підсумкових уроках; формулювання проблемного питання на початку уроку з подальшим його розв'язанням на підсумковому етапі.

Відомо, що найважливішу роль в навчанні відіграє правильно організований пізнавальний процес. Якщо він відповідає особливостям

психічної діяльності кожного учня, тоді створюються сприятливі умови успішного сприймання і засвоєння матеріалу.

Вчити всіх однаково не можна і тому вважаю, що диференціація є одним із шляхів розв'язання цього завдання. Як писав Сухомлинський «До кожного учня необхідно підійти, побачити його, кожному необхідно запропонувати тільки йому призначене завдання».

Диференціація належить до інтерактивного навчання. Вона розглядається, насамперед, як засіб попередження неуспішності школяра, а також ефективний засіб здійснення індивідуального підходу.

Диференційовані завдання визначають певну систему підготовки:

- врахування загальної готовності дітей до навчальної діяльності та до засвоєння конкретного матеріалу;
- уміння передбачити труднощі, які можуть виникнути у дітей під час засвоєння;
- в системі уроків використання диференційованих завдань індивідуального та групового характеру;
- проведення перспективного аналізу.

У процесі застосування диференційованих завдань здійснюється для різних груп дітей перехід від колективних форм роботи до частково самостійних і повністю самостійних як в межах уроку, так і системі уроків. Тому, незалежно від своїх здібностей, учні беруть участь у виконанні завдань постійно зростаючої складності.

Диференціація навчання – ключ до вирішення багатьох питань, насамперед – підвищення рівня свідомого і міцного засвоєння навчального матеріалу кожним учнем на уроці, оволодіння вмінням самостійно набувати нові знання. Диференціація домашніх завдань дає можливість реалізуватися кожній дитині, створюючи при цьому ситуацію успіху.

Інформаційні технології відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, допомагають реалізувати нові форми і методи навчання. В своїй роботі використовую комп'ютерні технології для підвищення ефективності уроку, створення умов для високоякісного засвоєння навчального матеріалу, розвитку креативності учня, формування соціально-компетентної особистості.

Завдяки мультимедійним презентаціям, кіно- чи відео фрагментам, навчальним комп'ютерним програмам навіть сухий теоретичний матеріал оживає, стає цікавим, наочним, доступним.

Упродовж життя людина грає ту чи іншу соціальну роль, що відведена їй в суспільстві. У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини .В процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватись, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші.

Дидактична гра на уроці - не самоціль, а ефективний засіб навчання і виховання. Сам термін «дидактична гра» підкреслює її педагогічну

спрямованість та багатогранність застосування. А тому найсуттєвішими для вчителя є такі питання: визначити місце дидактичних ігор та ігрових ситуацій в системі інших видів діяльності на уроці; доцільність використання їх на різних етапах вивчення різноманітного за характером навчального матеріалу; розробка методики проведення дидактичних ігор з урахуванням дидактичної мети уроку та рівня підготовленості учнів; вимоги до змісту ігрової діяльності в світлі ідей розвивального навчання; передбачення способів стимулювання учнів, заохочення в процесі гри тих, хто найбільше відзначився, а також для підбадьорення відстаючих.

В своїй роботі використовую різноманітні дидактичні ігри. У гості до учнів запрошую казкових героїв, героїв їх улюблених мультфільмів. Підсумкові заняття по темі проводжу у формі нестандартних уроків: урок-подорож, урок-казка, урок-змагання, урок-вікторина, урок-пошук, урок-розвідка, урок-милування природою, театралізовані уроки, урок-телестудія. На таких уроках учні виступають у ролі журналіста, ведучого телепередачі, вчителя, артиста, капітана команди, коментатора тощо.

Використання на уроках дидактичних ігор та ігрових моментів робить процес навчання цікавим, створює у дітей бадьорий творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу.

Майстерність – це фах з печаткою досконалості. Досконалість уроку – недосяжна мета. Але її треба прагнути!

Я вірю в талановитість кожної дитини, намагаюся уважно ставитися до її думок і крок за кроком формувати креативну соціально-компетентну особистість.

Висновки. Використання інноваційних технологій навчання має багато переваг. Саме вони дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це надає змогу учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. При цьому навчально-виховний процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву.

Список використаних джерел

1. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку // Початкова школа. – 2007. – №7.
2. Васильєва Н.М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу // Управління школою. – 2005. – № 34.
3. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи // Тема. – 2008. – № 3/4.
4. Сльникова О.В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій // Імідж сучасного педагога. – 2001. – №3-4 (14-15).

5. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання // Початкова школа. – 2006. – №3.
6. Інтерактивне навчання [Добірка статей] // Початкова школа. – 2006. – №4.
7. Интерактивное обучение: новые подходы // Відкритий урок. – 2002.
8. Комар О. Інтерактивні технології – технології співпраці // Початкова школа. – 2005.
9. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами // Рідна школа. – 2006. – № 5.
10. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6.
11. Пометун О. Як оцінити діяльність учнів на інтерактивному уроці // Доба. 2002. – №2.
12. Пометун О. І., Пироженко Л. В. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод. посіб. / За ред. О. І. Пометун. – К.І.А.С.К., 2003.
13. Проектуємо урок разом // Педагогічна академія пані Софії. – Вересень, 2006.
14. Саган О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навчальних умінь молодших школярів // Початкова школа. – 2002. – № 3.
15. Скворчевська О.В. Ігрові методики роботи з дітьми 1 – 4 класів. – Х. : Основа, 2009.
16. Стребна О. В., Соценко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи. – Х. : Основа, 2006.

Картографічне забезпечення навчального предмета «Природознавство» у початковій школі

*Європіна І. О, Остроух В. І., Руденко І. С.,
Державне науково-виробниче підприємство
«Картографія»*

Анотація. У статті розглядаються особливості розробки та впровадження у навчальний процес картографічних посібників з природознавства для початкової школи. Останнім часом зростає роль природничих наук, і фахове викладання природознавства із залученням картографічних матеріалів у початковій школі має велике значення для реалізації компетентісно орієнтованого навчання. У статті розкрито особливості змістового наповнення навчальних атласів, стінних карт та навчальних плакатів, надаються методичні поради з використання їх на уроках природознавства. Наводяться приклади національно-патріотичного виховання школярів на основі картографічних матеріалів.

Ключові слова: навчальний атлас, географічна карта, контурна карта, стінна карта, умовні знаки, мова карти, форми земної поверхні, план місцевості.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности разработки и внедрения в учебный процесс картографических пособий по природоведению для начальной школы. В последнее время возрастает роль естественных наук, и профессиональное преподавание природоведения с привлечением картографических материалов в начальной школе имеет большое значение для реализации компетентностного ориентированного обучения. В статье раскрыты особенности содержательного наполнения учебных атласов, настенных карт и учебных плакатов, предоставляются методические советы по использованию их на уроках. Приводятся примеры национально-патриотического воспитания школьников на основе картографических материалов.

Ключевые слова: учебный атлас, географическая карта, контурная карта, настенная карта, условные знаки, язык карты, формы земной поверхности, план местности.

Resume. This article deals with the special aspects of elaboration and implementation of training aids on Environmental Studies into the educational process at primary school. The role of natural sciences is growing this days and that is why the competent environmental teaching at primary school with the involvement of cartographic materials is very important for realization of competency-based learning. Particular issues associated with content of educational atlases, wall maps and posters have been resolved in the article. Methodological recommendations for their applications during the lessons on Environmental Studies are presented. Examples of patriotic upbringing of pupils based on cartographic materials are provided.

Keywords: educational atlas, geographical map, contoured map, wall map, symbols, map language, land forms, site plan.

Постановка проблеми. Чинна шкільна програма для початкової школи передбачає, що навчальний предмет «Природознавство» вивчається з 1 по 4 клас. В програмі зазначено, що природознавство як навчальний предмет має інтегрований характер, оскільки зміст його утворює система уявлень і понять, відібраних з різних природничих наук, що вивчатимуться в наступних класах – у початковій школі це пропедевтика біології та екології, географії, фізики, астрономії, хімії. Проте найбільший відсоток тем, що вивчаються в курсі природознавства належать до географії, тому що інтеграція відбувається на стиках географії з вищезначеними природничими науками (не фізика і хімія вивчається, а метеорологія, кліматологія, гідрологія, геологія; не вся біологія, а геоботаніка і зоогеографія; не вся астрономія, а тільки та її частина, що стосується видів рухів Землі у космічному просторі тощо). Тобто у вивченні природознавства прерогатива надається географічній складовій, яка є іноді складною для вчителів початкових класів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблема використання картографічних матеріалів на уроках в початковій школі привертала увагу

багатьох видатних представників педагогічної науки: С. В. Васильєва, Г. Є. Ковальнової, К. П. Угодовського, А. В. Усової та ін.

Останні публікації наголошують на тому, що робота із введення в навчальний процес картографічної наочності ускладнюється через недостатнє усвідомлення учнями змісту інформації, яка передається засобами схематичного та символічного характеру.

Особливості картографічної складової навчальних посібників з природознавства розкрито у публікації [1].

Постановка завдання. Останнім часом зростає роль природничих наук, і фахове викладання природознавства із залученням картографічних матеріалів в початковій школі має велике значення. Багато вчителів початкових класів не обтяжують себе використанням карт і схем, а дехто з них просто боїться їх використовувати або не знає, як вони працюють аргументуючи це на кшталт «для дітей це важко» або «вони це не вивчають», вчителі вирішують взагалі з картами не зв'язуватися. Тому основним завданням статті є розкриття особливостей розроблення та впровадження у навчальний процес початкової школи навчальних картографічних посібників, дослідження їхнього змістового наповнення та приклади використання на уроках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Карта – важливе джерело знань, без розуміння її не можна вивчити як географічний матеріал в початковій школі, так і географію в основній. Перед вчителем початкових класів постало складне завдання – навчити дітей розуміти карту, читати її, використовувати для отримання нових знань.

ДНВП «Картографія» проводить картографічну пропедевтику серед вчителів початкової школи, видаючи атласи, карти, плакати та інші навчальні посібники з природознавства. Багато років поспіль ДНВП «Картографія» видає атлас «Природознавство» для 3-4 класу, а у 2015 році вийшов друком новий атлас «Природознавство» для 1-2 класу. Видавництво вперше створило навчальний посібник для найменших школярів і відчуває свою відповідальність перед ними, адже навчання дітей, які вже у 6 років прийшли до школи, має бути не тільки корисним, але і цікавим. Вони мають із задоволенням гортати сторінки атласу, який повинен викликати у дітей інтерес, подив і радість. Найменшим учням цікаво і корисно навчатися тоді, коли вони, ніби граючись, розглядають малюнки і обирають правильну відповідь з-поміж цілої низки можливих. В атласі багато матеріалу подано саме в такій формі – «правило кісточок» і «котячий термометр» зі сторінок теми «Календар пір року», тварини і рослини зі «Світу живої природи», контурні карти із завданнями «Перевір свої знання». В новому атласі мінімум текстів, багато яскравих малюнків, схем і карт, його зміст дозволяє здобути знання відповідно до чинної програми з природознавства і водночас є джерелом додаткової інформації, а головна мета створення такого атласу – стати помічником і порадиником вчителю.

У програмі з природознавства сказано: «Програма навчального предмета «Природознавство» розроблена на основі Державного стандарту початкової загальної освіти, її зміст структурований за спіральсько-концентричним принципом, який передбачає неперервне розширення і поглиблення знань та повторне вивчення певних тем з метою глибшого проникнення в сутність явищ та процесів відповідно до вікових особливостей дітей». Створюючи атлас «Природознавство» для 1-2 класу [2], видавництво врахувало те, що тепер багато тем діти мають вивчати раніше. «План і карта» – це одна з найважливіших і найскладніших тем географії. Якщо у Міністерстві освіти ввели курс з природознавства у початкових класах, то видавництво просто зобов'язане скористатися нагодою, щоб вже з перших класів привчати дітей розуміти мову карти. Це завдання реалізується послідовно, і щоб розуміти мову карти, спочатку треба навчити учнів читати «план». Хоча за програмою учні вперше знайомляться з планом аж у 3 класі, ми запропонували сторінку «План твоєї кімнати» в атласі для 1-2 класу. Роздивляючи прості предмети, які є в кожного вдома (шафу, ліжко, стілець) спочатку на малюнку, а потім в перспективі (ніби зверху), учні повинні вміти правильно визначити форму предметів, зорієнтувати їх один відносно одного. Необхідно вимагати від учнів використання слів, що розмір об'єктів (великий, маленький, високий, низький) та просторове відношення між ними (ближче, далі, праворуч, ліворуч, спереду, задю). Це наближає учнів до розуміння умовних знаків географічної карти, до вміння читати їх. Перед тим, як навчати дітей читати карту, треба спочатку підготувати їх до вивчення картографічного матеріалу. В першому класі діти отримують елементарні уявлення про карту під час вивчення теми «Моя країна Україна». У ній карта дуже спрощена і більше схожа на дитячий малюнок. Відповідаючи на питання «Що найголовніше на карті України?» діти знайомляться зі своєю першою картою і поступово усвідомлюють, що поверхня України є різноманітною, що на території України є рівнини, гори, річки, озера, що умовними знаками зображують різні форми земної поверхні, міста. Отже, щоб карта частіше «працювала» потрібно частіше пропонувати дітям знаходити різні об'єкти на ній. Сторінки атласу, які містять інші карти – «Світ живої природи», «Походження свійських тварин і культурних рослин», допоможуть наймолодшим учням оволодіти певним мінімумом знань картографічної номенклатури, щоб мати первинне уявлення про географічну карту.

Атлас «Природознавство» для 3-4 класу [3] є логічним продовженням природничої складової атласу «Природознавство» для 1-2 класу, але він має значно більше інформаційне наповнення, і головною складовою в ньому є карти. З допомогою сторінки атласу «План місцевості» учень 3 класу має ознайомитися з фрагментами топографічного плану сільської місцевості та плану міста, щоб вивчити найпростіші умовні знаки топографічної карти (ріки, озера, міста, села, шляхи сполучення, кордони). Але слід відмовитися від механічного запам'ятовування умовних знаків, тому краще знайомити учнів з невеликою кількістю об'єктів. Так, поступово вчитель підводить учнів до

розуміння найскладнішої теми – «масштаб», пояснюючи що різниця між планом і картою полягає в масштабі та площі зображуваної території, що на карті зображують більші території, але масштаб їх зображення менший. На всіх картах атласу «Природознавство» для 3-4 класу підписано числовий та іменований масштаби. Також на «Фізичній карті Землі» і на «Фізичній карті України» подано шкалу висот і глибин, рельєф показано горизонталями і учні повинні знати не тільки основні форми земної поверхні, а й у які якими кольорами позначено гори та рівнини (височини і низовини), розрізняти на карті позначки найбільших висот суходолу і позначки найбільших глибин океанів.

Помітні результати у закріпленні знань фізичної карти України і фізичної карти півкуль дає робота з контурними картами. Вчителеві необхідно пропонувати визначити, окреслити і підписати хоча б невеличку кількість географічних об'єктів: назви материків і океанів Землі, гір, місце розташування Києва – столиці України, морів та інших об'єктів.

Щоб найменші краще сприймали природничі об'єкти, явища, уявлення про території, недоступні для безпосереднього сприймання у натурі, вчитель повинен використовувати стінні карти для початкової школи. Чим молодший вік школяра, тим простішою повинна бути карта – значно зменшене навантаження, тобто кількість об'єктів, які на ній зображуються, мінімальна. Карти повинні мати яскравіше кольорове оформлення, а також відповідати санітарним нормам і гігієнічним вимогам до друкованої продукції для дітей. Також видавництво при створенні навчальної продукції для наймолодших школярів притримується вимог МОН України, щодо висот шрифтів, товщини ліній тощо.

ДНВП «Картографія» видала низку стінних карт, що призначені для використання у початковій школі – «Фізична карта України» та «Адміністративна карта України» масштабу 1:1 000 000, які мають відповідні грифи МОН України. Для кращого засвоєння нових назв і оволодіння навичками практичної роботи зі стінною картою «Фізична карта України» зручно одночасно використовувати і навчальні атласи – вчитель показує об'єкти на карті біля дошки, а діти можуть знаходити їх у своїх атласах [4].

В наш складний час національно-патріотичне виховання школярів є державною політикою – у всіх класних кімнатах є обов'язковими державні символи України. Державна символіка України – прапор і герб, присутні на кожній адміністративній карті України. Отже, вивчаючи карту своєї країни, що буде висіти в класі, учні разом із патріотичною свідомістю отримують корисні знання про рідну землю. Саме карта України в кожному класі є найкращим засобом національно-патріотичного виховання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У сучасній методиці карта розглядається як засіб триєдиного навчання: вона слугує об'єктом вивчення, засобом наочності та джерелом знань про географічні явища, що досліджуються. Всі три компоненти географічних знань взаємопов'язані та взаємодіють один з одним, бо не знаючи карти, неможливо використовувати її

як засіб наочності чи джерело знань. Таким чином, перед вчителем початкових класів стоїть складне завдання – навчити дітей розуміти карту, читати її, використовувати для отримання нових знань.

Картографічна пропедевтика ставить за мету навчити учнів формальному читанню картографічних посібників, а завдання вчителя природознавства полягає в тому, щоб розвинути ці вміння до рівня, що необхідний для вивчення географічного матеріалу. Наведені у статті навчальні картографічні посібники стануть надійними помічниками вчителю для проведення уроків з природознавства, а учням – у розумінні інформації, яка передається засобами схематичного та символічного характеру.

Список використаних джерел

1. Європіна І. О. Картографічна складова навчальних посібників з природознавства / І. О. Європіна, В. І. Остроух // Сучасні проблеми розвитку географічної науки і освіти в Україні: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : Обрії, 2015. – С. 171-173.
2. Природознавство. Атлас з контурними картами для 1-2 класу / ред. І. О. Європіна, В. І. Остроух. – К. : ДНВП «Картографія», 2015. – 16 с.
3. Природознавство. Атлас з контурними картами для 3-4 класу / ред. І. О. Європіна, В. І. Остроух. – К. : ДНВП «Картографія», 2015. – 20 с.
4. Фізична карта України. Стінна карта для початкової школи / ред. С. В. Капустенко, В. І. Остроух. – К. : ДНВП «Картографія», 2015. – 1 арк.

Моделювання організаційних форм навчання предметів «Природознавство» та «Я у світі»

Асессорова С. В., заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель початкових класів комунального закладу «Нікопольська СЗШ І-ІІІ ступенів № 9»

Костюченко В. І., заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель української мови та літератури комунального закладу «Нікопольська СЗШ І-ІІІ ступенів № 9»

Анотація. У статті представлено досвід роботи вчителів з моделювання й упровадження організаційних форм навчання предметів «Природознавство» і «Я у світі». Це нестандартні уроки: урок-подорож, інтегрований урок, урок-екскурсія, урок-КВК, урок-презентація, урок-конференція, урок-гра; навчальні проекти, веб-квести.

Ключові слова: організаційні форми навчання, початкова школа, природознавство, «Я у світі».

Аннотация. В статье представлен опыт работы учителей по моделированию и внедрению организационных форм обучения дисциплинам «Природоведение» и «Я в мире». Это нестандартные уроки: урок-

путешествие, интегрированный урок, урок-экскурсия, урок-КВН, урок-презентация, урок-конференция, урок-игра; учебные проекты, веб-квесты.

Ключевые слова: организационные формы обучения, начальная школа, природоведение, «Я в мире».

Resume. The experience of teachers' work of modeling and using different forms of teaching in "Nature Study" and "I am in the world" has been presented. These are creatively different lessons: lesson-Trips, integrated lessons, quizzes, round table lessons, games; projects and web-quests.

Key words: teaching forms of organizations, primary school, «Nature Study», «I am in the world».

Постановка проблеми. «Найважливіша умова успішної роботи школи, – підкреслював В. О. Сухомлинський, – це багате, різностороннє інтелектуальне життя педагогічного колективу, допитливість, інтерес до нового в науці, постійний інтелектуальний ріст, удосконалення» [3, с. 51]. Особливого значення це набуває у часи реформування і модернізації системи шкільної освіти. Так, перехід на компетентні принципи побудови навчально-виховного процесу вимагає підвищення фахового рівня вчителів і передусім щодо моделювання організаційних форм навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців до проблеми організаційних форм навчання у початковій школі (Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, О. Я. Савченко, Ю. І. Мальований та ін.).

У численних працях О. Я. Савченко наголошує на важливості «забезпечення становлення інтелектуального, фізичного, морально-етичного, мовленнєвого, естетичного, соціального, емоційно-вольового розвитку. У вихованні і навчанні молодших учнів мають поєднуватися цілеспрямоване і опосередковане стимулювання зусиль дітей щодо виховання і розвитку їх пізнавальних і творчих здібностей в ігровому, інтелектуальному, художньому, практичному і комунікативному видах діяльності. Для розвитку творчості педагог має спеціально створювати виховні і розвивальні ситуації, коли активно працюють моральні почуття, інтерес, мимовільна увага, пам'ять. Надзвичайно важливо, щоб дитину оточувало естетично привабливе розвивальне і виховне середовище. При чому не створене раз і назавжди, а мінливе, змінюване педагогами, батьками разом з дітьми [2, с. 4].

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні ефективних організаційних форм навчання у початковій школі.

Постановка завдання. Однією із проблем сьогодення є моделювання організаційних форм навчання у початковій школі, які сприяють забезпеченню різнобічного інтелектуального життя учня, формуванню його допитливості та пізнавального інтересу.

Виклад основного матеріалу. В результаті теоретичного пошуку, вивчення передового педагогічного досвіду, аналізу досягнень і труднощів у засвоєнні предметів, які закладають основи наукових знань про природу і

суспільство, на основі Державного стандарту початкової загальної освіти було розроблено програми навчальних предметів: «Природознавство» (1-4кл.) та «Я у світі» (3-4 кл.) Основна мета цих навчальних предметів – формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи та особистісний розвиток учня, формування його соціальної і життєвої компетентностей на основі поетапного засвоєння соціального досвіду, який охоплює загальнолюдські, загальнокультурні і національні цінності. Це забезпечить різнобічність і перспективність виховання й розвитку дітей.

На реалізацію цих завдань спрямовано діяльність педагогічного колективу КЗ «НСЗШ №9», який постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, реалізуючи завдання модернізації навчально-виховного процесу, суть якого охоплює такі важливі аспекти: орієнтація на актуальні проблеми сучасної теорії та практики; освоєння та впровадження інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання; розширення сфер професійного спілкування педагогів, запровадження дистанційної освіти; інформатизація навчально-виховного процесу; розробка авторських програм, посібників.

Діяльність учителів школи спрямована на стимулювання творчості учнів, використання інтерактивних методів, проведення нестандартних уроків, організацію дослідницької роботи учнів.

Діяльність учнів полягає в тому, щоб вони вміли бачити проблеми, шукали шляхи їх подолання, генерували ідеї, планували та організували свою діяльність тощо.

Можливості навчальних предметів початкової ланки сприяють формуванню багатьох важливих життєвих компетентностей молодших школярів.

Розвиток національної системи початкової освіти вимагає розроблення ефективних підходів до змісту й методів природничого напрямку навчання. Але ефективність навчання значною мірою залежить не лише від змісту і методів навчання, а й від форм його організації. Тому нерідко творчі вчителі нашої використовують нестандартні уроки.

Уроки природознавства повинні збуджувати розум та емоції й стати запорукою того, щоб уроки природознавства та «Я у світі» – нових предметів у початковій школі – стали не тільки цілком зрозумілими, а й улюбленими для молодших школярів. Адже маленьким учням дуже непросто досягнути зміст навчального предмета, у якому йдеться про основні закони і закономірності існування природи, про навколишній світ і місце в ньому людини.

Нестандартний урок ефективно стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Навчання предметів природознавства та «Я у світі» педагогами спрямоване на розширення та поглиблення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті

навичок та умінь. Тому педагоги початкової школи активно впроваджують у навчально-виховний процес нестандартні уроки: урок-подорож, інтегрований урок, урок-екскурсію, урок-КВК, урок-презентацію, урок-конференцію, урок-гру. Кожен такий урок – це мандрівка в природу, яка поєднується з дослідженнями та практичною діяльністю учнів, базується на компетентісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій (розвиток критичного мислення та креативності, проблемний підхід, проектні технології, залучення до колективної діяльності (парної, групової роботи), використання інформаційно-комунікаційних засобів.

Тематика таких уроків різноманітна: урок-дослідження «Будова рослин», «Склад повітря», урок-екскурсія «Бережливе ставлення до природи», інтегровані уроки «Україна в нас єдина, бережи її дитино!» (Я у світі, українська мова, малювання), «Різноманітність тварин» (природознавство та інформатика), «Птахи восени» (природознавство та трудове навчання), урок-казка «Звірі», урок-подорож «Що таке погода та як її передбачати», «Материками світу», урок-КВК «Природа восени», урок-гра «За що нам вдячні домашні улюбленці», урок-презентація «Тваринний світ».

Як відомо, організаційні форми навчання змінюються і розвиваються разом із суспільним розвитком, тож зрозумілим є те, що педагоги підпорядковують моделювання процесу навчання новій парадигмі освіти.

Постійне впровадження активних методів навчання у практику роботи початкової школи робить процес навчання цікавішим, орієнтованим на особистість учня, сприяє створенню умов для креативно пізнавальної діяльності молодших.

Саме тому вчителі активно впроваджують у навчально-виховний процес проектну діяльність, яка створює умови для розвитку ініціативи, самостійності, стимулює процес саморозвитку.

Навчальний проект – це активний метод навчання, який стимулює самостійність учнів, посилює інтерес до навчання, розвиває творче, продуктивне мислення, вчить культурі спілкування. Він – ефективний засіб розвитку пізнавального інтересу учнів, можливість реалізувати себе, вибрати найбільш комфортний характер діяльності. Для вчителя тут головне – дати учневі правильний напрямок, навчити користуватися дослідницькими прийомами, підпорядковуючи все це меті проекту, базі знань, набутих учнями в процесі навчання. Але чи не найголовнішим в усьому цьому є виховний аспект, який має стати рушійною силою для всього процесу дій учасників проекту.

Найважливішим виховним спрямуванням змісту навчального предмета «Я у світі» є формування в учнів найбільш значущих для українського народу цінностей: патріотизм, соціальна справедливість, первинність духовного щодо матеріального, природолюбство, людинолюбство, працелюбство, взаємоповага; виховання в дитини свого власного «Я», віри у свої сили, талант, здібності; вихованні гуманної, творчої, соціально активної особистості.

Усі ці завдання педагоги нашої школи творчо виконують в проекті «Сім чудес України», метою якого було формування і становлення молодшого школяра як свідомого громадянина своєї країни, здатного усвідомити свою приналежність до великого народу, висловити свою любов до рідної землі, свого роду. З цією метою вчителями початкових класів була творчо опрацьована тема «Мій край – моя гордість», результатом якої стало виготовлення учнями 4 класу поробок із бісеру, пластиліну та паперу й малюнків, які представили найвідоміші історичні та культурні пам'ятки України: острів Хортиця, Києво-Печерська лавра, Софія Київська, дендропарк Софіївка, місто Херсонес, Хотинська фортеця, Кам'янець-Подільська фортеця. Кожну пам'ятку учні презентували, наголошуючи на її значенні в історії України. Таким чином був створений власний ролик під назвою «Сім чудес України», що дав змогу всім учням і початкової школи, і основної здійснити віртуальну подорож найвизначнішими місцями України. У цьому навчальному році педагоги й учні працюють над темою і в травні представлять проект «Сім чудес Дніпропетровщини», продовженням якого стане проектна робота «Сім чудес Нікопольщини».

Але слід зазначити, що любов до природи рідного краю, до його героїчної історії спонукає наших вихованців не тільки до віртуальних подорожей, наші учні – активні учасники різноманітних екскурсій: «Екскурсія місцями козацької слави на о. Хортиця», «Ознайомлення з природою рідного краю» (Екскурсія до Нікопольського краєзнавчого музею), «Екскурсія до міської дитячої бібліотеки» (зустріч з Касіль Наталією Вікторівною – берегинею координаційної ради Козацтва Нікопольщини), «Екскурсія до парку Перемоги на археологічні розкопки Козацької Січі».

Педагоги нашої школи прищеплюють своїм вихованцям любов до традиційного мистецтва нашої країни; залучають учнів до народних традицій та естетичного засвоєння основ національної художньої культури. Прикладом такої роботи може стати творчий проект учнів 2 класу (вчитель Крутій Н. П.) «Кожна квітка кольорова у віночку має мову». До нього були залучені не тільки учні, а й батьки, які разом із дітьми досліджували символіку кольорів в українських віночках, різновиди віночків, їхнє призначення, способи виготовлення. Кожна група-учасниця проекту презентувала свою роботу віршами, піснями, дібраними відповідно до свого виду віночка. Робота, яка була визнана найкращою в класі, представляла нашу школу на міському конкурсі «Український віночок» і посіла почесне I місце, що дуже потішило колектив учнів, дітей та педагога.

Найбільш вдалим були проекти «Козацькому роду нема переводу» (3 клас), «Мої права та обов'язки» (4 клас), «Свято врожаю» (1 клас), «Цікавий світ материка, на який я хочу потрапити» (4 клас), «Будьмо знайомі. Походження назв рослин і тварин» (2 клас), «Народні символи України» (3 клас), «Не зривай первоцвіти» (2 клас), «Від зернини до хлібини» (3 клас).

Кожен член педагогічного колективу ефективно працює над реалізацією освітніх завдань, поєднуючи традиційні засоби навчання з інформаційними

технологіями. З цією метою у школі було організовано динамічну групу вчителів початкових класів, яка у рамках методу проектів працює над створенням веб-квестів з різних навчальних дисциплін: української літератури, образотворчого мистецтва, математики, хімії, географії, читання. Нині більшість учнів вільно користуються інформаційно-комунікаційними технологіями, які прискорюють пошук необхідної інформації, оброблення та презентацію її в різних формах.

Одним зі способів розвитку навичок пошукової діяльності учнів є веб-квест. Веб-квест (від англ. *webquest* – інтернет-пошук) – це тривалий цілеспрямований пошук, що може бути пов'язаний із пригодами або грою. В основі веб-квесту – пошук інформації і дослідження її, аналізування, структурування, оформлення для презентації. Навчальний веб-квест є різновидом проектного навчання, інтерактивною технологією, завдяки якій учні самостійно здобувають знання, використовуючи інтернет. Таким чином, вчителі організовують самостійну роботу учнів більш ефективно. Під час веб-квесту в центрі навчально-виховного процесу опиняються учні, які засвоюють знання у змагальній, ігровій формі. Особливо цікавить учнів початкової школи веб-квест у ролях. Представити результати розв'язаних завдань веб-квесту можна в таких формах: презентація *Power Point*; схема; таблиця; відеоматеріал; аудіоматеріал; газета.

Веб-квести з різних предметів допомагають створювати сприятливе середовище для активізації теоретичних знань і практичного досвіду учнів, виконання ними вправ із певних предметів, формування здатності висловлювати власні погляди, ідеї, пропозиції. Працюючи з даною технологією, вчителі початкових класів поповнили методичну скарбничку школи такими веб-квестами: «Скажи своє слово про Україну» (3-4 класи), «Нікопольщина – мій рідний край» (3-4 класи), «Цікавий світ материків» (4 клас), і пропагуючи свій передовий педагогічний досвід, дали майстер-клас для колег міста під час семінар-практикуму «Розвиток творчої особистості молодших школярів в умовах особистісно орієнтованого навчання», який був проведений у нашій школі.

Висновок. Маленьку людину з дитячих років потрібно навчити трьох речей: відчувати, мислити, любити. А щоб досягти бажаного успіху, учителю потрібно керуватися методикою співробітництва, яка включає творчий підхід до навчання як з боку учителя, так і з боку учня. Тільки завдяки методиці співробітництва відкривається творчий підхід до вирішення проблем, можливість відчути радість спілкування. Адже учні завжди мріють бачити в учителіві не тільки наставника, а й друга, з яким можна поділитися сокровенним. Основою педагогічного покликання є любов до дітей. Ця істина є пріоритетом у роботі педагогів нашої школи, які, за словами О. Довженка, вчать своїх вихованців «бачити зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шлях [1, с. 367]». Саме такими педагогами є вчителі початкових класів комунального закладу «Нікопольська середня загальноосвітня школа І-ІІІ

ступенів № 9». Своє покликання вони вбачають у всебічному розвитку учнів, реалізації всіх творчих можливостей підростаючого покоління.

Перспективи подальших наукових розвідок. Вважаємо, що накопичений досвід з питань моделювання організаційних форм навчання має бути узагальнений і презентований для опрацювання під час самоосвіти вчителів, підвищення кваліфікації в системах внутрішньо шкільної методичної роботи і післядипломної педагогічної освіти тощо.

Список використаних джерел

1. Довженко О. «Зачарована Десна» – Х. : Ранок, 2007. – 376 с.
2. Савченко О. Я. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2008. – № 7.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. У 5 т. Т. 4 / К. : Рад. школа. – 1976. – 640 с.

Інтеграція курсу «Я у світі» з іншими предметами як засіб формування життєтворчої особистості

*Іванова Л. О., вчитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи І-ІІІ
ступенів №119 Криворізької міської ради
Дніпропетровської області*

Анотація. У роботі висвітлено практичний досвід вчителя початкових класів. Стаття присвячена актуальній проблемі формування життєтворчої особистості молодшого школяра засобами інтеграції курсу «Я у світі» з іншими предметами. Обґрунтовано потенціал інтегрованих уроків у формуванні соціальної і життєвої компетентностей учнів початкових класів. Розкриваються особливості інтегрованих уроків, їх практична значущість та технологія проведення. Встановлено закономірності формування інтегрованих знань школярів у процесі вивчення курсу «Я у світі». Досліджуються переваги інтегрованого підходу до вивчення тем з курсу «Я у світі» та основні умови його успішного застосування.

Ключові слова: інтеграція, інтегровані уроки, життєтворча особистість, життєва, соціальна компетентності.

Анотация. В работе описан практический опыт учителя начальных классов. Статья посвящена актуальной проблеме формирования жизнетворческой личности младшего школьника средствами интеграции курса «Я в мире» с другими предметами. Обосновано потенциал интегрированных уроков при формировании социальной и жизненной компетентностей учащихся начальных классов. Раскрываются особенности интегрированных уроков, их практическая значимость и технология проведения. Установлены закономерности формирования интегрированных знаний школьников в процессе изучения курса «Я в мире». Исследуются преимущества интегрированного подхода к изучению тем курса «Я в мире» и основные условия его успешного применения.

Ключевые слова: интеграция, интегрированные уроки, жизнетворческая личность, жизненная, социальная компетентности.

Resume. The practical experience of primary school teacher is described in the article. The article is devoted to the actual problem of vital-creative personality's formation of junior schoolchildren by means of integration of the course "I am in the world" with other subjects. The potential of integrated lessons in the formation of social and vital competence of junior pupils is proved. The integrated lessons' peculiarities, the practical importance and the technology of lessons are discovered. The regularities of integrated knowledge's formation of junior pupils are determined in the process of studying the course "I am in the world". The benefits of an integrated approach to the study of the course "I am in the world" and the main conditions of its successful application are investigated.

Keywords: integration, integrated lessons, vital-creative personality, vital competence, social competence.

Постановка проблеми. Одна із проблем сучасної освіти – це неспроможність учнів застосовувати засвоєні знання, уміння та навички, способи діяльності у реальних життєвих ситуаціях, нездатність пристосовуватися до швидких змін життя, адаптуватися, уміти знаходити шляхи розв'язання проблем. Саме тому перед педагогами постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості, буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Тому головною метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду [6]. Реалізація цього завдання може здійснюватись не лише на уроках «Я у світі», а і на інших, тому що особливістю сучасних знань є їх інтеграція.

Ідея інтегрованого навчання передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині творче самоутвердження у різних соціальних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея педагогічної інтеграції, на думку дослідників, не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Слід згадати створений К. Ушинським синтетичний метод навчання грамоти, уроки мислення в природі В.Сухомлинського, уроки мистецтва Д. Ковалевського та Б. Юсова, педагогічну теорію співробітництва Ш. Амонашвілі. Серед сучасних дослідників, які працювали над цією проблемою, можна назвати О. Гільзову, М. Масол, О. Савченко, Л. Варзацьку та інших [2; 8]. Концептуальні положення педагогіки життєтворчості розроблені у працях І. Єрмакова, Л. Сохань, В. Доній, В. Ляшенко та інших [1; 3; 4]. На думку науковців, життєтворчість – це спосіб навчання дітей самостійно діяти, навчатися, управляти власним майбутнім; процес творення людиною свого життя; процес самовизначення (усвідомлення себе і світу, себе у світі своїх ціннісних

орієнтацій); процес життєдіяльності (проектування й здійснення своїх бажань, утвердження власних цінностей); соціальна творчість, прагнення до самореалізації, свідомо, творча побудова особистості свого індивідуального життя, для якої необхідна життєва компетентність. У контексті педагогіки життєтворчості життєва компетентність розглядається як складне утворення, що охоплює «уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; здатність обирати адекватні та ефективні способи розв'язання життєвих проблем; знання своїх особистих якостей, здатність до самовдосконалення та самозмін; здатність розуміти й оцінювати інших людей, встановлювати з ними адекватні способи спілкування, проявляти толерантність у стосунках; уміння керувати собою й обставинами свого життя» [4, с. 34].

Мета статті – проаналізувати особливості інтегрованих уроків «Я у світі» та їх значущість для формування життєтворчої особистості молодшого школяра.

Постановка завдання. «Знання законів життя незрівнянно важливіші від багатьох інших законів», – зазначав Г. Спенсер [3]. «Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві і приносити йому користь», – писав В. О. Сухомлинський [8, с. 34]. Це думки людей різних часів, але вони несуть одну ідею, актуальну для сьогодення: вміння жити разом, вміння вчитися, вміння діяти, вміння жити взагалі. Це «чотири стовпи» в освіті, які визначають основні напрями формування життєтворчої особистості. А предмет «Я у світі» – єдиний предмет у шкільній програмі, який навчає дитину жити. Водночас цей курс є ядром виховного впливу на особистість дитини й органічно пов'язаний з системою знань, які передбачені іншими предметами, програмою позакласної діяльності [4]. Тому я поставила перед собою завдання: сприяти розвитку життєвих навичок учнів, які необхідні для становлення життєтворчості, засобами інтеграції курсу «Я у світі» з іншими предметами та позакласною діяльністю.

Виклад основного матеріалу. У пояснювальній записці навчальної програми сказано: навчальний предмет «Я у світі» реалізує галузь «Суспільствознавство» Державного стандарту початкової загальної освіти і спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Метою предмета є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і життєвої компетентностей [5, с. 204]. Саме тому я цілком свідомо та обґрунтовано використовую на практиці інтеграцію курсу «Я у світі» з іншими предметами.

При вивченні в 3 класі теми «Дружба. Правила товаришування» був проведений інтегрований урок «Я у світі» та літературного читання за темою «Де дружба і кмітливість, там і перемога. Казка братів Грім «Бременські музики» у формі урок-мюзікл. Така форма проведення дала можливість виробити вміння працювати в команді, виконувати самооцінку своїх дій і дій товаришів, а також аналізувати літературний твір та інсценізувати його.

Тему «Навчання як складова життєвого успіху» я об'єднала з уроком закріплення знань з математики. Учні опинилися в школі магії Хогвартс.

Виконуючи математичні завдання, розв'язуючи задачі, складені на основі книги про Гаррі Поттера, діти шукали відповідь на проблемне питання: Щоб досягти успіху в житті, потрібні чари або щось сильніше і важливіше? Учні визначили основні задачі уроку через спільну мотиваційно-цільову діяльність. Мотивація полягала в роз'ясненні значущості матеріалу, його використання в реальному житті. Узагальнення знань відбулося у результаті активного сприймання через рішення проблемних ситуацій. Наприкінці уроку в класі засяяв магічний кристал успіху, який складався з граней «наполегливість», «витримка», «відповідальність» та «дружба».

Тема «Сім'я. Народні традиції» була опрацьована у формі уроку-пісні. Інтегрувались теми з уроків літературного читання – «Пісня про рушник» та музики – пісня П. Майбороди на слова А. Малишка «Рідна мати моя». Мета уроку: ознайомити учнів із давнім символом українського народу – вишитим рушником, допомогти усвідомити ідейно-художні особливості твору, його значення як візитної картки України; виховувати любов до матері, Батьківщини; прищеплювати повагу до традицій свого народу.

Під час уроку діти заспівали пісню, інсценували український народний звичай проводів юнака до війська, що викликало у дітей особливий емоційний стан.

Тема «Символи України» я інтегрувала з уроком української мови «Правопис частки НЕ з дієсловами» та народознавчим матеріалом. Матеріал вивчався на основі пісні О. Пономарьова та Ю. Рибчинського «Три поради». Поєднання цих тем дозволило одночасно, не перевантажуючи дітей, вирішити завдання з актуалізації знань дітей про українські символи і обереги; з розвитку пізнавальної, соціальної компетентності та закріплення знань з правопису дієслів. Використання тексту пісні дало змогу не тільки проілюструвати основний програмовий матеріал з курсу «Я у світі» та української мови, а безпосередньо пов'язало навчання з життям, мало великий виховний вплив. Слова пісні «Не рубай тополю, не ламай калину – світлу пісню журавлину» стали гарною настановою для учнів.

Важливе місце в досвіді моєї роботи займають проектні технології. Вивчаючи тему «Вияви характеру», я об'єднала її з темою курсу «Християнська етика» «Добро та зло». Разом з батьками була виконана робота над проектом «Кругообіг добра у світі». Насамперед ми з дітьми вивчили правила спілкування за «Буквариком емоцій», навчилися розрізняти поняття «добро», «зло», разом склали правила руху Дорогою Добра та створили чарівне Дерево Добрих справ. Урок допоміг учням сприймати морально-етичні цінності та застосовувати їх у своїй поведінці, розвинути здатність долати труднощі, безкорисно чинити добро, викликав бажання бути потрібним людям.

Захоплюючою і корисною для учнів була робота над життєтворчими проектами «Посади дерево», «Калина як символ миру». У рамках цих проектів учні разом з батьками посадили на пришкольній ділянці спеціально привезені з Карпат смерічки та кущі калини. На мою думку, життєтворчі проекти

дозволяють наблизити навчальний процес до реального життя, яке протікає за стінами класної кімнати, і сам урок стає життям для дітей.

Під час проведення інтегрованих уроків учні оживають, активно включаються у діяльність. Таким чином, у них формується власний досвід, необхідний для розв'язання життєвих завдань, що є проявом життєвої компетентності молодших школярів.

Інтегровані уроки можуть бути досить різноманітними як за формами роботи, так і за змістом; вдалим буде використання парних, групових форм роботи тощо. Для реалізації розвивальної функції доцільне використання завдань, спрямованих на формування особистісних якостей дитини, допитливості, цілеспрямованості, вольової й емоційної сфер, досвіду творчої діяльності. Зокрема завдання і вправи, які передбачають рефлексивні дії учнів, тренування поведінкових еталонів, оцінку й вибір оптимального розв'язку з-поміж запропонованих. Важливо, щоб учні мали змогу бути почутими, коли будуть поставлені в ситуацію вибору змісту, форми діяльності, переживатимуть ситуацію успіху. Особливу увагу треба звертати на організацію процесу поступового занурення у предмет шляхом використання та інтеграції активних та інтерактивних методів навчання, що базуються на процесах творчого мислення, формуванню в учнів не лише певної системи знань і практичних навичок, а й умінь використовувати їх як засіб пізнання оточуючого світу.

Окрім традиційних методів та форм роботи активно використовую на уроках і психолого-педагогічні технології життєтворчості, що покликані забезпечити розкриття, розвиток і реалізацію життєвого та життєтворчого потенціалу дитини: елементи арт-педагогіки та технології «Гармонія інтелекту та здоров'я «ПіснеЗнайка».

Інтеграційні зв'язки предмету «Я у світі» з іншими предметами я використовую і в позакласній роботі. Найефективнішими для формування громадянської та соціальної компетентностей є колективні творчі справи, колективні творчі свята, які нерозривно пов'язані з усіма навчальними темами курсу. Вже з перших днів навчання я привчаю першокласників до виступу на великій сцені, активної участі у загальношкільних святах та концертах. Вони розуміють, що сцена вимагає праці, терпіння і подолання своїх внутрішніх бар'єрів. Вироблені під час проведення позакласних заходів «Свято Букваря», «Бал осені», «Свято Масляної», «Фабрика зірок» уміння, навички та моральні принципи, на мою думку, стануть хорошим дороговказом у підготовці до самостійного життя моїх вихованців.

Інтегрованих уроків та позакласних заходів можна розробити багато, але вони не можуть стати щоденними, бо «саме життя підказує, що в підготовці та проведенні уроків, навіть у межах однієї теми неприпустимий штамп» [8, с.79]. А інтегрований урок – це і є ліквідація штампу, рутини, одноманітності, це зміни і розвиток.

Висновки. Таким чином, життєтворче спрямування інтегрованих уроків «Я у світі» виявляється у наступному: розвитку навичок продуктивного

спілкування; набуття життєво-необхідного досвіду; розширення соціального простору діяльності; емоційному розвитку учнів; зростанні пізнавального розвитку учнів; включенні учнів у творчу діяльність; створенні умов для збереження психічного здоров'я школярів.

Завдяки інтеграції складний навчальний матеріал сприйматиметься маленькими школярами легше, бо їхня зацікавленість не зникає через стомленість, адже у разі інтеграції тип діяльності учнів постійно змінюється, отже, зростає ефективність навчання.

Інтегровані уроки розвивають потенціал учнів, спонукають до пізнання навколишньої дійсності. Вони формують систему знань, узагальнюють вміння і навички, активізують пізнавальну діяльність, посилюють світоглядну спрямованість інтересів учнів, що в цілому забезпечує всебічний розвиток життєтворчої особистості.

Впровадження досвіду в навчально-виховний процес може бути ефективним лише за умов систематичності використання, дотримання основних принципів реалізації, креативності педагога, формування стійкої навчальної та життєвої мотивації учнів.

Перспективи подальших наукових розвідок. Повне теоретичне обґрунтування та запровадження у практику інтеграції навчання – справа майбутнього. Але вже сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Ідея інтегрованого навчання актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої життєвої цілі, творчо самостверджуватися в різних соціальних сферах.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. М. Педагогіка життєтворчості особистості / В. М. Антонюк // Виховна робота в школі. – 2006. – №9. – С. 22-24.
2. Варзацька Л. О. Типи інтегрованих уроків мови та мовлення / Л. О. Варзацька // Початкова школа. – 1996. – №6. – С.11-14.
3. Єрмаков І. Г. Теорія життєтворчості – модель школи майбутнього / І. Г. Єрмаков // Директор школи. Україна. – 2009. – №7-8. – С. 33-45.
4. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 392 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун. – К. : Генеза, 2003. – 192 с.
6. Постанова КМУ від 20 квітня 2011 р. № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»: Закони [Електронний ресурс] // Освіта.ua. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation>
7. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Магістр-S, 1991. – 256 с.

8. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.1. К. : Рад. шк. – 1976.

Компетентнісна освіта через призму моделі інноваційних форм навчання предметів галузі «Суспільствознавства» у початковій школі

Степаненко С. А., учитель початкових класів Чернігівська ЗОШ I-III ступенів №10

Анотація. У роботі висвітлено актуальність компетентнісного підходу до навчання учнів початкових класів та запропоновано моделі організаційних форм роботи на уроках з предметів «Природознавство» та «Я у світі».

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентності, співтворчість, самореалізація, проект «Диво-сад».

Аннотация. В работе освещается актуальность компетентностного подхода к обучению учащихся начальной школы и предложены модели организационных форм работы на уроках по предметам «Природоведение» и «Я в мире».

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентности, сотворчество, самореализация, проект «Диво-сад».

Annotation. The paper highlights the relevance of the competence approach to teaching elementary school students and proposed a model of organizational forms of work in lessons on subjects «Natural» and «I'm at peace».

Key words: competence approach, competence, co-creation, self-realization, the project «Miracle Garden».

Постановка проблеми. Головна мета української освіти – створити умови особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадського суспільства; сприяти консолідації української нації, інтеграції України в європейський і світовий простір, як конкурентноспроможної і процвітаючої держави.

Головний екзаменатор наших учнів – життя. Наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, вмітимуть аналізувати і контролювати власну діяльність, залежить насамперед від школи.

Досить довгий час школу обвинувачували в тому, що вона не готує дитину до життя, а лише передає необхідну систему знань. У сучасному стрімкому світі витрачати час спочатку на навчання (передачу вже відомих науці фактів), а потім на підготовку до життя – то просто гаяти його. Отож вчителі повинні по-іншому подивитися на призначення навчання в житті дитини. Адже саме школа повинна готувати дитину до подальшої діяльності в суспільстві, тобто формувати певну систему компетентностей школяра.

Отже, компетентнісний підхід до навчання це вимога сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під компетентністю частіше розуміють інтегровальну якість особистості, яка виявляється в загальній здатності й готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях та досвіді, набутому в процесі навчання і соціалізації.

Поняття компетенції та компетентності значно ширші за поняття знання, уміння, навички, бо концентрують у собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири та ін.), її здатність долати стереотипи, передбачати проблеми, гнучкість мислення; характер – самостійність, цілеспрямованість, вольові якості.

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу вирішували С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності), Т. Байбара (теоретичні засади компетентнісного підходу в початковій школі), Н. Бібік (компетентність і компетенції в результатах початкової освіти), І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань), А. Василук (сучасні підходи до компетентності вчителів у Польщі), К. Корсак (цивілізаційна компетентність), І. Ящук (життєва компетентність особистості), В. Ковальчук (соціальна компетентність учителя), О. Овчарук (європейські підходи до проблеми компетентності), А. Михайличенко, В. Аніщенко (професійна підготовка на основі стандарту компетентності) та ін.

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення в нашій науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [3, с. 149].

На думку О. Пометун, діяльність людини, зокрема й засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, що їх виконує людина. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або для суспільства, людина відтак розвиває компетентність у тій чи іншій життєвій сфері. Якщо сфера життя, в якій людина почувається здатною ефективно функціонувати (тобто компетентною), є достатньо широкою, йдеться про так звані ключові чи життєві компетентності. Якщо ж компетентність поширюється на вузьку сферу, наприклад, у межах певної наукової дисципліни, то можна говорити про предметну чи галузеву компетентність. Під компетентністю людини науковець розуміє спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання, які дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і вирішувати, незалежно від контексту (ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності. Дослідник вважає, що сформовані компетентності людина використовує в різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю зумовлює підвищення

або модифікацію рівня компетентності людини. Отже, компетентність, на її думку, – це результативно-діяльнісна характеристика освіти. Нижній поріг, рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату.

Традиційно мета шкільної освіти визначалась набором знань, умінь і навичок, якими має оволодіти учень. Сьогодні такий підхід виявився недостатнім. Науковці впевнено говорять про кризу «зунівської» моделі освіти, називаючи серед її причин те, що в сучасних умовах «старіння» інформації відбувається значно швидше, ніж завершується цикл навчання у школі. З огляду на це традиційна схема «передачі» від учителя до учня «необхідного запасу знань» виглядає до певної міри застарілою.

Наступна причина кризи знаннєвої парадигми виявляється у тому, що сьогодні немає необхідності перевантажувати пам'ять дитини знаннями «про всяк випадок», бо існують величезні бази інформації, і потрібно просто навчити дітей правильно ними користуватися.

З урахуванням потреб розвитку української школи у вітчизняній педагогіці виокремлюються три види компетентностей, які характеризують результати навчання на засадах компетентнісного підходу: ключові, міжпредметні, предметні.

Міжпредметні компетентності формуються у взаємозв'язку змісту і методик викладання предметів однієї чи різних освітніх галузей.

Предметні компетентності забезпечуються засобами одного предмета, їх зміст і структура чітко відповідають певним елементам навчального змісту. Предметні компетентності молодших школярів визначаються на основі вимог до навчальних досягнень учнів, які сформульовано у програмах з кожного предмета.

Ключові компетентності є наскрізними інтегрованими утвореннями, які формуються засобами всіх предметів, у взаємозв'язку урочної і позаурочної роботи, у взаємодії з соціумом.

Постановка завдання. Переді мною, як і перед школою, постало важливе завдання: підготувати дітей до дорослого життя так, щоб вони не втратили моральних орієнтирів, знайшли сенс життя, змогли найефективніше та найповніше реалізувати свої здібності і переконання.

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником успішного формування предметних і ключових компетентностей молодших школярів є добір учителем найбільш ефективних засобів, методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності.

Компетентнісний підхід у навчанні вимагає, щоб сучасні навчальні засоби виконували не тільки інформаційну, а й мотиваційну та розвивальну функції.

Особливої уваги потребує мотиваційний компонент уміння самостійно вчитися. Ми знаємо, що неможливо досягти навчальної самостійності учня без формування стійких позитивних мотивів учіння. Як відомо, мотиви спрямовують, організовують пізнання, надають йому особистісного значення.

Внутрішня мотивація виникає поступово, у багатьох учнів вона нестійка і залежить від ситуації (цікаві завдання, конкуренція, підтримка вчителя та ін.). О. Я. Савченко вказує, що особливо важливим є стиль навчального спілкування з дітьми. Тому актуальними стають роботи Шалви Олександровича Амонашвілі. Пам'ятаючи слова цього великого педагога «В усмішці сила і мудрість вчителя», – кожний ранок починаю з усмішки. Це чудовий початок дня, запорука гарного настрою. На ранкових зустрічах діти дарують один одному усмішки, створюють позитивний настрій, спілкуються, радіють успіхам своїх однокласників.

Для формування оцінки рівня сформованості ключових компетентностей використовую інтерактивні технології, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуації вибору, вільному обміні думками тощо. Саме інтерактивні методи («мікрофон», «позначка», «кубування», «сенкан», «незакінчене речення», «асоціативний куц» та ін.) дають змогу під час проведення уроків в початковій школі створити таке навчальне середовище, в якому формується соціальна компетентність, розвивається світогляд, зв'язне мовлення, характер дитини. Навчально-виховний процес організовується так, що учні мають змогу вчитися співпрацювати в парах, групах, формувати свої власні ідеї та думки, навчаються критично мислити, сперечатися на задану тему.

Я бачу себе тільки у співпраці з учнями: я і вони – ділові партнери, я – координатор цього процесу. Моя сьогоднішня праця – створити в класі атмосферу інтелектуального пошуку, творчості, учити дітей розуміти і вирішувати проблеми; надати дітям можливість щоденно відчувати радість від пізнання і творчої діяльності.

Велику увагу приділяю організації дитячого колективу, формуванню в учнів бажання і уміння здобувати знання, ставитися до навчання як до серйозної, відповідальної та наполегливої справи. Радість і захоплення викликає у дітей підготовка до різних подій: пошук цікавої інформації, гарних пісень, віршів. Ця робота допомагає в самореалізації кожній дитині. Особливо подобається моїм школярам готувати різні проекти. Ми готували проекти «Народні промисли», «Зелена аптека», «Першоцвіти України», книга-збірка власних творів. Запам'яталась робота над проектом «Птахи взимку», захист якого провели у вигляді «Шкільної служби новин».

Щоб процес навчання був більш емоційним, результативним, обов'язково має бути зворотній зв'язок. Співпраця між учителем і учнями, залучення батьків до організації і проведення різних форм навчання – запорука успішної роботи.

Проект «Квіти в нашому житті» поєднує в собі три іпостасі: дітей, батьків і вчителів. Учні підготували матеріал для презентації, батьки допомогли оформити квіткову клумбу на подвір'ї школи і разом з дітьми посіяти та висадити квіти, а вчитель мотивував та скоординував роботу. Натхнення співпраця увінчалася радістю успіху, служіння на благо навколишнього оточення в ім'я себе, як значущої частини Всесвіту.

Формування в учнів ключових компетентностей є фундаментом розвитку дитини як особистості, її самореалізації в суспільстві. Джерелом витоку їх – є внутрішня рушійна духовна енергія, трансформована в життєдіяльність. Тому важливо акцентувати і зосереджувати увагу вчителю на створенні умов для пізнання дитиною своїх внутрішніх задатків. Пізнаючи себе, дитина комфортно почуватиметься в соціумі. Вона зможе облаштувати своє поле діяльності в співтворчості з однолітками, наставниками й близькими по духу, за інтересами людьми. Вона буде жити в гармонії з природою й навколишнім світом. Її діяльність буде мотивованою і усвідомленою. А це свідчить про набуття компетенцій та життєвонеобхідних компетентностей.

В моїй практиці ефективним, у досягненні такої мети, став довготривалий проект «Пізнай себе» з узагальнюючою назвою «Диво-сад». Де у повсякденному шкільному житті дитина спостерігала за ситуаціями, які складаються навколо неї, своєю реакцією, поведінкою, проявами відносно свого оточення. Контролювала свої дії по зміцненню та збереженню свого здоров'я, в усіх його складових, впливу на здоров'я членів колективу. І на символічному дереві пізнання успіхи в формуванні зародків здоров'язберігаючої компетентності «проростали» зеленими листочками, як символ здорового способу життя.

Вчилися самоорганізовуватися, усвідомлено навчатися, переймалися результатами своїх навчальних досягнень. Аналізували прояв своїх емоцій та почуттів. Вчилася слухати ближніх, прислухатися до порад наставників, співпереживати негаразди друзів, радіти успіхам своїх однокласників, відгукуватися на допомогу. І диво-дерево «уквітчувалося» яблуневим цвітом. Це свідчило про бажання вчитися.

А вже коли учні проявляли вміння самостійно знаходити рішення в проблемних ситуаціях, могли зорганізуватися для втілення якихось життєтворчих ідей, проявляли повагу до будь-кого з шкільного колективу, не дивлячись на негативний прояв у поведінці, то на дереві з'являлися плоди – яблука, як свідчення комунікативної компетентності.

Щодня після завершення уроків я з дітьми залишаюся на 10 хвилин, для «плекання диво-саду», і учні, після колективного обговорення, самоаналізу, розміщують результати своїх досягнень на власних символічних «деревах пізнання себе». Ці деревця прикріплені на стіні у класній кімнаті, на відстані піднятої руки дитини.

Так можна простежити за динамікою розвитку особистості та формуванням життєвонеобхідних компетентностей. У квітні місяці кожен учень, що «зібрав» плоди, має можливість посадити своє деревце на території школи, або ж вдома з батьками. Знову ж таки у співпраці і співтворчості. Так дитина відчуває себе потрібною, корисною, успішною. Я вірю в те, що наша Земля буде уквітчана садами, а життя – любов'ю.

Висновки. Для творчості необхідне почуття свободи. Вирішуючи поставлене перед школою завдання – формувати творчу, креативну,

компетентну особистість, ми всі маємо пам'ятати, що для цього, в першу чергу, школа не повинна руйнувати природну креативність дитини.

Сьогодні я стою на позиціях:

- утвердження всіма засобами цінності і гідності дитячої особистості, врахування її потреб, можливостей і пізнавальних інтересів;
- відродження України неможливе без оновлення школи;
- ми повинні перейти до початкової школи, яка забезпечує реалізацію компетентісно особистісно орієнтованої системи навчання з використанням інноваційних методів та форм навчання.

Список використаних джерел

1. Береза В. Д. Комунікативна компетенція як основа формування національної свідомості особистості // Рідна школа. – 2006. – № 5. – С. 13-16
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 50-59.
3. Бондар Л. Проблема громадянської компетентності // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 3. – С.64
4. Бухлова Н. В. Формування здатності особистості до самонавчання. // Педагогічна скарбниця. – 2002. № 1. – С 47-49
5. Гаряча С. А. Педагогіка майбутнього. // Початкова освіта. – 2011. – № 9.
6. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики. Науково-методичний посібник / За наук. ред., І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005.
7. Ібряшкіна Н. Формування у дитини емоційно-позитивного ставлення до шкільного навчання // Початкова освіта. – 2007. – №42.
8. Можаяєва О. М. Формування і розвиток основних компетентностей особистості в початковій школі // Початкова освіта. – 2009. – №32.
9. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів // Початкова освіта. – 2008. – №41.
10. Родигіна І. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів? // Початкове навчання. – 2007. – №9. С. 54-57
11. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти / О.Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – № 8-9. – С. 4-8.

РОЗДІЛ V

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВАРІАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Форми підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу

*Хитра З. М., кандидат педагогічних наук,
Університетський коледж Київського
університету імені Бориса Грінченка*

Анотація. У статті розглядається проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу у процесі вивчення природознавства. Автором наголошується на необхідності поєднання традиційних та інноваційних форм навчальної діяльності (дослідницькі проекти, круглі столи, наукові конференції, навчальні дискусії, краєзнавчо-природничі екскурсії, робота у студентському науковому товаристві, предметні гуртки, тренінги) у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу.

Ключові слова: професійна підготовка, інтерактивні технології, форми навчання, майбутній учитель початкової школи, цілісна картина світу.

Аннотация. В статье рассматривается проблема подготовки будущего учителя начальной школы к формированию в учащихся целостной картины мира. Автор предлагает использовать активные формы обучения (проекты, круглые столы, конференции, дискуссии, тренинги, предметные кружки, краеведческие экскурсии) с целью подготовки будущего учителя начальной школы к формированию в учащихся целостной картины мира.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, интерактивные технологии, формы обучения, будущий учитель начальной школы, целостная картина мира.

Summary. The article deals with the problem of training future teachers of primary school in forming students' holistic world view during the study of Nature Science. The author emphasizes the need of combining the traditional and innovative forms of learning activities (research projects, round tables, conferences, philosophical discussions, regional and natural excursions, work in student scientific society, subject clubs, trainings) during the training of a future primary school teacher in forming the students' holistic world view.

Keywords: training, interactive technology, learning, future primary school teacher, holistic world view.

Постановка проблеми. В сучасних умовах вектор професійної підготовки вчителя початкової школи визначається цільовими орієнтирами, сформульованими у Державному стандарті початкової загальної освіти (2011) та Навчальних програмах для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів

(2011). Важливим завданням початкової освіти постає забезпечення становлення особистості школяра на основі сформованої цілісної науково обґрунтованої системи знань про навколишній світ, в якому живе дитина.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки вчителя початкової школи до навчання учнів природознавству розглядається українськими (О. Біда, Н. Борисенко, З. Запорожан, А. Крамаренко, К. Степанюк) та російськими (Г. Байгулова, З. Клепініна, М. Шептуховський) ученими. Проблемі цілісності знань про навколишній світ присвячені роботи Т. Байбари, К. Гуза, В. Ільченко, А. Степанюк, В. Сухомлинського. Дослідженню окремих питань підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісного світорозуміння присвячені дослідження Н. Медведєвої, О. Мірошніченко, Н. Очірової, А. Цимбалару, С. Якименко та ін. Відтак, здійснений аналіз публікацій щодо сучасного стану готовності вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу дозволяє констатувати необхідність удосконалення відповідної підготовки на засадах компетентнісного підходу та розробки відповідних змісту, методів та форм навчання студентів.

Мета статті полягає у визначенні ефективних форм підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу у процесі вивчення природознавства.

Виклад основного матеріалу. Базуючись на наукових підходах до професійної підготовки майбутнього вчителя О. Абдулліної, С. Мартиненко, О. Пехоти, С. Сисоєвої нами визначено поняття «підготовка майбутнього учителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу» як цілеспрямований динамічний процес набуття системи природничо-наукових, філософських, психологічних, педагогічних, методичних знань, практичних умінь і навичок направлений на розвиток готовності до формування в учнів цілісної картини світу.

Аналіз освітньої професійної програми підготовки вчителя початкової школи у ВНЗ I-II рівнів акредитації дозволив зробити висновок, що підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу у процесі вивчення природознавства має відбуватися поетапно: пропедевтична робота здійснюватися на базі циклу дисциплін загальноосвітньої підготовки; основна робота – природничо-наукової підготовки («Основи початкового курсу природознавства», «Основи екології»), професійної та практичної підготовки («Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Методика навчання природознавства», «Людина і світ» з методикою навчання) та практики (навчальної з основ природознавства і краєзнавства, педагогічної).

Професійна підготовка майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної картини світу передбачає відбір змісту та узгодження його з відповідним організаційно-методичним забезпеченням, що включає: форми і види організації начально-виховного процесу, форми і методи організації навчальної діяльності студентів, засоби навчання. У нашому дослідженні з

метою формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу пропонується впровадження як традиційних, так і спеціальних форм навчання в освітній процес ВНЗ I-II рівнів акредитації, що базуються на компетентнісному підході.

Під формою навчання студентів ми розуміємо спосіб організації навчального процесу у ВНЗ, що відображає характер взаємодії, взаємозв'язків його учасників і спрямовується на розв'язання завдань навчання та професійної підготовки. Згідно з «Положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ» [3], основними формами організації навчального процесу є навчальні заняття, самостійна робота, науково-дослідна робота, практична підготовка, контрольні заходи, а основними видами навчальних занять – лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація.

Ученими запропоновано різні підходи до сутнісної диференціації форм навчання, зокрема І. Лернером, М. Скаткіним, В. Дяченко [1] виокремлено загальні (індивідуальна, групова, фронтальна) та конкретні (урок, семінар, екскурсія, практичне заняття тощо). До індивідуальних форм навчання належать: самостійна робота, консультації, дослідницька робота, курсова (кваліфікаційна) робота. Груповими формами навчання є семінарські заняття, екскурсії, консультації, різні види навчальних практик, ділові ігри, групова дослідницька робота тощо. До масових форм навчання належать: лекції (вступні, основні, підсумкові; настановчі, оглядові, проблемні), конференції, конкурси, олімпіади тощо. Таким чином, сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується великою різноманітністю форм навчальних занять.

Ураховуючи специфіку підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної картини світу, ми пропонуємо традиційні форми навчальної діяльності, до яких відносимо фронтальні аудиторні (лекції, практичні і семінарські заняття), самостійні і індивідуальні; так й інноваційні аудиторні і позааудиторні (інтерактивні лекції, дослідницькі проекти, круглі столи, дискусії, наукові конференції, обговорення у чаті або на форумі, навчальні світоглядні дискусії, залучення студентів до роботи у студентському науковому товаристві, організація і проведення краєзнавчо-природничих екскурсій, предметні гуртки, зустрічі з провідними фахівцями та науковцями тощо). Визначаючи зміст, форми і методи підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу, ми дотримувалися провідних ідей та принципів контекстного навчання, розробленими А. Вербицьким [2], який пропонує системне використання професійного контексту та поступове насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. Відтак, з метою актуалізації та підсилення професійного спрямування навчання майбутнього вчителя початкової школи нами пропонується зміна співвідношення теоретичної та практичної підготовки, використання активних форм навчання (дискусій, ділових ігор, тренінгів, проектів тощо).

Зокрема, значний потенціал у формуванні ціннісно-мотиваційного ставлення майбутніх учителів до формування в учнів цілісної картини світу мають проведення різноманітні навчальні дискусії (групова дискусія, рольова дискусія, дискусія типу «аргумент-контраргумент»). Матеріалом для навчальних дискусій може виступати не тільки нормативний зміст навчальних дисциплін, але й відеозаписи фрагментів уроків, здобутий емпіричний матеріал та набутий досвід студентів під час проходження педагогічної практики. Мета проведення таких дискусій полягає в тому, щоб навчити студентів розуміти думку інших, враховувати позитивні сторони протилежних думок, чітко висловлювати свої думки і відстоювати їх у ситуаціях, коли стикаються різні точки зору.

Формуванню ціннісного ставлення та позитивної мотивації у майбутніх учителів щодо формування в учнів цілісної картини світу сприяє залучення студентів до краєзнавчо-природничих екскурсій, предметних гуртків, роботи студентського наукового товариства, відвідування музеїв, організація зустрічей з провідними фахівцями та науковцями тощо.

Організація і проведення краєзнавчо-природничих екскурсій забезпечують можливість студентам спостерігати та вивчати різноманітні об'єкти та явища в умовах природного ландшафту, виробництва, музеїв, виставок. По-перше, екскурсії дають змогу розширювати та поглиблювати знання студентів, формувати вміння орієнтуватися на місцевості, виявляти складні взаємозв'язки в природі, проводити фенологічні та метеорологічні спостереження; по-друге, дозволяють ефективно розвивати їхній пізнавальний інтерес, цілісно поєднувати різноманітні напрями виховання студентів, формувати загальну наукову картину світу.

Зокрема, пропонуємо враховувати зміст, методи і форми педагогічного впливу різноманітних музеїв (музейного середовища) у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної картини світу. Навчання студентів в умовах музейного середовища сприяє упорядкуванню та систематизації в них уявлень про природу, історичні епохи, досягнення культури, цивілізації, життя різних народів, що є особливо корисним для подальшого формування в них цілісного світорозуміння.

Необхідно зазначити, що у сучасній педагогічній теорії та практиці все більшого зростаючого значення набувають проектні технології, за допомогою яких студенти набувають знань і вмінь у процесі планування і виконання практичних завдань. Наведемо орієнтовну тематику проектів, які наш погляд, покликаний забезпечувати готовність у майбутніх учителів початкової школи формувати в учнів цілісної картини світу: «Облаштуємо нашу планету», «Фестиваль народів світу», «Екомода», «Збережи планету від сміття», «Захисти природу», «Захисти первоцвіти», «»година Землі», «День Землі», «Знай, люби, бережи», «Хімія навколо нас», «Формування корисної звички», «Славетні українці» тощо.

Важливу роль у підготовці студентів до формування в учнів цілісної картини світу відіграють різноманітні навчальні тренінги, оскільки їх

проведення передбачає узагальнення певної інформації та формування умінь. Пропонуємо орієнтовну тематику тренінгів, які можуть сприяти підготовці майбутнього вчителя початкових класів до формування в учнів цілісної картини світу, а саме, «Життєві цінності», «Права і обов'язки людини», «Сім'я», «Здоровий спосіб життя», «Свобода чи залежність», «Твоє життя – твій вибір». Відтак, під час проведення тренінгів студенти отримують необхідні знання, уміння, навички; розвивають мотиваційні установки, що визначають поведінку в спілкуванні; формують необхідні життєві та професійні компетенції.

Висновок. Органічне поєднання традиційних (лекції, семінарські і практичні заняття, індивідуальні і самостійні) та інноваційних аудиторних і позааудиторних (інтегративні лекції, дослідницькі проекти, круглі столи, конференції, дискусії, залучення студентів до роботи у студентському науковому товаристві, краєзнавчо-природничі екскурсії, предметні гуртки, зустрічі з науковцями тощо) форм у навчально-виховному процесі забезпечує результативність професійної підготовки вчителя початкової школи до формування в учнів цілісної картини світу.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008.–1040 с.
2. Вербицкий А. А. Контекстный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. — М. : ИЦ ПКПС. – 2004. – 84 с.
3. Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах : наказом Міністерства освіти України № 161 від 2 червня 1993 р. // Вища освіта України : нормативно-правове регулювання. –К., 2003. – 431с.

Методичне забезпечення підготовки вчителя до конструювання і реалізації варіативних організаційних форм навчання в контексті компетентісного підходу

Скрипник В. І., директор комунального закладу «Нікопольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4»

Анотація. У статті розкриваються методичні аспекти підготовки вчителя до конструювання і реалізації варіативних організаційних форм навчання в контексті компетентісного підходу. На основі власного досвіду роботи автор висвітлює напрями методичної роботи, а саме: самоосвіта, робота творчих груп, ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, матеріалами фахових видань, інтернет-ресурсів, самоаналіз, залучення учителів до інноваційних проектів і експериментальної роботи тощо.

Ключові слова: організаційні форми навчання, компетентісний підхід, підготовка вчителя, методична робота.

Аннотация. В статье раскрываются методические аспекты подготовки учителя к конструированию и реализации вариативных организационных форм обучения в контексте компетентностного подхода. На основе собственного опыта работы автор освещает направления методической работы, а именно: самообразование, работу творческих групп, ознакомление с передовым педагогическим опытом, материалами профессиональных изданий, интернет-ресурсов, самоанализ, привлечение учителей к инновационным проектам и экспериментальной работе.

Ключевые слова: организационные формы обучения, компетентностный подход, подготовка учителя, методическая работа.

Resume. The article reveals methodical aspects of teacher preparation to the design and implementation of variable organizational forms of education in the context of the competence approach. On the basis of their own experience, the author covers the areas of methodological work, namely: self-education, creative work groups, acquaintance with the best educational experience, materials, professional publications, Internet resources, self-awareness, the involvement of teachers in innovative projects and experimental work.

Key words: organizational learning, competence approach, training of teachers, methodical work.

Постановка проблеми. Школа в перекладі з грецького означає «місце для гри, розваг, дозвілля» [3, с.449]. Кожний з дорослих погодиться, що маленькі діти йдуть до школи з великим задоволенням. Вони відчують, що зі вступом до 1 класу починається новий етап життя, де вони вже дорослі і більш самостійні. Це період зміни власного ставлення до дійсності, зміни стосунків з дорослими, зміни провідної діяльності. Важливо зберегти стійкий інтерес учнів до навчання, бажання одержувати знання.

Аналіз останніх досліджень. Мотиви учіння молодших школярів дуже різні. В умовах впровадження оновленого змісту початкової освіти на засадах компетентнісного підходу на мотивацію навчання молодших школярів впливають як зовнішні мотиви (ставлення дітей до школи, допитливість, довіра до вчителя, прагнення мати певні речі, змінити власний статус тощо), так і внутрішні мотиви пов'язані безпосередньо із самим процесом учіння та його результатами. Слід підкреслити, що внутрішня мотивація молодших школярів виникає поступово, вона не стійка у багатьох учнів початкової школи і залежить від ситуації (цікаве завдання, змагальність, підтримка вчителя, батьків тощо). Як зазначила О.Савченко, «мотиви учіння в кожної дитини – глибоко особистісні, індивідуальні. Зовнішня поведінка учня, його ставлення до навчання – це «вершки» від багатьох корінців, що живлять бажання вчитись й долати пізнавальні труднощі» [2, с.86].

Постановка мети. Для формування повноцінної мотивації учіння молодших школярів учитель має виконувати на уроках такі ролі, як: ентузіаст, порадник, носій інформації, керівник, координатор, експерт. Найважливішим

для нього є вибудовувати цілісний процес діяльності учнів, спрогнозувати його результати[1].

Виклад основного матеріалу. В контексті компетентного підходу вчителю початкової школи необхідно будувати навчальний процес відповідно до комплексу таких дидактичних умов:

- цілеспрямоване формування в учнів позитивного ставлення до навчання, як особливої цінності їхнього життя;
- гуманне ставлення вчителя до всіх учнів незалежно від їхніх успіхів у навчанні, підтримка прагнень самостійно думати і діяти;
- формування суб'єктно – суб'єктної позиції учня;
- формування допитливості, пізнавального інтересу, дослідницької позиції;
- збагачення змісту навчання особистісно орієнтованим, емоціогенним матеріалом, а методики – проблемно-дослідницькими задачами;
- створення сприятливого навчально-розвивального середовища;
- збагачення пізнавальних процесів інтелектуальними почуттями учнів;
- виховання відповідального ставлення до процесу й результату навчальної праці, зміцнення почуття обов'язку, волі.

Реалізація кожної з цих умов потребує тривалої, узгодженої роботи вчителя, вихователя і батьків. Ця робота повинна бути спрямована на поступову заміну традиційної моделі навчання на компетентісно орієнтовану.

Запровадження компетентнісного підходу в шкільну освіту буде стимулювати учнів до активних дій ще з початкової школи, але практичне втілення компетентнісних засад організації навчально-виховного процесу вимагає технологічного переозброєння вчителя. І це закономірно, оскільки більшість вчителів отримали кваліфікацію близько 20-25 років тому і їх фаховий рівень не повною мірою відповідає запитам суспільства. Сучасні реалії зумовлюють необхідність формування нового типу мислення вчителя, що поєднує у собі творчий потенціал, готовність до змін, соціальну та професійну мобільність, руйнування консервативних поглядів, прагнення до безперервної освіти. Такі непрості завдання мають вирішуватись через трансформування системи методичної роботи.

Зазвичай підвищити кваліфікацію педагог може в закладах післядипломної педагогічної освіти раз на п'ять років. Навчальні програми таких закладів післядипломної педагогічної освіти переважно розраховані на «середнього» вчителя та дають комплексні знання. Та чи достатньо цього сучасному педагогу для поглиблення професійного досвіду, постійного творчого пошуку та збагачення новими перспективними знаннями? Відповідь однозначна: ні! Підвищення професійної майстерності, розвиток творчих здібностей вчителів може бути досягнутий лише тоді, коли підвищення кваліфікації вчителя в обласному інституті післядипломної педагогічної освіти органічно поєднується з методичною роботою в навчальному закладі, за умови, що вона спланована та організована на достатньому науковому рівні

та має систематичний, послідовний, безперервний, гнучкий, мобільний і творчий характер.

На вирішення проблеми удосконалення системи шкільної освіти, вироблення та реалізації інноваційної освітньої стратегії, формування готовності вчителя до інноваційної діяльності було спрямовано дослідно-експериментальну роботу педагогічного колективу комунального закладу «Нікопольська середня загальноосвітня школа I-III ступенів № 4» за темою «Проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності», яку розпочато в 2010 році. Виходячи з тези, що успіх будь-якої справи обумовлюється перш за все інвестиціями в людину, її творчий, науковий, інтелектуальний та інноваційний потенціали, методична рада школи, яка складається з адміністрації та креативних учителів школи, приділила значну увагу методичному забезпеченню формування готовності вчителя до інноваційної діяльності. Членами методичної ради був проведений системний аналіз наявної ситуації, підібрані та забезпечені матеріали (анкети, опитувальники, тести тощо) для проведення внутрішнього моніторингу, закладено в концепцію розвитку школи стратегії локальних і комплексних змін.

Використовувались різні форми науково-методичної роботи з вчителями:

- традиційні – методичні тижні з єдиної теми, створення творчих груп; робота динамічних творчих груп з підготовки педагогічних рад, психолого-педагогічних семінарів; самоосвіта; шкільні методичні об'єднання, школа молодого вчителя; науково-методичні конференції, наставництво, педагогічні читання; консультування, відвідування занять і виховних заходів;
- нестандартні форми та методи – педагогічний конкурс, творчий звіт вчителя, ділові та рольові ігри, педагогічні ярмарки, творчі проекти, тренінги, звіти з самоосвіти;
- участь у міжкурсовий період підвищення кваліфікації вчителів у засобах неформальної освіти – спецкурси, тренінги, конференції, семінари-практикуми, засідання творчих груп, вебінари;
- членство в організаціях громадянської ініціативи – асоціація керівників шкільних установ, форум громадянської освіти.

Вчителі школи ознайомлюються з передовим педагогічним досвідом, матеріалами фахових видань, інтернет-ресурсів, де висвітлено зміст інноваційних освітніх технологій, моделей шкіл тощо. Особлива увага приділяється публікаціям співробітників відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України.

За матеріалами науково-методичних посібників, монографій проводяться семінари-практикуми, групова та індивідуальна робота вчителів школи. Так, опрацювання тем «Освітній простір у школі як об'єкт проектування», «Педагогічне моделювання освітнього простору», «Нові компетентності вчителів за європейським виміром освіти» допомогли подолати педагогічному колективу прогалини в підготовці до проектування освітнього простору в загальноосвітньому навчальному закладі, що

підтвердилось результатами діагностики стану готовності вчителів школи. Іншими словами, було експериментально підтверджено функціональну придатність проведених заходів підготовки вчителів школи до проектування, освітнього простору в школі в системі внутрішньошкільної методичної роботи.

Методична рада школи розробила Концепцію розвитку школи де зазначені пріоритети, принципи, завдання і технології інноваційного розвитку, його ресурсне і нормативно-правове забезпечення. У цьому документі визначені основні напрями інноваційного розвитку школи:

- формування багатоваріативної, різнорівневої, особистісно-зорієнтованої, відкритої освітньої системи;
- створення соціальних та організаційно-педагогічних умов для реалізації в повному обсязі права дітей на освіту; забезпечення якості середньої освіти відповідно до державних стандартів; створення умов для підтримки талановитих і обдарованих учнів; надання педагогічної, соціально-педагогічної і соціально-психологічної підтримки в процесі навчання та виховання;
- збереження і зміцнення здоров'я учнів;
- розроблення і реалізація новітніх методів навчання, в тому числі інформаційних і мультимедійних технологій;
- ефективне використання праці педагогічних кадрів, їхній соціальний захист;
- удосконалення заходів з адаптації випускників до ринку праці.

Щодо початкової школи, то значна увага приділяється адаптації до умов навчального закладу базової і варіативної моделей освітнього простору в школі I ступеня, розроблених доктором педагогічних наук А. Д. Цимбалару й побудови субмоделі освітнього простору молодших школярів[4].

Участь педагогічного колективу школи у дослідницько-експериментальній роботі з теми «Проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності» визначила основні інновації в системі методичної роботи школи:

- а) в організації методичного процесу – власна траєкторія методичної роботи вчителів; інтерактивні форми методичного навчання; поєднання індивідуальної, групової та колективної методичної діяльності; управлінські консультації;
- б) у змісті методичної роботи – концепція розвитку школи; науково-методичні, практичні, дидактичні матеріали на допомогу вчителю;
- в) у взаємодії вчителів і адміністрації школи – тренінги з оптимізації навчально-виховного процесу; делегування управлінських повноважень учителям-майстрам; гуманістична, демократична позиція на всіх рівнях;
- г) у формах методичного забезпечення – майстер-класи; калейдоскоп уроків; науково-практичні конференції та педагогічні читання; методичні тижні з єдиною темою; педагогічні дебати.

За результатами дослідно-експериментальної роботи «Проектування готовності вчителя до інноваційної діяльності» були підготовлені статті вчителів школи, які опубліковано у фахових виданнях. Детально модель формування готовності вчителя до інноваційної діяльності описана в статті, яка надрукована в журналі «Управління школою» (– 2015. – №4-6. – С. 31-65).

Школа працює як злагоджений механізм. Про це яскраво свідчать результати ЗНО випускників школи та їх вступ до ВНЗ, постійно зростаюча кількість переможців предметних олімпіад II-IV рівнів, різноманітних творчих конкурсів обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів тощо. Сам заклад атестований з відзнакою.

Чого ж іще бажати?! Та, розвиваючись крок за кроком, оцінюючи свої здобутки, колектив відчув, що прагне більшого. Тому у 2015 році адміністрація закладу звернулась до Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України з проханням підтримати педагогічний колектив у проведенні дослідно-експериментальної роботи Всеукраїнського рівня «Формування комунікативної компетентності у навчанні двох іноземних мов за європейським виміром», актуальність якої була зумовлена такими факторами:

- інтеграцією системи освіти до європейського освітнього простору;
- бажанням досягти європейської якості загальної середньої освіти, яке неможливе без підвищення якості післядипломної педагогічної освіти вчителів школи;
- реалізації вітчизняних науково-теоретичних та методичних напрацювань з компетентнісного підходу.

Основою для проведення такої масштабної науково-дослідницької роботи був накопичений досвід педагогічним колективом школи щодо реалізації в період 2000-2015 років творчого проекту «Молодь в русі до Європейської освіти». Вивчення з 2000 року польської мови як другої іноземної дозволило учням школи не тільки брати участь в різноманітних польсько-українських конкурсах, олімпіадах, зустрічах тощо, але щорічно вступати випускникам школи до вищих навчальних закладів Польщі.

Дослідно-експериментальна робота Всеукраїнського рівня з теми «Формування комунікативної компетентності у навчанні двох іноземних мов за європейським виміром» під керівництвом доктора педагогічних наук О. О. Першукової проводиться за такими напрямками:

- вивчення європейського досвіду організації роботи з підвищення професійної компетентності учителів для формування іншомовної комунікативної компетентності учнів та їх підготовки до життя у багатокультурному європейському соціумі;
- аналіз європейських вимог щодо формування комунікативних компетентностей учнів: здатності і готовності користуватись мовою як засобом спілкування, пізнання, прилучення до культури народу-носія цієї мови, виховання толерантного ставлення та поваги до представників інших народів;

- створення та апробація моделі навчального середовища взаємодії учнів і вчителів за європейським виміром, що спрямовується на формування багатомовності учнів, їх готовності до міжкультурного діалогу, а також сприяє підвищенню професійної компетенції учителів;

- створення в навчальному процесі оптимальних умов для застосування інноваційних технологій та розробки експериментальних матеріалів на основі інтеграції змісту навчання двох іноземних мов з метою формування багатомовності учнів, сприяння розвитку їх здатності до міжкультурної комунікації із застосуванням виучуваних мов;

- апробацію основних положень змісту навчальних програм елективних курсів та концепції навчальних посібників елективних курсів з польської та англійської мов;

- з'ясування методичних труднощів для вчителів, навчальних труднощів для учнів під час використання експериментальних матеріалів у навчально-виховному процесі;

- розроблення та апробація критеріїв оцінювання багатомовної компетентності учнів.

Очікуваний соціальний ефект упровадження результатів дослідження:

- розроблення та апробація системи особистісно-професійного становлення вчителя нової генерації, які будуть готувати багатомовних учнів, готових до міжкультурного спілкування;

- розширення можливостей для освітньої мобільності випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які будуть працювати для розбудови України;

- впровадження та апробація інноваційних педагогічних технологій з формування багатомовної й міжкультурної компетенції учнів;

- підтвердження ефективності педагогічної технології оволодіння змістом елективних курсів.

Отже, проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Формування комунікативної компетентності у навчанні двох іноземних мов за європейським виміром», впровадження результатів дослідження в практику роботи школи дозволить ефективно вирішувати проблему забезпечення якості шкільної освіти, наближення її до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в українській школі. / Пометун О. І. // Український педагогічний журнал.—2015. — № 1. — С.171-182.

2. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитись. / Савченко О. Я. // Український педагогічний журнал. — 2015. — № 1. — С. 85-94.

3. Фасмер М. Етимологічний словник російської мови: том 4./ М.Фасмер — М. : Прогрес, 1987 — 849 с.

4. Цимбалару А. Д. Педагогічне проектування освітнього простору в школі І ступеня: теорія і практика : монографія / А. Д. Цимбалару. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 692 с.

Теоретична і практична підготовка учительської молоді, розвиток педагогічної майстерності

*Кривощокова Н. В., керівник ШМВ,
Нікопольська загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів №3»*

Анотація. У тезах висвітлено досвід роботи ШМВ з питань науково-методичного забезпечення професійного становлення молодого вчителя. У змісті розкриті система управління методичною роботою з молодими педагогами, яка включає: науково-методичну та практичну підготовку молодих вчителів; структуру методичної роботи з молодими вчителями; форми розвитку творчої активності; діагностичні матеріали. Особлива увага приділена організації наставництва молодих спеціалістів, ролі методичних формувань у процесі професійного становлення вчителів-початківців.

Ключові слова: науково-методична підготовка, методична робота, форми творчої активності.

Аннотация. В тезисах отражен опыт работы ШМУ по вопросам научно-методического обеспечения профессионального становления молодого учителя. В содержании раскрыты система управления методической работой с молодыми педагогами, которая включает: научно-методическую и практическую подготовку молодых учителей; структуру методической работы с молодыми учителями; формы развития творческой активности; диагностические материалы. Особое внимание уделено организации наставничества молодых специалистов, роли методических формирований в процессе профессионального становления начинающих учителей.

Ключевые слова: научно-методическая подготовка, методическая работа, формы творческой активности.

Abstract. This article reflects the experience of the club include on scientific and methodological support of professional formation of the young teacher. In the disclosed content management system of the methodical work with young teachers, which includes: scientific-methodical and practical training of young teachers; the structure of methodical work with young teachers; the form of development of creative activity; diagnostic materials. Special attention is paid to organization of mentoring young professionals, the role of the methodological groups in the process of professional formation of beginning teachers.

Key words: scientific metodycheskaya Preparation, Business metodycheskaya, forms tvorcheskoy activity.

Постановка проблеми У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті наголошено, що суспільство без високого рівня освіти не має майбутнього. Актуальність проблеми полягає також у тому, що нова

ситуація в суспільстві диктує нові завдання. Це насамперед: високорозвинене почуття соціальної відповідальності, інтелектуальна досконалість, широка освіченість, фундаментальне знання предмета, володіння методикою навчання і виховання, глибокі знання в області педагогіки, психології, фізіології і шкільної гігієни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій На думку вітчизняних і зарубіжних учених, суттєво покращити якість навчання, виховання і розвитку учнів можливо за умови цілеспрямованого вдосконалення уроку, його модифікації. Ю. А. Конаржевський вважає, що питання вивчення ефективності викладання, якості знань, рівня розвитку і вихованості учнів значною мірою залежать від аналізу та самоаналізу ефективності уроків. З цього приводу В. П. Панасюк висловив таке судження: від якості проведення кожного уроку залежить якість викладання і засвоєння навчального предмета, розвиток учнів. В останні роки питання вдосконалення організаційних форм і методів навчання розглядалися в працях А. М. Алексюка, В. О. Онищука, О. Я. Савченко, І. М. Чередова, Ю. І. Мальованого та ін.

Мета роботи полягає у розкритті питань допомоги молодим педагогам у професійній адаптації, у виробленні своєї системи викладання, формування індивідуального стилю творчої діяльності.

Постановка завдання Реалізація нової освітньої парадигми в Україні на рубежі століть викликала потребу в удосконаленні процесу педагогічної діяльності вчителя. у зв'язку з посиленням вимог до майстерності вчителя в аспекті здійснення впливу на особистість учня. Така постановка питання актуалізує проблему розвитку педагогічної майстерності вчителя у системі підвищення кваліфікації, стимулює процес розкриття і повного використання творчого потенціалу кожного сучасного вчителя-словесника, що визначається не лише умінням ефективно впливати на вихованців, а й навчити їх вчитися.

Виклад основного матеріалу. Успіх розвитку системи освіти нашого регіону значною мірою залежить від професіоналізму і компетентності педагогічних кадрів, їх готовності до оновлення освітнього процесу.

В сучасних умовах соціально-економічних труднощів, конкуренції на ринку праці проблема професійної адаптації молодого вчителя є досить актуальною, тому питання методичної підготовки грамотного фахівця, а також створення умов для її творчого зростання цілком можна вирішити в стінах навчального закладу. В цьому і полягає актуальність та соціальна значущість даної проблеми. Тому ШМВ своєю головною метою ставить – надання допомоги молодим педагогам у професійній адаптації, у виробленні своєї системи викладання, формування індивідуального стилю творчої діяльності.

Коли молодий вчитель приступає до професійної діяльності, він, звичайно ж, потребує підтримки, тому в програмі навчання молодого фахівця пропонуються теоретичні заняття з таких питань, як: вимоги до організації навчального процесу; вимоги до ведення шкільної документації; форми і методи організації позаурочної діяльності, дозвілля учнів.

Вибір форми роботи з молодим фахівцем починається з вступного анкетування, де він розповідає про свої труднощі, проблеми, невдачі. Це дозволяє відстежити рівень, якого досяг молодий вчитель у виконавській, самоосвітньої, творчої діяльності і якому відповідають рівню його організаторські здібності та тип спілкування. Дані діагностування свідчать, що вчителів найбільше цікавить вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду та інноваційних педагогічних технологій. На основі анкетування складаємо план роботи ШМВ на навчальний рік.

Стало традиційним проведення урочистого посвячення в учителі «Будемо знайомі, молодий колего». Цікаво, з використанням інтерактивних методик, активних форм роботи проходять семінари-практикуми: «Розвиток творчих здібностей молодшого школяра на уроках художньо-естетичного циклу», «Активізація розумової діяльності учнів на уроках математики, природознавства», «Від іграшки до книжки», (разом з дитячими комбінатами), психолого-педагогічний семінар з елементами тренінгу на тему: «Адаптація молодших педагогів до роботи.» Семінари та майстер-класи проводяться на базі різних шкіл. Молоді вчителі знайомляться з методичною базою цих шкіл, досвідченими вчителями-предметниками, оформленням кабінетів і накопиченим роздатковим і дидактичним матеріалом, що, безсумнівно, затребуване ними в роботі.

Відвідуючи майстер-класи досвідчених учителів: Наливайко Н. В. (КЗ «НСЗШ№22»), Веретеніної І. В. (КЗ «НСЗШ№5») учасники проекту на практиці побачили педагогічні прийоми і застосування активних методів викладання. У всіх учасників проекту є можливість на практиці застосувати отримані знання, обговорювати організовані заходи, ділитися проблемами і знаходити шляхи виходу з них.

Молоді фахівці часто відчують потребу у спілкуванні, більш глибокому знанні психології дітей, методик виховання, освоєння ними нових педагогічних технологій. Якщо вчасно не допомогти і не підтримати молодого педагога в такій ситуації, а просто «відпустити у вільне плавання», то після перших тижнів душевного підйому та ейфорії неминуче почнуться конфлікти: у нього можуть з'явитися сумніви у власній спроможності як у професійній, так і в особистій.

Позитивно зарекомендувала себе така нетрадиційна форма роботи, як «скарбничка педагогічних ідей». Досвідом своєї роботи ділились Щербина Т. О., Макарова О. В. (КЗ «НСЗШ№20»), Єрмола А. В. (КЗ «НСЗШ№14»), Смірнова А. А. (КЗ «НСЗШ№16»). Молодий педагог відзначає для себе все цікаве, що він хотів би застосувати у своїй роботі. Виникають питання – вирішуємо разом.

Особливу увагу приділяємо організації стажування вчителів-початківців, яке здійснюється під керівництвом наставників з числа вчителів вищої категорії: Троценко І. А. (КЗ «НСЗШ№3»), Піскун О. В. (КЗ «НСЗШ№6»), Каракуші Т. М. (КЗ «НСЗШ№9»), Вергеліс Н. М. (КЗ «НСЗШ№8»). Педагогічне наставництво дає змогу управляти становленням

молодого педагога, сприяє розвитку його професійних здібностей, набуттю педагогічної майстерності.

Основні методи роботи наставників: бесіда з молодими вчителями за конкретними розділами педагогіки; обговорення можливості застосування на уроках різноманітних форм та методів, спільне прогнозування уроків з визначенням конкретних методик; взаємовідвідування уроків наставника та молодого вчителя з їх подальшим детальним аналізом; консультування молодого педагога щодо організації навчально-виховного процесу.

Оскільки наставництво є двостороннім процесом, то основною умовою ефективності навчання наставником молодого фахівця професійних знань, умінь і навичок є його готовність до передачі досвіду. Педагог-наставник всіляко сприяє, зокрема і особистим прикладом, розкриття професійного потенціалу молодого фахівця, залучає його до участі у громадському житті колективу, формує в нього суспільно значущі інтереси, сприяє розвитку загальнокультурного та професійного кругозору, його творчих здібностей і професійної майстерності. Він виховує в ньому потребу в самоосвіті і підвищенні кваліфікації, прагнення до оволодіння інноваційними технологіями навчання та виховання.

З метою надання допомоги молодим спеціалістам по самоосвіті, проводяться короткотермінові тематичні семінари, організовуються консультації, практикується обмін досвідом їх роботи серед ровесників, а також перед старшими колегами та розроблений орієнтований план самоосвіти молодого вчителя.

«Сучасний урок – яким йому бути?» Цей блок навчання молодих учителів включає в себе і лекційний курс, і своєрідні майстер-класи для молодих учителів. Завдання – показати початківцям – вчителям цікаві методики, педагогічні ходи, які можна використовувати на уроках з усіх шкільних дисциплін. Ведуть їх педагоги зі стажем. З великим задоволенням молоді вчителі відвідали уроки-тренінги в Апшай Л. А. (КЗ «НСЗШ№2»), Марцун Л. С. (КЗ «НСЗШ№4»), Говенько О. В. (КЗ «НСЗШ№4»), Штацької Н. С. (КЗ «НСЗШ№8»).

Молоді вчителі обов'язково відвідують уроки у своїх колег – початківців, спільно виробляють методичні рекомендації щодо удосконалення навчальних занять, а також показують свої уроки та власні відкриті заходи. Вчитель, який проводитиме даний урок, попередньо знайомить молодих колег з темою, метою, завданнями даного уроку, методами і прийомами, які будуть використовуватись для їх вирішення. Після відкритого уроку проводиться обговорення у формі диспутів, «вільного мікрофону» «Які з побачених на уроці методів і прийомів роботи будуть використані в особистій практиці в найближчий час?».

У шкільному методичному кабінеті на допомогу молодим спеціалістам створено розділ «Шлях до майстерності» (в гімназії №15), де зібраний матеріал, що знайомить молодого вчителя з досвідом роботи кращих вчителів школи, методичними рекомендаціями та пам'ятками з таких питань:

- Як організувати роботу над індивідуальною науково-методичною темою?
- Як домогтися дисципліни на уроці?
- Що потрібно знати до початку уроку?
- Як проаналізувати власний урок?
- Як організувати свою самостійну роботу?

Висновки Таким чином, створена система методичної роботи допомагає особистісному зростанню молодого педагога, розвитку його творчості та викликає інтерес у вчителя до пошуку шляхів самовдосконалення та самореалізації.

Перспективи подальших наукових розвідок. Зазначені питання є підґрунтям для аналізу специфіки педагогічної майстерності молодого спеціаліста з метою всебічного дослідження сутності педагогічної майстерності вчителя, що органічно пов'язано з ефективним викладанням предмета у школі.

Список використаних джерел

1. Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. – К. : Товариство «Знання» України, 1992.
2. Тевлін Б. Л. Професійна підготовка вчителів. –Х. : Вид. група «Основа, 2006.
3. Школа молодого вчителя / Упоряд. М. Голубенко. – К. : Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005.

Створення умов для безперервного зростання рівня педагогічної майстерності вчителів через використання сучасних форм і методів методичної роботи

Яценко Н. І., керівник ММО вчителів початкових класів, вчитель комунального закладу «Нікопольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4»

Анотація. У тезах описується досвід роботи міського методичного об'єднання вчителів початкових класів з питань науково методичного забезпечення зростання педагогічної майстерності вчителів, розкрита система управління методичною роботою педагогів. Висвітлені форми та методи методичної роботи для підвищення професійної компетентності вчителя, напрями методичної роботи, а саме: самоосвіта, залучення вчителів до інноваційних проектів, робота творчих груп, комплексний підхід у доборі змісту й організації роботи з учителями та подані приклади з досвіду роботи міського методичного об'єднання.

Ключові слова: методичне об'єднання, форми та методи творчої активності, методична робота.

Аннотация. В тезисах описывается опыт городского методического объединения учителей начальных классов с вопроса научно методического

обеспечения роста педагогического мастерства учителей, раскрыта система управления методической работой преподавателей. Отражены формы и методы методической работы по улучшению профессиональной компетентности учителей, направления методической работы, а именно: самообразование, привлечение учителей к инновационным проектам, работа творческих групп, комплексный подход при отборе содержания и организации работы учителей и представлены примеры с опыта работы городского методического объединения.

Ключевые слова: методическое объединение, формы и методы творческой активности, методическая работа.

Resume. The article describes the experience of the city methodical Association of primary school teachers on the issues of scientific-methodical support of the growth of pedagogical skill of teachers, shows the control system of methodical work of teachers. The article gives information about forms and methods of methodical work to improve the professional competence of the teacher, the directions of methodical work, such as self-education, attracting teachers to innovative projects, creative group, integrated approach in the selection of content and organization of work with teachers and examples from the experience of the city methodical Association .

Key words: methodical Association, forms and methods of creative activity, methodical work.

Постановка проблеми. Життя в умовах, що постійно змінюється вимагає від учителя вміння регулярно розв'язувати нові та нестандартні проблеми. Тому питання підвищення кваліфікації вчителів, удосконалення педагогічної майстерності, упровадження в практику сучасних досягнень психолого-педагогічної науки залишаються пріоритетними.

Мета. Допомога керівникам методичних об'єднань у плануванні та організації розвитку творчих здібностей учителів у системі методичної роботи школи, міста.

Постановка завдання. Пошук шляхів підвищення якості безперервного навчання педагогічних працівників, розвиток педагогічної майстерності, формування навичок науково-дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу. Ускладнення змісту освіти, запровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), нові вимоги до формування ключових та предметних компетентностей школярів, швидкий розвиток прогресивних технологій навчання і виховання, нові досягнення вітчизняних і зарубіжних педагогів вимагають від учителів високої професійної майстерності, розвинених творчих здібностей, бажання до безперервної освіти. Тому головним у методичній роботі нашого міста є створення умов для самореалізації й удосконалення особистості вчителя. Робота методичного об'єднання міста побудована так, що всі вчителі мають можливість якомога повніше розкрити свої здібності й талант, розвивати ініціативу та творчий пошук,

самореалізуватись у професійній діяльності. «Вчити самого себе» – девіз кожної особистості, який став найактуальнішим сьогодні.

Які нові якості повинен мати сучасний педагог? По-перше, педагог не може вже бути абсолютним носієм знань, не може бути наглядцем за учнем. Він повинен бути людиною креативною, що супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини. Основна роль вчителя сьогодні – не лише дати певну суму знань учневі, а й навчити його вчитися, самостійно здобувати знання, формувати компетентності.

По-друге, вчитель повинен успішно формувати самодостатню людину, а у майбутньому, конкурентоспроможного фахівця. Він повинен щодня навчатися, бути готовим до використання сучасних освітніх технологій. Це, безумовно, комп'ютеризація та інформатизація. Саме на ці завдання, на формування якісно нового педагога налаштована вся система методичної роботи міста.

У Законі України «Про освіту» (ст. 56) «Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників» зазначається, що участь у методичній роботі є невід'ємною складовою професійної діяльності педагога, обов'язок якого – «постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру».

Міське методичне об'єднання вчителів початкових класів працює над реалізацією науково-методичної проблеми «Створення умов для соціалізації особистості молодшого школяра шляхом удосконалення навчально-виховного процесу». Актуальність проблеми обумовлена тим, що початкова школа уже четвертий рік впроваджує у життя новий Державний стандарт.

Сучасна школа потребує вироблення нових підходів до організації методичної роботи. Серед принципів методичної роботи можна визначити такі:

- робота з підвищення кваліфікації вчителів – постійний пошук нових форм роботи з учителями;
- творчий характер методичної роботи – створення в кожному навчальному закладі своєї власної системи роботи з учителями;
- оперативність, гнучкість, мобільність – удосконалювати роботу відповідно до нових вимог.

З метою покращення роботи шкільних методичних об'єднань вчителів міста та обміном досвіду роботи був проведений конкурс «Презентація роботи шкільного методичного об'єднання». Кращими були презентації ШМО: КЗ «НСЗШ № 4,5, 6, 22», гімназії №15, СПМШ при ДНУ №26. На початку кожного навчального року перевіряються та затверджуються всі плани ШМО, даються рекомендації по покращенню їх планування.

На засіданнях методичних об'єднань вивчаються нормативно-правові документи щодо забезпечення процесу викладання предметів, рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу; розробляються та обговорюються методичні рекомендації щодо вивчення окремих нових

предметів та підручників, матеріали моніторингу якості навчально-виховного процесу, результати ДПА, фізичного стану учнів.

У місті працює постійно діючий семінар: «Організація навчально-виховного процесу в початкових класах в умовах переходу на новий зміст і структуру навчання»

Найбільш активною формою впровадження досвіду, є проведення семінарів-практикумів. Головне завдання таких семінарів - надання практичної допомоги вчителям. В місті були проведені семінари: «Компетентнісно орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра»(гімназія №15); «Здійснення навчально-виховного процесу у початковій школі з використанням комп'ютерної техніки» (КЗ«НСЗШ №6»).

Методична робота ММО включає різні форми роботи з педагогами. При проведенні засідань методичних об'єднань практика показує, що вдосконаленню змісту методичної роботи сприяє вміння поєднання як традиційних, так і нетрадиційних (інноваційних) підходів до організації і проведення роботи з педагогами. Саме тому ми використовуємо нетрадиційні підходи до проведення засідань методичного об'єднання, організовуючи їх у вигляді «Круглих столів», методичних консиліумів, рингів, педагогічних вернісажів, аукціонів, ділових ігор, дебатів, диспутів тощо.

Вони сприяють розвитку не тільки вчителя - професіонала, а й учителя з креативним мисленням, здатного творчо підійти до викладання предмета, будувати роботу так, щоб забезпечити розвиток тих компетентностей, які потрібні сучасному учневі.

Одним із видів нестандартної роботи було проведення семінару-тренінгу. Саме така форма розвиває пізнавальну активність педагогів, активізує до творчості, забезпечує в колективі атмосферу плідного співробітництва.

Проведення семінару-тренінгу «Сучасний учитель – компетентний учитель» сприяло формуванню командної взаємодії та допомогло вчителям в організації професійного самовдосконалення.

Девіз. Неможливо жити краще, ніж проводячи життя в прагненні стати досконалішим (Сократ).

Мета:

- сприяти активізації творчого потенціалу кожного учасника семінару;
- стимулювати бажання підвищувати свій професійний рівень;
- сприяти формуванню комунікативних умінь і навичок методичної діяльності.

На власному досвіді твердо переконана, що нетрадиційний підхід до методичної роботи допомагає педагогам стати відвертішими, демократичнішими, лояльнішими до дітей, колег, і в першу чергу до самих себе.

Керівники шкільних методичних об'єднань активно працюють в напрямку ознайомлення педагогів з новою педагогічною інформацією, створюють передумови для саморозвитку.

У місті постійно вивчається науково-практична діяльність вчителів, які атестуються. Перед атестацією вчителі звітують на засіданні (березень) ММО «Підвищення професійної майстерності та розвиток творчості вчителів початкових класів шляхом самоосвіти», діляться своїми знахідками, методичними доробками, знайомлять інших вчителів з технологією власного досвіду. Всі матеріали зберігаються у шкільному методичному кабінеті гімназії №15, у розділі « Шлях до майстерності». Вчителі міста внесли свій досвід роботи в каталог «Інноваційний досвід Дніпропетровщини» (Коробчевська С. В. СЗШ № 11, Говенько О. В., Марцун Л. С. СЗШ №4, Крутій Н. П. СЗШ №9, Сергеєнко Н. А. СЗШ №24, Скамікост І. О. СЗШ №19, Чупріна Г. Г. СЗШ № 21, Ягубова Т. В. СЗШ № 25).

З метою розвитку творчої активності педагогів, пропаганди перспективного педагогічного досвіду, підтримки творчої праці вчителів був проведений конкурс «Портфолію творчого вчителя», переможцями конкурсу стали:

І місце – Вірютіна І. М., гімназії №15; Ященко Н. І., КЗ «НСЗШ № 4»;

ІІ місце – Бугайова В. І., СПМШ при ДНУ №26;

ІІІ місце – Макаренко І. І., КЗ «НСЗШ № 5».

Вчителі міста, які підвищують свою категорію на вищу, до атестації показали Майстер клас. Вони з великим ентузіазмом підійшли до цього конкурсу. В цьому році їх було тринадцять. Вчителі знайомили колег з авторськими напрацюваннями та новими методиками. Всі учасники показали високий рівень підготовки. Актуальнішими були Майстер класи: «Використання елементів тренінгу та ігрових вправ для формування соціальної компетенції на уроках з предмету Я у Світі», Говенько О. В. КЗ «НСЗШ № 4»; репортаж на тему «Весна в рідному краї», Щербіна Т. О., КЗ «НСЗШ № 20»; «Розвиток пам'яті, уваги, логічного мислення», Єрмола О. В. КЗ «НСЗШ № 14». Вчителі творчої групи міста прийняли активну участь у Вебінарі з теми: «Проект Концепції початкової школи».

На високому науково-методичному й організаційному рівні працюють шкільні методичні об'єднання, про що свідчать здобутки вчителів та їхніх учнів у різноманітних олімпіадах, творчих конкурсах, виставках, спортивних змаганнях, це дало можливість надати кожному учню відчуття радості досягнення успіху та почати вірити у свої сили. З цією метою були проведені міські олімпіади з математики. Призові місця зайняли:

І місце – Шевченко О.Д,гімназія №15;

ІІ місце – Сак А.С., КЗ «НСЗШ№ 9»; Смирнов М. К., КЗ «НСЗШ № 4»;

ІІІ місце – Кузін О. О., КЗ «НСЗШ№ 20»; Пономаренко М. Р., СПМШ при ДНУ №26

У міському етапі Міжнародного конкурсу з української мови ім. Петра Яцика, (4 клас) призові місця зайняли:

I місце – Комашкін Г. А., «КЗ «НСЗШ № 24»;

II місце – Авдієнко Д. О., гімназія №15;

III місце – Чугунова С. В., СПМШ при ДНУ №26.

У квітні (м. Дніпропетровськ) відбувся обласний тур Всеукраїнської вікторини «Знавець Олімпійського спорту» в якому Говенько В. С., учениця КЗ «НСЗШ № 4» отримала звання лауреата обласного туру.

Тільки креативний вчитель може виховати творчого учня. Тому постійно в місті проводяться творчі конкурси для дітей початкової школи.

Учасники конкурсу «Український віночок» провели велику підготовчу роботу, ознайомилися з історією плетіння вінків на Україні, їх видами та призначенням. Потім за допомогою різних матеріалів і технік виплели віночки. Останнім етапом у роботі було створення фотографії.

У підвищенні фахового, методичного і психолого-педагогічного рівнів учителя вагому роль відіграють курси при Дніпропетровському обласному інституті післядипломної практики (ДОППО).

Висновок. Підвищення професійної майстерності, розвиток творчих здібностей учителів можуть бути досягнуті лише тоді, коли методична робота буде спланована й організована на науковому рівні та матиме систематичний, послідовний, безперервний, мобільний, творчий характер.

Найвищою умовою професійного зростання вчителя є: творча атмосфера закладу, постійне самовдосконалення, обмін професійними досягненнями з колегами, особисте задоволення працею, комфортні умови праці і стимулювання досягнень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту», ст.55; ст. 56
2. Радченко А. Є. Професійна компетентність учителя. – Х. :Основа, 2006. – 126 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти (Постанова КМУ від 20.04.2011 №462).

Освітнянський простір м. Нікополь

Сафонова В. В., начальник відділу освіти і науки Нікопольської міської ради

Хочу поділитися надбаннями, які має педагогічна галузь міста, і завдяки яким її рейтинг в області є високим.

У нашому місті вчасно виплачується заробітна плата, яка у сфері освіти становить з 1 грудня у середньому – 3407 грн по галузі, в тому числі – 4273 грн у педагогів, що відповідно на 34% і 21% більше показників на початку навчального року. У повному обсязі профінансовано видатки на виконання варіативної складової навчальних планів, виплата матеріальної допомоги на оздоровлення та курсова перепідготовка педагогів. Збережені виплати 20% надбавки за престижність професії педагога.

Збережена мережа загальноосвітніх та позашкільних установ, мережа дошкільних закладів постійно розширюється за рахунок відкриття додаткових груп: за останні 5 років один дитячий садок на 160 місць відкрито після капітального ремонту, один – на 90 місць перепрофільовано з дитячого будинку і відновлено роботу 26 груп на 475 місць на базі діючих дошкільних закладів, що дозволило повністю задовольнити потребу в місцях для малюків.

Відповідно до міської Комплексної програми розвитку освіти дітисироти забезпечуються шкільною та спортивною формою, дітей з вадами зору та слуху підвозять до спеціальних освітніх установ міста Дніпропетровська за рахунок місцевого бюджету.

Крім учнів 1-4 класів та дітей пільгових категорій безкоштовне харчування отримують і діти військовослужбовців, загиблих в АТО.

5 учнів 6-11 класів кожної школи – відмінники навчання щомісяця отримують з місцевого бюджету стипендію у розмірі 100 грн. Всього у II півріччі 2015-2016 навчального року її встановлено 103 школярам.

В кінці навчального року проводиться вшанування творчої учнівської молоді – міське свято «Золота надія», на якому випускникам 11 класу вручаються золоті та срібні медалі та цінні подарунки.

Згідно з розділом «Творча обдарованість» переможці III та IV етапів Всеукраїнських предметних олімпіад, а також переможці творчих конкурсів та спортивних змагань – по 5 вихованців від кожного позашкільного закладу оздоровлюються влітку за рахунок міського бюджету.

На початку 2015-2016 навчального року методичний кабінет та педагогічні колективи підвели підсумки реалізації обласної науково-методичної проблеми «Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості», які переконливо свідчать про підвищення рейтингу освітньої галузі міста серед регіонів Дніпропетровської області.

Пріоритетні напрямки включали підвищення рівня професійної майстерності педагогів та педагогічних колективів, розкриття потенційних можливостей дитини, розвиток творчої особистості вчителя і учня.

Авангардною формою методичної роботи з педагогами залишаються міські методичні об'єднання, керівники яких разом з методистами організували належну роботу з педагогічними кадрами, спрямовану на вдосконалення та збагачення знань педагогів, розвиток сучасного стилю педагогічного мислення вчителя і його готовність допрофесійного самовдосконалення. Основні форми сприяли усвідомленню педагогами необхідності проведення реформ, формували готовність до впровадження інновацій, розвивали комплекс професійних компетентностей. Лише міських науково-методичних та науково-практичних семінарів за 5 років в місті проведено близько 150.

Результатом упровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально – виховний процес стала популяризація діяльності загальноосвітніх навчальних закладів на виставках та науково-практичних конференціях різних рівнів.

Пріоритетним напрямом діяльності в садочках було направлення освітнього процесу на реалізацію варіативної складової Базового компонента дошкільної освіти, яка з урахуванням особливостей навчального закладу, індивідуальних можливостей, здібностей, потреб дітей та побажань батьків сприяла впровадженню роботи гуртків «Шахи», «Петриківський розпис», «Комп'ютерна грамота», «Іноземна мова», «Хореографія», навчання гри у футбол в кожному дошкільному закладі. І як результат: вихователь ясел-садка № 9 «Калинка» Назирова Т. А. та її вихованець Білик М. відмічені грамотою ДООППО за III місце в обласному конкурсі «Петриківка – душа України» в номінації «Петриківський розпис».

Завдяки своїм старанням і наполегливій праці педагогічні працівники дошкільних закладів досягають значних успіхів не тільки у навчанні, а й високих результатів у творчих змаганнях різного рівня, демонструючи справжню майстерність у вихованні, сценічну культуру, відповідність репертуару. Про це свідчить щорічний фестиваль дитячої творчості «Весняний серпантин», який з кожним роком стає все яскравішим.

Педагоги і учні шкіл презентували свої нароби під час міських науково-практичних конференцій на базі вищих навчальних закладів.

Вже п'ятий рік поспіль під час новорічних свят в Нікополі проходить конкурс серед дошкільних навчальних закладів на кращу штучну ялинку «Ялинонька – зелена гілонецька», головна мета якого – за допомогою творчості привернути увагу нікопольців до проблем захисту навколишнього середовища. Цього року в ньому взяли участь понад 100 вихованців та їх батьків.

Сім доповідей керівних кадрів міста увійшли до збірок другої та третьої обласних науково – практичних конференцій. Ще шість – до матеріалів Всеукраїнської науково – практичної конференції «Від інноваційного змісту і технологій освіти до інноваційного прогресу» в місті Кременчук.

В 2014 році ще 8 педагогічних колективів, крім традиційних учасників – методичного кабінету, шкіл № 5, 23 та гімназії № 15, представили свої надбання на Міжнародній виставці «Іноватика в сучасній освіті» і були відзначені дипломами. Творча група вчителів початкової ланки гімназії № 15 за збірку «Впровадження технології формування та розвитку творчої особистості учня початкових класів» отримала Золоту медаль в номінації «Педагогічна майстерність – домінанта в професійній дії вчителя, викладача».

Вперше на Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти 2015» в форматі круглого столу було презентовано досвід роботи школи Нікополя. Директор КЗ «НСШ № 4» Скрипник В. І. представив результати діяльності шкільного Євроклубу, за що педколектив був відзначений дипломом. А робота заступників директора КЗНЗ «Гімназія № 15» була відзначена Срібною медаллю.

За соціальний проект «Возьмемся за руки, друзя, щоб не пропасть поодиночке» директор школи № 10 Ісаєва Н. М. отримала диплом I ступеня на

Міжнародному он-лайн конкурсі презентацій портфоліо «Професіоналы в системе образования».

Педагогічні колективи продовжують активно працювати в експериментальних та наукових проектах різних рівнів, над реалізацією новітніх педагогічних програм та систем, поширенням досвіду своєї роботи.

В цьому навчальному році за пропозицією Інституту педагогіки Національної Академії наук України школа № 4 включається до експерименту Всеукраїнського рівня «Формування компетентностей вчителів та учнів за європейським виміром навчання іноземних мов».

Найвищий бал в області отримала галузь міста за роботу з дітьми з особливими потребами та впровадження інклюзивного навчання. Це стало можливим завдяки довгоочікуваному відкриттю у вересні 2013 року у місті психолого-медико-педагогічної консультації, де учні та їх батьки отримують кваліфіковану допомогу вчителів-логопедів, практичних психологів, вчителя-дефектолога.

В 2014 році значно зріс у порівнянні з попередніми роками і середній бал самоосвітньої діяльності керівних кадрів ЗНЗ та методистів методичного кабінету в рамках обласної експериментальної програми «Випереджаюча освіта для сталого розвитку».

Зростаючи з року в рік, лише в 2014-2015 навчальному кількість публікацій педагогів міста, творчих груп та шкільних методичних об'єднань на сторінках науково – методичних журналів видавничої групи «Основа», всеукраїнських газет для вчителів «Шкільний світ», на сайтах «Учительський журнал on-line», «Методичний портал», форумі педагогічних ідей «Урок» сягнула понад 300 найменувань.

В обласних каталогах «Інноваційний досвід» та «Педагогічні здобутки освітян Дніпропетровщини» включено відповідно 51 та 146 робіт адміністрації та педагогічних колективів 30 навчальних закладів міста. Конкурсний посібник заступника директора з НВР в початкових класах школи № 5 «Впровадження здоров'язберігаючих технологій в навчально-виховний процес» відзначений Дипломом виставки.

Професіоналізм і високий творчий потенціал закладів освіти міста не залишилися непоміченими. Грамотами Департаменту освіти і науки і Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти відзначені педагоги міста за високий організаційно-методичний рівень проведення на базі міста 7 обласних науково-практичних семінарів, в тому числі 2 з питань дошкільної, 4 – загальної середньої та 1 – позашкільної освіти.

В листопаді 2014 проведено регіональний науково-практичний семінар «Концептуальні засади розвитку загальної середньої освіти» за участю завідуючих предметними лабораторіями Інституту педагогіки Національної Академії педагогічних наук України та представників Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Учасниками семінару були методисти методичного кабінету відділу освіти і науки

Нікопольської міської ради, директори шкіл, вчителі шкіл міста, представники відділів освіти Нікопольського району, міст Марганець та Орджонікідзе.

Підвищенню престижу професії педагога та виявленню справжніх майстрів своєї справи сприяє конкурс професійної майстерності «Учитель року». Простежуються позитивні тенденції щодо участі в ньому нікопольських педагогів: маємо тепер більше 30 учасників міського етапу щороку. Протягом звітнього періоду вісім вчителів стали лауреатами, два вчителі Хорунжа Л. М. та Уткіна Л. А. – вибороли в обласному етапі 2 місце, а вчитель гімназії № 7 Гора Євгенія Миколаївна стала переможницею в номінації «Англійська мова». Завідувач бібліотекою КЗ «НСШ № 5» Герман Н. М. стала лауреатом обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» в номінації «Шкільна бібліотека – інформаційний центр сучасного закладу».

Всі педагогічні працівники міста активно працюють в єдиному обласному інформаційно-освітньому просторі. У навчальних закладах створено інформаційно-аналітичні бази освіти «Курс: Школа» та «Курс: Дошкілля». Для оперативного інформування батьків про успішність та відвідуваність їх дітей вчителі на порталі «Мої знання» ведуть «Електронні журнали» та «Електронні щоденники». Кожен заклад освіти має свій сайт. Гімназія № 15 мала III місце в обласному конкурсі на кращий сайт навчального закладу нового типу. Запроваджена електронна реєстрація, завдяки якій батьки можуть заздалегідь обрати садок для своєї дитини.

За результатами Всеукраїнського конкурсу «Наш ДНЗ найкращий», який проводив Інтернет-портал рейтингу освітніх закладів України, комунальний дошкільний навчальний заклад № 27 «Ромашка» увійшов в сотню кращих дошкільних закладів України, зайнявши 1-ше рейтингове місце у номінації «100 найкращих ДНЗ України», набравши 96,3 балів із 100. Поширилась комп'ютерна підтримка викладання предметів базового компоненту. Найбільше використовується вона в початковій школі, при викладанні іноземних мов, історії, хімії, географії, державної мови, фізики, математики. Другий рік педагоги беруть активну участь в обласному науково-методичному проекті «Електронна атестація педагогічних працівників».

Про високий потенціал нікопольських педагогів по роботі з обдарованою молоддю свідчать зростаюча кількість перемог наших школярів. У рейтингу міст та районів Дніпропетровської області за кількістю переможців Всеукраїнських олімпіад місто Нікополь традиційно посідає 5 місце. В минулому році вісім школярів вибороли призові місця на IV заключному етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад, в тому числі два – перших, два – других і чотири - третіх. Дві учениці гімназії № 15 за свої успіхи отримували стипендію Кабінету Міністрів України.

Вдалими були виступи наших школярів і на інших інтелектуальних конкурсах. Цьогоріч слухачами Дніпропетровського відділення Малої академії наук України став 41 учень з наукових товариств 12 закладів, ще 218 займаються науково-дослідницькою роботою в 33 гуртках шкіл та

позашкільних закладів міста. І незважаючи на те, що у попередні роки кількість слухачів була значно меншою, маємо 26 переможців II (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу – захисту науково – дослідницьких робіт слухачів МАН, в тому числі 9 – нагороджені Дипломами I ступеня. За підсумками заключного Всеукраїнського етапу учень КЗ «НСШ № 5» Авілов Іван, нині студент Київського Національного університету, виборов II місце.

Школярі міста щороку приймають активну участь та стають переможцями та дипломантами Всеукраїнських та міжнародних природничих освітніх конкурсів «Геліантус», «Колосок», «Левеня» тощо. Найбільш активну участь беруть вихованці КЗ НСШ № 5, КЗ НСЗШ № 13, гімназії № 15, КЗ НСЗШ № 20, проте беззаперечним лідером залишається КЗ «Спеціалізована природничо-математична школа I – III ступенів при Дніпропетровському національному університеті ім. О.Гончара», яка змогла залучити до олімпіад та конкурсів різних рівнів практично 80% учнівського контингенту.

Аналіз підсумкових матеріалів Українського центру оцінювання якості освіти свідчить, що організаційна робота відділу освіти і науки та методичного кабінету, безпосередня діяльність педагогічних колективів загальноосвітніх шкіл міста щодо надання якісних освітніх послуг в підготовці учнів до ЗНО є системною та успішною, адже маємо високий якісний показник досягнення наших випускників з усіх предметів (кількість набраних балів вище 150) протягом 2011-2015 років. 4 випускника СПМШ та 1 учениця гімназії № 15 в попередні роки набрали по 200 балів, 60 учасників мають понад 190 балів, а 35 – понад 195 балів. За матеріалами Дніпропетровського регіонального центру в 2015 році 2 нікопольські гімназії та дві спеціалізовані школи увійшли в першу сотню серед закладів області за результатами з української мови, чотири учні мають по 200 балів.

Завдяки модернізації форм допрофільної підготовки та профільної освіти учнів на 8% (з 63% до 71%) зросла кількість учнів 9-х класів, які отримують повну середню освіту в школі. В середньому понад 60% учнів 11 класів здають в якості ЗНО тести з предметів, що були профільним в їх школі, 40% з них отримали понад 170 балів. Це 26% від загальної кількості абітурієнтів. Як результат 45% випускників вступили до вищих навчальних закладів на факультети, які відповідають профілю їх навчання.

Набув нового змісту і розвиток сучасних і нетрадиційних форм виховної роботи. До 200-річчя років з дня народження великого українського поета Тараса Григоровича Шевченка завдяки спільній праці школярів, батьків, вчителів та журі поетичного конкурсу, присвячений Великому Кобзареві, здійснилася мрія п'ятдесяти юних поетів-початківців: їх твори побачили світ в збірці учнівських поезій «Із Шевченком у серці».

Відроджуються традиції патріотичного виховання. Працює відкрита в школі № 2 музейна кімната бойової слави Героя Радянського Союзу В. Усова. В школі № 4 працює музей бойової слави імені генерал-лейтенанта Г. С. Здановича. До 70-річчя визволення Нікополя стараннями адміністрації та учителів історії відкрито музейну кімнату в СЗШ № 9. За три роки в кожному

дошкільному закладі міста в рамках популяризації музейної педагогіки як інноваційного напрямку освітньої діяльності запрацювали міні-музеї, в яких діти можуть змалечку душею і серцем глибоко проїнятися національним духом, способом мислення і буттям українського народу, прилучитися до української культури. Набувають широкого загалу фестиваль воєнної та патріотичної пісні і конкурс-змагання строю та пісні «Сміливі, мужні, витривалі...». Про допомогу школярів тим, хто сьогодні в складних умовах захищає кордони та безпеку населення, забезпечує збереження територіальної цілісності України, вже пишуть газети і знімають сюжети. Маленькі громадяни Нікополя разом з батьками збирають гроші і теплі речі, роблять листівки і обереги, щоб там, на передовій, ще раз нагадати нашим солдатам: «Хлопці, тримайтеся! Ви не самі – ми з вами!». За рік для бійців через організацію благодійних акцій учнями і педагогами було зібрано майже 80 тисяч грн., безліч теплих речей та військової амуніції, засобів особистої гігієни та продуктів харчування. Для бійців, які щодня бачать кров і чують розриви бомб і гранат, не менш важлива і моральна підтримка, особливо з боку дітей, адже саме заради їх щасливого майбутнього і взяли хлопці в руки зброю. І летять в зону АТО тисячі листів і листівок, малюнків і оберегів, ляльок-мотанок і плетених патріотичних браслетів. Напередодні Нового Року і Різдва Христового сотні новорічних прикрас були передані бійцям, щоб навіть в умовах війни створити для них свято, дати відчутти тепло люблячих сердець. Навіть найменші мешканці міста – вихованці ДНЗ на заняттях із зображувальної діяльності малювали малюнки військовим, які знаходяться в зоні АТО.

Започаткований в 2013 році соціальний проект учнівського врядування – конкурс «Президент школи» сприяє вихованню громадсько-активної особистості, формує генерацію лідерів майбутнього. За результатами обласного он-лайн конкурсу на краще висвітлення на сайті закладу роботи органів шкільного врядування лише два міста Нікополь та Кривий Ріг були представлені власними банерами.

Завдяки розвитку колективно-командних форм організації змістовного дозвілля та створення умов для творчого, інтелектуального і духовного розвитку учнівської молоді традиційну популярність здобули інтелектуальні ігри «Що? Де? Коли?», Євроклуби, конкурс черлідерів, туристичний зліт Кубок воїнів-інтернаціоналістів», клуб веселих та винахідливих, фестиваль гумору «У нас на районі», військово-патріотична спортивна гра «Сокіл (Джура)».

Заклади позашкільної освіти – наша гордість. Їх робота сприяє залученню вихованців до різноманітної трудової й розумової діяльності, їх духовному та фізичному розвитку, самовдосконаленню і самовизначенню. Свобода і можливість вільного вибору заняття до душі позитивно позначаються на здатності дитини до організації подальшого життя, сприяють її базовій професійній підготовці.

Педагоги Будинку дитячої та юнацької творчості щороку проводять 86 конкурсів та виховних заходів, а це в середньому майже сім тисяч учасників і понад дев'ятнадцять тисяч глядачів шкільного віку. Згідно з наказами Департаменту освіти і науки про результати участі закладів області в огляді-конкурсі «Моє Придніпров'я» наш Будинок є постійним без заперечним лідером. Окремі виконавці та колективи тільки за останні три роки здобули 16 перемог на Міжнародних конкурсах та фестивалях, 13 перемог у Всеукраїнських та 20 – в обласних конкурсах та фестивалях.

5 педагогів міського екологічного центру забезпечують участь у системі екологічної освіти понад 3,5 тис. школярів і дошкільнят міста. Вихованці центру – постійні учасники майже 100 Міжнародних і обласних природоохоронних конкурсів, в яких гуртківці вибороли 14 перемог, в тому числі III місце в Міжнародному конкурсі «INTEL-ЕКО».

Вихованці міжшкільного центру трудового навчання та технічної творчості – активні учасники та неодноразові призери Всеукраїнських змагань з початкового технічного моделювання, з авто-авіа – та судномодельного спорту, Всеукраїнського конкурсу зі стендового моделювання. За останні два роки в Центрі було проведено десять виставок міського рівня та дві – обласних регіональних виставки («Наш пошук і творчість – тобі, Україно!»). В 2015 році на базі центру було започатковано проведення щорічних обласних змагань з автомодельного спорту на Кубок пам'яті Резникова В. М., який багато років присвятив розвитку в Нікополі автомодельного спорту, створив першу на Дніпропетровщині династію автомоделістів Резникових.

Вихованці спортивної школи № 1 тільки в 2015 році вибороли 122 призових місця у змаганнях обласного рівня та 134 – на змаганнях Всеукраїнського рівня. На Міжнародному турнірі з художньої гімнастики у Львові Дана Кузьміч отримала золоту медаль, ще три спортсменки увійшли у десятку кращих. П'ять спортсменів було передано до спорту вищих досягнень – два – до Київського Республіканського училища фізичної культури та три – до Харківського вищого училища олімпійського резерву.

Команди вихованців ДЮСШ № 2 за три роки мають в арсеналі дев'ять перемог (2-I, 7-II) в обласних змаганнях, три I місця – на змаганнях Всеукраїнського рівня, два II та два III – на Міжнародних. На Чемпіонаті України з баскетболу в Одесі команда юнаків була сьомою.

Незалежним підтвердженням якості освітньої діяльності закладу є державна атестація загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, черговий 10-тирічний термін якої завершився в 2014 році. 26% шкіл та 4 з 5 позашкільних закладів атестовані «З відзнакою». Середня кількість набраних іншими закладами балів складає 85-90% від максимального показника достатнього рівня, що є вагомим показником ефективної діяльності закладів освіти міста.

Цей невеликий екскурс в діяльність педагогів міста мав на меті познайомити з тим, чим живе освітня галузь м. Нікополя.

Методичні рекомендації Всеукраїнської науково-практичної конференції «Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі»

У сучасних умовах ефективність початкової освіти пов'язується з реалізацією компетентісного підходу. Компетентісні результати навчання визначено у Державному стандарті початкової загальної освіти (2011р.), вимогах до засвоєння програмового змісту з кожного навчального предмета (2012р.), до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (2014р.). Однак перехід на компетентісні засади поки недостатньо ефективно реалізується в процесі вибору педагогами оптимальних типів уроків, способів навчальної взаємодії та їх конструювання. Тому подальше впровадження компетентісного підходу вимагає виявлення й аналізу здобутків шкільної освіти та пошуку резервів підвищення її якості шляхом удосконалення організаційних форм навчання в початковій школі на компетентісних засадах.

З огляду на зазначене тематика й аспекти обговорення проблеми в межах науково-практичної конференції дають можливість для теоретичних узагальнень і виокремлення методичних рекомендацій щодо упровадження в освітню практику компетентісно орієнтованих форм навчання.

Насамперед варто зазначити, що організаційні форми навчання є вагомим чинником, який впливає на якість початкової освіти. Їх учені визначають як завершені в часі структурні одиниці навчального процесу, що забезпечують механізми його впорядкування стосовно позицій суб'єктів у навчальній взаємодії.

Кожний навчальний предмет, залежно від специфіки змісту, має свої особливості відбору і конструювання компетентісно орієнтованих організаційних форм навчання та способів навчальної взаємодії учнів.

Зокрема, спрямованість сучасної мовної освіти на формування комунікативної компетентності вимагає нових підходів до структури **уроку української мови**. На зміну традиційним урокам, на яких здебільшого переважає вивчення теоретичного мовного матеріалу, мають прийти компетентісно орієнтовані організаційні форми навчання, спрямовані на мовленнєвий розвиток молодших школярів. Різновидом таких форм є модульний урок української мови.

Модульна структура уроку передбачає організацію навчального процесу за такими модулями: мовно-теоретичним, правописним і мовленнєво-творчим. Кожний із модулів має конкретну мету, зорієнтовану на досягнення прогнозованих результатів навчальної діяльності, передбачає застосування ефективних методів, прийомів та засобів навчання, підведення підсумку і рефлексію.

Попри відносну автономність модулів, зберігається дидактична цілісність уроку, оскільки всі модулі взаємопов'язані і взаємозалежні. Зокрема, на основі засвоєних у процесі реалізації завдань мовно-теоретичного

модуля мовних знань здійснюється формування певних орфографічних чи пунктуаційних умінь, передбачених метою правописного модуля. Завдання мовленнєво-творчого модуля передбачають використання під час побудови зв'язних висловлювань мовних знань і правописних умінь, що формуються на цьому уроці. Таким чином, сутність модульної структури уроку полягає в практичному застосуванні мовних знань і правописних умінь у процесі мовленнєво-творчої діяльності учнів. У такий спосіб на кожному уроці реалізується компетентнісний підхід у навчанні молодших школярів української мови.

Основною організаційною формою навчання в початкових класах є урок. Специфіка **уроків навчання грамоти** зумовлена насамперед особливостями самого навчального предмета. Варіативність уроків навчання грамоти зумовлена особливостями контингенту учнів, основним видом навчальної діяльності, періодом навчання, основною дидактичною метою, провідним способом організації навчальної діяльності, особливостями засвоєння першокласниками навчального матеріалу.

Питання моделювання ефективного уроку є надзвичайно актуальним для сучасних педагогів, що працюють в умовах особистісно орієнтованого підходу, запроваджують інноваційні технології, компетентнісний підхід до навчання грамоти першокласників.

Моделювання різних типів уроків з урахуванням їх особливостей дає змогу підвищити якість уроку, побудувати цілісну технологію процесу навчання грамоти.

В останні десятиріччя загострився науковий інтерес дослідників до комунікативної сутності освіти як основоположної ідеї під час розроблення моделей освітнього процесу. Такий підхід позначився на концептуальних стратегіях шкільної літературної освіти у напрямі її діалогізації, а відтак, зазнали переосмислення комунікативна і діяльнісна логіка організації літературного читання в початкових класах, способи освоєння змісту літературного матеріалу.

У контексті сказаного сутнісними ознаками **уроків літературного читання** є суб'єкт-суб'єктна, полісуб'єктна взаємодія між учасниками комунікації з домінуванням суб'єктності учня; їх варіативність, посилення комунікативної спрямованості змісту уроків.

У визначенні провідних етапів уроку, методів і прийомів роботи з текстами різних видів, організаційних форм роботи важливо спиратися на жанрово-родові особливості твору, що опрацьовується, на закономірності процесу його освоєння, на навчальну ситуацію як найменшу смислоутворювальну структурну одиницю уроку.

Це дає підстави для застосування на уроках літературного читання таких провідних навчальних технологій, як технологія поетапного опрацювання змісту твору, технологія діалогової взаємодії учня з текстом твору, його автором.

Посиленої уваги потребує конструювання уроків літературного читання на засадах компетентнісного підходу – формування читацької компетентності молодших школярів як важливого складника пізнавальної, комунікативної й інформаційної ключових компетентностей.

Варіативність сучасного уроку **математики** в початковій школі визначається тенденціями розвитку організаційних форм навчання, які з різною повнотою домінують в практиці роботи творчих вчителів. До таких тенденцій ми відносимо: своєрідне зняття «предметних бар'єрів», в результаті чого урок стає інтегрованим; використання «активних» методів навчання, що дозволяють включати основну навчальну діяльність молодших школярів в контекст іншої, більш для них «цільової» – ігрової, проектної, творчої тощо.

Всі ці інноваційні прояви є підтвердженням того, що компетентнісний підхід змінює зміст і структуру уроку математики в початковій школі, чим завдає орієнтири оновлення методичного забезпечення для його конструювання.

Оцінка стану **навчання предметів «Природознавство» і «Я у світі»** з погляду набуття учнями компетентностей показала, що у більшості випадків учні початкових класів, володіючи інформацією і маючи досвід вирішення проблем в умовах навчальної ситуації, не уміють розв'язувати інформальні (такі, що виходять за рамки навчального процесу) завдання, приймати рішення в життєвих ситуаціях. Вони недостатньо володіють інтегрованими вміннями і навичками, необхідними для успішного вирішення проблем, що виникають у реальному житті, в процесі інтеграції в сучасне інформаційно навантажене та полікультурне суспільство.

Очевидною є невідповідність між бажаним станом освіти, що передбачає моделювання організаційних форм та інтерактивних методів навчання, технологій у процесі формування предметних і ключових компетентностей школярів, як в урочній, так і в позаурочній діяльності.

Потребують координації зусилля різних освітянських інституцій для взаємодії з усіма, хто має моделювати організаційні форми навчання з погляду набуття учнями предметних компетентностей у процесі засвоєння системи інтегрованих знань, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності. Наявною є потреба у проведенні відповідних заходів з обміну педагогічним досвідом і педагогічними досягненнями із зазначеної проблеми та вдосконалення роботи щодо конструювання компетентісно орієнтованих організаційних форм навчання та їх апробації й упровадження в загальноосвітні навчальні заклади різного типу.

У процесі конструювання **освітнього простору молодших школярів** в умовах варіативності організаційних форм навчання вчитель має урахувати індивідуальні і вікові особливості учнів, що стають визначальними на певному етапі навчального процесу. Ефективній реалізації індивідуалізації навчання сприяє вибір організаційних форм навчання, який ґрунтується на визначенні очікуваних результатів навчальної взаємодії з об'єктами шкільного

середовища (фігурантами – учнями, вчителями, батьками, запрошеними фахівцями та ін. та предметами – глобусом, мікроскопом, наочністю тощо) і відповідного вибору позиції (того, хто навчає і того, кого навчають) кожного учня, а також творчого потенціалу шкільного середовища (структурування змісту навчання шляхом побудови динамічних розкладів, децентрація роботи на уроці завдяки зонуванню шкільного приміщення, створення соціокультурних педагогічних ситуацій тощо).

Нові підходи до **підготовки майбутнього вчителя початкової школи та удосконалення педагогічної майстерності вчителів-практиків** пов'язані з прагненням осучаснити методику і форми організації навчання учнів. Вони передбачають творчу діяльність педагога, здатного відійти від стереотипів, створити й запровадити нові технології, що ефективно реалізують вимоги особистісно орієнтованого навчання. Сучасні форми організації навчання мають базуватись на колективно-індивідуальній взаємодії учителя й учнів та учнів між собою, у результаті якої відбувається засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток здібностей, набуття досвіду діяльності та спілкування, формування й розвиток ключових і предметних компетентностей учнів.

Тільки творчий підхід до відбору та конструювання організаційних форм навчання з урахуванням нових досягнень у галузі не лише педагогічної науки, дидактики, передового педагогічного досвіду, а й психології та філософії може забезпечити високий рівень навчального процесу. Важливо також брати до уваги індивідуальні якості вчителя, його особистий досвід, особливості класу та змісту навчального матеріалу. Слід пам'ятати, що конкретна організаційна форма не може розв'язати всіх завдань навчання. Кожна з них має бути логічно завершеною одиницею процесу навчання з внутрішніми взаємопов'язаними частинами, єдиною логікою розгортання спільної діяльності вчителя й учнів.

Подальшого дослідження потребують мета і завдання основних структурних елементів різних організаційних форм навчання (урок, екскурсія, самостійна робота, дослідження тощо); особливості роботи вчителя й учнів у межах кожної з них; умови, що впливають на якість певної організаційної форми; конкретні методичні рекомендації щодо підготовки вчителя до упровадження основних організаційних форм, що використовуються у початковій школі.